

Pilootprojecten Productief Landschap

EINDRAPPORT ontwerp onderzoek Pilootproject Hoeve De Waterkant

ILVO

TEAM
VLAAMS
BOUWMEESTER

DEPARTEMENT
LANDBOUW
& VISSERIJ

DEPARTEMENT
OMGEVING

COLOFON

De Pilotprojecten Productief Landschap zijn een initiatief van ILVO-Instituut voor Landbouw-, Visserij-, en Voedingsonderzoek en Team Vlaams Bouwmeester, in samenwerking met het Departement Landbouw en Visserij, en het Departement Omgeving.

Dit eindrapport geeft de bevindingen weer van het ontwerp onderzoek uitgevoerd in opdracht van de stuurgroep PPPL door externe partners.

PILOOTPROJECT HOEVE DE WATERKANT

Projectregie: Kirsten Bomans, AnteaGroup

Initiatiefnemer: Familie Mees

Ontwerpteam: LINT & Ziegler-Branderhorst

FOTO COVER

Tim Van de Velde

MEER INFORMATIE

www.productieflandschap.be

projectcoördinator: Elke.vanempten@ilvo.vlaanderen.be

HOEVE DE WATERKANT

Pilootproject Productief Landschap

LINT

Ziegler | Branderhorst
stedenbouw en architectuur

ALTERRA
WAGENINGENUR

HOEVE DE WATERKANT

Pilootproject Productief Landschap

LINT

Ziegler | Branderhorst
stedenbouw en architectuur

 ALTERRA
WAGENINGEN UR

<u>INTRODUCTIE</u>	12
<u>OPGAVE</u>	28
<u>VISIE OP DE HOEVE & OMGEVING</u>	66
<u>REFERENTiestudies</u>	74
<u>SCENARIO'S</u>	80
<u>CONCLUSIES & STAPPENPLAN</u>	116
<u>BIJLAGEN</u>	128
<u>COLOFON</u>	144

VOORWOORD

Pilootproject Hoeve De Waterkant werd uitgekozen als één van de vijf pilootprojecten productief landschap. Het project zoekt innovatieve mogelijkheden voor landbouw in een waterrijke omgeving. De hoeve staat letterlijk met de voeten in het water en is op zoek naar mogelijkheden en ideeën om het bedrijf meer toekomstperspectief te geven. De focus van dit project lag in het onderzoeken van – bij voorkeur innovatieve oplossingen – om het waterprobleem dat de hoeve vandaag ervaart aan te pakken, op zoek te gaan naar een bedrijfsmodel dat kan omgaan met water eerder dan ertegen te vechten, en in dit onderzoek zowel de landbouwer zelf als ook verschillende gebiedsactoren te betrekken.

Zoals dit wel vaker gaat met (piloot)projecten is dit een project geweest met zeer veel uitdagingen, met veel betrokken stakeholders, met veel goede wil en goede ideeën. Maar het was ook een project met veel vragen en bezorgdheden. Een complex project, voor iedereen.

Complex omdat we vanuit de unieke situatie van de hoeve vertrekken, maar tegelijkertijd ideeën en mogelijkheden naar voor willen brengen die een meerwaarde zijn voor de omgeving én waar ook andere landbouwers iets aan kunnen hebben // Complex omdat het verwachtingspatroon van een (logischerwijs) realistisch en economisch ingestelde landbouwer niet altijd strookt met speculatieve scenario's die het ontwerpend onderzoek naar voor schuift als oplossingsmogelijkheden // Complex omdat de scenario's een confrontatie tonen met dat vandaag beleidsmatig mogelijk is // Complex omdat er integrale voorstellen worden gedaan die samenwerking met de vele partijen vereist // Complex omdat dit project voor iedereen een leerproces is //

Tegelijkertijd is dit een boeiend project geweest. Boeiend omdat we welkom waren in de mooie hoeve in een omgeving die veel toekomstmogelijkheden heeft // Boeiend omwille van de gastvrijheid van Patrick en Anja en de mogelijkheid om de workshops in de serre op het erf te houden // Boeiend omdat heel verschillende stakeholders met een eigen agenda, eigen tijd hebben willen steken in dit traject // Boeiend omdat we via dit project enkele toekomstperspectieven hebben kunnen uitwerken voor een gebied dat vandaag geen duidelijke strategische prioriteiten kent vanuit zowel de landbouw, water, als natuurfunctie, maar wel vol mogelijkheden zit // Boeiend omdat we de opgave hier uitgebreid in beeld hebben kunnen brengen // Boeiend omdat het ontwerpteam innovatieve ideeën en mooie voorbeeldprojecten naar voor heeft geschoven voor een productief landschap van landbouw en water.

Nu we aan het einde zijn van dit boeiende traject, stellen we onszelf de vraag: Heeft het proces en onderzoek het beoogde resultaat behaald? Ja en nee. Beide antwoorden zijn legitiem.

Ja. Dit pilootproject is een experiment geweest, een leerproces. Van bij het begin werd gekozen voor ontwerpend onderzoek als methodiek en lag de focus op het onderzoeken van mogelijkheden voor het combineren van landbouwbedrijfsvoering en waterbeheer. Dit pilootproject reikt vanuit deze aanpak nieuwe inspirerende pistes aan, wanneer het gaat over waterrobuuste teelten en runderrassen en het combineren van landbouwactiviteiten, groenblauwe diensten en nevenactiviteiten. Met dit project wordt ook duidelijk in kaart gebracht dat blauwe diensten (gekoppeld aan een vergoeding) voor de landbouw nodig zijn, wil men tot productieve landschappen kunnen komen in een waterrijke omgeving. Een bedrijfsmodel realiseren waarbij

het waterbeheer deel uitmaakt van de bedrijfsvoering, kan alleen indien er een duidelijke visie van waterbeheer voor het gebied wordt uitgewerkt met hierin een rol voor landbouw. Hiervoor is dan ook een ondersteuning voor de landbouwer nodig om een dergelijke transitie mogelijk te maken. Op dit moment levert de landbouwer in feite een maatschappelijke dienst van wateropvang zonder hiervoor vergoed te worden. Deze situatie is niet optimaal vanuit zowel het oogpunt van de landbouwer als waterbeheerder. De landbouwer ondervindt immers schade indien het water lange tijd blijft staan. Anderzijds zou het gebied veel beter ingericht kunnen worden in functie van waterbeheer en in samenwerking met landbouw, zeker wanneer we rekening houden met het feit dat overstromingen in de toekomst naar verwachting nog zullen toenemen. In elk bedrijfsmodel is gezocht naar mogelijkheden om de wateroverlast op te lossen, een meer gedetailleerde watermodellering door een gebiedsexpert zou een meerwaarde zijn geweest om inrichtingsvoorstellen concreter te maken. Een nog verder uitgedetailleerde en gefundeerde bedrijfseconomische doorrekening zou ook de realiteitszin van de voorgestelde bedrijfsmodellen beter kunnen onderbouwen. Dit viel echter buiten de deze opdracht, maar deze studie is een goed startpunt voor dergelijke gedetailleerde vervolgstudies.

Met dit project is echter nog geen directe oplossing voor de hoeve gevonden voor de wateroverlast en daardoor blijft onzekerheid bestaan voor de landbouwer. In het project is het (soms pijnlijk) duidelijk geworden dat alleen integrale oplossingen toekomst bieden. Gebiedsafspraken over waterbeheer, recreatie natuurdoelstellingen en landbouw kunnen alleen bereikt worden wanneer alle stakeholders gezamenlijk een visie opstellen voor het Schulensbroek. Er is in dit pilootproject voornamelijk gezocht naar een mogelijk toekomstig bedrijfsmodel dat inspeelt op vraagstukken van het gebied waardoor partijen nader tot elkaar komen. Om wederzijdse belangen te dienen vraagt dit om een aanpassing of transformatie van de bedrijfsvoering. Voor de hoeve voelt dit dat landbouwers in Vlaanderen zich moeten aanpassen en maar geen tegemoetkoming zien in beleid of financiën. Er is door het team hard gewerkt aan een gezamenlijke scenario's waarbij getracht is actoren en beleidsmakers te verleiden om nieuw inzicht te verschaffen en bereidheid te tonen voor vooruitstrevende afspraken omtrent ingrepen, beleid en financiën.

Wat na dit pilootproject? is een tweede belangrijke vraag die we ons stellen.

Binnen dit project zijn, in samenspraak met de werkgroep, een reeks korte- en lange termijnstappen voorgesteld, die nog een verdere inspanning en initiatief van zowel Hoeve de Waterkant als andere partijen zullen vragen. Het aanpakken van het waterprobleem in samenspraak met de betrokken partijen en het verder concretiseren van enkele inrichtingsvoorstellen van het pilootproject, zal hierin de eerste belangrijke stap op korte termijn zijn. We hopen dat met dit pilootproject een stap is gezet om het waterprobleem effectief aan te pakken, op korte en op lange termijn en dat inzichten vanuit dit project meegenomen kunnen worden in de toekomstige stroomgebiedbeheerplannen.

Met bovenstaande willen we vooral aangeven dat met dit pilootproject een belangrijke startbasis is gecreëerd. De opgave is duidelijk, er zijn mogelijke oplossingen aangereikt en er zijn vanuit vele hoeken contactpersonen bij elkaar gebracht die de meerwaarde van dit pilootproject inzien. Voor het vervolgproces hangt echter nog veel af van de visie van de hoeve zelf en van het engagement van de betrokken partners. Het projectteam van het pilootproject doet voorstellen, maar kan hierin zelf geen keuzes maken. Keuzes zijn

wel nodig om verdere stappen te kunnen zetten en een pro-actieve houding van iedereen zal hiervoor nodig zijn. Dit geldt zowel voor de geformuleerde voorstellen voor de aanpak van het waterbeheer in dit gebied, als voor de voorstellen die geformuleerd zijn rond alternatieve activiteiten op de hoeve. Tot slot, dit pilootproject is gestart als een experiment en op veel vlakken is dit project voor ons allen een leerzaam traject geweest. We hopen met dit project en dit document aanknopingspunten aan te reiken om nu verdere stappen te gaan zetten in een constructieve samenwerking tussen de sectoren landbouw, natuur en water.

Veel leesplezier,

Kirsten Bomans, projectregisseur
Alexander Herrebout, LINT landscape architecture
Ivar Branderhorst en Freek van Riet, Ziegler Branderhorst

SAMENVATTING

SITUATIESCHETS

Veelvuldig overstromingen en vernatting van de gronden bemoeilijken de activiteiten van de rundveehouderij Hoeve de Waterkant. Dit was ook de belangrijkste reden voor het bedrijf om hun kandidatuurdossier voor de pilootprojecten in te dienen. De waterproblematiek heeft verschillende oorzaken. De belangrijkste zijn de werking van het wachtbekken Schulensmeer, de verhoogde Herk¹ die soms overstroomt, Overstort de Vroente, de slechte afwatering van de Houwersbeek, de ondiepe grachten en waarschijnlijk ook het kwelwater vanuit de hoger gelegen gronden.

Het wachtbekken bestaat uit een binnenbekken en een buitenbekken. Het binnenbekken is midden de jaren '80 aangelegd en wordt omgeven door een dijk. De kleppen van de stuw aan de zuidelijke rand van het bekken zijn afgestemd op 22,5m TAW. Wanneer het binnenbekken boven het peil van 22,50 TAW komt, worden de sluisen opgezet en stroomt het water naar het buitenbekken met o.a. de percelen van Hoeve de Waterkant. Dit is vanaf de aanleg nu 4 keer gebeurd (1998, 2001, 2011, 2016). Daarnaast heeft het wachtbekken ook een invloed op de bedrijfspercelen van de hoeve in minder extreme situaties. Doordat het wachtbekken niet goed leeg loopt, wordt de sluis ook opgezet in situaties waarin het wachtbekken zich niet volledig vult. Hierdoor komt opnieuw water op de gronden van de hoeve terecht. De gronden van de hoeve staan dus niet enkel in extreme situaties (lang) onder water, met een aanzienlijke financiële impact op het bedrijf als gevolg. De verhoogde ligging van de Herk in combinatie met een kleine sifon onder de waterloop, zorgt ervoor dat het water moeilijk terug kan lopen na de overstroming. Indien het grasland langer dan 3 dagen onder water staat wordt het onbruikbaar voor begrazing. Overstort de Vroente, De Houwersbeek, de slecht onderhouden grachten, zorgen bijkomend voor wateroverlast voor het bedrijf.

Met het oog op de aanleg van het buitenbekken zijn in het verleden gronden onteigend, sluisen aangelegd en plannen gemaakt om beschermingsdijkjes aan te leggen. Het buitenbekken is echter niet officieel vastgelegd en er bestaat geen formele compensatie voor de waterschade van Hoeve De Waterkant. De hoeve vangt wel, door de ligging in het buitenbekken, regelmatig water op en levert dus een maatschappelijke dienst die echter de leefbaarheid van het bedrijf in het gedrang brengt. Voor deze maatschappelijke dienst en de daarmee verbonden bedrijfsonzekerheid van het landbouwbedrijf, werd tot op heden niet voorzien in een (financiële) compensatie.

De afwateringssituatie van de ruimere omgeving van Hoeve de Waterkant en de daarmee verbonden overstroombare landbouwpercelen, is niet louter te wijten aan de ligging in (de rand van) een valleigebied, maar wordt tevens sterk beïnvloed door artificiële ingrepen in de waterhuishouding. De onafgewerkte status van een aantal waterhuishoudingswerken heeft bovendien tot gevolg gehad dat in toenemende mate onduidelijkheid is ontstaan over een lange termijn toekomstperspectief voor de desbetreffende landbouwgronden, ondanks hun agrarische planologische bestemming. Er is met andere woorden sprake van een hiaat tussen de planologische bestemming enerzijds en de feitelijke toestand op het terrein anderzijds.

Daarnaast wordt de hoeve ook geconfronteerd met andere problemen. In het verleden werden percelen van

de hoeve aangeduid als GEN-gebied. Vanuit de programmatische aanpak stikstof (PAS), worden nieuwe randvoorwaarden opgelegd in kader van de natuurdoelstellingen en het nabijgelegen bedrijventerrein Daelemveld wenst uit te breiden op een perceel van de hoeve.

Concluderend kan gesteld worden dat doordat vanuit diverse invalshoeken ruimteclaims samenkomen op dezelfde percelen Hoeve de Waterkant een dusdanig sterke ruimtelijke druk op haar gebruikspcelen ervaart waardoor de toekomst van het bedrijf in gevaar is. Voornamelijk de natuurdoelstellingen en het waterbeheer in en rond Schulensbroek hebben een groot effect op de ontwikkelingsmodelijkheden van het bedrijf. Een verderzetting van de huidige bedrijfsactiviteiten is zeer moeilijk door de vele opgaven die spelen. Om landbouw hier als hoofdactiviteit ook op lange termijn te behouden, is een geïntegreerde en structurele oplossing nodig, met daaraan verbonden de nodige flankerende of compenserende maatregelen.

PROCES

Om tot een goed inzicht van de problematiek, kansen en omstandigheden te komen zijn er verschillende workshops en excursies geweest bijvoorbeeld naar de hoeve zelf met de eigenaren en belangenvrtegenwoordigers van natuur, landbouw, water en recreatie. Ook zijn er voorbeeldprojecten bezocht zoals de Bieslandhoeve in Rotterdam, de Natuurderij in Diepenveen en zijn er gesprekken gevoerd met verschillende experts. De inzichten die hieruit zijn opgedaan zijn meegenomen in de oplossingsrichtingen voor de hoeve.

In principe zijn er 3 grote oplossingsrichtingen mogelijk voor Hoeve de Waterkant om het landbouwbedrijf betere toekomstperspectieven te geven:

1. Behoud van het huidige bedrijfsmodel, waarbij de waterproblematiek wordt opgelost en voor zover dit eerste niet mogelijk is een financiële compensatie voor wateropvang ("blauwe diensten") wordt voorzien; Dit scenario gaat in op mogelijkheden voor schadevergoeding, voor zover de waterproblematiek niet kan opgelost worden en in functie van de maatschappelijke dienstverlening van wateropvang (die Hoeve de Waterkant in feite al vele jaren uitoefent). Dit laatste vraagt om een grondig inzicht in de maatschappelijke kost van wateroverlast en de verdeling van de lasten. Het vraagt ook om een inzicht in mogelijkheden van schadevergoeding binnen de huidige regelgeving en huidige instrumentarium enerzijds en de nood aan aanpassingen anderzijds. Om scenario 1 te realiseren is er ook een gebiedsgerichte visie en aanpak nodig (m.b.t. waterbeheer) op het grotere geheel waarvan de hoeve deel van uitmaakt. Een onderzoek naar financiële compensatiemogelijkheden, waar Hoeve de Waterkant ook sterk achter staat, is een interessante piste, maar vraagt om een juridisch-economische aanpak, eerder dan om ontwerpend onderzoek, en om een grondige analyse van het huidige instrumentarium en waar dit vandaag tekort schiet.

2. Het bedrijf past zich aan naar een ander bedrijfsmodel dat sterker geïntegreerd is met een natuurrijke en waterrijke omgeving door alternatieve of nieuwe activiteiten op te starten en landschappelijke en technische aanpassingen van bedrijf en omgeving;

Het tweede scenario is een scenario met tal van mogelijkheden, waarbij zowel bedrijf als omgeving zich in meerdere of mindere mate aanpassen. Zo kunnen andere of nieuwe activiteiten nieuwe inkomensperspectieven

¹ de verhoging van de Herk ontstond ter bescherming van Diest

bieden voor het bedrijf. Het kan hierbij gaan om bv. sterker inzetten op verbrede activiteiten (bv. toerisme, zorg, natuurbeheer, wateropvang). Tegelijkertijd kunnen aanpassingen aan watersysteem en omgeving het bedrijf nieuwe perspectieven bieden, van concrete beperkte maatregelen, een duidelijke afbakening van bufferbekkens, tot een vernieuwd en meer natuurlijk watersysteem. Blauwe diensten (bv. financiële compensatie voor wateropvang) kunnen ook deel uitmaken van een aangepast bedrijfsmodel. Het pilootproject gaat dieper in op dit tweede scenario, namelijk het onderzoeken van mogelijkheden voor een transitie van de bedrijfsvoering die past binnen de landschappelijke context. Hierbij werd input gehaald uit enerzijds referentiestudies, en anderzijds uit de input vanuit werkgroepen. Het pilootproject toont aan dat, wil men productieve landbouwlandschappen mogelijk maken in een waterrijke omgeving, blauwe diensten nodig zijn.

3. Bedrijfsverplaatsing

Een derde scenario is een scenario waarin de landbouwactiviteit in het gebied wordt opgegeven. Het is het minst wenselijke scenario vanuit het perspectief van de pilootprojecten productief landschap, gezien dit scenario betekent dat de landbouwfunctie, die hier van oudsher aanwezig is geen toekomstperspectief meer heeft. Het betekent dat de landbouwer zijn activiteiten stopzet en zich aanpast door te verhuizen.

Oplossingsrichting 1 en 3 vallen buiten de scope van dit project omdat ze voorbijgaan aan het doel van de studie: innovatieve ideeën aandragen voor landbouw in waterrijke gebieden. Daarom is optie 2 verder uitgewerkt in 4 modellen met toekomst scenario's voor de Hoeve die tevens een voorbeeld kunnen zijn voor andere landbouwers in een vergelijkbare situatie.

MODELLEN

Er zijn 4 modellen opgesteld die vanuit landbouwkundig perspectief mogelijk zijn op deze locatie en onder deze omstandigheden. De modellen zijn verdeeld in 2 opties: compenseren van nadelige effecten of adapteren; aanpassen aan de waterrijke omstandigheden. Deze modellen zijn verbeeld en doorgerekend waarbij elk landgebruik specifieke inkomsten biedt, vanuit productie van gewas of een specifieke teelt van vee of een combinatie hiervan. Ook zijn modellen opgesteld die rekening houden met de op handen zijnde veranderingen in het Europese landbouwbeleid en de hiermee gepaard gaande verschuivingen in geldstromen en interessante nieuwe vormen van landbouw die nieuwe verdienmodellen met zich mee kunnen brengen.

Model Ultimo grutto

Dit bedrijfsmodel gaat uit van een verbond tussen vleesveebedrijf Hoeve de Waterkant met zijn weidegebieden en de aandachtssoort de Grutto in het Natura 2000 gebied "Demervallei". Beiden maken gebruik van graslanden en zijn gebaat bij weidegang van de koeien. De intensiteit van het gebruik van de weides door het vee wordt specifiek afgestemd op gebruik van de weide door de Grutto zoals het later maaien van gras en plaatselijk hogere grondwaterstanden. Hierdoor kan aanspraak gemaakt worden op vergoedingen die de gemiste inkomsten compenseren. Hiervoor is een kuikenweide subsidie beschikbaar. Rondom de stal wordt een windsingel aangebracht op de overheersende windrichting en de mest wordt in een microvergister verwerkt waardoor de stikstofuitstoot vanuit de stal op de percelen afneemt wat een positieve invloed op de

PAS status kan hebben. Door de mest te vergisten en niet uit te hoeven rijden op de graslanden kan er ook aanspraak gemaakt worden op de fosfaatuitmijn subsidie. Het is aan te bevelen dat de neveninkomsten uit de zorg worden gemaximaliseerd.

Model de Verbrede Hoeve

Dit bedrijfsmodel gaat uit van een verbreding van activiteiten op Hoeve de Waterkant waardoor het gebruik van de natte graslanden minder nodig is en inkomsten voor een groot deel worden aangevuld met andere activiteiten. Het karakter van de Hoeve transformeert hierdoor van een intensief vleesveebedrijf naar een kleinschaliger agrarisch bedrijf met landschappelijke kwaliteiten die aantrekkelijk zijn voor recreatief medegebruik. Weidegronden ten zuiden van de Herk worden officieel bestemd als waterbergingsgebied. Bij het bergen van water op eigen perceel wordt een vergoeding betaald door de waterbeheerders. Doordat de weiden natter zijn en minder intensief kunnen worden gebruikt, wordt in dit model Lisdodde als vervanger van gras gebruikt dat als voedsel en strooisel in de veehouderij toegepast kan worden. Extensivering van het areaal in combinatie met een vermindering van het aantal koeien en een ander ras koeien zorgt ervoor dat het vlees kan worden verkocht als biologisch vlees waardoor de marges op het vlees flink hoger zijn en koeien welke beter bestand zijn tegen de natte omstandigheden. Een nieuwe hoogstamboomgaard op het hogere deel wordt een campingterrein wordt geëxploiteerd door een externe partij zoals bijvoorbeeld Farmcamps. Neveninkomsten komen voort uit het schoonmaken van de tenten, deel van de verhuur en het aanbieden van natuureducatieve activiteiten en verkoop van eigen en lokale producten. Door de aantakking op het recreatieve hoevenetwerk wordt de afzetmarkt vergroot.

Model Natuurhoeve

Dit bedrijfsmodel gaat uit van Hoeve de Waterkant als beheerder van natuurgebied Schulensbroek. Het karakter van de Hoeve transformeert hierdoor van een intensief vleesveebedrijf met 160 koeien naar een grootschalig maar extensief vleesveebedrijf met ruim 360 koeien. Het model sluit aan bij de opgave om het watersysteem in het beekdal komende jaren klimaatbestendig te maken waardoor tegelijk een groot aaneengesloten natuurgebied ontstaat. Het Schulensbroek wordt een merk met verschillende onderdelen van recreatieverhuur tot biologische producten. Natte weidegronden worden geruimd voor droge gronden die hogerop liggen waar het benodigde aanvullende voedsel zoals mais biologisch verbouwd kan worden. Enkele percelen met tarwe en mais worden vervangen door voedselbossen (permacultuur) waarin fruit, groente en vlees worden geproduceerd. Als vervanging van eenjarige gewassen worden meerjarige gewassen geteeld die naast de opbrengsten ook erosie kunnen tegengaan en CO2 vastleggen in de bodem. De nieuwe aaneengesloten natuurpercelen (ca 175 ha) worden beheerd door een kudde van koeien die geschikt zijn voor natte omstandigheden bijvoorbeeld Waterbuffels of Limousins (maximaal 1,4 GVE/ ha ivm extensief veehouderij). Een nieuwe vrije uitloopstal aan de rand van het gebied zorgt, naast een prettige en milieuvriendelijke plek voor de koeien, voor een verbetering van de ruimtelijke kwaliteit. Extra mogelijk inkomstenbronnen zijn de verhuur van eco-lodges en kano's in het natuurgebied.

Model Waterhoeve

Dit bedrijfsmodel gaat uit van een specialisering van activiteiten op Hoeve de Waterkant die inspelen op zowel de waterrijke omstandigheden en de opkomst van een "Biobased Economy". Hierdoor kunnen op

een beperkt areaal nieuwe teelten en kringlopen voor een aantrekkelijk bedrijfsmodel zorgen. Het karakter van de Hoeve transformeert hierdoor van een intensief vleesveebedrijf met 350 koeien naar een intensief agrarisch waterrijk bedrijf waar water wordt gereinigd met riet en lisdodde en waar algen, kroos, groente en vis worden geteeld in een nieuwe kringloop. In het model waterhoeve is onderzocht op welke manier de bestaande streekcultuur van visvijvers die zijn aangelegd, op een nieuwe duurzame manier zouden kunnen worden doorontwikkeld. De Hoeve bestaat uit een intensief en extensief deel. De teelt van hoogwaardige eiwitten in het intensieve deel door middel van algen of eendenkroos biedt kansen voor toepassing in bioplastics, medicijnen en cosmetica. De algen worden in gecontroleerde omstandigheden in een kas geteeld in een kringloop met vissen en groentes. In het extensieve deel wordt riet en lisdodde verbouwd en geoogst voor verwerking in vezelplaten voor isolatie en biomassa. Daarnaast wordt een recreatieve visvijver gerealiseerd die past bij het cultuurhistorische karakter van visvijvers in de streek.

CONCLUSIES

Vooralsnog lijkt vooralsnog model Ultimo Grutto wel het meest haalbaar en wenselijk voor de Hoeve en tegelijk kan het een meerwaarde betekenen voor de omgeving en natuurdoelstellingen van het gebied. Tegelijk kan geconcludeerd worden dat dit scenario voor de hoeve vanuit een lange termijn visie op waterbeheer van het beekdal, niet het meest optimale scenario is omdat de doelstelling van waterberging door landbouw immers niet waargemaakt, of slechts in zeer beperkte mate. Op korte termijn biedt dit scenario wel een mogelijke uitkomst voor de hoeve door deze maatregelen die het landbouwkundig gebruik in het gebied ook op korte termijn leefbaar houden. PAS en andere randvoorwaarden maken echter dat het scenario van de optimalisatie van de huidige bedrijfsvoering en het nemen van maatregelen om het gebied minder nat te maken op termijn hoogstwaarschijnlijk toch een einde zullen kennen. Het inzetten op de lange termijn stappen die verderop voorgesteld worden is dan ook belangrijk wil men landbouw in dit gebied ook op lange termijn leefbaar houden.

Dit betekent dat een integrale visie op het waterbeheer van het buitenbekken op lange termijn nodig is, indien men naar een meer duurzaam én tegelijk voor de hoeve realistisch scenario wilt toewerken. Het scenario van de verbrede hoeve biedt aanknopingspunten voor een bedrijfsmodel dat nog in grote mate aansluit op de huidige bedrijfsvoering, maar waar ook waterberging door de landbouwer een belangrijke plaats in krijgt. Dit is binnen het scenario ook haalbaar indien een vergoeding wordt verondersteld voor de blauwe diensten, wat vandaag in Vlaanderen nog niet het geval is. Dit maakt het moeilijker om voor een innovatiever scenario te kiezen. Er wordt in dit scenario ook ingezet op een ander soort rund, wat ook in kader van PAS positieve gevolgen zou kunnen hebben.

De scenario's van 'adapteren' (waterhoeve en natuurhoeve) zijn innovatief, maar dit zien de bedrijfsleiders (nog) niet zitten, mede door de investeringen en afhankelijkheid van andere partijen in deze modellen. De voorgestelde maatregelen krijgen weinig ondersteuning, zowel vanuit beleidsruimte als budgetruimte. Bepaalde maatschappelijke diensten die hierin aan bod komen, gaan veel verder dan wat een landbouwer alleen wil of kan realiseren. Samenwerking is hier essentieel, waarbij ook taken uitbesteed zullen moeten worden. Dit betekent echter ook dat er een overkoepelende en gebiedsbreed verhaal gemaakt zal moeten worden, waar de landbouwer een schakel in is. Wil men met deze scenario's verder, dan moet dit verhaal eerst nog gemaakt worden samen met de partijen uit het gebied. Coalities zullen in alle scenario's nodig zijn om

enerzijds de scenario's verder te concretiseren en anderzijds financiële ondersteuning te krijgen die nodig is om een scenario te gaan realiseren. Door in het pilootproject al een grote groep stakeholders te betrekken zijn hier wel al eerste stappen in gezet. Vervolgoverleg zal echter zeker nog nodig zijn om mogelijkheden in samenspraak met de hoeve en de betrokken partners verder uit te klaren.

KNELPUNTEN

Blauwe diensten krijgen in de praktijk te weinig ondersteuning

Blauwe diensten zijn niet zomaar in de praktijk te brengen, zeker niet in een gebied dat niet officieel afgebakend is als overstromingsgebied. Het ontbreekt aan de benodigde compensatie die wel nodig is om op lange termijn tot een duurzame invulling van waterbeheer (door landbouw) in het gebied te kunnen komen. Een systeem voor waterbeheer op privégrond bestaat tot vandaag nog niet. In theorie zou je kunnen stellen dat het budget dat vandaag niet besteed moet worden aan het creëren van wachtbekkens doordat weilanden dit opvangen herbested zou moeten kunnen worden aan de landbouwer die het water opvangt. Maar nog beter zou zijn dat het buitenbekken een officiële rol krijgt als waterbergingsgebied en mee de toekomstige problemen van wateroverlast kan oplossen. Ervaringen opgedaan in referentieprojecten in Nederland laten zien dat lange termijn afspraken (>30 jaar) hierbij essentieel zijn voor multifunctioneel landschapsbeheer.

Verbreiding past niet binnen bestaande visie op landbouw

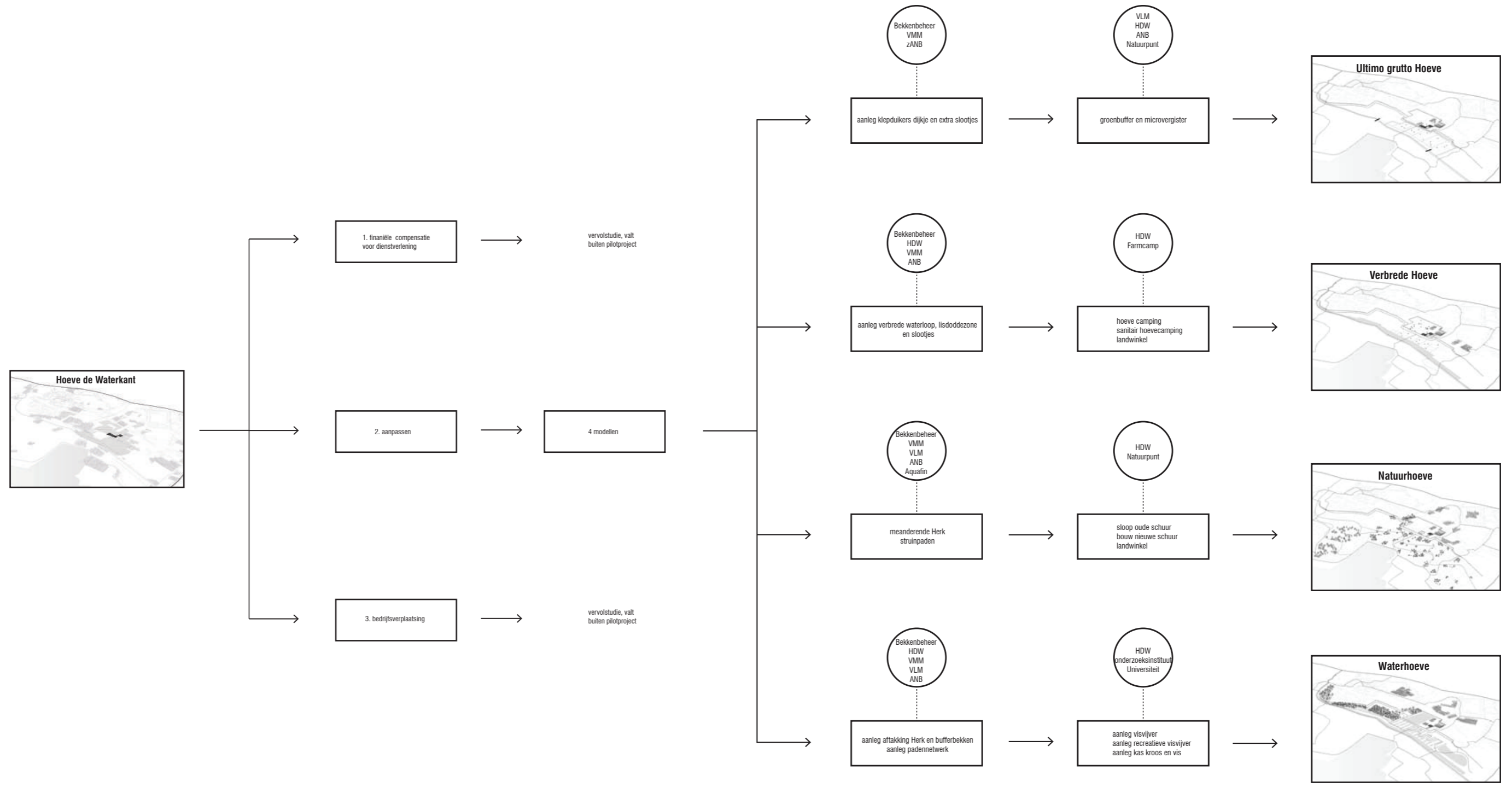
Bestaande wetgeving een obstakel om dergelijke potentievolle activiteiten en combinaties mogelijk te maken omdat de hoeve in landbouwbestemming gelegen is. De kans bestaat dat je als landbouwer zo ver verbreedt dat je wettelijk niet meer als landbouwer wordt aanzien, wat economische en juridische implicaties heeft.

Grondruil is erg moeilijk

Grondruil is momenteel erg lastig. Een deel van de lagere gronden in de natuurgebieden zou geruild kunnen worden met gronden die hogerop liggen en droog zijn. Deze taak vraagt om een sterke coördinerende partij die over langere tijd een bestand opbouwt van gronden en vraag en aanbod bij elkaar brengt. Zonder dit perspectief blijven veel gebieden op slot zitten en is het bouwen aan een grotere structuur een moeizaam proces.

Grondbeleid en rechtszekerheid voor landbouw niet op orde

In bestaand grondbeleid is de positie van landbouwers onvoldoende beschermd en zijn de vergoedingen bij een onteigening laag. De gevolgen van deze grondpolitiek erg nadelig zijn voor landbouwers en daarmee voor het onderhoud van productieve landschappen.

3 scenario's leiden tot 4 modellen die ruimtelijk, financieel en organisatorisch worden onderzocht

An aerial photograph of a farm complex. In the center, there is a large red barn with a gabled roof and a smaller structure with solar panels on its roof. To the left, there are several large, grey-roofed industrial-style buildings. The farm is surrounded by green fields, some of which appear to be recently plowed or planted. In the background, there is a dense line of trees and a small town or village visible in the distance under a clear sky. A paved road or driveway runs along the bottom right of the farm complex.

INTRODUCTIE

PILOOTPROJECT HOEVE DE WATERKANT

PILOOTPROJECTEN PRODUCTIEF LANDSCHAP

De Pilotprojecten Productief Landschap zijn het resultaat van een samenwerking tussen de Vlaamse Minister van Omgeving, Natuur en Landbouw, het Team Vlaams Bouwmeester, het Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO), het departement Landbouw en Visserij, en Ruimte Vlaanderen.

De Pilotprojecten Productief Landschap richten zich specifiek op het domein van de open ruimte, landbouw- en voedselproductie. Het instrument van de pilotprojecten productief landschap biedt een mogelijkheid om de gestelde uitdagingen aan te gaan door interessante wisselwerkingen te laten ontstaan tussen de primaire sector, het (plannings-) beleid en de maatschappij. Eerder dan uit te gaan van een defensieve houding of limitatieve aanpak, wordt een geïntegreerde aanpak beoogd. Concrete en te realiseren projecten kunnen daarbij een testcase zijn om de marges van de huidige regelgeving op te zoeken en ze via ontwerpend onderzoek te verruimen. Deze methodiek is bottom-up noch top-down, maar een doorgedreven concrete samenwerking tussen actoren, middenveld en beleid.

De pilotprojecten willen een productief landschap creëren waarbij productie, energiedelen, natuur, recreatie, biodiversiteit en vergroening de Vlaamse open ruimte ondersteunen en ontwikkelen, eerder dan ze te verdelen en eenzijdig op te eisen. Ze trachten landbouwinnovatie mogelijk te maken door de ruimtelijke impact ervan te bestuderen en te visualiseren. Het zijn real-time labo's die onder meer testen hoe landbouw in Vlaanderen opnieuw kan functioneren als motor van een vernieuwende maatschappelijke en ruimtelijke evolutie. Ruimtelijke coproductie tussen sectoren is daarbij geen optie maar een vereiste.

"Productieve landschappen zijn open ruimtes - groot of klein, stedelijk of landelijk - die zo beheerd worden dat ze ecologisch en economisch productief worden en maatschappelijke meerwaarde opleveren." – naar Viljoen 2005

Dit initiatief beoogt een zoektocht naar innoverende concepten, naar grensverleggende projecten die organisatorisch, stedenbouwkundig en architecturaal buiten de bestaande kaders en concepten durven te denken. De pilotprojecten willen sector-overschrijdende samenwerkingen tussen landbouwer, beleid en maatschappij tot stand brengen om ruimtelijke, fysische en bedrijfseconomische processen terug op elkaar af te stemmen. Ze willen model staan voor gewenste toekomstige ontwikkelingen. De realisatie ervan kan bovendien aanleiding geven tot een evaluatie van bestaande beleidsmatige en wettelijke kaders. Door monitoring en opvolging van het proces, de gerichte inzet van middelen en het aanspreken van deskundigheid kan inzicht verworven worden om innovatie mogelijk te maken en de slaagkans ervan te vergroten.

OPGAVE VOOR HET PILOOTPROJECT HOEVE DE WATERKANT

Hoeve de Waterkant is een klassiek rundveebedrijf, gelegen in Herk-de-Stad, nabij natuurgebied Schulensbroek en wachtbekken Schulensmeer. Veelvuldige overstromingen en vernatting van de gronden bemoeilijken de activiteiten. De initiatiefnemers van dit pilotproject, met name de bedrijfsleiders van Hoeve De Waterkant, zijn daarom op zoek naar creatieve oplossingen voor landbouw in waterrijk en natuurgevoelig gebied. De toekomst van het bedrijf verzekeren is daarbij de ambitie.

De situatie van deze boerderij is geen alleenstaand geval. Water is vandaag al voor veel landbouwers een uitdaging en in de toekomst zullen naar alle waarschijnlijkheid nog veel meer landbouwers hiermee geconfronteerd worden. De bijdrage van landbouw aan waterberging en waterbeheer is een strategie die naar alle waarschijnlijkheid meer en meer nodig zal zijn met de overstromingsproblematiek in Vlaanderen om te gaan.

Het pilotproject gaat dan ook de uitdaging aan om te onderzoeken hoe Hoeve de Waterkant via de ontwikkeling van een aangepaste bedrijfsmodel kan omgaan met water, eerder dan te moeten vechten tegen een 'water-probleem'. Een belangrijke te beantwoorden vraag voor dit pilotproject is hoe de 'strijd tegen (water, natuur, ...)' kan omgebogen worden naar een 'samenwerken met' en hoe een geheroriënteerde bedrijfsvoering ruimtelijk en functioneel sterker geïntegreerd kan worden in de omgeving, in samenwerking met partners in de streek.

Via ontwerpend onderzoek en participatief overleg in de vorm van 4 ontwerpworkshops, zijn mogelijke ontwikkelingsrichtingen voor het bedrijf uitgewerkt. Hierbij is de uitdaging van het project enerzijds om vernieuwende en innovatieve ideeën aan te reiken voor bedrijf en omgeving, met oog voor landschappelijke integratie, en anderzijds om een scenario uit te werken dat ook binnen de mogelijkheden en capaciteiten van de initiatiefnemers past.

Bij hoge waterstanden in het buitenbekken komt het water tot aan de schuren zoals ook op de foto's te zien is. Hierdoor ontstaat een situatie waarin het bepaalde delen van het jaar niet meer mogelijk is om op een normale manier het bedrijf te runnen.

Door de onzekere situatie waarin de hoeve zich bevindt, worden noodzakelijke investeringen uitgesteld en wordt de schade niet hersteld waardoor de hoeve een rommelige uitstraling heeft.

VISIE

Het pilootproject vertrekt vanuit een zeer complexe opgave. Hoeve De Waterkant wordt niet enkel geconfronteerd met wateroverlast, maar dient ook rekening te houden met belangrijke randvoorwaarden die gelden binnen aangeduide natuurgebieden. Het bedrijf kreeg in de loop van het pilootproject code oranje toegewezen in kader van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) en een nabijgelegen industrieterrein wordt uitgebreid op een deel van hun bedrijfsgrond waardoor zij deze droge gronden gedwongen op moesten geven.

Dit alles maakt de toekomst van het bedrijf onzeker. Tegelijk ligt de Hoeve in een zeer mooie omgeving, wordt het bedrijf al gedeeltelijk recreatief uitgebaat en zijn er potenties om leegstaande delen van de hoeve een nieuwe invulling te geven. Hoeve De Waterkant nodigt met andere woorden uit tot een mix van activiteiten, maar dient ook rekening te houden met de randvoorwaarden die van toepassing zijn en met verschillende spelers die in het gebied actief zijn. Dit heeft het ontwerpteam geïnspireerd tot de volgende visie op de opgave van Hoeve De Waterkant:

1. MIX VAN ACTIVITEITEN EN FUNCTIES

Hoeve de Waterkant heeft in de huidige situatie hoofdzakelijk een agrarisch functie, met zorg en recreatie als nevenactiviteiten. De watertechnische problemen van het bedrijf kunnen een kans zijn om de hoeve te ontwikkelen tot een multifunctioneel erf waarin het agrarische gebruik wordt gecombineerd met activiteiten op het vlak van natuur, waterbeheer en recreatie. De agrarisch ondernemer kan binnen dit concept een rol krijgen waarin hij waterbeheerder, natuurbeheerder, landbouwer en gastheer tegelijk is. Het ontwerpteam onderzocht daarom verschillende scenario's waarin de combinatie van deze functies een goede synergie kan opleveren.

2. HOEVE DE WATERKANT ALS RECREATIEVE BESTEMMING IN HET LANDELIJK GEBIED

Het huidige erf bevat enkele recreatieve functies en zorg, maar is vooral ingericht op agrarisch gebruik. Door een heroriëntering van de bedrijfsvoering en enkele ontwerpmatige ingrepen kan het erf verder ontwikkelen tot een attractieve recreatieve bestemming in het landelijk gebied. Door een goede toegankelijkheid door middel van wandel- en fietsroutes, interessante recreatieve functies zoals een camping en een sterkere relatie met natuur en water kan de recreatieve aantrekkelijkheid van Hoeve de Waterkant worden vergroot. Het ontwerpteam onderzocht hoe het erf kan veranderen bij een meer gemengd gebruik en welke kansen hierin liggen voor het ontwikkelen van recreatieve functies. Zo kunnen een verbeterde verblijfskwaliteit van het erf, het ontwikkelen van waterrijke natuur of de transformatie van leegstaande delen van de hoeve een optie zijn.

3. RUIMTELIJKE MEERWAARDE IN COMBINATIE MET FINANCIËLE HAALBAARHEID

Het ontwerpteam zet in op een benadering waarin tegelijk ruimtelijk en financieel wordt gewerkt. De hoeve vormt samen met omliggende erven, schuren, bomenlanen, fruitboomgaarden, dijken, sloten en subtiele hoogteverschillen een kenmerkende ruimtelijke configuratie. In de planvorming wordt altijd inzicht geboden in de ruimtelijke consequenties van bepaalde keuzes of ingrepen. Hierin wordt de ruimtelijke relatie tussen boerderij-erf-landschap telkens geoptimaliseerd binnen de verschillende scenario's. Door de

ruimtelijke modellen te combineren met financiële berekeningen, kan een inschatting worden gemaakt van de haalbaarheid en een businesscase voor Hoeve de Waterkant.

4. OPEN ONTWERPPROCES MET ACTIEVE DEELNAME VAN PARTIJEN

Het project vraagt om een breed gedragen invulling van de hoeve en het omringende landschap. Gezien de complexe situatie van de hoeve heeft een geïsoleerde benadering van de ontwerpogave weinig zin. Door de relatie van de hoeve met (het waterbeheer in) de omgeving en de verschillende randvoorwaarden die van toepassing zijn, dient een oplossing sowieso gezocht te worden in samenspraak met betrokken stakeholders. Het project streeft ernaar een plan te ontwikkelen waarin de wensen van de agrarische ondernemers, natuurorganisaties, waterbeheerders en betrokken overheden zijn geïntegreerd. Het is dan ook van belang om gedurende het project inzicht te krijgen in de verschillende stakeholders en de belangen. Daarom wordt een modelmatige manier van werken gehanteerd waarin voor verschillende denkrichtingen/verhaallijnen worden ontwikkeld. De modellen bevatten telkens een toekomstbeeld dat ruimtelijk verbeeld is en financieel berekend. In meerdere bijeenkomsten worden de modellen met input van betrokken partijen verder ontwikkeld tot een realistisch, innovatief en breedgedragen ontwerp (zie bijlage voor de deelnemers van de 4 workshops). Vanuit een breed gamma aan mogelijkheden wordt toegewerkt naar een scenario en wordt verder onderzocht welke vervolgstappen nodig zullen zijn om effectief tot een vernieuwd en financieel haalbaar bedrijfsmodel te komen.

5. VOORBEELDSTELLEND EN INNOVATIEF

In het project worden vraagstukken op het gebied van water, natuur, recreatie en agrarische activiteiten integraal benaderd. Het ontwerpteam ziet interessante en innovatieve oplossingen ontstaan door verschillende programma's nadrukkelijk te combineren in een ontwerp. De voorgestelde werkwijze met ruimtelijke en financiële modellen maakt het mogelijk buiten gangbare oplossingen te denken en tot innovatieve voorstellen te komen. Zowel de integrale aanpak als de uitgewerkte bedrijfsmodellen kunnen voorbeeldstellend zijn en een inspirerend aanknopingspunt vormen voor productieve landbouw in een waterrijke omgeving.

PROCES

Het project van Hoeve De Waterkant volgt de processtructuur van de pilootprojecten productief landschap, aangevuld met een eigen projectspecifiek proces.

Een stuurgroep fungeert als overkoepelend orgaan voor de vijf pilootprojecten. De taken van deze stuurgroep zijn onder andere het formuleren van een gemotiveerd advies over de selectie van de pilootprojecten, en het adviseren van de initiatiefnemer over de selectie van deskundigen en ontwerpteams.

Het pilootproject zelf wordt uitgewerkt door een projectteam. Dit projectteam bestaat naast de initiatiefnemer uit het ontwerpteam die het ontwerpend onderzoek uitvoert, de projectregisseur die het traject opvolgt en contacten legt met de werkgroep en de projectcoördinator van het PPPL-traject die het overzicht bewaart over de 5 pilootprojecten heen. Het projectteam werkt nauw samen met de stuurgroep, via regelmatige terugkoppeling. De projectcoördinator verzorgt via de projectregisseur de linkjes tussen het projectteam en de stuurgroep. De werkgroepen zijn soms voorafgegaan door een interne voorbespreking tussen ontwerpteam, regisseur, coördinator en initiatiefnemer, en gevolgd door een nabespreking. Er zijn ook een 3-tal keer een bilateraal overleg georganiseerd met de initiatiefnemers van Hoeve De Waterkant (startvergadering, tussentijds en eindfase van het pilootproject).

Naast het projectteam zijn ook een aantal werkgroepen samengebracht om tussentijdse resultaten van het project te bespreken en input te geven aan het ontwerpend onderzoek. Deze werkgroepen bestonden uit een diversiteit aan stakeholders. Enerzijds zijn dit beleidsactoren die inhoudelijke input kunnen leveren in het traject en voor wie de resultaten van dit pilootproject een meerwaarde kunnen betekenen binnen hun eigen beleidskaders. Anderzijds zijn het gebiedsstakeholders die hun eigen rol en functie hebben in de omgeving van Schulensbroek en voor wie het traject van dit pilootproject bijgevolg zeer interessant is. In de bijlage is opgenomen wie gecontacteerd werd in kader van de verschillende werkgroepen die werden georganiseerd.

In meerdere bijeenkomsten worden de modellen met input van betrokken partijen verder ontwikkeld tot een realistisch, innovatief en gedragen ontwerp (zie bijlage voor de deelnemers van de 4 workshops). Vanuit een breed gamma aan mogelijkheden wordt gezocht naar een haalbaar scenario en wordt verder onderzocht welke vervolgstappen nodig zijn om tot een vernieuwd en financieel haalbaar bedrijfsmodel te komen.

PILOOTSTATUS BENUTTEN

Het pilootproject Hoeve de Waterhoeve maakt het mogelijk om dankzij haar pilootfunctie problemen die vanuit een individueel bedrijf aangekaart worden, maar consequenties hebben voor de ruime omgeving, op het juiste niveau te adresseren. Wil het project innovatief uit de hoek komen, dan botst het vanzelf op regelgevingen die bepaalde scenario's moeilijk haalbaar maken. Hierdoor laat het project ook zien welke knelpunten in het beleid vandaag spelen, die bepaalde visies op papier in de praktijk onmogelijk maken, ook al kan de visie tot een duurzame gebiedsinvulling leiden. Hier wordt dieper op ingegaan in hoofdstuk "Conclusies & stappenplan". Als de rol van de landbouw als landschapsbeheerder in het landschap serieus wordt genomen zal ook moeten worden gekeken hoe deze haar rol kan blijven vervullen, wat het juiste bijbehorende instrumentarium is en wat de financiële consequenties zullen zijn.

BEDRIJFSOPZET

HOEVE DE WATERKANT

Hoeve de Waterkant is een veehouderij met een oppervlakte van ongeveer 85ha (60% eigendom, 40% pacht) en met een bebouwde oppervlakte van ongeveer 0.8 ha. Het familiebedrijf is eigendom van en wordt gernd door de familie Mees die de hoeve al 7 generaties in bezit heeft. De bedrijfswoning is gevestigd in een karakteristieke vierkantshoeve. Een deel van de bebouwde ruimte van de hoeve staat leeg. Tussen de hoeve en het beekdal zijn in de loop van de tijd diverse schuren gebouwd. De huiskavel dient voor de teelt van voeder en buitenloop en bestaat voornamelijk uit graslandpercelen.

ACTIVITEITEN

De hoofdactiviteit en belangrijkste bron van inkomsten is het fokken van vleesvee en zoogkoeien van het Belgisch witblauw ras. Rond de 40 ha wordt gebruikt voor akkerbouw als voedsel voor de koeien. In theorie kunnen in totaal 353 runderen en 12 varkens gehouden worden (vergunbare aantal). Door vernatting van de gronden (waaronder de huiskavel) is uitoefening van deze hoofdactiviteit moeilijk geworden. De veestapel is ongeveer gehalveerd op 10 jaar tijd. Momenteel zijn er een 160-tal dieren. Een deel van de boerderij staat daarom leeg.

Gedurende het jaar zijn er verschillende perioden te onderscheiden in de activiteiten. In het voorjaar kent het fokken van vleesvee piekmomenten, gevolgd door verhuur van vakantiestudio's, en zorg tijdens het gehele jaar. In het najaar worden de gewassen geoogst. Gedurende de piekmomenten krijgt men hulp van loonwerkers en familie. Ook worden regelmatig rondleidingen gegeven en worden er verjaardagsfeestjes georganiseerd.

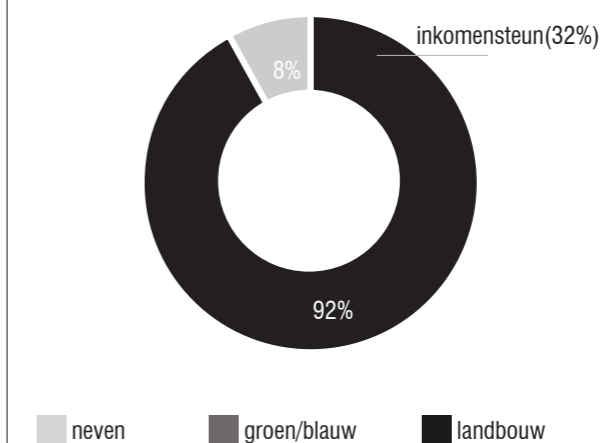
INKOMSTEN

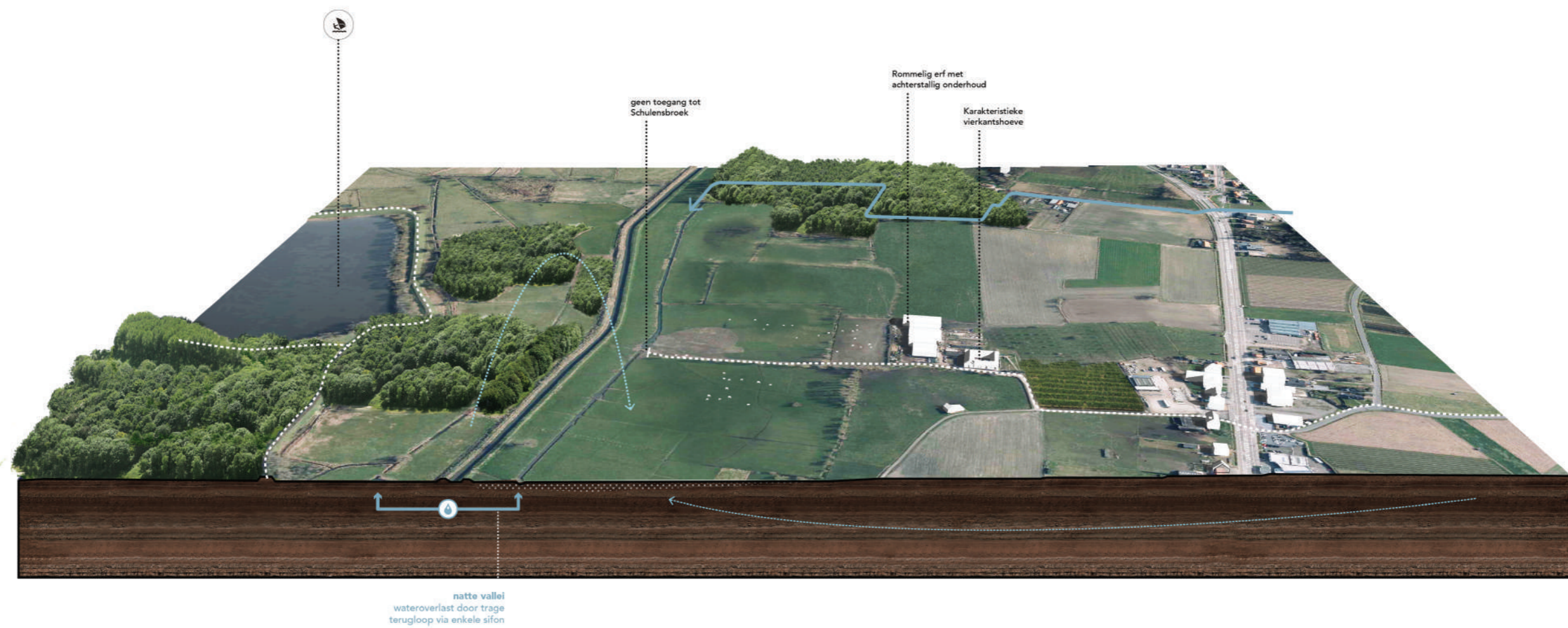
Het fokken van vleesvee is de hoofdactiviteit op de boerderij en vormt voor 2/3e het inkomen. Dit wordt aangevuld met inkomsten uit de verkoop van mais en tarwe. Hiernaast zorgen nevenactiviteiten zoals hoefvetoerisme voor extra inkomsten. Samen met de landbouwsubsidies dragen al deze activiteiten samen voor een derde deel bij aan het inkomen. Mede door de overstromingen van de bedrijfspercelen en de grote impact ervan op het hoofdinkomen, namelijk het fokken van vleesvee, staan de bedrijfsinkomsten onder druk.

Bedrijfsopzet

Oppervlakte (ha):	84
Veestapel (koeien):	160
Gve p/ha:	1.88

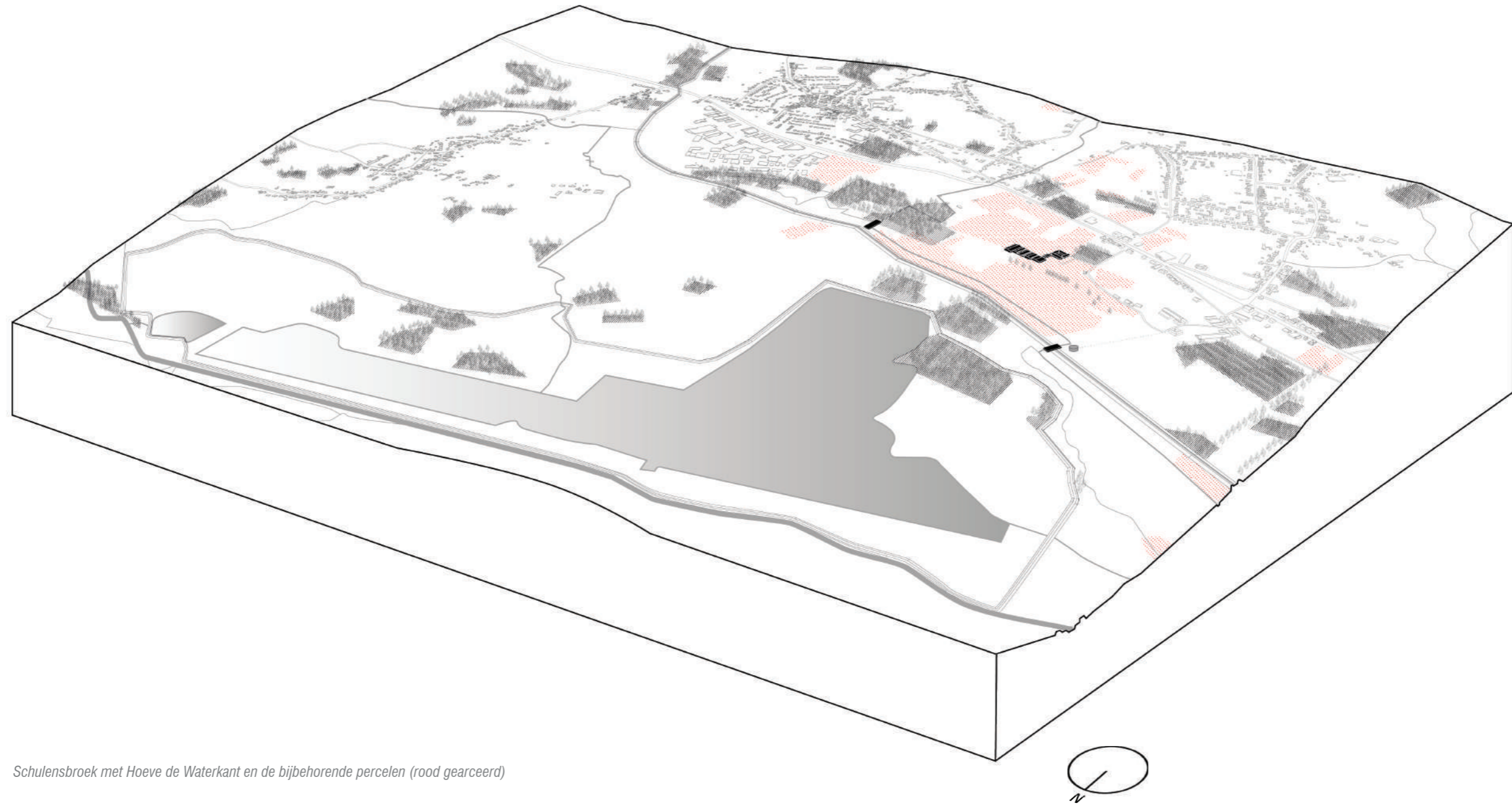

De hoeve ligt tussen de N2 van Halen naar Herk-de-Stad en het Schulensmeer. De percelen tussen Hoeve de Waterkant en de verhoogde Herk zijn in gebruik als grasland. Dit grondgebruik sluit aan bij het open karakter van het beekdalen en de gronden fungeren als huiskavels voor de koeien. In de loop van de tijd zijn er diverse schuren aan de hoeve toegevoegd en is er een ensemble van gebouwen ontstaan waarbij de relatie tussen de hoeve zelf en het beekdal (deels) verloren is gegaan. Aan de

zuidzijde omzoomt een hoogstamboogaard het erf. Het erf is toegankelijk vanaf de N2 en vanuit de dorpen. Er loopt een route voor zacht verkeer vanuit Donk langs het erf maar deze loopt dood op de Herk.

LIGGING

Schulensbroek met Hoeve de Waterkant en de bijbehorende percelen (rood gearceerd)

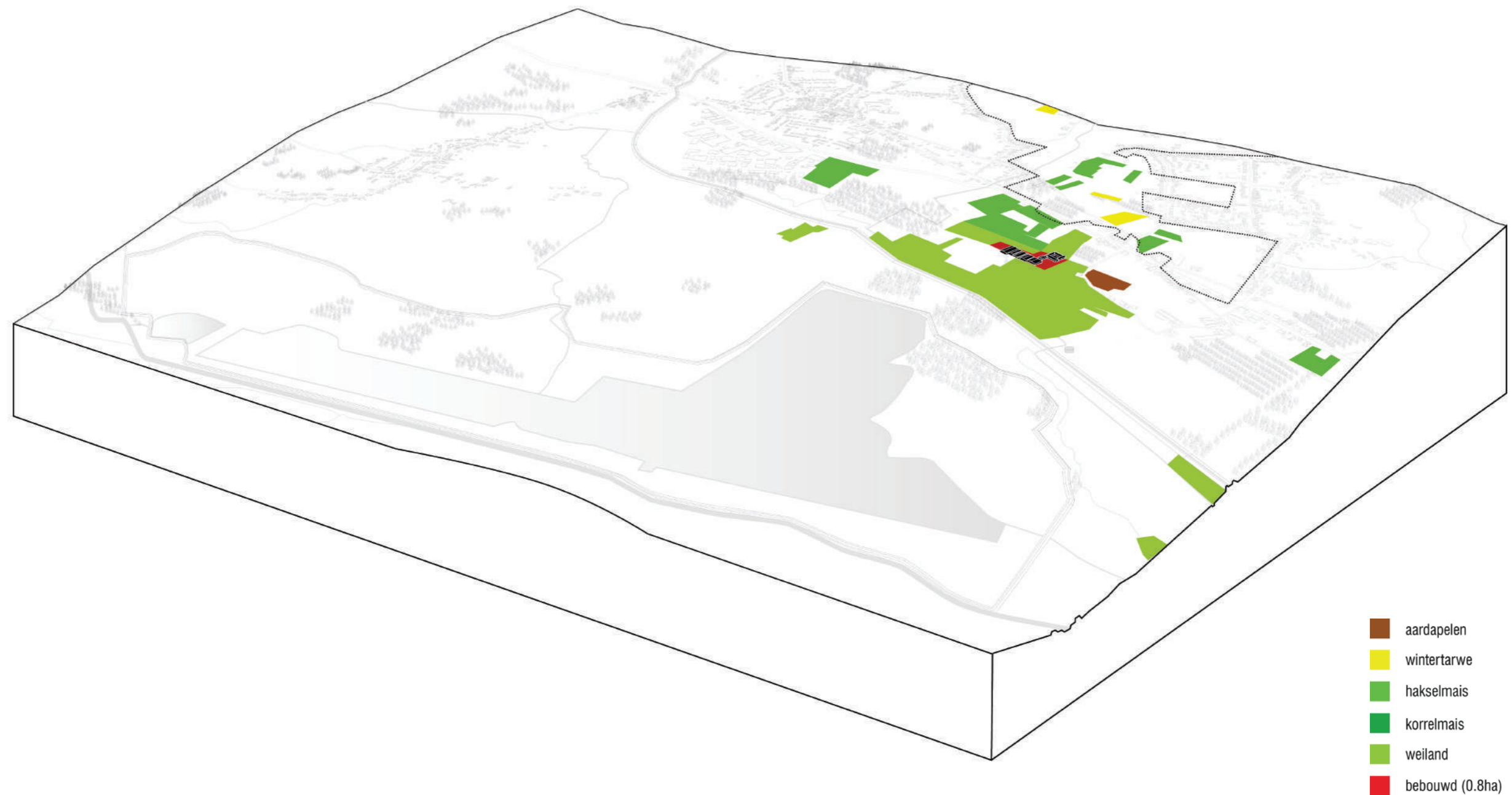
De hoeve ligt aan het valleigebied Schulensbroek waar de rivieren Herk en Demer op uitkomen, tussen Halen en Herk-de-Stad. De naam Schulensbroek verwijst naar een broekgebied: een laaggelegen gebied dat nat blijft door opwellend grondwater (kwel) of door regelmatige overstromingen. Een deel van de percelen van de hoeve (ongeveer 34 ha) ligt in het overstroombare deel van de vallei, dit zijn veelal nattere zware gronden met grasland. Deze graslandpercelen worden gebruikt

voor de teelt van voer voor de koeien en buitenloop. De rest van het beekdal bestaat momenteel vooral uit natuurgebied en het wachtbekken Schulensmeer.

De vierkantshoeve heeft een prominente ligging op de natuurlijke grens van het Schulensbroek. Deze grens is in het landschap te herkennen als de droge zone waar de boerderijen op zijn gebouwd, waarbij ze nog een duidelijke functionele en visuele relatie met het beekdal hebben.

BEDRIJFSPERCELEN

De gebruikspcelen van de hoeve, ongeveer 85 ha, worden vooral gebruikt voor teelten ten behoeve van het vee zoals grasland, mais en tarwe. De graslanden zijn vooral aaneengesloten gesitueerd op de kleiige lagere delen, aangeduid als landschappelijk waardevol agrarisch gebied. De akkerbouwgewassen liggen meer verspreid op de lemige hogere delen, aangeduid als agrarisch gebied en grotendeels gelegen binnen herbevestigd agrarisch gebied (HAG, ten zuiden van de N2)

Een deel van de gronden is ook aangeduid als vogelrichtlijngebied, habitatrictlijngebied en/of VEN. Hoeve de Waterkant is nog een van de weinige actieve landbouwbedrijven in het gebied. Veel landbouwers zijn gestopt of hebben hun land, dat in de overstroombare delen van de vallei lag, verkocht aan natuurorganisaties. Ook zijn een aantal landbouwers overgestapt naar meer intensieve fruitteelt.

MOGELIJKHEDEN EN WENSEN VAN HOEVE DE WATERKANT

Tijdens verschillende gesprekken met de bedrijfsleiders van Hoeve De Waterkant werd meer inzichtelijk welke wensen zij hebben voor de toekomst van hun bedrijf en wat ze haalbaar achten binnen hun eigen capaciteiten. Onderstaande opsomming geeft een overzicht van toekomstmogelijkheden en aandachtspunten voor de familie Mees:

1 VLEESVEE BEDRIJF BLIJVEN OP DEZE HOEVE

Men wil de hoofdactiviteit (fokken van vleesvee) zoveel mogelijk behouden – geclusterde graslandpercelen t.h.v. de huiskavel zijn hiervoor belangrijk. Hoe meer directe weidebegrazing, hoe minder arbeidskosten (bv. in het verbouwen van hooi-en maïslanden). Een totale omschakeling van bedrijfsvoering is voor Hoeve De Waterkant niet realistisch, gezien dit heel andere skills vergt, een heel andere bedrijfsconfiguratie en zeer hoge investeringskosten. Grote investeringen zijn niet mogelijk indien dit (enkel) vanuit de hoeve dient te komen.

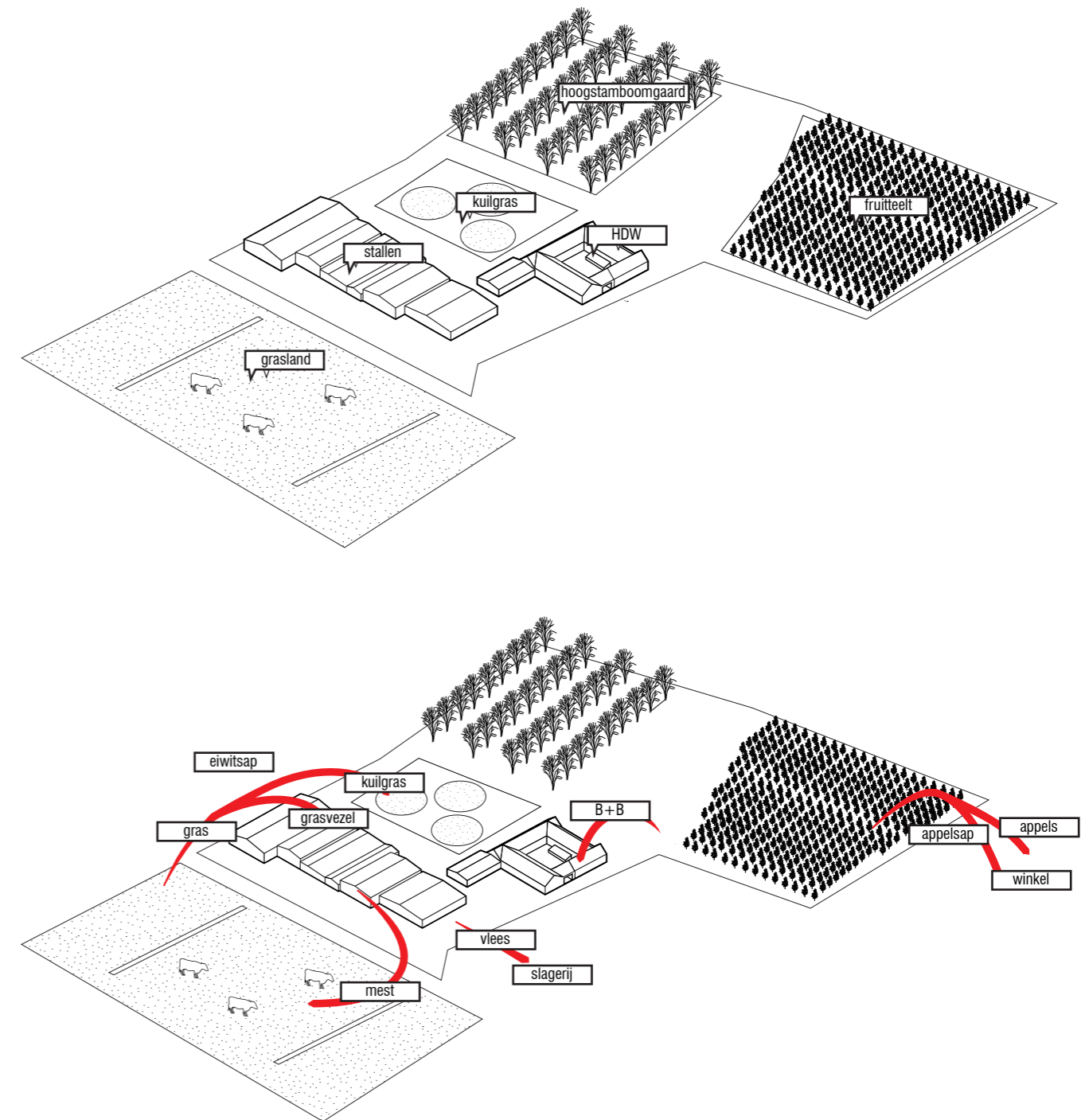
Hoeve De Waterkant wenst de hoeve niet te verkopen en wil deze graag als één geheel in eigendom houden. Een overname door de oudste dochter (19) is een mogelijk scenario (over grofweg 15-20 jaar). Zij heeft interesse in mogelijkheden voor een combinatie opvoeding/ jeugd en dieren.

2 PRAKTISCHE EN RENDABELE VERBREIDING IN LIJN MET VAARDIGHEDEN

Activiteiten zoals waterbeheer en natuurbeheer zijn mogelijk, maar het moet praktisch haalbaar zijn (in tijdsbesteding) en rendabel (het moet ook een financiële meerwaarde kunnen betekenen voor het bedrijf)

Wat betreft mogelijke nevenactiviteiten en mogelijke nieuwe invulling van de bedrijfsgebouwen is het gewenst om verder te werken op de activiteiten die er nu reeds zijn: hoefveterie, zorg, educatie. Hoeve de Waterkant staat daarnaast ook open voor mogelijkheden van wonen op de boerderij. Dit is binnen het huidige kader (landbouwbestemming) echter niet mogelijk. In kader van dit pilootproject kan wel bekeken worden of een koppeling van wonen met een sociale dimensie (bv. wonen voor ouderen, combinatie wonen-zorg, begeleid wonen met ondersteuning van een zorginstelling, ...) een maatschappelijke hefboom kan zijn om dit binnen het huidige beleid wel realistisch te maken.

Een heroriëntering van het bedrijf met sterkere nadruk op verkoop van eigen lokale producten en promotie is niet haalbaar als dit door Hoeve de Waterkant zelf moet opgepakt worden. Een eigen slagerij die men in 2003 was gestart was niet rendabel en heeft men moeten stopzetten. Wil men hier opnieuw een stap in zetten, is zeker ondersteuning nodig voor de commercialisatie.

de huidige opzet en bedrijfsstromen op de hoeve

BEEKDAL

LIGGING

Het Schulensbroek bevindt zich in het midden van het deelgebied Demerbekken. Hier komen vanuit de verschillende richtingen de waterlopen samen.

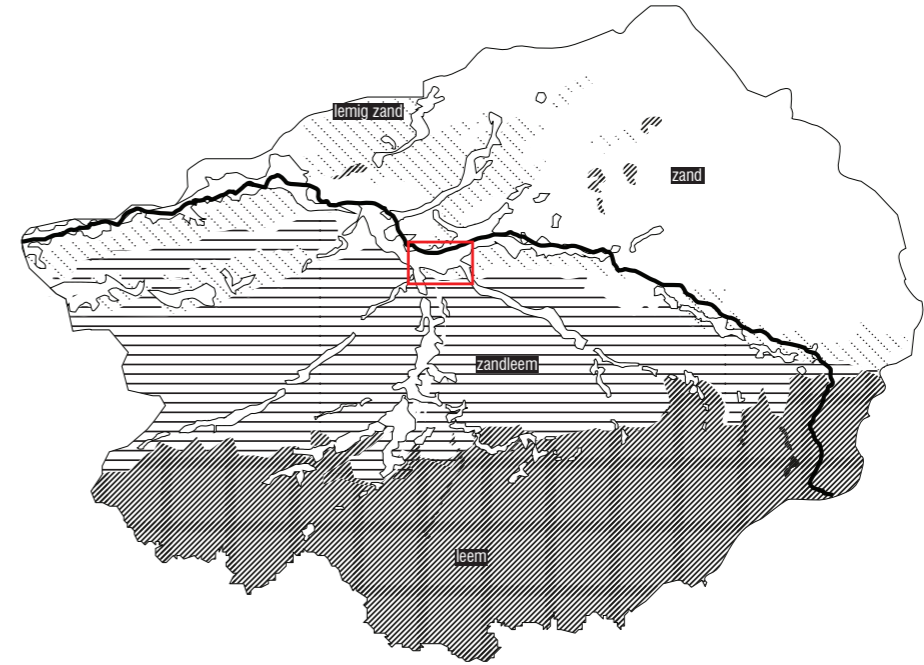
Op de schaal van het Demerbekken ligt het projectgebied op een overgang van zandleem naar lemig zand met zwaardere gronden in de natte lage beekdalen. Van oudsher waren deze gronden veelal in gebruik als hooilanden en natte bossen. Momenteel zijn nog veel graslanden te vinden rondom de beekdalen, op de lemige gronden vindt voornamelijk akkerbouw plaats, op de zandgronden naast akkerbouw ook bosbouw.

Door de lage ligging ten opzichte van de omringende plateaus treedt er kwel op in de beekdalen. Dit water komt via een lange omweg door verschillende grondlagen en heeft een goede kwaliteit.

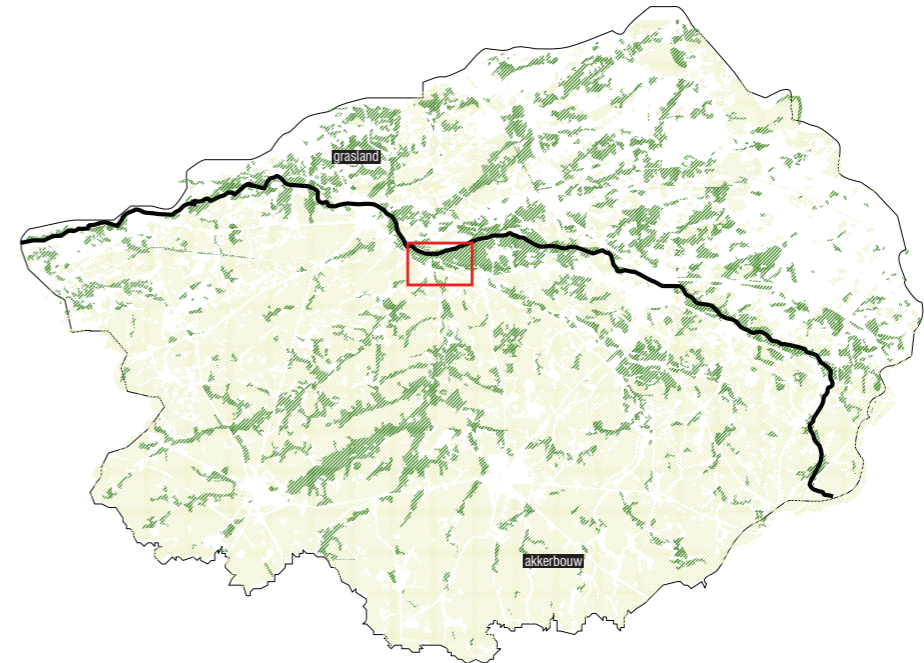
PROBLEMATIEK VAN DE BEEKDALEN

In de beekdalen speelt op veel plekken dezelfde (landbouw)problematiek. Heel wat gronden zijn nat en ongeschikt geworden voor reguliere landbouw. De natuurorganisaties hebben een voorkeurrecht, waardoor veel natte gronden van landbouwers verkocht worden aan natuurorganisaties. Hierdoor verdwijnen veel grondgebonden teelten uit de natte beekdalen en valt een productief element in het landschap weg.

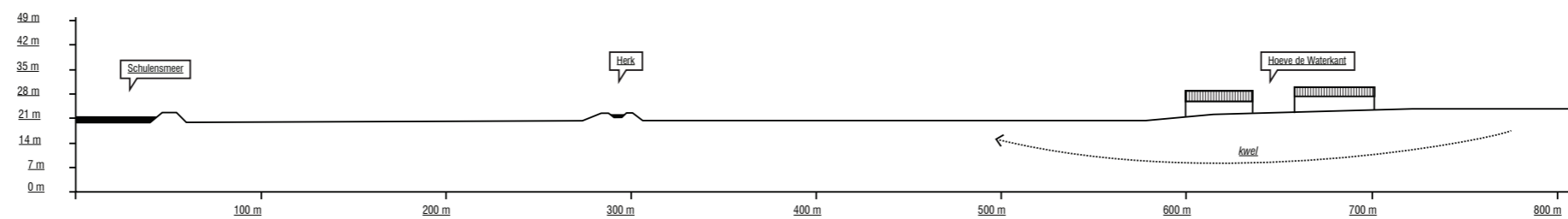
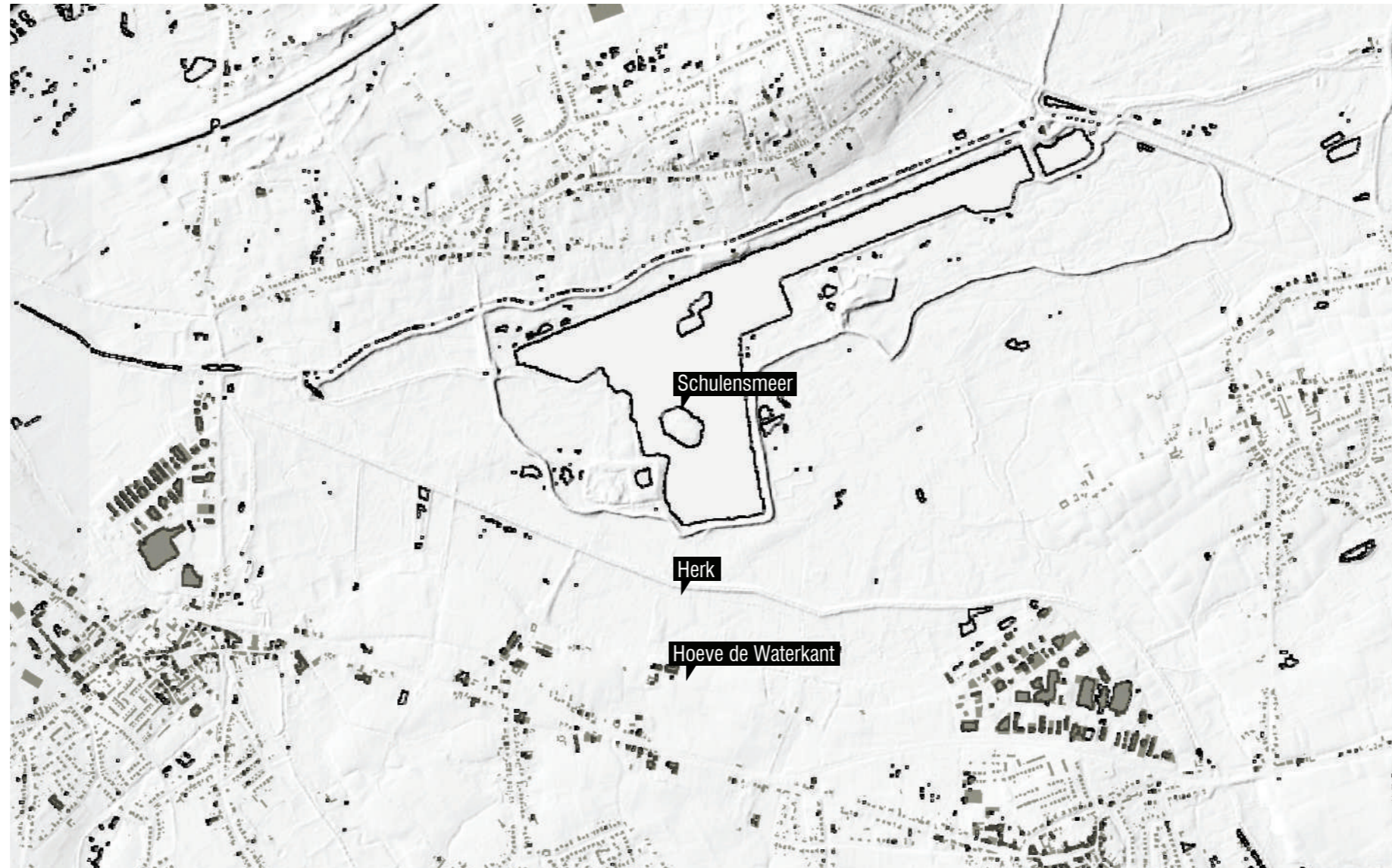
De reguliere landbouw dient immers te intensiveren en/of te vergroten in schaal om nog leefbaar te zijn, wat moeilijk of niet te combineren valt met natte gronden. Dit maakt dat de grondgebonden teelten op veel plaatsen verdwijnen. Vaak worden op deze grondende functies van wateropvang en natuurontwikkeling gecombineerd.

de ligging van het projectgebied in het Demerbekken op overgang van zandleem naar lemig zand

een groot deel van de beekdalen wordt vooral gebruikt als weidegrond, de rest is akkerbouw

De kaart en de doorsnede laten de hoogteverschillen in en langs het beekdal goed zien met de boerderij op het hogere deel, de verhoogde Herk en de dijken rondom het Schulensmeer.

GEBRUIK NATTE BEEKDALEN

De naam Schulensbroek verwijst naar een broekgebied. Een broek is een laaggelegen gebied dat nat blijft door opwellend grondwater (kwel) of is een langs een rivier of beek gelegen laag stuk land dat regelmatig overstroomt en 's winters vaak langere tijd onder water staat. Een broek bestaat uit grasweide, hooiland en broekbossen. (Regionaal landschap Noord-Hageland, 2011)

Waar tegenwoordig water voor de landbouw een grote last kan zijn werden vroeger de natte gronden juist opgezocht door de boeren om zo gebruik te maken van het voedselrijke slib uit de rivieren, graslanden te bevoeien en bosbouw te bedrijven in de grienden.

Een groot deel van de Demervallei bestond vroeger uit hooiland. Het hooi werd o.a. gebruikt voor de cavalerie van het Belgisch leger. Hooi was zowat het enige exportproduct van betekenis voor de vallei en was de drijfveer van de landbouw in de regio. De broeklanden werden vaak beheerd als broekbossen met grote ecologische waarde. Op plekken waar de grond minder geschikt was voor landbouw ontstonden grotere bossen.

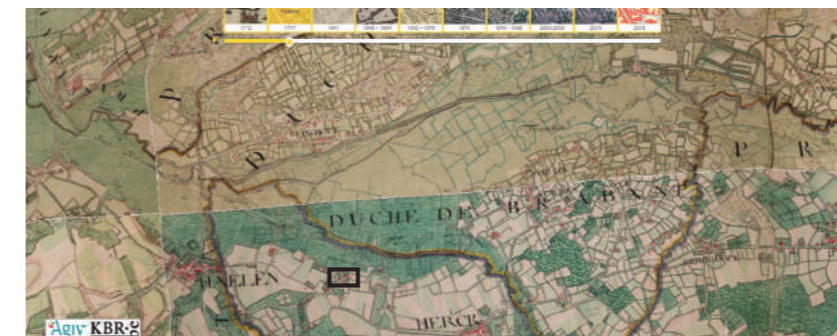
De regio kent ook een lange traditie van visteelt. Al sinds de Middeleeuwen vindt bijvoorbeeld in het gebied van de Weijers visteelt plaats, mede vanuit de abdijen. De teelt bestond destijds vooral uit karpervijvers. (Regionaal Landschap Lage Kempen, 2014)

Door de strategische aanleg van beken kon het water van het land worden gehouden en gebruikt voor het vullen van vijvers en het aandrijven van watermolens. Tot en met het begin van de twintigste eeuw ontstonden de vijvers door bijwerken van vennen of door het afdammen van laagten in het land. Hierna ontstonden vijvers als bijproduct van ijzerertswinning. Na WO2 maakten graafmachines het mogelijk om voormalig hooiland om te vormen naar visvijvers. Dit geeft aan dat in de nabijgelegen beekdalen met dezelfde landschappelijke structuur ook in het verleden productieve landschappen bestonden.

Tegenwoordig wordt op sommige plaatsen nog vis gekweekt (o.a. Karper, Zeelt, Goudwinde), maar veel visvijvers zijn aangekocht door de natuurorganisaties.

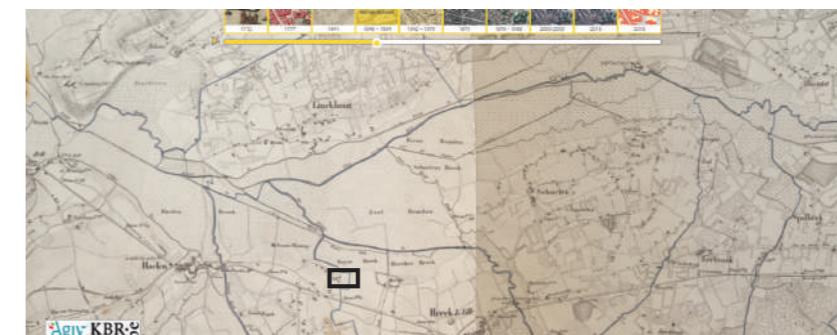
Hoeve de Waterkant en Schulensbroek in 1712

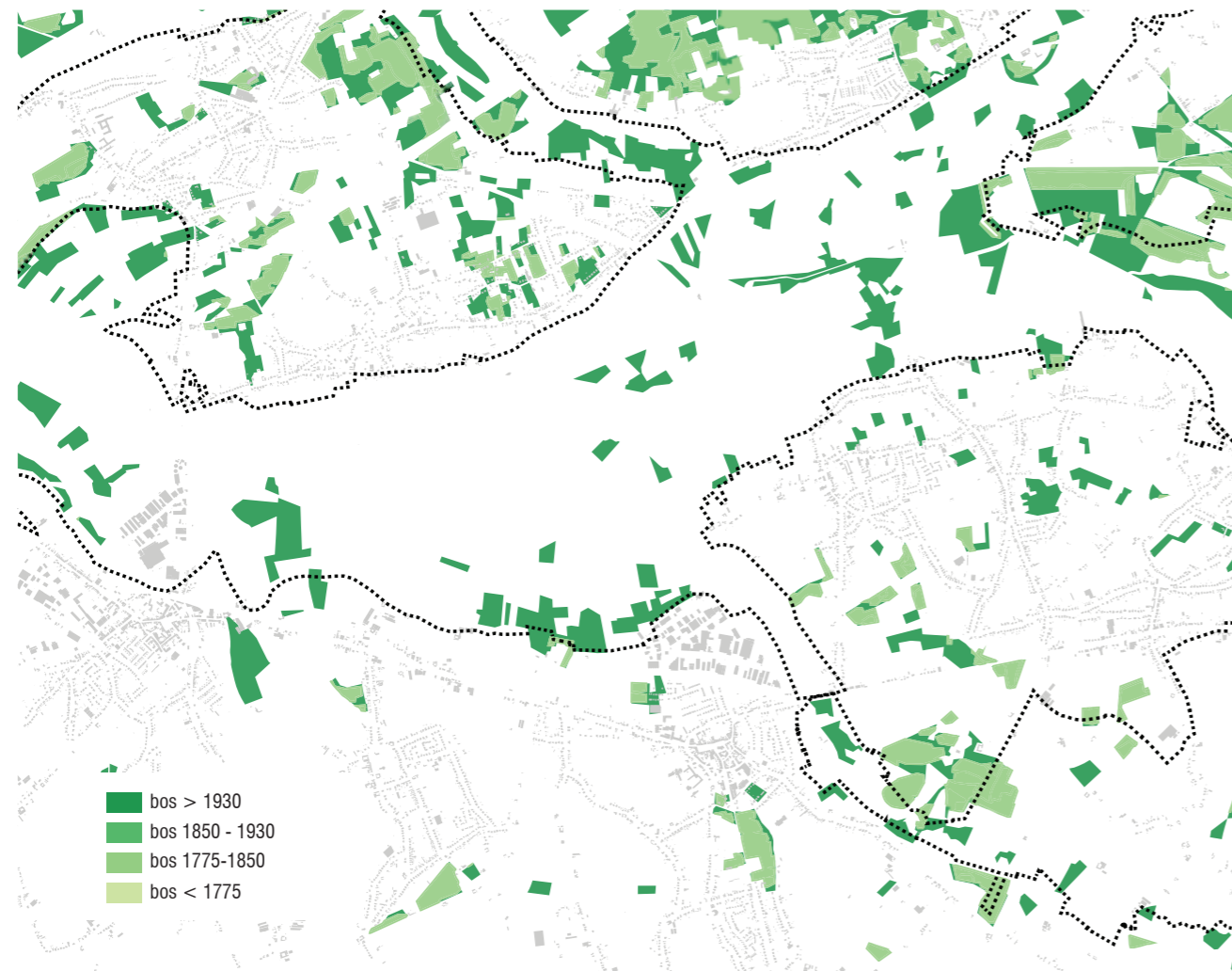
Hoeve de Waterkant en Schulensbroek in 1777

Hoeve de Waterkant en Schulensbroek in 1841

Hoeve de Waterkant en Schulensbroek in 1854

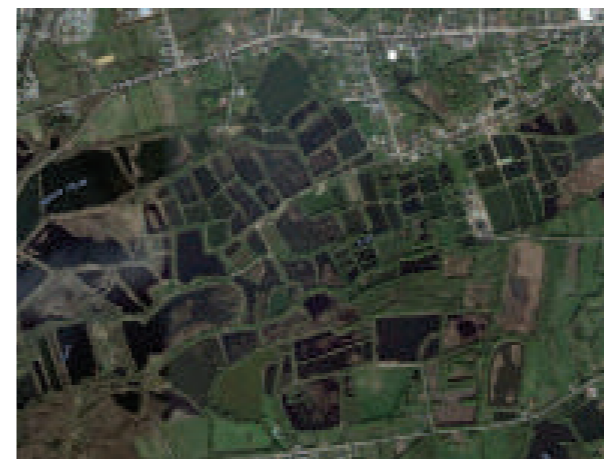
voor 1930 stond er geen aangeplant bos in het Schuylensbroek

hooi uit Demerdal werd gebruikt voor Belgische leger

van oudsher wordt in regio vis gekweekt in visvijvers

visvijvers in de regio 'Ter Donk' (op 13km afstand ten oosten van Hoeve De Waterkant)

voormalige visvijver Wijvenheide is aangekocht als natuurgebied

Het natte beekdal is altijd al in gebruik geweest voor de landbouw, vaak ook juist vanwege de natte omstandigheden dat voedselrijk slib aanvoerde en waarmee graslanden werden bevloeid. Ook vond er vroeger natte bosbouw in grienden en visteelt plaats.

De hooilanden leverden goed hooi op voor de paarden van het Belgische leger. (Regionaal landschap Noord-Hageland, 2011). Ruimtelijk gezien was het beekdal zelf, tot de aanplant van bossen vanaf 1930, een groot open gebied zoals de kaart ook laat zien.

OPGAVE

OPGAVE

HUIDIGE PROBLEMATIEK – OPGAVE OP KORTE TERMIJN

Door wateroverlast op het landbouwbedrijf is het uitvoeren van de hoofdactiviteit moeilijk geworden. Een deel van het bedrijf (ongeveer 34 ha) wordt gebruikt als overstromingsgebied. Op zich is dit deels een natuurlijk gegeven, maar een combinatie van meerdere factoren maakt het moeilijk de bedrijfsvoering rendabel te houden. De valleigronden staan in de winter 2-3 maanden onder water of een gemiddelde van ongeveer 178 ha-weken. Er kan niet gerekend worden op opbrengsten van de overstroombare percelen en er is onvoldoende plaats om al de dieren te laten grazen. Ook is er extra voeding en toezicht nodig.

Verder wordt een gezonde bedrijfsvoering van Hoeve de Waterkant volgens het huidige bedrijfsmodel beperkt door regels omtrent natuurbescherming en de laatste ontwikkelingen in kader van PAS, waar Hoeve De Waterkant code oranje kreeg toegewezen.

TOEKOMSTIGE UITDAGINGEN - OPGAVE OP LANGE TERMIJN

Om tot een goede en duurzame strategie voor Hoeve de Waterkant te kunnen komen is het belangrijk inzicht te krijgen in de randvoorwaarden die de toekomst van de Hoeve in sterke mate zullen gaan bepalen. Naast de actuele, concrete problemen op korte termijn zullen toekomstige ontwikkelingen zoals klimaatverandering, veranderingen in de landbouw en het ruimtelijke beleid in Vlaanderen op het gebied van wonen op boerderijen en verweving van functies impact hebben op de bedrijfsvoering.

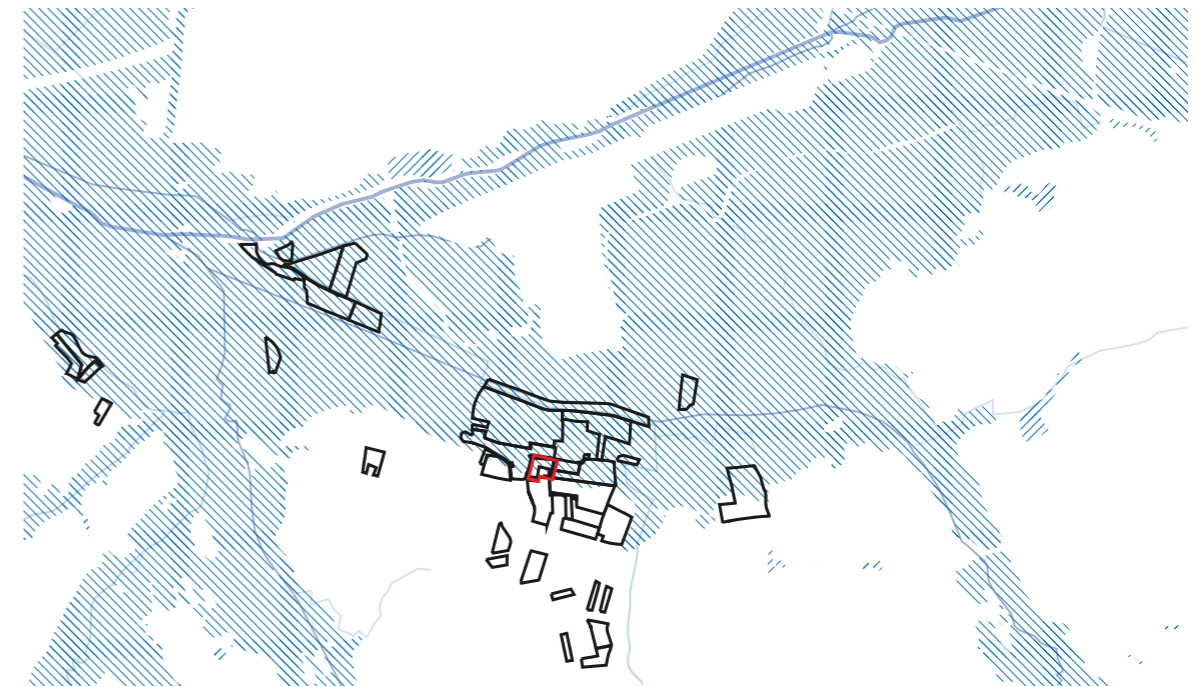
In de keuze voor geschikte bedrijfsmodellen spelen ook de voorkeuren en mogelijkheden van de familie Mees een grote rol. Voor welke veranderingen staan ze open? Welke voorkeuren hebben ze? Waar zijn ze zelf goed in? Hoe zouden ze hun bedrijf op lange termijn willen zien ontwikkelen?

EEN VISIE OP KORTE EN LANGE TERMIJN

De bedrijfsmodellen die in dit project uitgewerkt worden spelen in op bovenstaande ontwikkelingen. Zo worden mogelijke oplossingen voor de problemen op de korte termijn gekoppeld aan een lange termijnperspectief voor de Hoeve. Ook worden zowel kleinschalige eenvoudige ingrepen als grote aanpassingen onderzocht waarin de hoeve als een rendabel bedrijf kan opereren.

Hierin speelt het beekdal als systeem een belangrijke rol. Toekomstige scenario's kijken niet enkel naar de bedrijfsperven, maar ook naar mogelijke ingrepen in het beekdal en het watersysteem rondom de hoeve en ver daarbuiten. Het is belangrijk om de gedeelde opgave, de "common ground", met andere gebruikers van het beekdal rondom de wateropgave in beeld te brengen en een slimme verweving van verschillende combinaties mogelijk te maken die elkaar kunnen versterken.

Dit hoofdstuk kadert de opgave voor Hoeve de Waterkant en omgeving binnen verschillende thema's: water, klimaatverandering en urbanisatie, natuur, landbouw, PAS, transformaties van vierkantshoeves, landbouw vanuit verschillende invalshoeken (verbrede landbouw / landbouw & water). Hierbij wordt telkens waar mogelijk de relatie met de situatie en toekomstperspectieven voor Hoeve de Waterkant vanuit deze verschillende thema's omschreven.

de percelen van Hoeve de Waterkant (zwart) met het erf van de hoeve (rood) liggen in de gebieden die bij hoge waterstanden onder water kunnen komen te staan (blauw)

Ligging van het projectgebied tussen Linkhout in het noorden, Halen in het westen en Herk-de-Stad en Schulen in het oosten. De percelen van Hoeve de Waterkant die in gebruik zijn, worden aangegeven met een witte stippellijn, het perceel met de witte aaneengesloten lijn is het deel dat recent is onteigend, daar zal een bedrijfsterrein op ontwikkeld zal worden.

BRONNEN VAN WATEROVERLAST

De hoofdfunctie van nagenoeg alle waterlopen is de afvoer van oppervlaktewater. Ze zorgen zowel voor afwatering (doorvoer van water) als voor de ontwatering (lokale afvoer en drainage). Bij hoofdwaterlopen zoals de Demer overweegt de afwateringsfunctie, bij kleinere waterlopen de ontwateringsfunctie. In het verleden heeft men getracht door normaliseringswerken de overstromingen in het Demerbekken te beheersen. Hogere dijken zorgen echter ook weer voor hogere waterpeilen. Door de maatregelen zoals kanalisatie en de focus op het snel afvoeren van water zijn de bufferende capaciteiten van veel beken verloren gegaan. Binnen de gekanaliseerde waterloop treden veel hogere pieken op, omdat er in de breedte geen ruimte meer is. Op termijn is dit niet meer houdbaar.

Het gebied Schulensbroek was vroeger een broekgebied met moerassen waarin pieken in wateraanbod konden worden geborgen. Nu komt hier door de snelle afvoer geen water meer en verdroogt een deel van het gebied. Het overtollige water uit de Demer wordt nu in het Schulensmeer geborgen in plaats van in de laagvlakte. Het water wordt aan de oostzijde ingelaten en aan de westzijde weer uit het bekken geleid. De gekanaliseerde Herk voert veel en snel water af en kan bij hoge waterstanden ook overlopen in het beekdal.

BRONNEN VAN WATEROVERLAST

De wateroverlast rondom de hoeve wordt veroorzaakt door verschillende factoren. De belangrijkste zijn het wachtbekken Schulensmeer, de verhoogde Herk die soms overstroomt, Overstort de Vroente, de slechte afwatering van de Houwersbeek, de ondiepe grachten en het kwelwater vanuit de hoger gelegen gronden. Daarnaast heeft ook een deel van de vallei juist te maken met verdroging.

DEMER

De Demer is een regenrivier en reageert vrij hevig op neerslag, met hoge piekdebieten als gevolg. In de zomer of in tijden van droogte kan het debiet in de waterloop heel laag zijn. Zo bedraagt het gemiddelde debiet in augustus 6,4 m³/seconde, terwijl dat in december gemiddeld 33,9 m³/seconde is. Zodra er teveel water moet worden afgevoerd wordt dit in het wachtbekken Schulensmeer geleid.

WACHTBEKKEN SCHULENSMEER

Het wachtbekken Schulensmeer is ontstaan na de zandwinning voor de aanleg van de A2/E314 Lummen-Leuven en doet dienst als een wachtbekken voor de Demer. Het wachtbekken bestaat uit een binnenbekken en een buitenbekken. Het binnenbekken is midden de jaren '80 aangelegd en wordt omgeven door een dijk. De kleppen van de stuw aan de zuidelijke rand van het bekken zijn afgestemd op 22,5m TAW. Wanneer het binnenbekken boven het peil van 22,50 TAW komt, worden de sluisen opengezet en stroomt het water naar het buitenbekken met o.a. de percelen van Hoeve de Waterkant. Dit is vanaf de aanleg nu 4 keer gebeurd (1998, 2001, 2011, 2016) en de verwachting is dat de deze frequentie met de optredende klimaatverandering nog zal toenemen. Daarnaast heeft het wachtbekken ook een invloed op de bedrijfspercelen van de hoeve in minder extreme situaties. Doordat het wachtbekken niet goed leeg loopt, wordt de sluis ook opengezet in situaties waarin het wachtbekken zich niet volledig vult. Hierdoor komt opnieuw water op de gronden van de hoeve terecht. De gronden van de hoeve staan dus niet enkel in extreme situaties (lang) onder water. Het beperkt beheer van de grachten verergert dit probleem. Daarnaast werd in de oorspronkelijke plannen een verdieping van de Demer voorzien waardoor dit probleem zich niet of minder uitgesproken zou voordoen.

Deze plannen werden echter niet uitgevoerd zoals voorzien.

DE HERK

Ten noorden van de hoeve loopt de Herk, een verhoogde en ingedijkte waterloop. De snelle afvoer van water door kanalisatie geeft stroomafwaarts problemen. Daarnaast zorgt de verhoogde ligging in combinatie met de kleine sifon onder de waterloop ervoor dat de watervolumes in het buitenbekken niet snel afgevoerd worden van de weilanden na een overstroming. Het buitenbekken blijft hierdoor lang onder water staan, gezien het water via een kleine sifon een weg terug moet zoeken. Indien het grasland langer dan 3 dagen onder water staat wordt het onbruikbaar voor begrazing. Dit heeft een aanzienlijke financiële impact op het bedrijf. Ook stroomt de Herk bij hoge afvoeren soms over.

OVERSTORT DE VROENTE

De overstort van het RWZI zorgt 30-40x per jaar voor piekoverstorten wanneer de bestaande sloten in het gebied al maximaal benut zijn. Dit zorgt enerzijds voor extra wateraanvoer waardoor de laaggelegen landen onder water lopen. De puindijk waaronder de overstort ligt vormt bovendien een obstakel bij de afvoer van het water zodat het langer blijft staan. Anderzijds komt het afvalwater rechtstreeks in het gebied terecht waardoor de waterkwaliteit en de natuurwaarden van het gebied worden aangetast. Vooral het Kruipe Moerasscherm is een belangrijke soort die afhankelijk is van schoon water.

HOUWERSBEEK

De Houwersbeek voert water af langs de oostzijde van de hoeve en loopt voorlangs via een sifon onder de Herk door. Bij hoogwaterstand kan de sifon het overstortwater niet meer verwerken waardoor opstuwning en wateroverlast optreedt. Vaak is dit het geval in periodes met hoge waterstanden en vulling van het wachtbekken Schulensmeer. Er treedt dan terugstroming op onder de Herk waardoor de Houwersbeek zeer snel buiten haar oevers treedt.

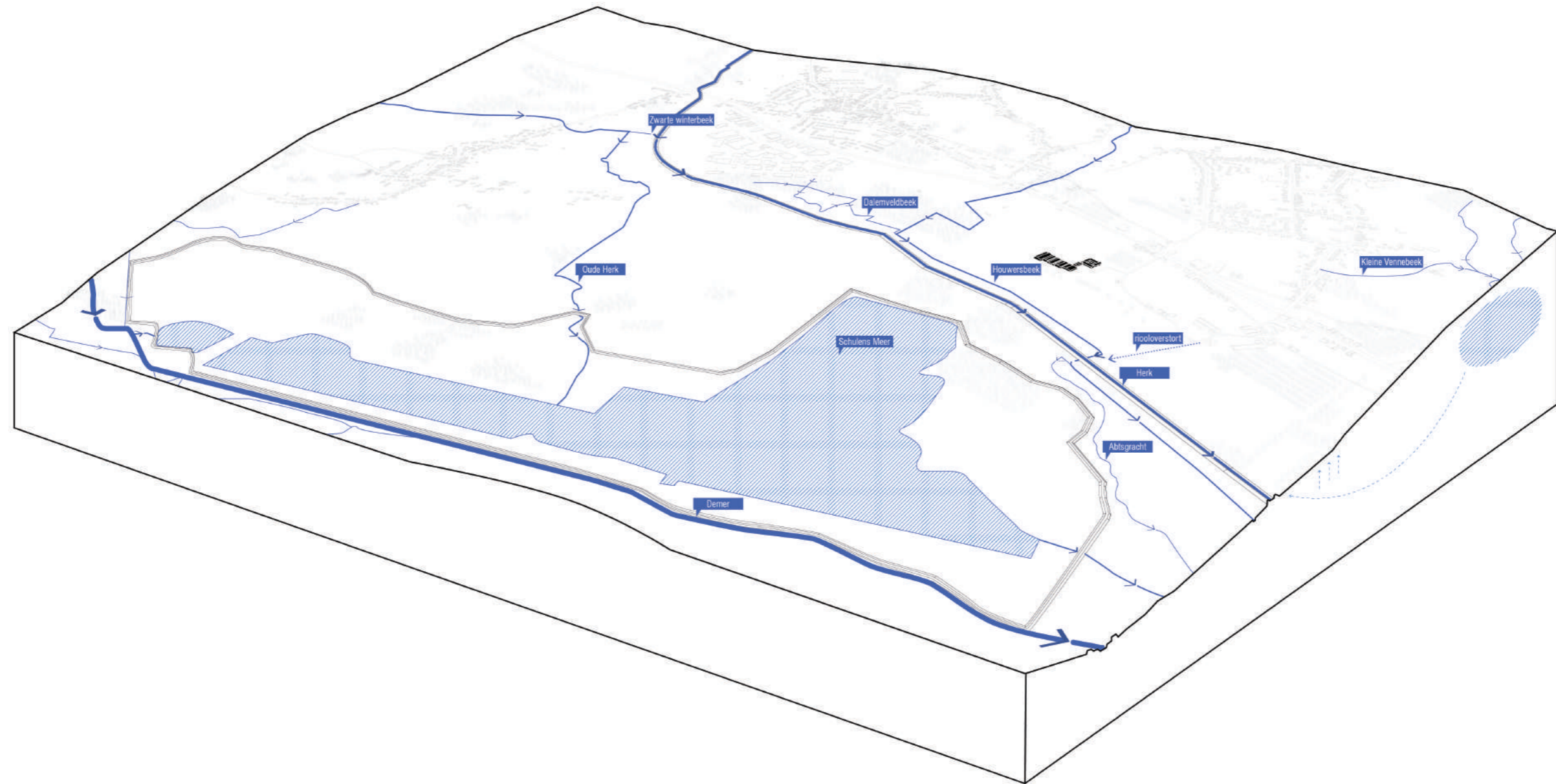
De Daelemveldbeek en de andere aanwezige sloten wateren af op de Houwersbeek en worden beïnvloed door de hoge waterstand in de Houwersbeek. Om wateroverlast via de Daelemveldbeek en Houwersbeek te voorkomen, worden er bij het bedrijventerrein 2 wachtbekkens aangelegd met een overstort naar de Houwersbeek. Het is op dit moment nog onduidelijk of dit ook op lange termijn afdoende is.

BEHEER GRACHTEN

Op de weidegronden rondom de Hoeve staan door de constante aanvoer van water uit het binnenbekken de grachten regelmatig vol water, waardoor hun bufferend vermogen wegvalt. De grachten worden met het oog op de geldende natuurdoelstellingen voor het gebied, beperkt gemaaid en uitgebaggerd.

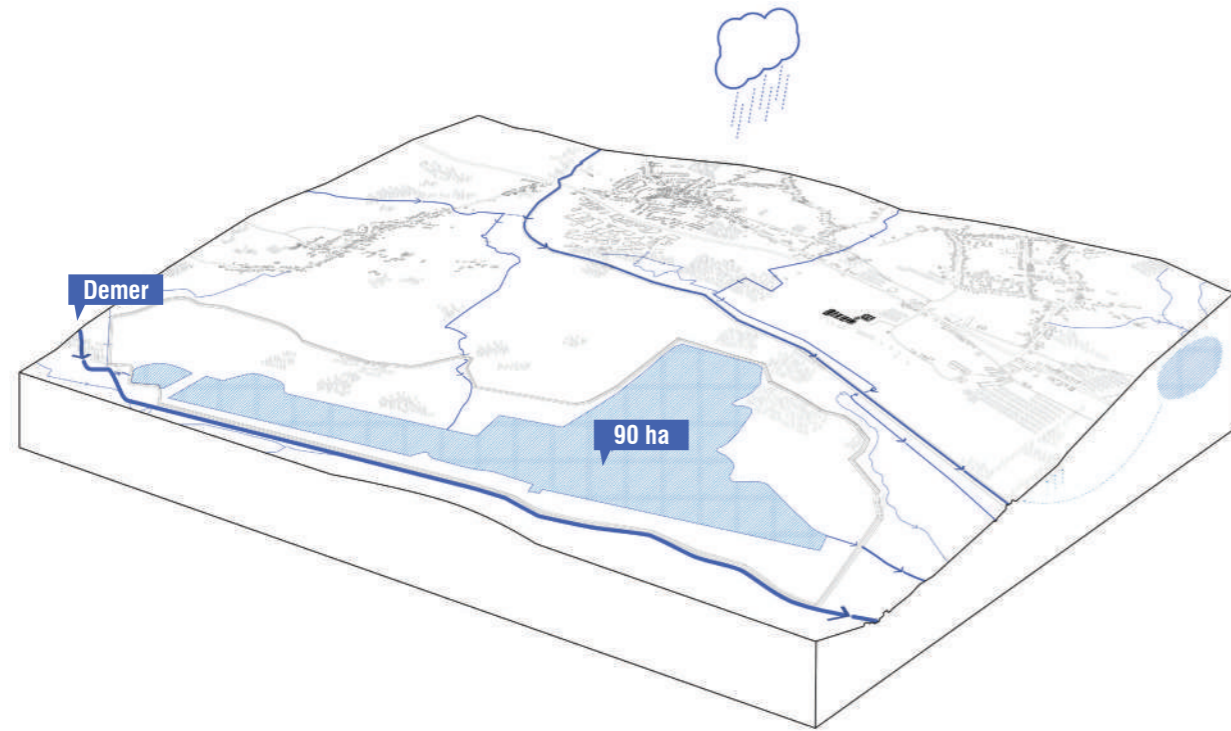
De sloten in het gebied worden momenteel niet gebaggerd in verband met de aanwezigheid van de Grote Modderkruiper in het Schulensbroek. Deze soort heeft een voorkeur voor ondiep water met veel slib in overstromingsvlakten en moerasgebieden en een uitbundige waterplantengroei. Hierdoor neemt het waterbufferend vermogen echter af en kan het watersysteem minder water bergen of afvoeren. Het slib kan ook fosfaat bevatten dat wordt afgegeven aan het water waarmee de waterkwaliteit afneemt. Baggeren zou in dit geval kunnen leiden tot een afname van vermesting met een factor 10. (Clevering et al, 2006)

Dit conflicteert met eisen van waterafvoer.

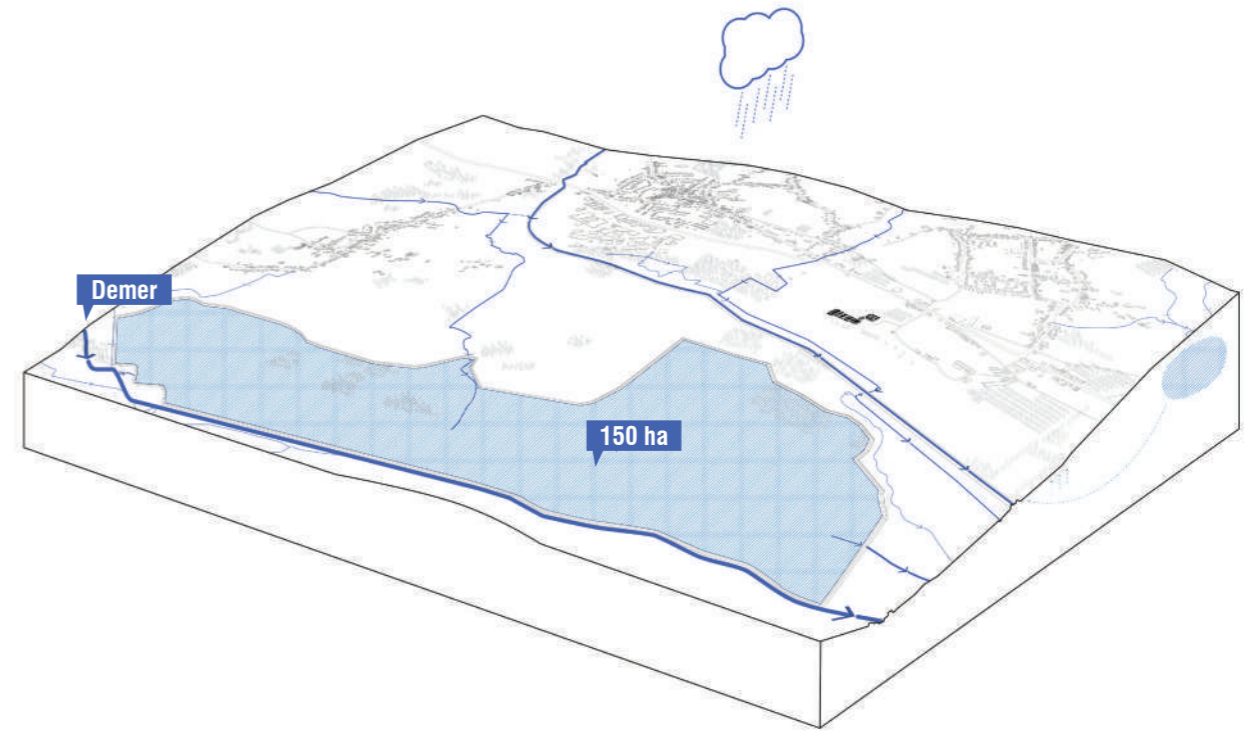

Een overzicht van het beekdal en de belangrijkste waterlichamen rondom de hoeve. De belangrijkste waterlopen in het beekdal zijn de Demer en de Herk. Bij hoge waterstanden in de Demer wordt water in het Schulensmeer geleid waarbij deze kan overlopen in het buitenbekken. De Herk is een verhoogde en gekanaliseerde waterloop die vanuit het zuidoosten langs de hoeve afwatert richting het noordwesten. Dwars op de Herk wateren diverse kleinere beken af vanuit het zuiden zoals de

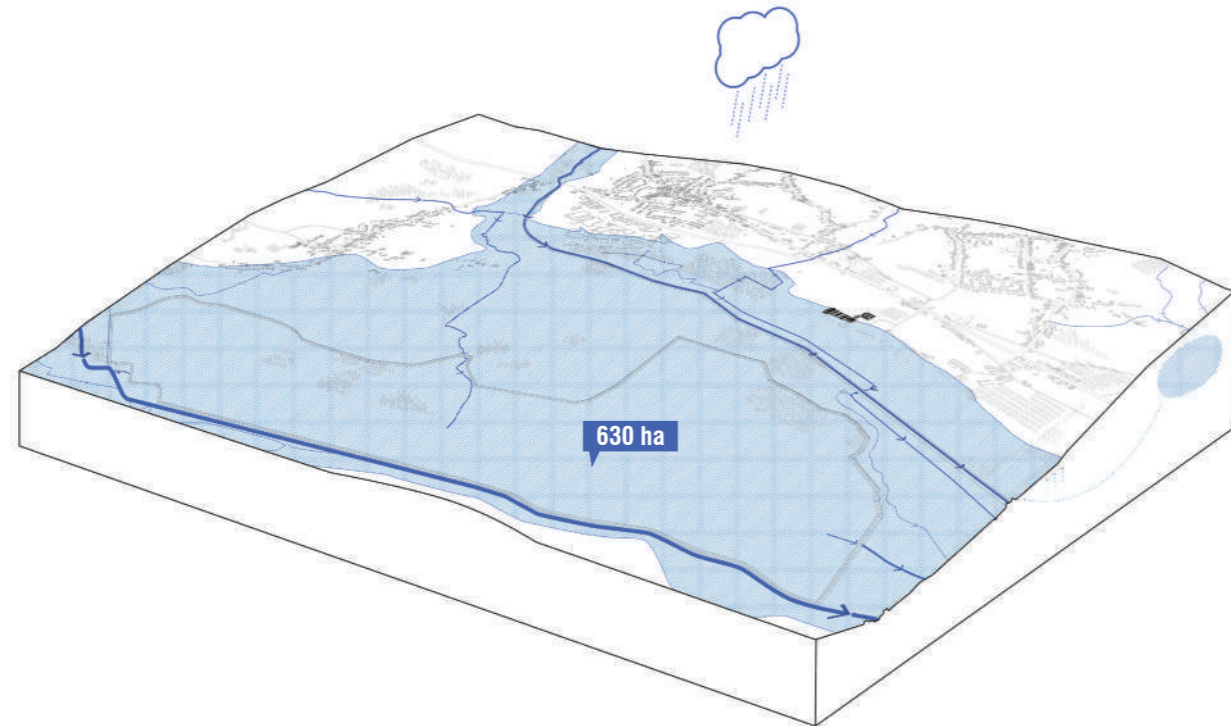
Houwersbeek. Deze loopt vlak langs de hoeve en voert water af onder de Herk door. Tijdens de workshops is naar voren gekomen dat bij de aanwezige waterbeherende partijen momenteel echter niet bekend is wat de precieze waterhoeveelheden zijn die hierlangs worden afgevoerd.

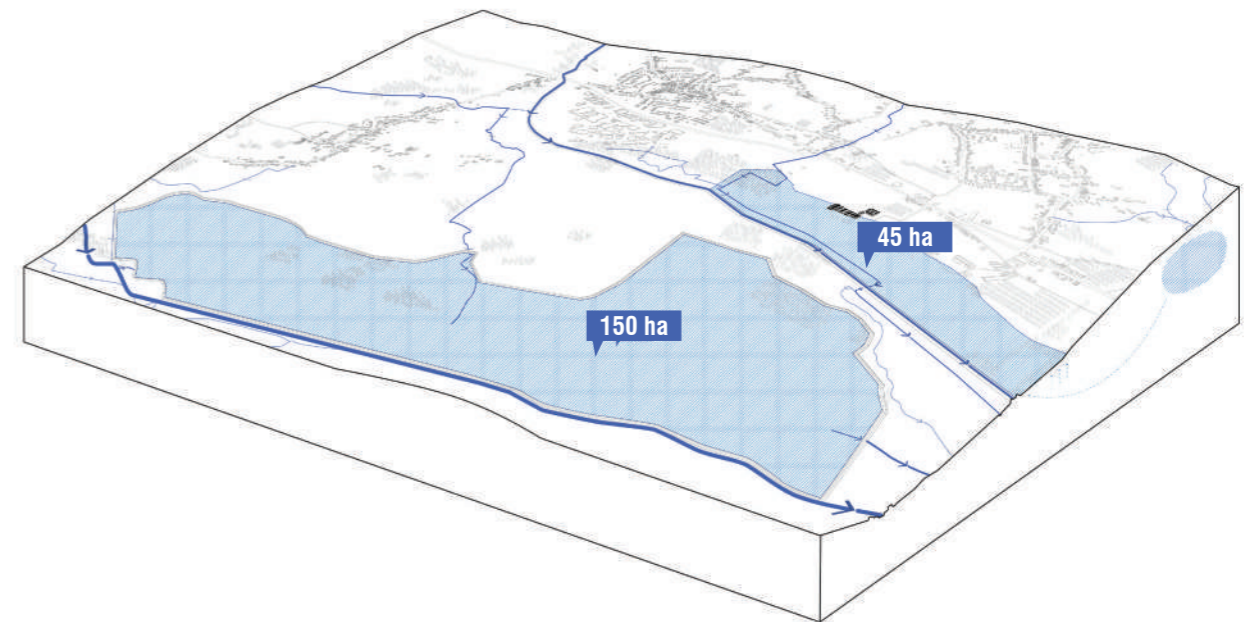
1 het binnenbekken Schulensmeer loopt vol water vanuit de Demer

2 het binnenbekken Schulensmeer loopt vol met water vanuit de Demer tot 22.50 m TAW

3 het buitenbekken loopt vol met water vanuit Demer, vaak icm piekoverstort met vervuild water vanuit RWZI De Vroente en water vanuit Houwersbeek en de Herk

4 water loopt zeer langzaam terug het dal in, als gevolg van kleine sifon en verhoogde ligging van de Herk

Bij hevige regenval wordt water vanuit de Demer het Schulensmeer ingelaten en loopt het binnenbekken van het Schulensmeer vol. Bij een groeiende hoeveelheid water loopt het binnenbekken vol tot aan de dijken. Bij een stijging boven 22.5 m TAW wordt de sluis opengezet en loopt het water het buitenbekken in. Dit betekent dat het water via de sifon onder de Herk tot aan de hoeve kan komen te staan. Dit is nu sinds de aanleg van het bekken 4 x gebeurd (1998, 2001, 2011, 2016). Na daling

van de waterstand loopt het water terug. Door de hoge ligging van de Herk en de nauwe sifon kan het water moeilijk weg en blijft het land onnodig lang onder water staan waardoor de schade sterk toeneemt. Doordat de uitloop van het binnenbekken niet optimaal werkt, wordt de sluis ook opengezet in niet extreme situaties (i.f.v. een snellere leegloop van het binnenbekken). Hierdoor komen de gronden van de hoeve niet enkel in extreme situaties, maar zeer regelmatig onder water te staan.

KWELWATER

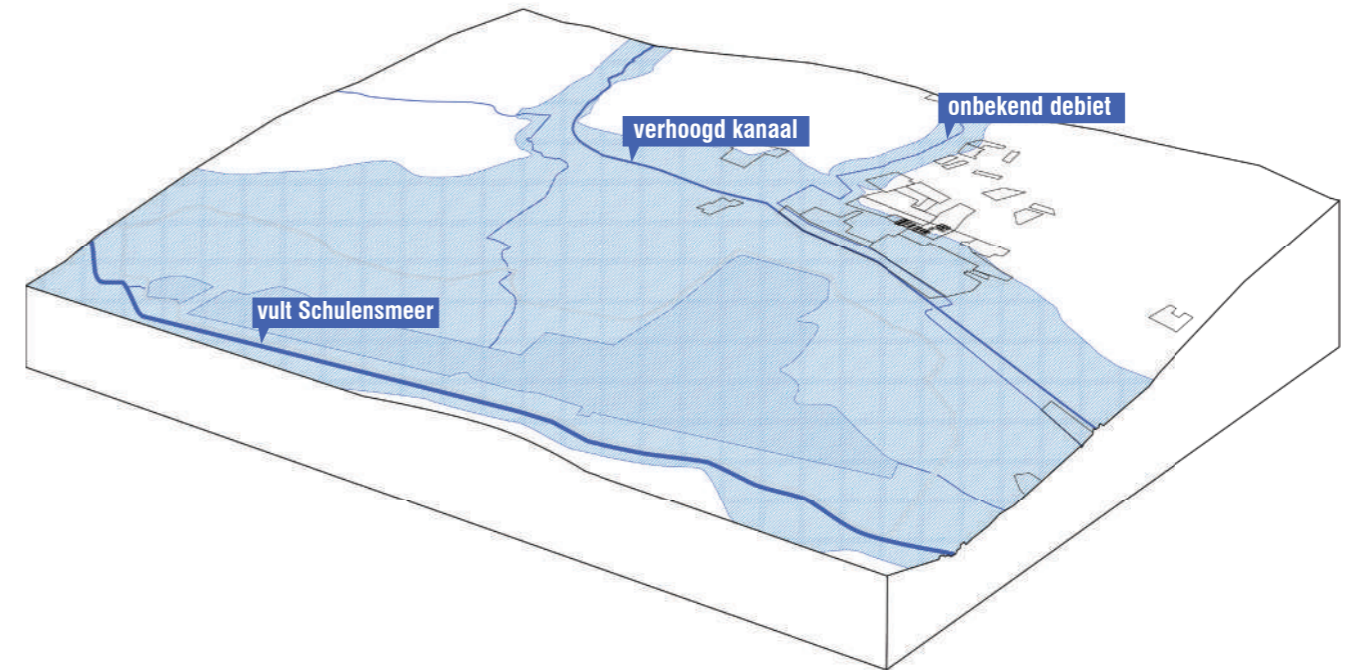
De vallei is van nature een nat gebied. Niet alleen vanuit de beken wordt water aangevoerd maar ook via het grondwater. Doordat het water infiltreert in de hoger gelegen gronden ontstaat er een zoetwatervoorraad van waaruit kwel optreedt naar de lager gelegen gebieden. Dit water is erg schoon. Soorten zoals het Kruipend Moerasscherm zijn een indicator voor schone kwel komen dan ook voor in het studiegebied.

VERDROGING

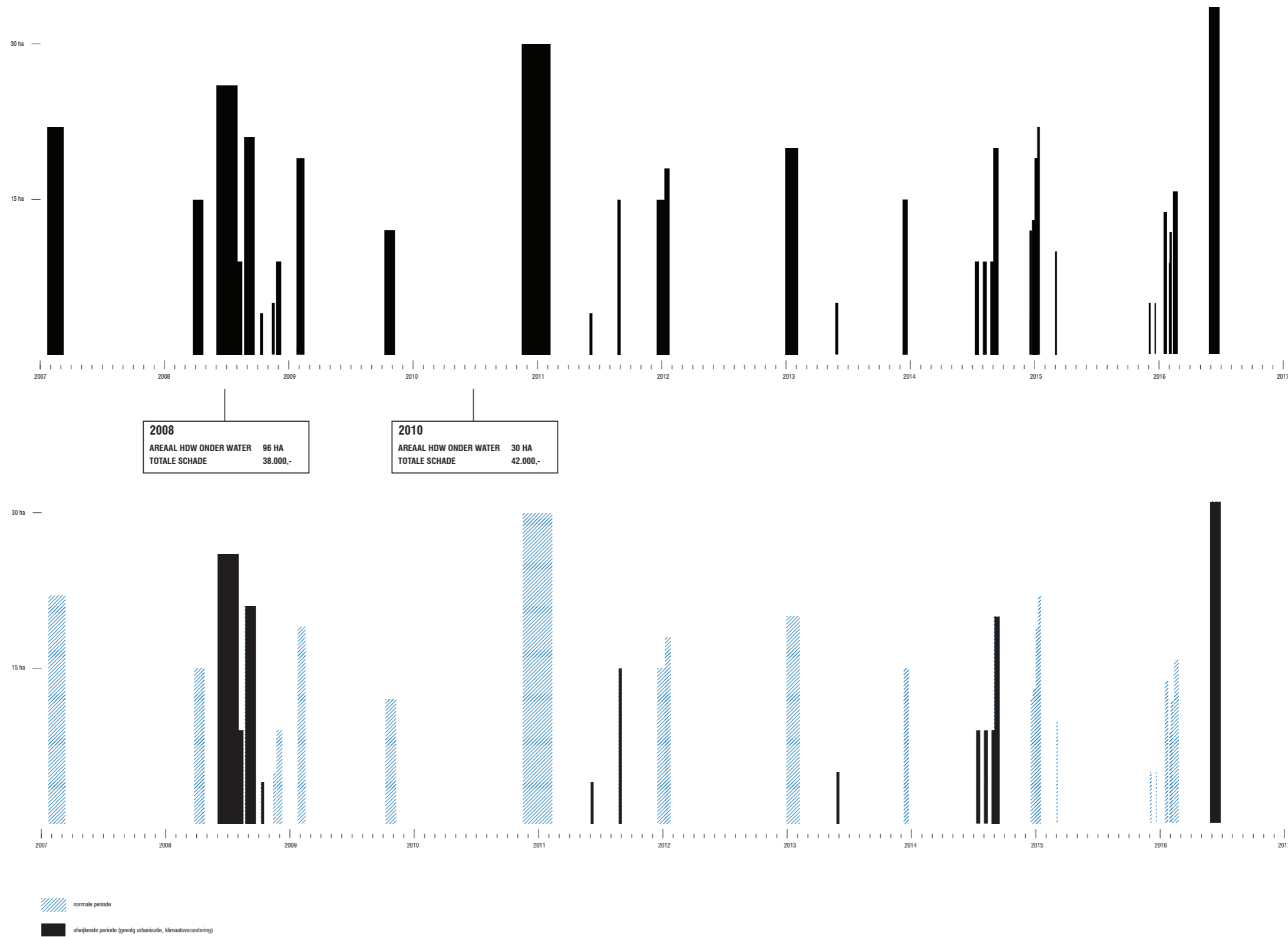
Doordat het water snel wordt afgevoerd via de gekanaliseerde Herk en het grondwater niet wordt aangevuld, verdrogen delen van het natuurgebied Schulensbroek. Er zijn binnen het LIFE project Delta dat zeer recent is opgestart (september 2016), plannen om verdroging in het Schulensbroek tegen te gaan door via herstel van de Oude Herk meer water in het gebied te brengen. Focus van het LIFE project ligt voor de zone rond de hoeve op het binnenbekken, waar men meer natuur en moeraszones wenst te ontwikkelen, onder andere via het weggraven van zandbergen. Ook wenst men de Oude Herk te herstellen, enerzijds voor zuiver water richting Schulensbroek te trekken, anderzijds om de capaciteit ifv wateropvang te vergroten (in de zone ten oosten van het meer). Dit heeft consequenties heeft naar beheer toe, dat in deze zone vooral gebeurt door ongeveer 30 landbouwers.

LEEMTES IN KENNIS

Tijdens de workshops is in gesprekken met de verschillende waterbeheerders zoals de bekkencoördinator Demerbekken en de VMM, naar voren gekomen dat de exacte omvang van de watervolumes die in het gebied terecht komen nog niet allemaal gekend zijn. Hierdoor zijn de effecten van zowel de te verwachten debieten als de mogelijke ingrepen op het watersysteem in kader van dit project moeilijk te kwantificeren en te beoordelen op hun effecten. Bijgevolg zijn de opgestelde bedrijfsmodellen noodzakelijkerwijs opgebouwd rond een aantal veronderstellingen die verdere detaillering vragen indien ze in de toekomst verder uitgewerkt worden.

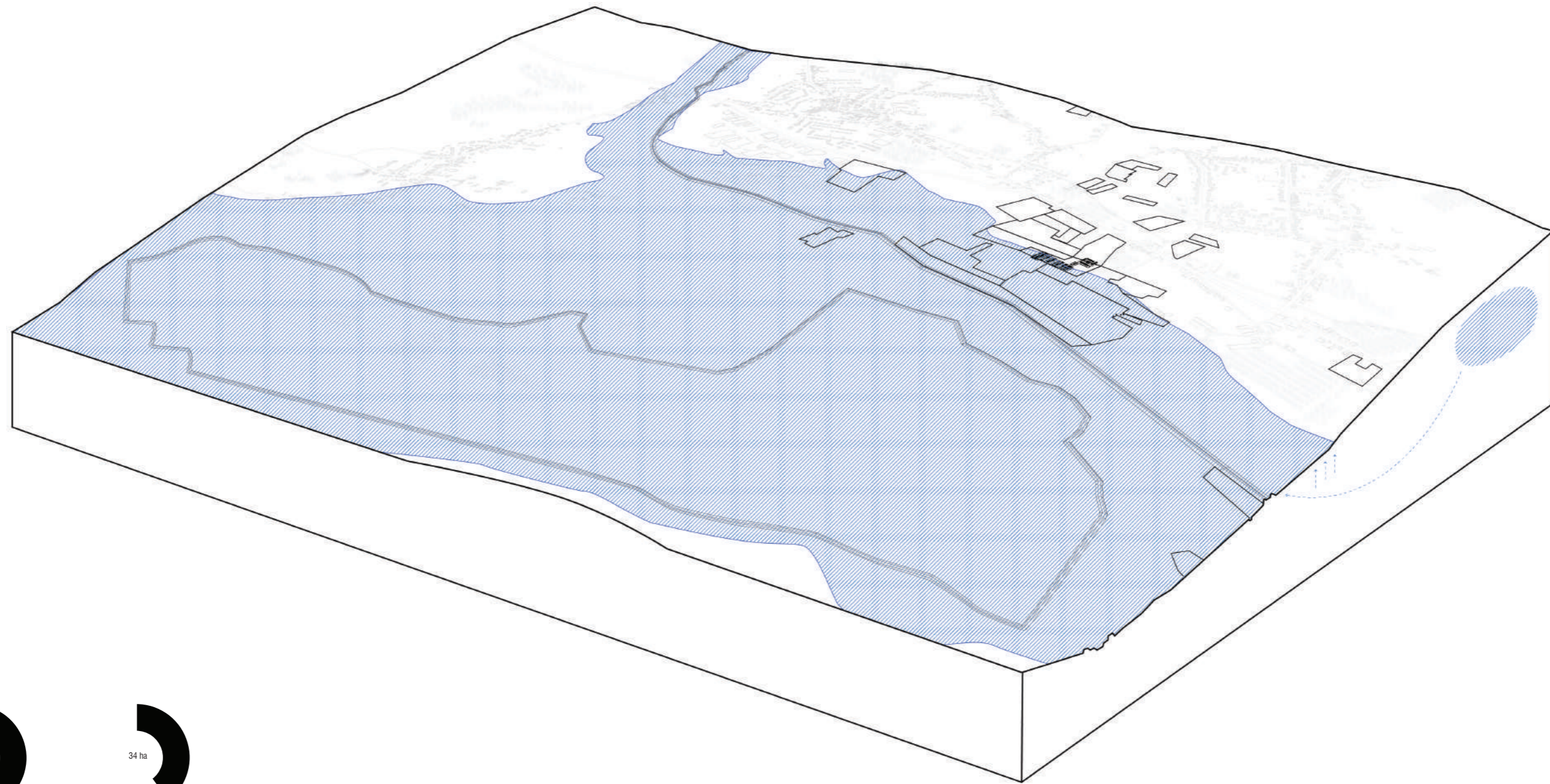

WATERSCHADE

De wateroverlast van de afgelopen jaren voor Hoeve de Waterkant is geïnventariseerd door de eigenaren van Hoeve de Waterkant en door het ontwerpteam vertaald en weergegeven in de grafiek in tijdsduur en oppervlakte. De frequentie van de overstromingen lijkt toe te nemen, ook in de zomer.

Het natuurlijke patroon van natte winters en droge zomers lijkt hiermee te veranderen, mede onder invloed van klimaatverandering en urbanisatie. Dit betekent dat in het groeiseizoen water op de percelen staat en hierdoor de schade aan de gewassen groot is.

TOTALE AREAAL

OVERSTROMINGS
GEBIED

Op de afbeelding zijn de percelen van Hoeve de Waterkant met zwarte lijnen aangegeven: 40% van het totaal ligt in het overstromings gevoelig gebied. (zie ook bijlage 3)

GEBRUIK EN BEGRENZING BINNEN- EN BUITENBEKKEN

ONTBREKEN BEGRENZING BUITENBEKKEN

Het binnenbekken, grotendeels in eigendom van VMM, is officieel afgebakend en wordt begrensd door dijken. De natuurlijke vallei wordt beschouwd als het buitenbekken en is niet formeel afgebakend. Voor de aanleg ervan zijn destijds wel gronden onteigend en sluizen aangelegd maar deze werkzaamheden voor het buitenbekken zijn vanwege geldgebrek officieel nooit afgerond, waardoor dit bekken niet begrensd wordt door een dijk.

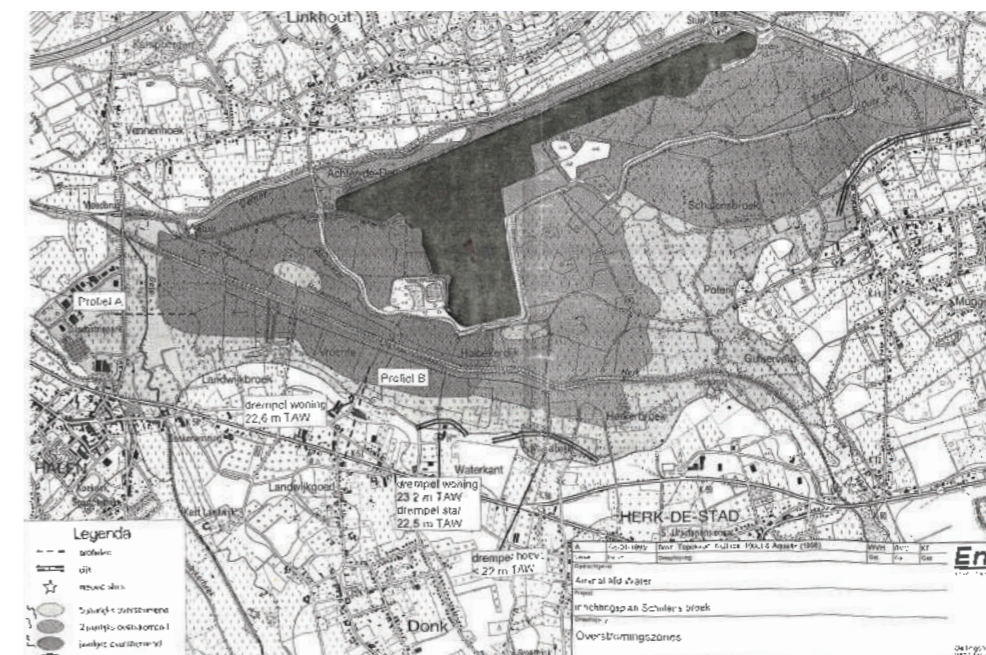
Het buitenbekken wordt intern bij VMM echter wel meegenomen in de modellering waarbij de grens van de natuurlijke vallei als overstromingsgevoelig gebied wordt beschouwd. Doordat de overstroombare gronden (ongeveer 34 hectare) van Hoeve de Waterkant niet in een formeel vastgelegd overstromingsgebied liggen, wordt er ook geen compensatie voorzien voor Hoeve de Waterkant.

BUITENBEKKEN

De huidige situatie is dus het gevolg van het feit dat de buitengrenzen van het bufferbekken nooit zijn aangelegd waardoor feitelijk het hele natuurlijke beekdal fungeert als opvang. Dit is ook goed te zien op de foto waarbij het water tot aan de natuurlijke steilrand komt. Ook toont de foto de slechte waterkwaliteit op deze locatie onder invloed van de aanwezige riooloverstort.

zicht op overstroomde percelen en stallen Hoeve de Waterkant langs de natuurlijke hoogtelijn. Deze grens wordt door VMM aangehouden als overstromingsgrens en meegenomen in berekeningen over de capaciteit van het bufferbekken (foto Walter Martens)

overzicht met onuitgevoerde maatregelen in document Envico uit 1999

Met het oog op de aanleg van het buitenbekken zijn gronden onteigend, sluisen aangelegd en plannen gemaakt om beschermingsdijkjes aan te leggen. Deze maatregelen zijn echter tot op heden nooit uitgevoerd. Het buitenbekken is niet officieel vastgelegd en bestaat er geen officiële compensatie voor de waterschade van Hoeve De Waterkant.

In de berekeningen van de VMM voor de capaciteit wordt het buitenbekken met de natuurlijke valleigrens echter wel meegenomen. De rode zone geeft aan waar de begrenzing van het buitenbekken had moeten lopen. Voor de nabije toekomst zijn kleine lokale beschermingsdijkjes rondom de hoeve voorzien.

WATERKWALITEIT

BEOORDELING WATERKWALITEIT VOLGENS STROOMGEBIEDSBEHEERSPLAN

De waterkwaliteit van de meeste waterlopen in het Demerbekken is slecht. In het stroomgebiedbeheersplan Schelde 2016 - 2021 wordt hierover het volgende opgemerkt:

“De meeste waterlopen in het Demerbekken (circa 85%) hebben voor de periode 2010-2012 een slechte of ontoereikende ecologische toestand of potentieel. Momenteel haalt in het Demerbekken nog geen enkel waterlichaam de goede ecologische toestand of potentieel. De Vlaamse waterlichamen van De Hulpe (Winterbeek), Demer I, Munsterbeek, Mangelbeek, Herk, Mombeek, Grote Gete en Gete I scoren, samen met diverse lokale waterlichamen (veelal uit de bovenlopen van deze Vlaamse waterlichamen), slecht. Dit geldt ook voor de binnenmeren van het Vinne en Schulensmeer.”

De waterkwaliteit in het Demerbekken wordt beïnvloed door verschillende factoren zoals:

RIOOLOVERSTORTEN

De waterkwaliteit in en rond Hoeve de Waterkant wordt beïnvloed door de rioolwateroverlast van overstort ‘Vroente’ op de Aquafin collector tussen Herk-de-Stad en het zuiveringsstation (RWZI) van Halen. Dit gaat om ongereinigd afvalwater dat rechtstreeks de weilanden en natuurgebieden inloopt. Daarnaast zijn in Vlaanderen 20% van de huishoudens nog altijd niet aangesloten op riolering. Dit water wordt dus ongereinigd op het oppervlaktewater geloosd.

AFSPOELWATER VEEHOUDERIJ

Metingen op veehouderijbedrijven laten zien dat de kwaliteit van het slootwater vaak beter is, naarmate de sloot verder van het erf verwijderd is. Dit heeft te maken met het beweiden van de koeien waardoor opgeloste mest in het water komt dat afspoelt van het erf.

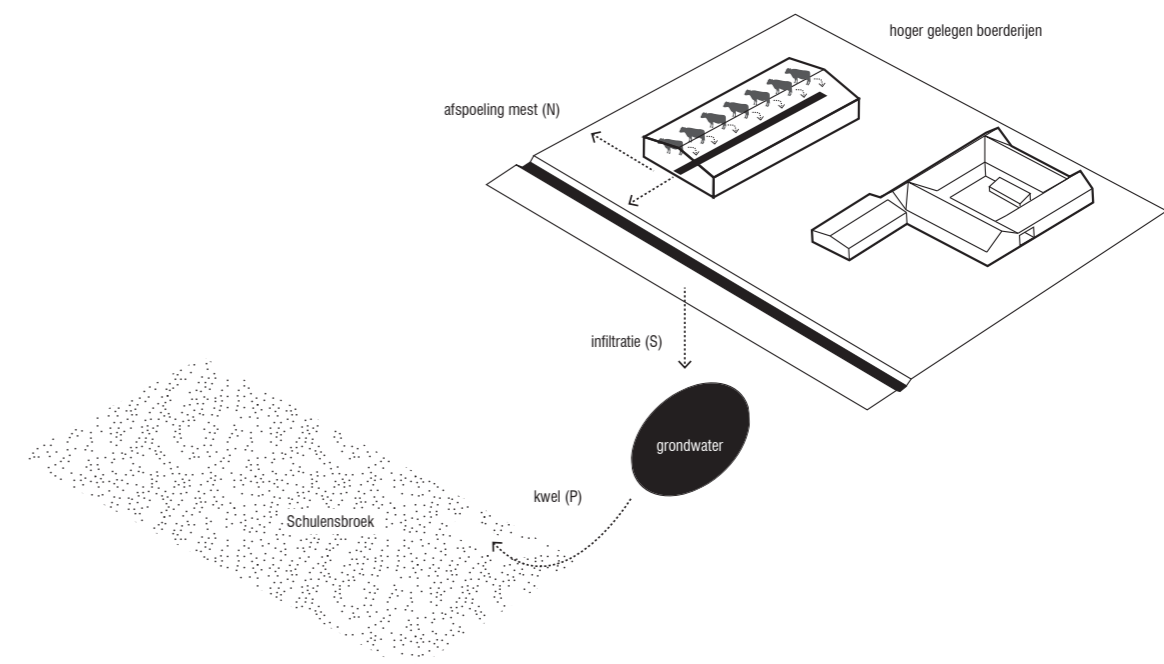
Er is geen meetpunt, maar deze effecten zouden op lange termijn gevolgen kunnen hebben op het grond- en oppervlaktewater in het Schulensbroek. Dit afspoelwater zou door eenvoudige dijkes rond het erf tegengehouden kunnen worden of door moerassen en helofytenfilters gereinigd. (STOWA/IBN/IWACO, 1998) Ook de wetgeving rond mestopslag pakt deze problematiek aan.

EROSIE VRUCHTBARE LANDBOUWGROND

Overstromingen zetten vervuild slib af, ook in natuurgebieden. Dit is afkomstig van akkers op hellingen, vaak met mais of aardappels waarvan bij intensieve neerslag de vruchtbare teeltlaag wegspoelt. Per jaar stroomt op die manier zo'n 2 miljoen ton grond weg. (Natuurpunt, 2016)

KWELWATER EN WATERVOGELS

Uit recente metingen blijkt dat naast veehouderij en rioolwateroverstorten ook andere bronnen aan de hoeveelheden fosfaat en stikstof in het water kunnen bijdragen zoals vermesting van kwelwater en in waterrijke gebieden ook watervogels zoals ganzen en smienten. In sommige gebieden zou de bijdrage aan de vermesting gelijk zijn aan dat van afspoelwater van veehouderijen. (Rotgers, 2016)

gevolgen afspoeling mestrijk water van erf

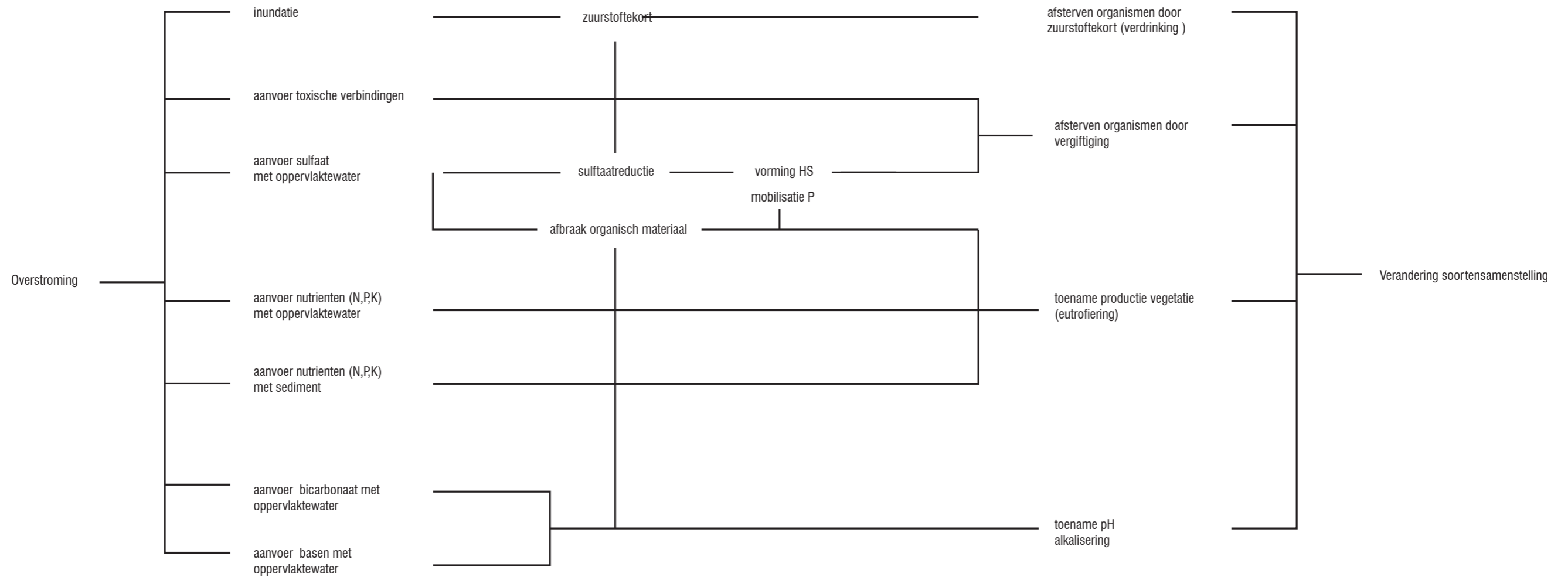

diagram overzicht processen wateropvang op natuur (bewerking diagram uit: Herstel broekbossen. Directie Agrokennis, Ministerie van Economische Zaken, 2013)

Op veel plekken in de beekdalen worden de natte gronden bestemd voor wateropvang en natuur. De koppeling van water en natuur lijkt een vanzelfsprekende. Toch kunnen de gevolgen van een overstroming voor de natuur groot zijn waardoor veranderingen op kunnen treden in de soortensamenstelling. Dit diagram laat zien welke processen plaats kunnen vinden wanneer natuurgebieden te maken krijgen met overstromingen door gebiedsvreemd of vervuild water.

KLIMAATSVRANDERING & URBANISATIE

VERANDERINGEN

Op termijn zal de situatie in het waterbekken veranderen onder invloed van klimaatverandering en urbanisatie in Vlaanderen. Onderzoek naar de effecten hiervan toont aan dat de combinatie van deze twee factoren naar verwachting zal zorgen voor meer wateroverlast. (KU Leuven, 2010)

De klimaatscenario's en ervaringen van de laatste jaren geven aan dat voor de zomerperiode de onweersbuien extremer kunnen worden, maar dat er veel minder kleine regenbuien zullen voorkomen. Er zal minder regen vallen maar als het valt zal dit in grotere hoeveelheden zijn. Klimaatverandering zorgt dus enerzijds voor meer kans op droogte en laagwaterproblemen, en anderzijds meer overstromingen, vooral rioleringsoverstromingen.

PIEKBUJEN

Door de verstedelijking in Vlaanderen zal het aandeel bebouwing tot 40% toenemen en het areaal verharde oppervlakte tot 20,5 % van de totale oppervlakte in het jaar 2050. Dit betekent dat het regenwater vooral zal worden afgevoerd naar de riolering voordat het de kans krijgt te infiltreren in de bodem. Het rioleringsysteem zal de pieken echter steeds minder aankunnen en loost zo het water ongezuiverd op de waterlopen. In 2016 zijn buien van 85 liter/m² gemeten, waarbij een bui van 50 liter/m² over het algemeen wordt gezien als zware neerslag.

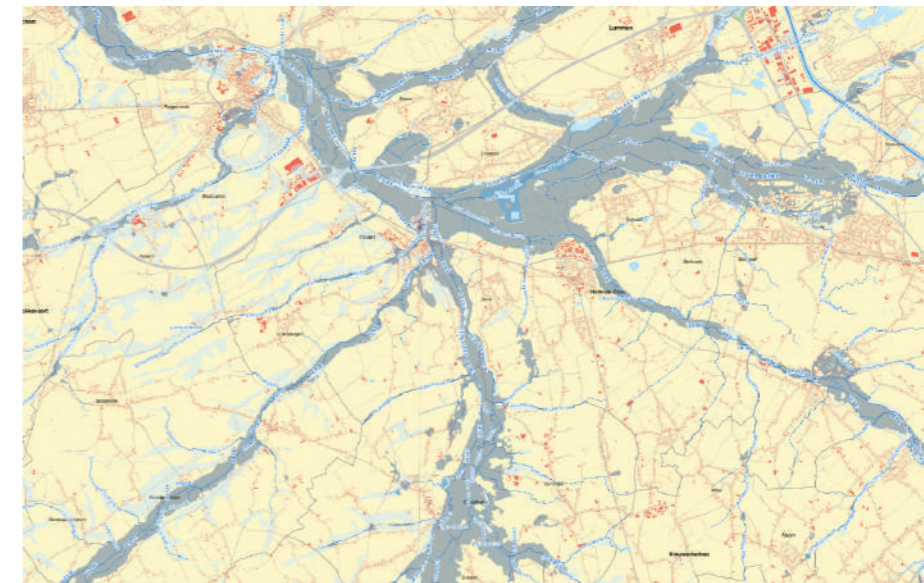
Om de toename van intensieve piekbuien op te kunnen vangen zullen waterbeheerders meer belang moeten hechten aan planning van waterafvoer. Er is een geschatte behoefte aan 20-30% meer buffervoorzieningen. Bij het uitblijven van deze extra buffervoorzieningen zullen rioleringen en bijhorende bergings- en infiltratievoorzieningen gemiddeld 2 maal zo vaak overlopen. Dit betekent dat er niet alleen vaker wateroverlast zal optreden maar dat dit water ook nog vaak vervuild is doordat dit water niet is gereinigd door rioolwaterzuiveringsinstallaties.

DROOGTE

Door riolering en verharding wordt water steeds sneller afgevoerd. Ook het rechtekken van beken heeft hieraan bijgedragen. Voor deze kanalisatie werd het water in de broeken (moerassige gebieden) opgehouden en kwam het slechts geleidelijk en over een lange termijn verspreid in de Demer terecht. Deze 'sponswerking' zorgde ervoor dat de vallei in drogere maanden toch nog vochtig bleef. Door de kanalisering is die sponsfunctie verdwenen, met het gevolg dat het beekdal in het droge seizoen uitdroogt en dat de Demer en Herk in periodes met veel neerslag in korte tijd piekdebieten moeten verwerken. Door het uitblijven van aanvulling van het grond- en oppervlaktewater door minder neerslag en verstedelijking zal het laagste laagwaterdebiet rond 2100 met meer dan 20 % dalen en neemt de kans op watertekorten nemen aanzienlijk toe. (KU Leuven, 2010)

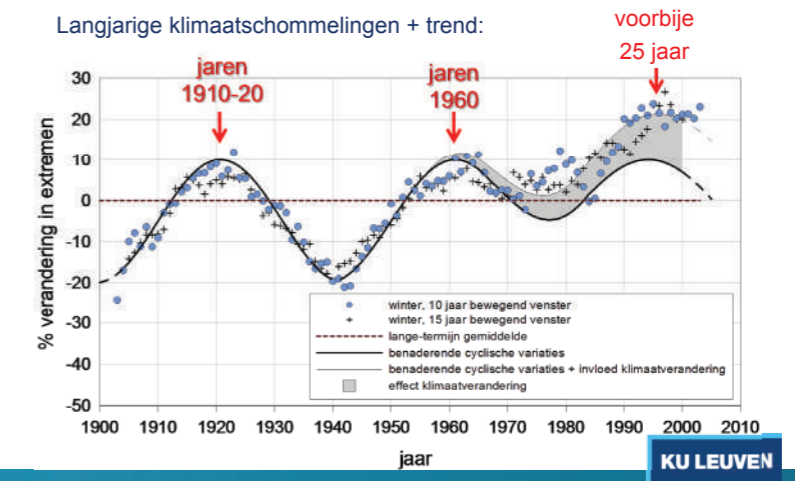
GEVOLGEN VOOR SCHULENSBROEK

Deze ontwikkelingen zullen gevolgen gaan hebben voor de inrichting van het watersysteem rondom Schulsbroek. Zowel het verwerken van grotere hoeveelheden water in het al overbelaste systeem, als de tekorten kunnen grote implicaties hebben en vragen om een aanpassing van het watersysteem.

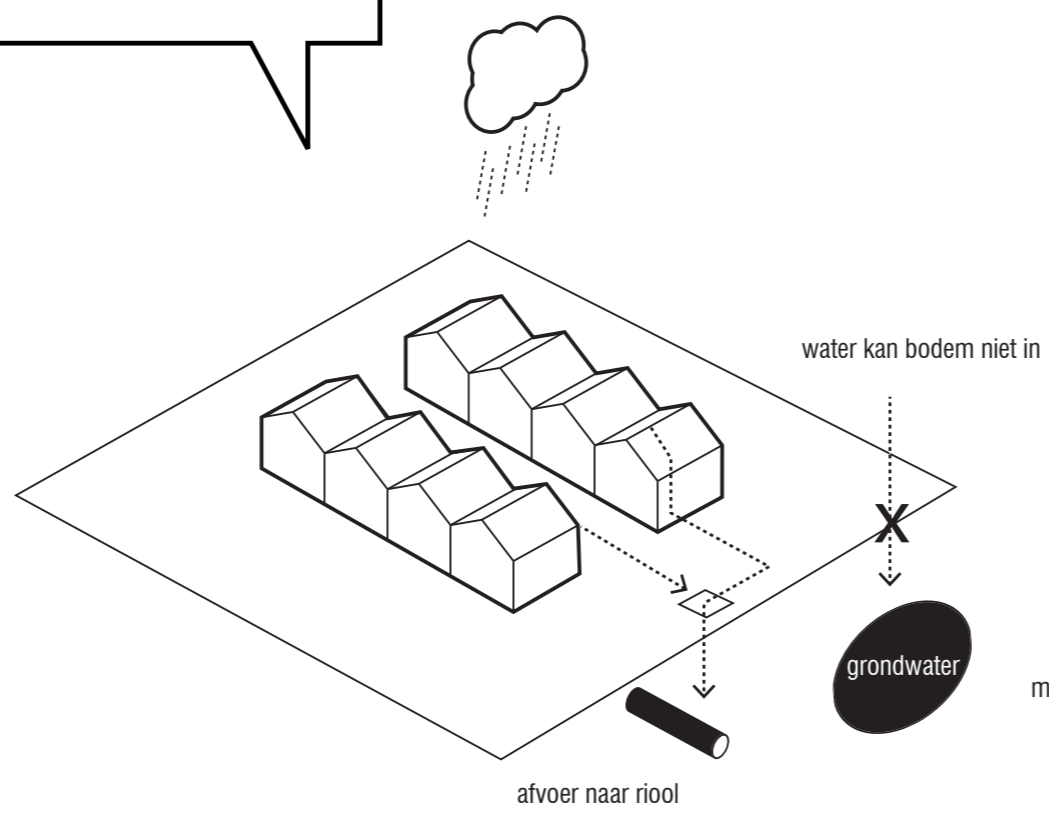
overstromingsgevoelige gebieden 2011 watertoetskaart (bron: Geoloket)

Historische trendanalyse v. extreme regenbuien

toename extreme regenbuien gedurende laatste 20 jaar in Vlaanderen

meer piekbuien
> groot belang van planning waterafvoer
> 20-30% meer buffervoorzieningen
> 2x zo veel overstorten vervuild water

meer droogte
> + 20% daling laagwaterafvoeren
> aanzienlijke kans op watertekorten
> schade aan watergebruik, scheepvaart, waterkwaliteit, ecologie rivier valleien

Weergave van de paradoxale situatie die ontstaat bij een combinatie van klimaatsverandering en urbanisatie: meer (intensieve) neerslag en tegelijkertijd meer verdroging door de toename van verharding waardoor water niet meer in de bodem kan infiltreren en dit veel sneller afstroomt naar het riool waardoor piekafvoeren ontstaan.

NATUUR

NATUUR IN SCHULENSBROEK

Hoeve de Waterkant grenst met haar percelen aan Natuurgebied Schulensbroek, één van de vijf grootste natuurreservaten van Vlaanderen waarbij de gronden in eigendom van de natuursector zijn. Zowel de gebruikspcelen als de hoeve zelf zijn omringd door percelen met hoge biologische waarde. Op het perceel aan de Vroente (in beheer door de gemeente) aan de westzijde van Hoeve de Waterkant komt Kruiwend Moerasscherm voor, een Europees beschermde soort. De Grote Modderkruiper is gesignaleerd in de omgeving van het Schulensbroek en is een koestersoort van de gemeente Herk-De-Stad. Op een groot deel van de percelen die in eigendom zijn van de hoeve zijn de Habitat -en Vogelrichtlijnen van toepassing. Dit betekent dat er beperkingen gelden op de agrarische bedrijfsvoering zoals bijvoorbeeld mogelijkheden m.b.t. bemesting en ingrepen in het watersysteem. Ook zijn een deel van de gronden onderdeel van de zogenaamde GEN gebieden: Grote Eenheden Natuur.

BEHEER

Het beheer van Schulensbroek wordt deels verzorgd door een groep van 30 landbouwers (hooibeheer en begrazing) waarbij de randvoorwaarden voor de natuurdoelstellingen leidend zijn. De landbouwers zelf kunnen in ruil gebruik maken van de gronden (o.a. opbrengst van het hooi). Men wil het Schulensbroek open houden en ook ruimte creëren voor weidevogels (o.a. de grutto). Hiervoor wordt momenteel actief bos weggehaald, zo is onder meer het bebost perceel ter hoogte van de huiskavel van de hoeve recent ontbost. De combinatie beheer van Kruiwend Moerasscherm en Grutto is moeilijk. Grutto geeft voorkeur aan wat hoger gras, evenals de Wulp. Dit is lastig te combineren met het Kruiwend Moerasscherm die in zonnige natte open plaatsen groeit. Het beheer gericht op creëren van een geschikt habitat voor de Grote Modderkruiper vraagt om voldoende slib in sloten. Dit conflicteert met het waterbeheer voor weilanden waarbij de sloten water opvangen en afvoeren zodat landbouwkundig gebruik mogelijk blijft. Het is duidelijk dat een goede afstemming rond beheer nodig is vanuit zowel de landbouw- als de natuursector.

PLANVORMING

De Europese Commissie heeft in de zomer van 2016 het Life-project Delta goedgekeurd. De komende 5 jaar investeert dit project 6,3 miljoen euro in de verdere ecologische ontwikkeling van de Demervallei in Limburg en Vlaams-Brabant. Hier maakt ook het Schulensbroek deel van uit. Focus ligt op het binnenbekken waar men meer natuur en moeraszones wenst te ontwikkelen, onder andere via het weggraven van de aanwezige zandbergen. Buitendijks wil men kleinere maatregelen nemen, zoals het openmaken van het gebied (o.a. de westelijke percelen van Hoeve De Waterkant ter hoogte van Herk/Demer komen hiervoor in aanmerking. Ook bestaat de wens om de Oude Herk te herstellen zodat er zuiverder water richting Schulensbroek geleid kan worden.

TOEGANKELIJKHEID EN NATUURWAARDEN

De toegankelijkheid van het gebied kan verbeterd worden. Hierover zijn gesprekken gaande tussen Natuurpunt en de gemeente om enerzijds recreatie mogelijk te maken, maar anderzijds de verstoring op de natuurwaarden te minimaliseren. Gestreefd wordt naar een recreatief pad dat ook de zuidzijde van het Schulensmeer ontsluit en daarmee Herk-de-Stad in directe verbinding brengt met het natuurgebied van het Schulensbroek. Inmiddels is er een voorkeur tracé van 1 route die het zuiden van Schulensbroek ontsluit. Dit

is vanuit recreatief oogpunt een stap in de goede richting om de natuur aan de zuidkant meer beleefbaar te maken. Een pad over de Herk is een mogelijkheid die wordt onderzocht om de recreatieve aantrekkingskracht te vergroten voor potentiële gasten. Fietsen op de dijken lijkt een logische koppeling. Voetpaden en een vogelweidegebied staan in conflict met elkaar. Men wil geen verstoring maar daartegenover staat dat mogelijkheden voor beleving van natuur de draagkracht voor bescherming van het natuurgebied kunnen versterken. In het algemeen is voor de natuursector de combinatie met recreatie mogelijk mits een zonering wordt gerespecteerd van een meer recreatieve noordzijde en een extensieve zuidzijde.

Kruiwend moerasscherm

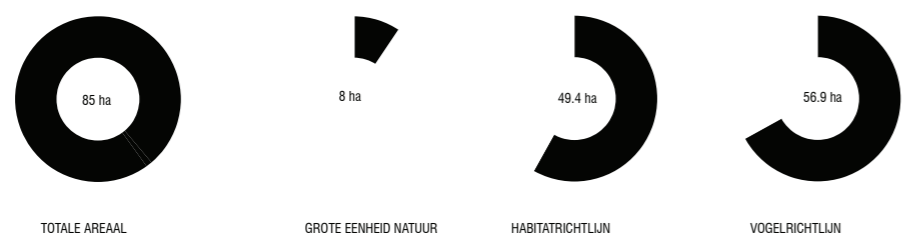
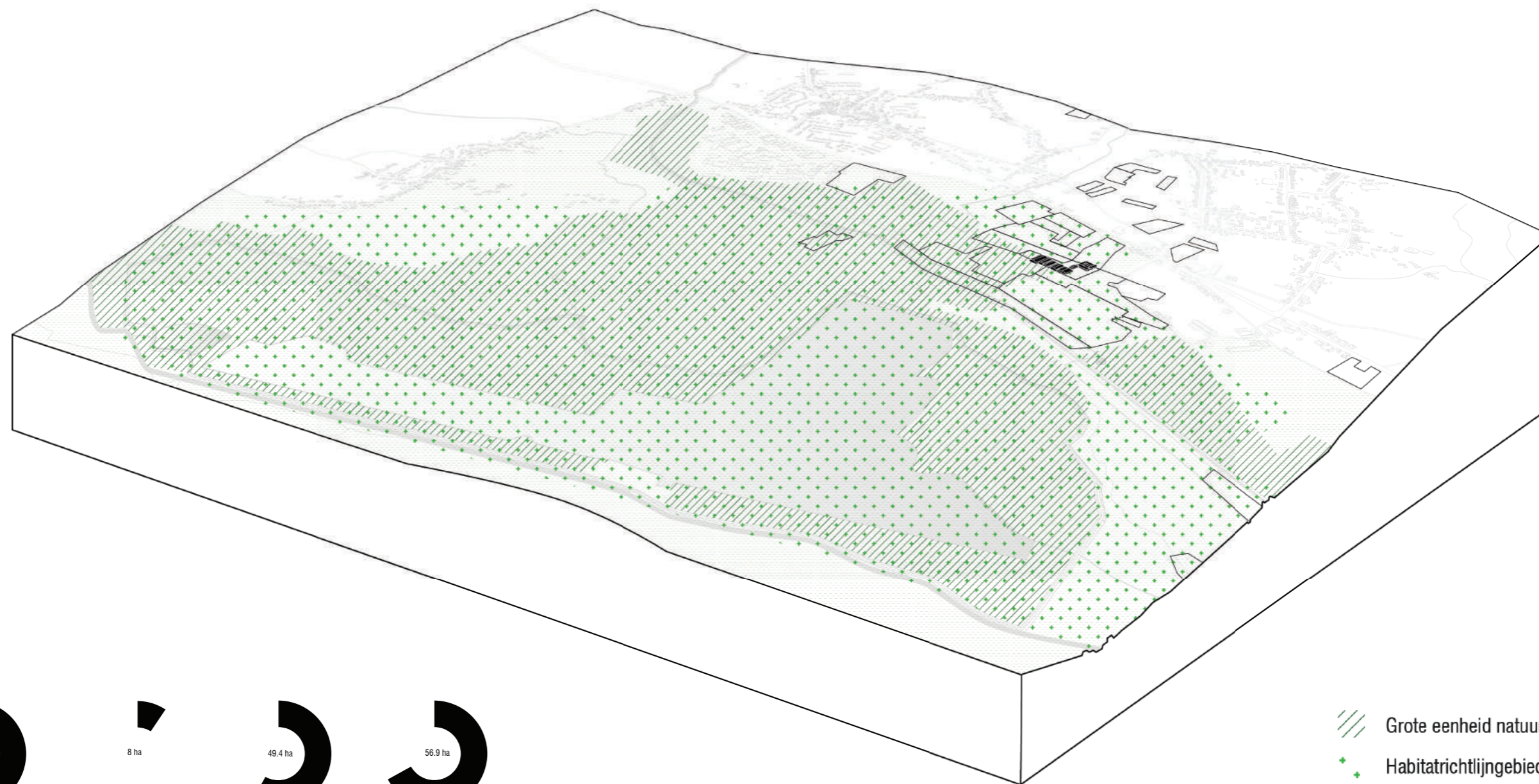
Grutto

Grote Modderkruiper

Watersnip

- Grote eenheid natuur
- Habitatrictlijngebieden
- Vogelrichtlijngebieden

De hoeve heeft in totaal 85 ha land in gebruik. Hiervan valt 8 ha onder de Grote Eenheden Natuur, ongeveer 50 ha onder de Habitatrictlijn en 57 ha onder de Vogelrichtlijn. Dit betekent dat meer dan 70% van het areaal te maken heeft met (soms dubbele) beschermingsregimes ten behoeve van de natuur. Voor de reguliere landbouw betekent dit een beperking omdat hierdoor de productiviteit en benutting van het grasland door minder mest en hogere grondwaterstanden afneemt. De

bescherming van de natuurgebieden heeft ook gevolgen voor mogelijk recreatief gebruik van de gronden rondom de hoeve. De bescherming van de natuur richt zich specifiek op bepaalde doelsoorten. Cultuurvolgende doelsoorten zoals de Grutto zijn grotendeels afhankelijk van de landbouw doordat ze een voorkeur hebben voor open weide- en graslanden.

PROGRAMMATISCHE AANPAK STIKSTOF (PAS)

METHODIEK PAS

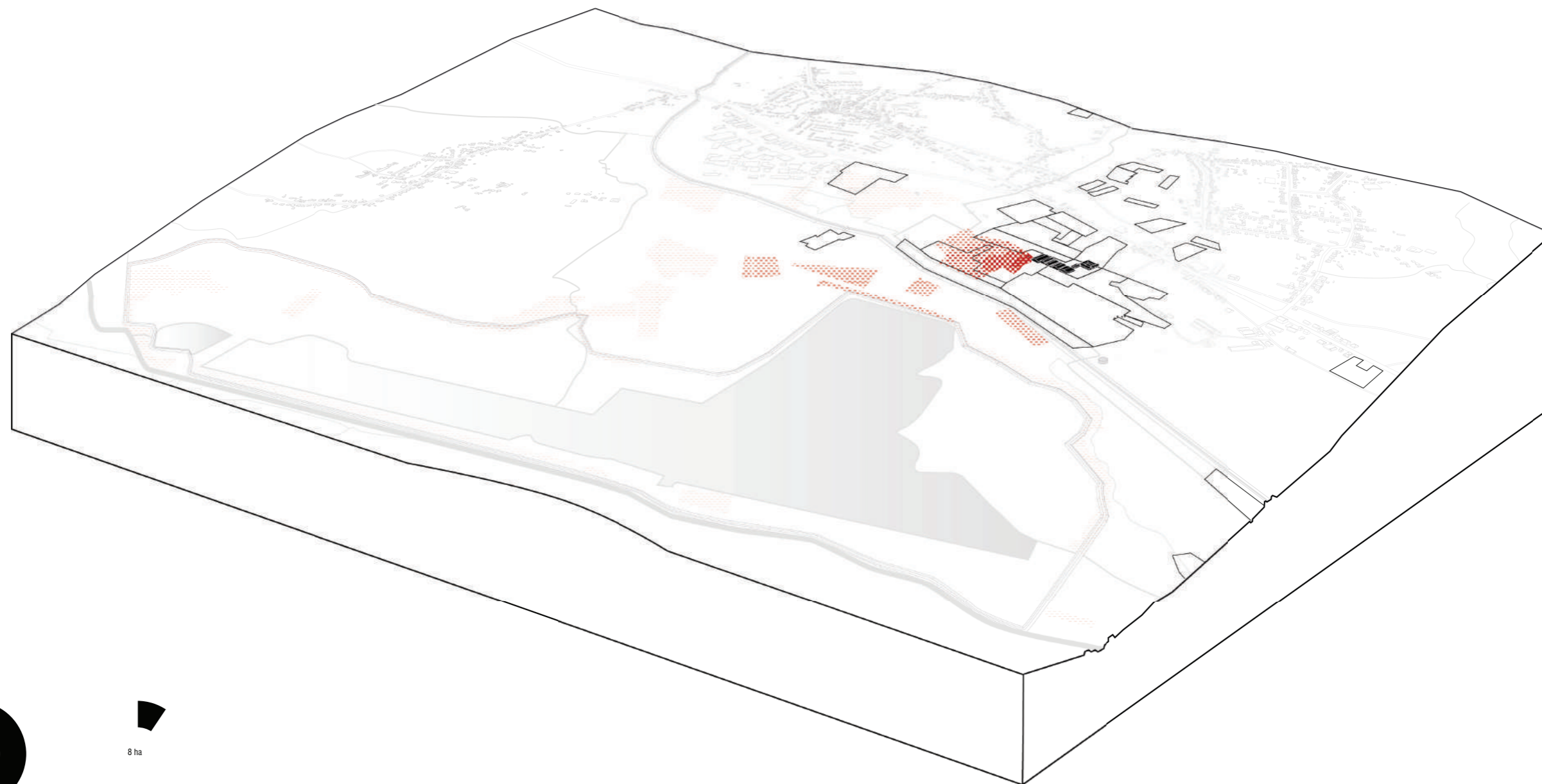
De PAS is een integrale aanpak om tot een afname van stikstofdepositie te komen. Deze maatregel moet leiden tot een versterking van de natuurwaarden in de Natura 2000-gebieden. Hierbij wordt gekeken naar de impact van de stikstofuitstoot op de actuele oppervlakte aan habitattypen en de zoekzones. Deze wordt aangegeven met 3 codes: groen, oranje en rood. Code rood betekent dat het bedrijf meer dan 50% bijdraagt aan de kritische depositiewaarde van natuurgebieden of potentiële natuurgebieden. Deze waarde houdt rekening met habitatype en stikstofneerslag (een gevoeliger habitatype zal sneller aan de kritische waarde zitten). Afstand ten opzichte van de stallen is hierbij de meest bepalende factor. Code oranje betekent dat de waarde ligt tussen 3% en 50%. PAS is momenteel nog in volle ontwikkeling en er wordt vandaag gewerkt met een voorlopig significantiekader. Afhankelijk van de verdere ontwikkelingen in het PAS-verhaal, is het mogelijk dat de hier aangehaalde cijfers en beschrijving na verloop van tijd niet meer volledig zullen kloppen.

STATUS HOEVE DE WATERKANT

Volgens de laatste berekeningen die beschikbaar waren in kader van het pilootproject had Hoeve De Waterkant code oranje. Volgens deze berekeningen is de bijdrage van de hoeve minder dan 3% ten opzichte van de actuele habitat(s) (nl. 2%) en minder dan 50% ten opzichte van de zoekzones (nl. 14%). Voor Hoeve de Waterkant is code oranje dus volledig afhankelijk van de locatie van de zoekzones: dit is de meest bepalende factor die echter nog zeer onzeker is (niet al de aangeduide zoekzones zullen effectief omgevormd worden). Hierbij werd gerekend met het vergunbare aantal dieren en werd ook rekening gehouden met dat deel van de stallen wat niet meer in gebruik is voor het houden van dieren. Daarnaast werd een scenario met het werkelijke aantal dieren doorgerekend om een beter zicht te krijgen op het mogelijke effect van een lager dierenaantal op de resultaten van PAS. Dit leidt tot scores van 1.25% voor de actuele habitats en 6% voor de zoekzones.

Een conclusie is dat mede door regelgeving van natuur en PAS het steeds moeilijker wordt om genoeg dieren te houden om in de huidige opzet van het bedrijf, rendabel te kunnen zijn. Inmiddels telt de hoeve 160 dierenaantallen, waar het er ooit 353 waren. Een voorzichtige conclusie uit de scenario berekening van PAS op basis van het huidige dierenaantal is dat een bedrijfsvoering met minder dierenaantallen dan nu vergund en een wijziging in stalconfiguratie / aanpassing van de stallen realistische pistes zijn voor Hoeve De Waterkant om tot code groen te komen, gegeven een worst case scenario vanuit PAS (nl. de zoekzones worden ingevuld). Dit betekent dan echter dat compensaties nodig zijn voor het inkomensverlies van de ingeperkte hoofdactiviteit. Mogelijkheden worden in de modellenstudies nader bekeken.

Volgens het significantiekader van 01/07/2017 is een hervergunning mogelijk bij een impactscore van minder dan 5%. Bedrijfsuitbreiding met stijging van emissies is niet uitgesloten, maar vergt een individueel passende beoordeling die een betekenisvolle aantasting uitsluit. Indien deze passende beoordeling zo'n aantasting niet kan uitsluiten (en vergunningverlening voor de uitbreiding niet mogelijk is), is een onafhankelijk bedrijfsadvies noodzakelijk indien de landbouwer een aanvraag wenst te doen voor flankerend beleid (een vrijwillige bedrijfsreconversie met investeringen, een vrijwillige bedrijfsverplaatsing, een vrijwillige bedrijfsbeëindiging, of koopplicht door de overheid). Via het flankerend beleid draagt de overheid een deel van de noodzakelijke milieuinvesteringen.

TOTALE AREAAL

8 ha

INDICATIEVE OPPERVLAKE PAS OP PERCEEL

De bijdrage van de stikstofuitstoot van Hoeve de Waterkant ten opzichte van de huidige habitatrictlijngebieden is minder dan 3%. Het bedrijf draagt voor minder dan 50% bij aan de blootstelling van de zoekgebieden aan stikstof. De exacte locatie van deze zoekgebieden geeft een potentieel beeld weer. Niet al de aangeduide gebieden zullen effectief omgevormd worden.

De projectie van de stikstofwolk uit de stallen die voor de PAS regeling is opgesteld beslaat ongeveer 8 hectare van het totale areaal van Hoeve de Waterkant.

HUIDIG LANDBOUWKUNDIG GEBRUIK BEEKDAL

HUIDIG LANDBOUWGEBRUIK IN HET BEEKDAL

Het landbouwkundig gebruik van het beekdal wordt bepaald door een combinatie van bodemsoort, hydrologische omstandigheden en het beleid dat van toepassing is op het desbetreffende gebied.

In het landschap komt (nog steeds) de scherpe overgang naar voren tussen de zand- en kleigronden. Dit is niet alleen aan de hoogte maar ook aan het landgebruik te zien: de natte kleigronden zijn vooral in gebruik als grasland: bij intensief gebruik als weide of extensief als natuurgebied. De overgangen kenmerken zich door boom en fruitteeltbedrijven op de droge zandige gronden.

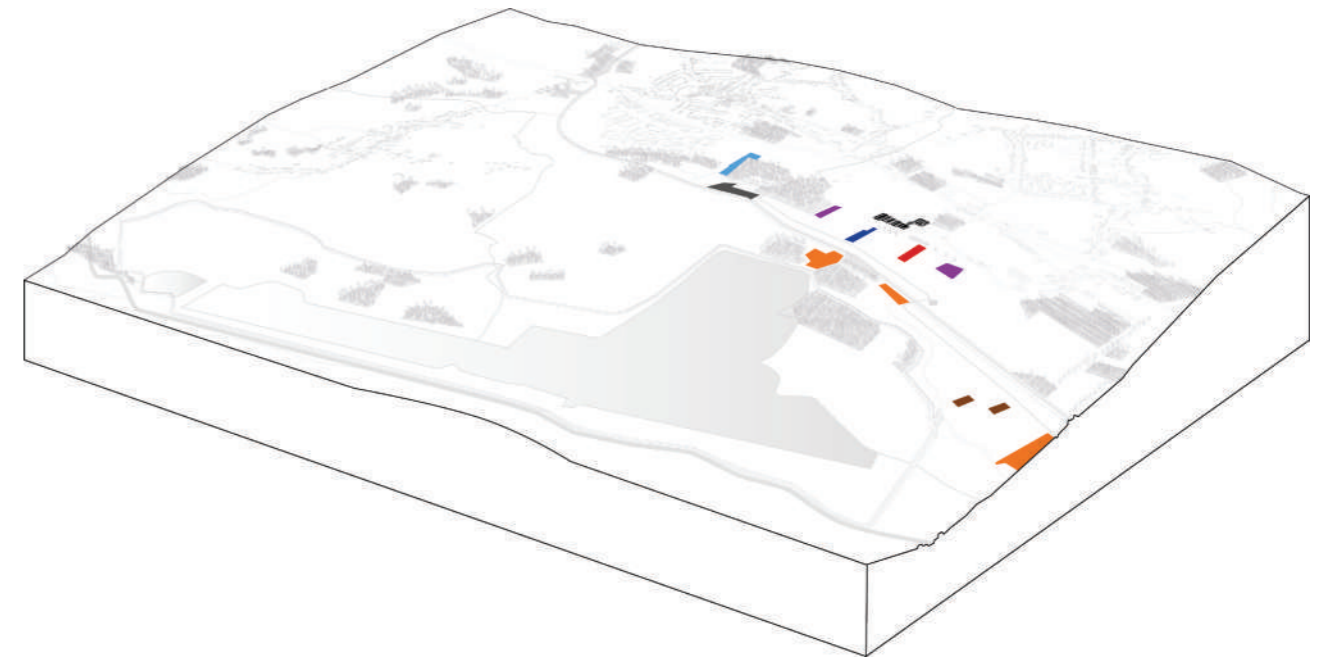
Sinds de jaren 70 en 80 worden diverse maatregelen vanuit natuur, GEN, water opgelegd die een impact hebben op het landbouwfunctioneren. Er is een tendens gaande in het gebied dat landbouwers met gronden in de beekdalen hun landbouwactiviteit stoppen of hun activiteiten verleggen. Veel natte gronden van landbouwers die in gebruik waren als weidegrond zijn in de loop van de jaren verkocht aan de natuurbeherende organisaties. Deels zijn deze bedrijven gestopt, deels hebben ze hun focus verlegd naar fruit- en boomteelt of andere invullingen die losstaan van de weidegronden in het beekdal.

In diverse gesprekken met zowel vlaamse als nederlandse landbouwers komt naar voren, dat landbouwers in Vlaanderen niet tegen marktconforme prijzen worden uitgekocht, maar onteigend worden en matig gecompenseerd. Dit is niet voldoende om nieuwe gronden te kopen. Hierdoor wordt het areaal agrarische gronden verkleind en neemt de rol van de landbouw af.

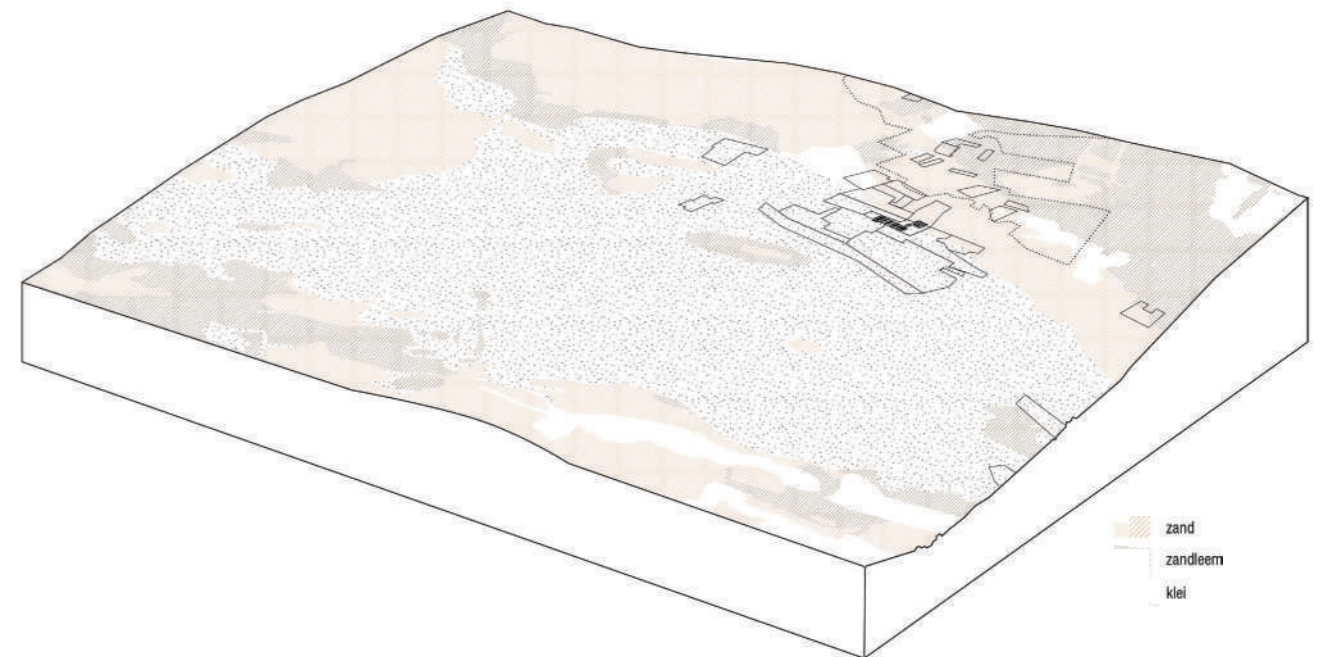
Beleidsmatig is er duidelijk een natuur- en watergerichte visie voor het gebied ter hoogte van Schulensbroek (ten noorden van de herk, o.a. het LIFE project), en zijn de intensieve landbouwzones ten zuiden van de N2 duidelijk gericht op landbouw (onderdeel van Herbevestigd Agrarisch Gebied (HAG)). Voor de percelen van en rondom de huiskavel is de beleidsmatige visie vandaag echter minder duidelijk. De gronden worden in de praktijk gebruikt voor landbouw en wateropvang, hoewel wateropvang beleidsmatig (bv. in het gewestplan) niet als gewenste functie is opgenomen.

Volgens het van toepassing zijnde gewestplan is het bedrijf gelegen in agrarisch gebied, landschappelijk waardevol agrarisch gebied en deels overdruk overstromingsgebied. Enkele bedrijfspercelen zijn gelegen in het gewestelijk RUP "onderdelen grote eenheid natuur: Schulensbroek", definitief vastgesteld op 4 februari 2005." (zie bijlage 3) Hierdoor kan de hoeve niet meer uitbreiden. Planschade was nog niet van toepassing.

Dit betekent dat een conventionele agrarische bedrijfsvoering op deze plek zeer moeilijk zal zijn gezien de fysieke en planologische beperkingen. De hoeve zal in deze context rekening moeten houden met meerdere belangen zoals natuur, recreatie, water etc. Landbouw op deze plek kan een schakelfunctie gaan vervullen tussen intensief agrarisch gebied en waterrijke natuurgebied. Binnen dit pilotproject zal daarom gezocht moeten worden naar de juiste invulling hiervan en de ruimtelijke en bedrijfsmodelmatige consequenties.

overzichtskaart van de overige landbouwers in het projectgebied

overzichtskaart van de bodemsoorten in het projectgebied

- grasland
- fruit en noten
- landbouwinfrastructuur
- groenten, kruiden en sierplanten
- aardappelen
- mais
- houtachtige gewassen

De relatie tussen grondsoort, waterpeil en het gebruik van gronden voor specifieke teelten is nog steeds zichtbaar in het landschap. De Hoeve zelf ligt op het uiterste puntje van de zandgronden, de later toegevoegde stallen staan in het lagere deel op de klei en zijn zo het dal ingeschoven. Op de kaart is goed te zien dat de weidekavels van Hoeve de Waterkant op de klei liggen. De meer zuidelijke percelen bestaan uit mais en tarweteelt. De kleigronden bestaan grotendeels uit extensieve

graslanden met enkele percelen weide daartussen, dit bepaald ook lange tijd het open karakter van het beekdal. Op de zandige en lemige gronden is fruit- en boomteelt en akkerbouw te vinden.

Er is nood aan de opbouw van een meer duurzame visie op landbouwgebruik, water- en natuurbeheer in het gebied op lange termijn. Het binnenbekken wordt betrokken in het LIFE project, maar de toekomst van het buitenbekken en de visie op het landgebruik is hier onduidelijk. Er wordt vanuit natuurdoelstellingen naar gekeken (o.a. de zoekzones) en er is een sterke overlap met Natura2000 gebieden, maar een aanzienlijke oppervlakte aan landbouwgrond in de vallei en overgangszone valt grotendeels buiten het Gewestelijk Ruimtelijk Uitvoeringsplan "Onderdelen Grote Eenheid Natuur "Schulensbroek"" in het noorden en Herbevestigd Agrarisch Gebied in het zuiden, waardoor een duidelijke visie zowel vanuit de natuur- als landbouwsector ontbreekt. Er zijn zodanig veel beleidskaders van toepassing dat het de vraag is in welke mate de "(landschappelijk waardevol) agrarisch gebied" de lading voldoende dekt. Tegelijk is het wachtbekken Schulensmeer een belangrijke overstromingsbuffer van het Demerbekken en is er nood aan een visie op lange termijn, rekening houdend met de trends van klimaatverandering en urbanisatie. Tot slot is het gebied landschappelijk waardevol en recreatief interessant, maar mist het vandaag een goede connectie met de recreatieve trekpleister het Schulensbroek (noordzijde).

STROOMGEBIEDBEHEERSPLAN

Voor het beekdal waar het Schulensmeer en Schulensbroek deel van uitmaken is door de waterbeherende instanties een visie opgesteld die is vastgelegd in het zogenaamde stroomgebiedbeheerplan Schelde 2016-2021. Deze visie vertrekt specifiek vanuit het water en legt verbindingen met andere ruimtegebruikers zoals landbouw en natuur. Ook wordt hierin de koppeling met het bestaande instrumentarium zoals budgetten en beheersregelingen gelegd.

In de gebiedsanalyse voor Hoeve De Waterkant wordt echter vastgesteld dat de koppeling tussen water en natuur de landbouw eerder lijkt weg te duwen. Bij het zoeken naar nieuwe scenario's voor Hoeve de Waterkant blijken concrete maatregelen of bestaand instrumentarium voor een koppeling van waterbeheer en landbouw tekort vandaag nauwelijks beschikbaar zijn, zeker omdat het buitenbekken geen officieel overstromingsgebied is en hierdoor compensatie niet mogelijk is.

In het stroomgebiedbeheerplan Schelde wordt de visie op het Demerbekken weergegeven. Hierbij worden blauw-groene diensten genoemd die als stimulans zouden moeten dienen om anders om te gaan met grondgebruik in natte beekdalen:

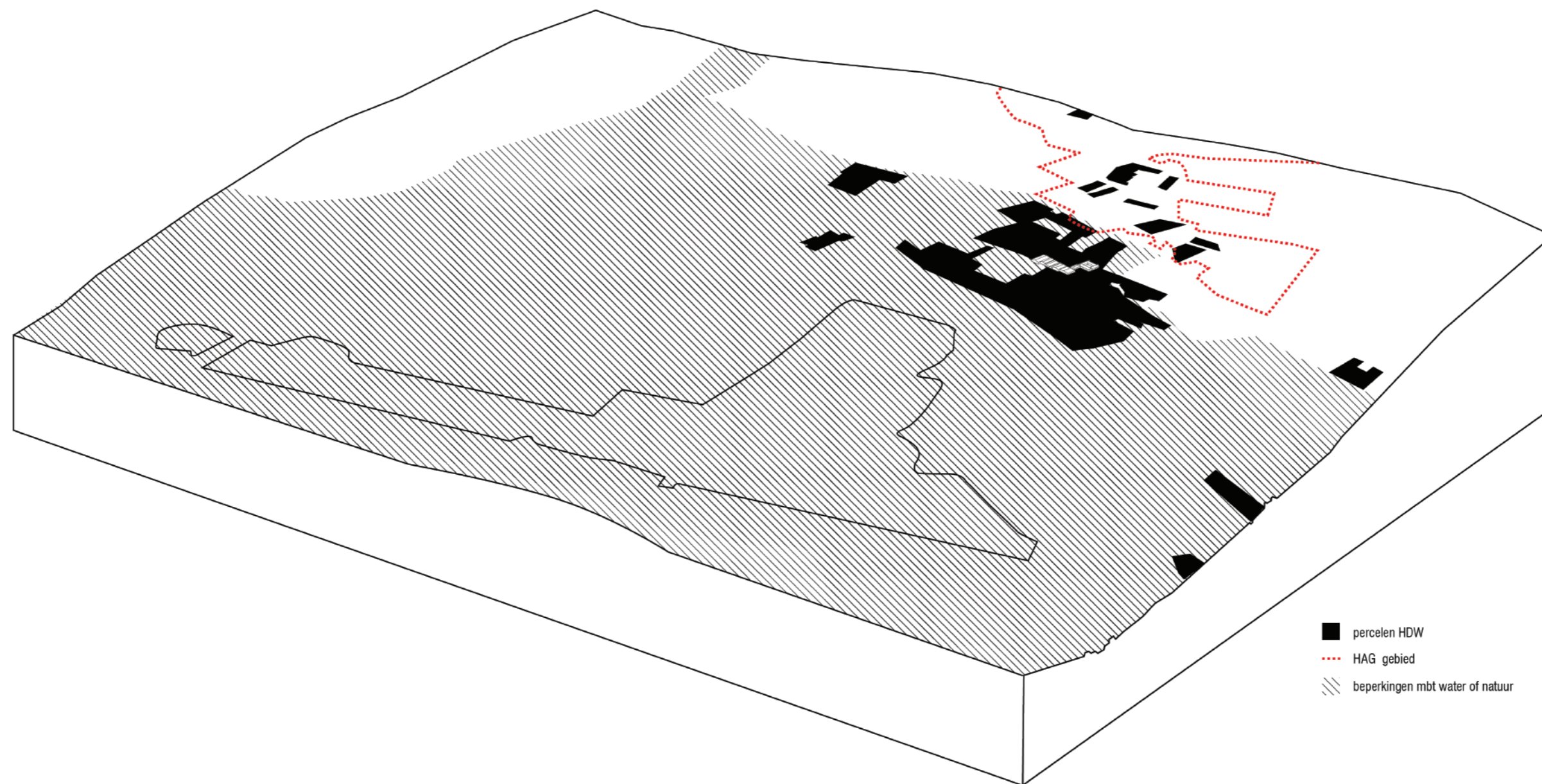
"Via blauwgroene diensten worden doelgroepen (beroeps- en niet-beroeps- landbouwers, eigenaars, wildbeheerseenheden, terreinbeherende natuurverenigingen, ...) gestimuleerd om de juiste acties te ondernemen ten voordele van het watersysteem en de vallei." (Stroomgebiedbeheerplan Schelde, specifiek deel Demerbekken, pagina 111)

Verder wordt er gesproken over verweving van typische openruimtefuncties in de bekkens zoals Schulensbroek:

"Het Demerbekken heeft grote potenties voor waterconservering. Geschikte gebieden komen vooral voor in de vallei van de Demer en (...) Herk (Schulensbroek). Vermits waterconservering een belangrijke hydrologische functie vervult, zoals het afvlakken van piekdebieten en het voorkomen van verdroging en vermits waterconservering een rol speelt bij het zelfreinigend vermogen van waterlopen, dient een

optimaal peilbeheer nagestreefd te worden waarbij een zo natuurlijke mogelijke afwatering wordt bekomen en waarbij rekening wordt gehouden met een maximale verweving met de typische openruimtefuncties (natuur, bos, landbouw...)." (Stroomgebiedbeheerplan, overzichtstabel maatregelen Demerbekken, fiche 9_1)

Ook op het gebied van waterkwaliteit wordt aangegeven dat er ingrepen noodzakelijk zullen zijn om de waterkwaliteit te verbeteren gezien de kwaliteit laag is. Opvallend is dat veel ingrepen in en rondom Schulensbroek in het watersysteem ondanks deze ambities op papier voor een geïntegreerde aanpak, voornamelijk sectoraal worden aangepakt. De ingrepen rondom de waterproblematiek zijn voornamelijk technisch van aard en gericht op een snelle afvoer.

De kaart toont de ligging van de hoeve tussen de zogenaamde herbevestigde agrarische gebieden (HAG) waarin de landbouwsector de zekerheid heeft dat de agrarische bestemming op lange termijn principieel behouden blijft en de waterrijke natuurgebieden aan de andere zijde. Dit betekent dat een conventionele agrarische bedrijfsvoering op deze plek zeer moeilijk zal zijn gezien de fysieke en planologische beperkingen. De hoeve zal in deze context rekening moeten houden met meerdere

belangen: natuur, recreatie etc. Landbouw op deze plek kan een schakelfunctie gaan vervullen tussen intensief agrarisch gebied en waterrijke natuurgebied. Binnen dit pilotproject zal daarom gezocht moeten worden naar de juiste invulling hiervan en de ruimtelijke en bedrijfsmodelmatige consequenties.

LANDBOUW IN TRANSITIE

HUIDIGE SITUATIE LANDBOUW IN VLAANDEREN

Vlaanderen telt 24.000 land en tuinbouwbedrijven met een omzet 5.5 miljard per jaar en 52.000 arbeidskrachten. Ongeveer 12% van de sector bestaat uit rundveebedrijven. Het aantal landbouwbedrijven neemt al heel lang af met gemiddeld 3% per jaar en minder dan 10% zeker van opvolging. Veel intensieve landbouwbedrijven liggen in verstedelijkt gebied, waar schaalvergroting meestal geen optie meer is. De sector kent een sterke link met de voedingsindustrie, waar de marges op de producten laag zijn. Hierdoor is het lastig om een gezond bedrijf te exploiteren. (bron: KU Leuven, 2015)

VERANDERINGEN BIEDEN NIEUWE KANSEN

Door de voormalige minister van landbouw in Nederland Veerman is de toekomst van de landbouw geschetst in drie richtingen: groter, beter of anders. Deze richtingen zijn momenteel terug te zien in verschillende ontwikkelingen, ook in Vlaanderen. Voor veel landbouwbedrijven is “groter” worden steeds moeilijker en moet gezocht worden naar nieuwe perspectieven voor “anders en beter”.

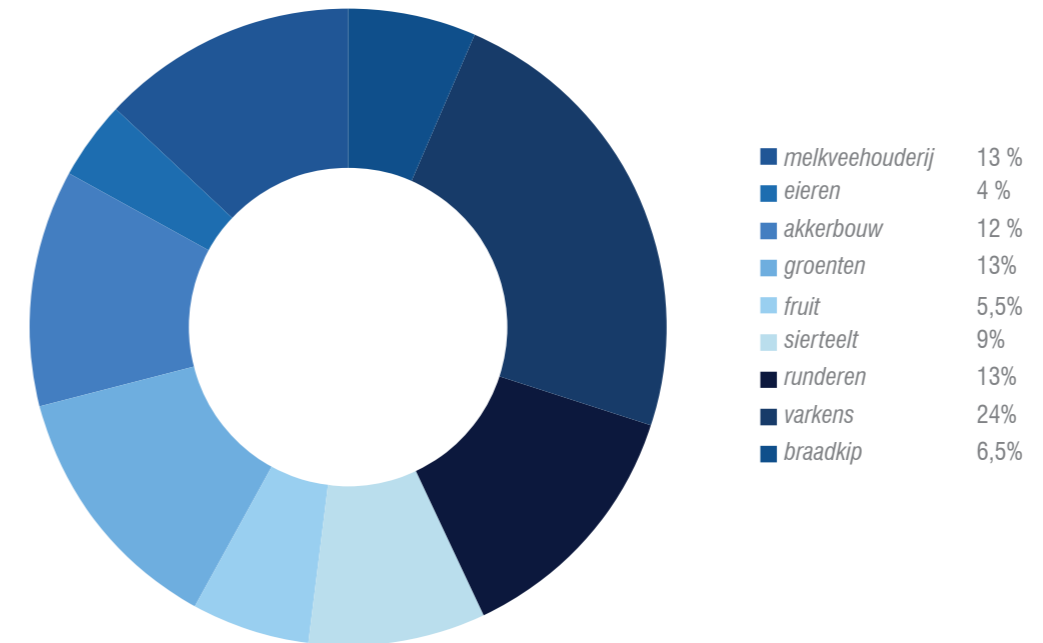
Onder invloed van het Europees beleid ontwikkelt landbouw zich naar een nieuwe vorm waarbij schaalvergroting of een verbreding van het aantal activiteiten optreedt zoals recreatie en huisverkoop.

Tegelijk neemt de aandacht voor de ecologische kwaliteit van de leefomgeving toe. Landbouwers zullen worden verplicht tot ‘vergroening’: tot 2016 moet 3% van de grond worden gereserveerd voor ecologisch gebruik (braakliggen, inrichten van houtwallen of akkerranden), daarna wordt dit 5%. Tevens moeten er ten minste twee verschillende gewassen worden verbouwd waarbij ook grasland meetelt. Bijkomend is een trend zichtbaar waarbij (een deel van) de consument steeds meer behoefte heeft aan verbrede of gedifferentieerde landbouw waarbij weer zichtbaar wordt wat er gebeurt op de boerderij en hoe het eten tot stand komt. Dit is vaak gebaseerd op het creëren van onderscheid van de conventionele voedselketens, supermarkt of horeca door absolute transparantie over het product en het productieproces waaronder het voedsel is geproduceerd. Ook kunnen nieuwe landbouw vormen onderdeel uitmaken van de experience of share economy Dit biedt nieuwe kansen voor natuurverbreding en landbouwproductie in de korte keten.

LANDBOUW IS MEER DAN VOEDSELPRODUCENT

Tot 1950 was de landbouw leverancier van Food, Feed, Fuel, Fibre. Waar momenteel het merendeel van de landbouwbedrijven enkel voedsel produceert, werden voor de introductie van fossiele brandstoffen zoals aardolie gewassen zoals vlas en hennep geteeld als brandstof en grondstof gebruikt.

Door de afname van de winning van fossiele brandstoffen i.v.m. de klimaatdoelstellingen en de opkomst van de biobased economie kan verwacht worden dat ook deze evolutie een impact heeft op de landbouw. Er zal naast de voedselproductie een groene chemie ontstaan waarbij gewassen worden ontleed door middel van bio raffinage om zo grondstoffen en brandstoffen te leveren die voordien uit aardolie werden gehaald. Deze groene chemie en productie van groene energie is dus een nieuwe kans voor de land- en tuinbouwsector. (zie www.biobasedeconomy.nl/routekaart/biobasedeconomy.nl)

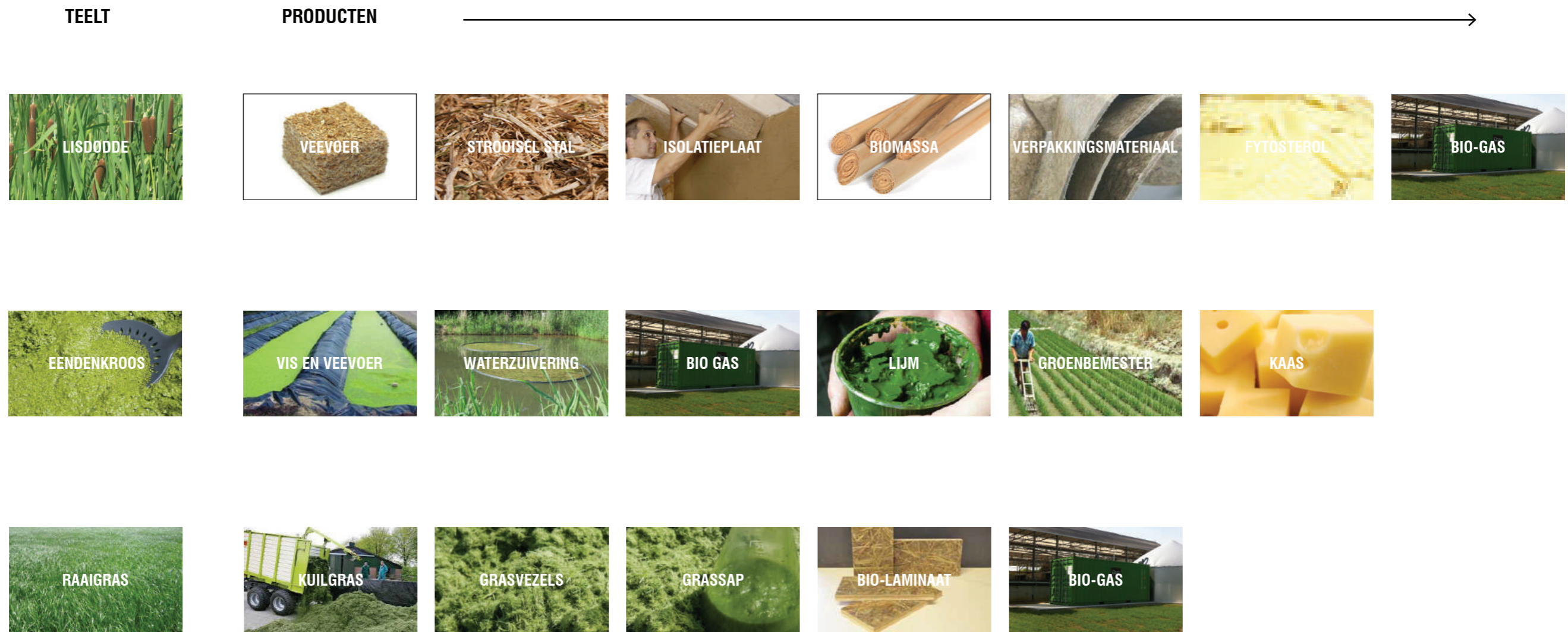
overzicht aandeel sectoren in landbouw van Vlaanderen, runderen maken 13% uit van totaal

een verdwenen gewas: vlas

historische beelden van vlasteelt in Vlaanderen

mogelijkheden voor bio-raffinage en waardevermeerdering van verschillende bestaande en nieuwe teelten (bewerking diagram VPDG)

Bio-raffinage biedt kansen om de geteelde gewassen en producten te 'cascaderen'. Hierbij worden de hoogwaardige onderdelen zoals eiwitten gebruikt voor bijvoorbeeld medicijnen, cosmetica en lijm en de laagwaardige eiwitten als voedsel voor bijvoorbeeld koeien. Vezels worden gebruikt voor biologische bouwstoffen zoals bio laminaat, isolatieplaat en strooisel. Resterende delen kunnen worden geraffineerd tot biobrandstof of fungeren als bemesting en bodemverbeteraar.

Niet alleen nieuwe teelten zoals eendekroos bieden kansen maar ook bestaande teelten zoals raaigras zijn geschikt voor bio raffinage en zijn goed te combineren met de bestaande bedrijfsvoering van de veehouderij bedrijven.

VERBREDE LANDBOUW

VERBREDE LANDBOUW

Indien een landbouwer niet in staat is om zijn bedrijf te vergroten kan hij ook juist zijn werkzaamheden verbreden. Dit biedt kansen om de kleinschalige boerderij te handhaven. De verbreding in het geval van Hoeve de Waterkant kan bestaan uit een combinatie van een vleesveebedrijf met activiteiten zoals zorg, recreatie en natuurontwikkeling. Wat bijna alle verbrede bedrijven gemeen hebben is een directe relatie met lokale afnemers, de stad en de directe verkoop aan omwonenden.

MEERWAARDE VAN NETWERKEN

Uit interviews die we hebben gehouden met verschillende landbouwbedrijven komt naar voren dat verbreding door een deel van de landbouwers met argusogen wordt bekeken. Hoe kun je naast het draaien van een bedrijf er nog extra taken bij nemen? Ben je nog wel een echte landbouwer als je focus verschuift? Aanvullende taken komen met aanvullende eisen. Het verkopen en verwerken van vlees is een aparte expertise en gaat gepaard met eigen regelgeving van de voedsel- en waren autoriteit. Ga je je dit eigen maken of kies je voor een partnerschap?

De afzetmarkt is sterk gebonden aan je eigen netwerk en merk en draait om identiteit en beleving. Dit vraagt om een juiste marketing strategie en is vaak lastiger dan gedacht. Om deze reden is samenwerking tussen verschillende ondernemers met elk hun eigen specialiteit vaak een uitkomst. Door samen te werken in een netwerk worden hoeves onderling verbonden. Door de hoeves via een aantrekkelijk kleinschalig padennetwerk te verbinden ontstaan nieuwe relaties met de omgeving waardoor de verkoop wordt gestimuleerd. Dit netwerk zorgt ook voor een stabiele afzet met hogere prijzen en marges dan afzet via de supermarkt. In buurgemeente Diest is inmiddels ook een initiatief gestart met een keten aan landwinkels. (<http://www.diest.be/nl/1027/content/3713/korte-keten-in-de-kijker.html>).

Voorbeeld van Hoeve De Biesland in Nederland: Voor 1 kilo rundvlees ontvangt een landbouwer 3,-. Indien hij het zelf tot vleespakketten laat verwerken en laat verkopen in lokale landwinkels kan hij 4,- per kilo vragen. Indien het om biologisch vlees gaat, is het mogelijk 5,- per kilo te verdienen. Cijfers zijn uiteraard tijd- en plaatsgebonden, maar dit geeft een idee wat mogelijk is vanuit de werking op Hoeve de Biesland, weliswaar in Nederland.

RECREATIEVE VERBREIDING

Ook voor recreatieve verbreding zijn samenwerkingen mogelijk. Een bekend voorbeeld is Farm Camps, een Nederlands concept dat graag wil uitbreiden naar Vlaanderen. Farm Camps zet ongeveer 10 luxe kampeertenten neer op eigen kosten, de landbouwer zorgt vervolgens voor de locatie, dienstverlening en vermaak. Betaalde activiteiten zoals het helpen bij het melken, een speelhooizolder, verkoop van eigen brood en de schoonmaak van de tenten zorgen voor extra inkomsten, naast het deel van de verhuuropbrengsten. De verhuur en promotie ligt geheel bij Farm Camps. Momenteel is de regelgeving in Vlaanderen nog een obstakel om deze activiteiten toe te kunnen passen op landbouwbedrijven in België.

HAESEVOETS

PRODUCTEN
Aardappelen, ajuunen en rode bieten.

DETAILS
Per 10 of 25 kg.
Ajuunen zijn verkrijgbaar van september tot eind juni, aardappelen en rode bieten het ganse jaar.

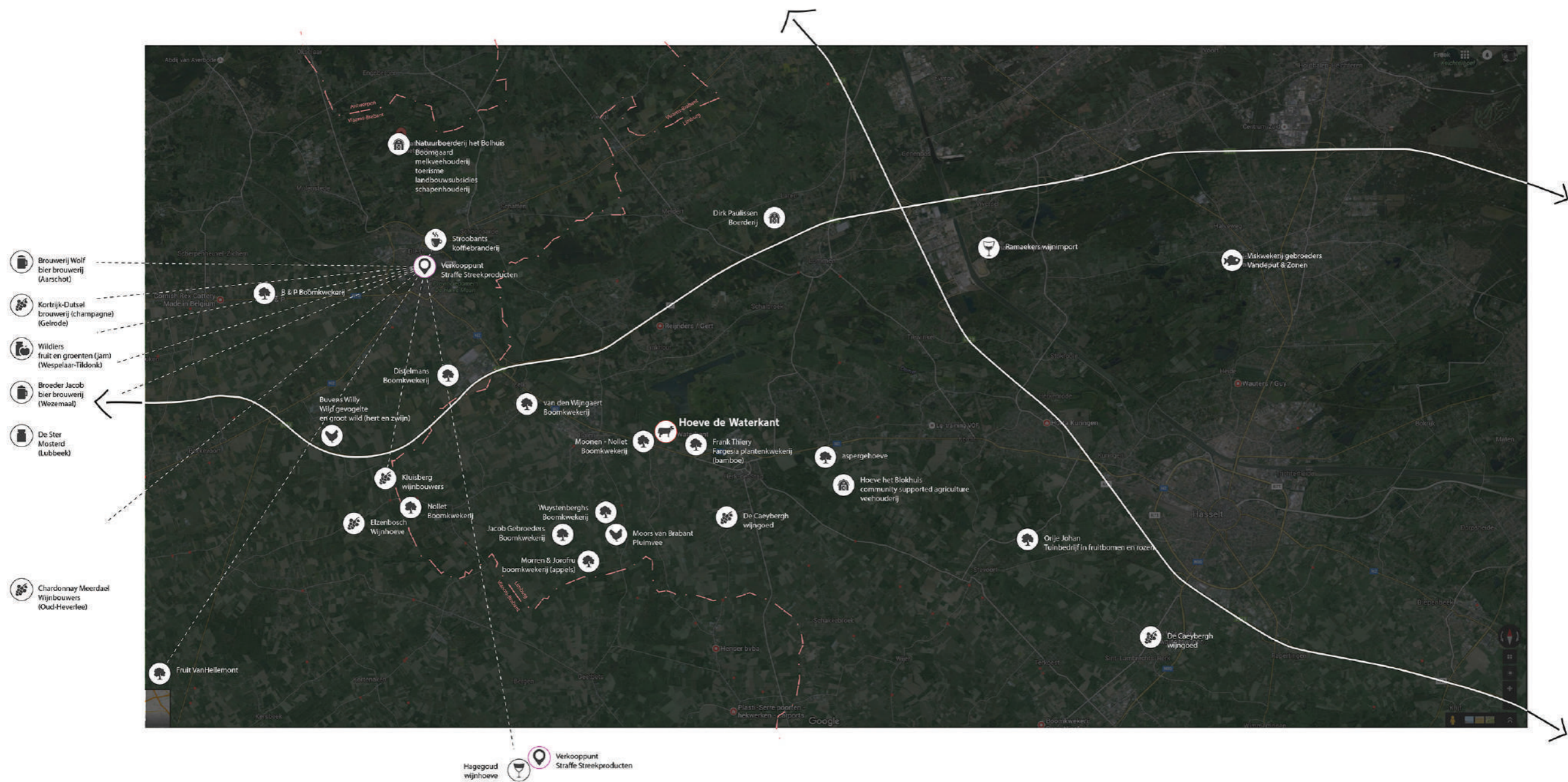
OPENINGSUREN
Alle dagen van 10u tot 18u, uitgezonderd zon- en feestdagen.

CONTACTGEGEVENS
Haesevoets Johan
Peperbroekstraat 304 • 3290 Webbekom
0478/67.88.01 • hageland.trading@pandora.be
<http://hageland-trading.net/>

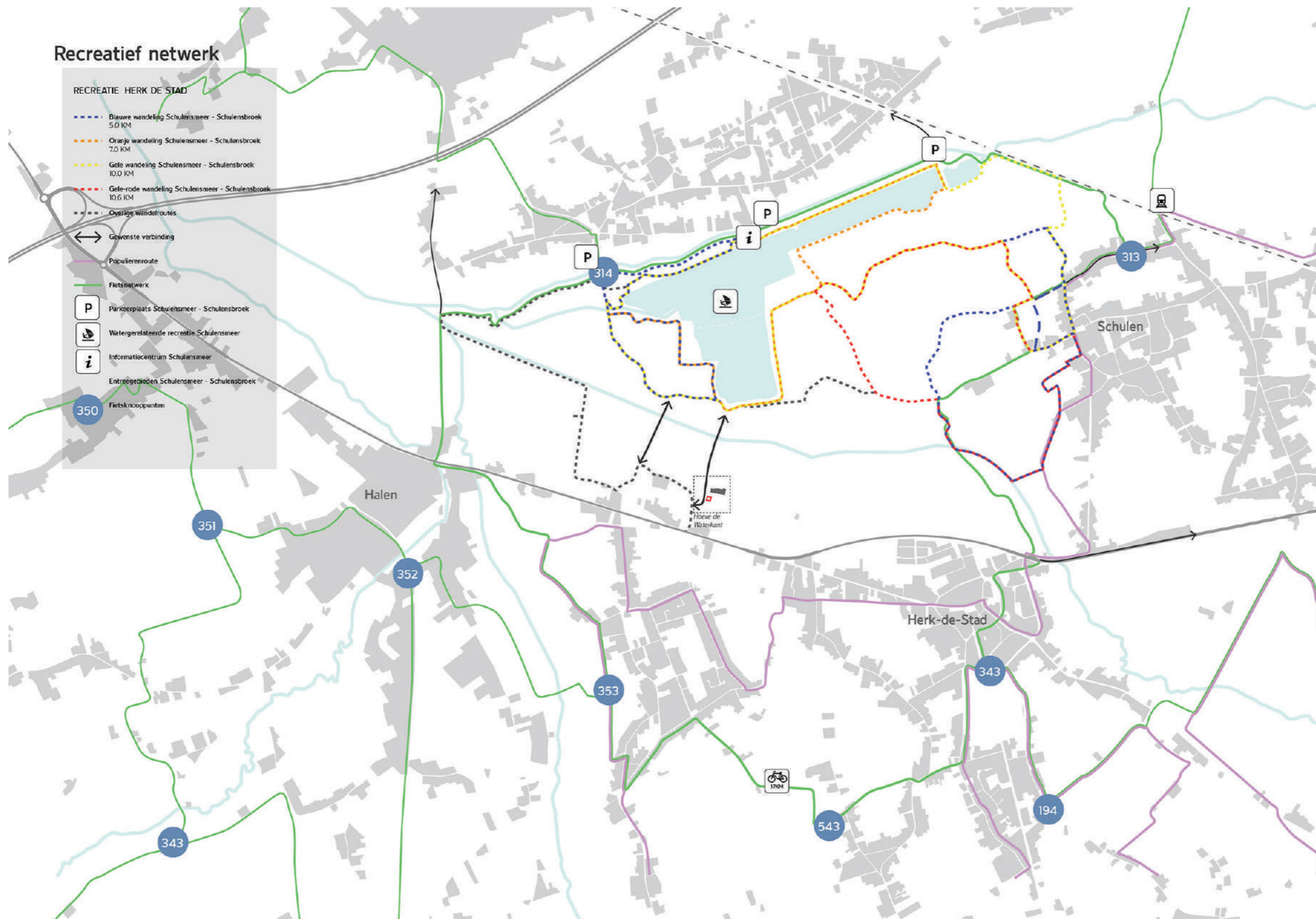
10 korte keten

promotie voor Farmcamps en korte ketens/hoeveverkoop in buurgemeentes Diest en Halen

Bovenstaande kaart toont lokale voedselproducenten. Buurgemeente Diest is een samenwerking aangegaan met Vlaams-Brabant waarin lokale producten centraal worden verkocht. Deze landwinkels heten Straffe Streekproducten (<http://www.straffestreek.be>). Ook in buurgemeente Halen is een samenwerking begonnen tussen agrarische streekbedrijven.

Rondom het Schulensmeer is een recreatief netwerk opgespannen waarbij het huidige zwaartepunt ligt op ontsluiting van de noordzijde en de verbindingen met Schulen en Linkhout. Meerdere routes kunnen worden bewandeld die hoofdzakelijk starten bij de uitspanning 't Vloot (informatiepunt). Halen, Schulen, Herk-de-Stad en Donk zijn minder goed verbonden met het gebied, mede om het weidevogelgebied te ontzien. Voor de recreatieve potenties en de kansen voor hoeveverkoop zou

een kleinschalige extensieve verbinding tussen Hoeve de Waterkant en het gebied een goed begin zijn. Hoeve de Waterkant ligt op de overgang van Herk de Stad en het Schulensbroek en vormt hiermee een ideale toegang voor de recreant.

MOGELIJKHEDEN LANDBOUW & WATER

WAT TE DOEN MET NATTE LANDBOUWGROND?

De grootste opgave voor Hoeve de Waterkant zit in het areaal dat daadwerkelijk overstroomt tijdens de piekafvoeren, vaak ook in de kwetsbare zomerperiode. Een belangrijke uitdaging van dit project is na te gaan wat uitgaande van de natte omstandigheden de mogelijkheden voor deze percelen zijn.

Vroeger werden de natte gronden gebruikt als riet- en hooilanden en voor de kweek van vis. In de loop van de tijd zijn veel gronden overgegaan naar natuurorganisaties zoals Natuurpunt. Hierdoor is het landbouwkundig gebruik afgenomen en worden de graslanden nog deels beheerd door een groep landbouwers, binnen de randvoorwaarden van natuurontwikkeling. Hierbij is het afval zoals snoeihout een reststof, er wordt in eerste plaats natuur "geproduceerd".

NIEUWE KANSEN & NIEUWE TEELTEN

Door de opkomst van de biobased economy en de veranderingen in de winning van fossiele brandstoffen worden reststoffen (opnieuw) belangrijk. Dit kan nieuwe verdienmodellen op gaan leveren voor de terreinbeheerders. Mogelijk biedt dit nieuwe kansen om de tegenstelling tussen landbouwers en natuurbeheerders om te vormen naar een verbond waarbij een combinatie van biodiversiteit en grondstoffen voor een biobased economy mogelijk is. Hierbij wordt dus niet alleen meer voedsel geproduceerd, maar ook waardevolle grondstoffen voor o.a bioraffinage.

In het kader van deze studie is een inventarisatie gemaakt van teelten die op natte percelen rendabel kunnen zijn en ingepast kunnen worden in de agrarische bedrijfsvoering. Veel teelten zijn interessant mede in combinatie met de bio-raffinage waardoor waardevolle bestanddelen zoals bijvoorbeeld eiwitten of vezels apart kunnen worden gewonnen en verkocht. Het diagram laat tevens de natuurwaarden zien die samenhangt met de verschillende teelten. Hierbij wordt duidelijk welke teelten, na de oogst van het gewas, ook een hoge diversiteit aan natuur kunnen produceren. De teelten zijn ingedeeld naar de doorsnede van het beekdal. Ook is gekeken of er combinaties mogelijk zijn met de geteelde producten en het vormen van kringlopen zoals bijvoorbeeld de combinatie tussen visteelt en kroosteelt.

oude visvijver De Weijers

onderhoud rietland

Deze matrix geeft een overzicht van mogelijke nieuwe teelten voor Hoeve de Waterkant per deelgebied van nat naar droog. Aan de rechterzijde staan natte gebieden en weide. Voor de hoger gelegen gebieden kunnen nieuwe broekbossen op de grens van beekdal en voedselbossen alternatieven zijn voor de huidige teelten. Zo worden de potenties van het gebied gezoneerd naar de mate van vochtigheid. De cascadering van deze gewassen levert een enorme diversiteit aan producten en

waardevermeerdering op. De diersoorten die hiervan kunnen profiteren staan aan de linkerzijde weergegeven.

Binnen de veehouderij zien we een trend waarbij meer diversiteit komt in het soort koeien dat wordt gehouden. Deze ontwikkeling vindt onder andere plaats onder invloed van beleid zoals de melkquota en diverse milieu-eisen. De intensieve veehouderij kent problemen zoals de mestoverschotten, het gebruik van antibiotica en hormonen en de lage marges op het vlees. Door de ruimtedruk is het voor veel bedrijven niet mogelijk om een bepaalde schaalgrootte te bereiken waarbij een bedrijfseconomisch rendabel model ontstaat. Hierbij wordt gezocht naar alternatieven zoals andere rundersoorten.

Maar ook vanuit burgers en consumenten is er vraag naar een ander type rund die aansluit bij de hang naar beleving van voedsel waarin ook dierwelzijn en natuur een rol spelen. Aspecten zoals weidegang en combinaties van veeteelt met natuurbeheer vragen om rassen die wat minder gespecialiseerd en doorgefokt zijn. Hierdoor kunnen deze rassen bijvoorbeeld af met minder eiwitrijk gras, kalven zij af zonder keizersnee en zijn zij minder vatbaar voor ziekten zoals leverbot.

NATTE GEBIEDEN EN RUNDEREN

Runderen die in drassige weilanden lopen, hebben een verhoogd risico op leverbot. Deze parasiet verspreidt zich via slakjes die op een natte ondergrond leven. Besmetting kan plaatsvinden vanaf 10°C. dus grofweg in de periode van april - december. Bij runderen zijn in ernstige leverbotjaren te vroeg afkalven, een verlaagde melkproductie en slechte groei van het jongvee de belangrijkste klachten.

De belangrijkste bestrijdingsmaatregel tegen leverbot is het leverbot-vrij maken van de dieren, zodat er geen leverboteieren op het weiland terecht komen. Er zijn recent veelbelovende proeven gedaan in de Alblasserwaard met loopeenden die leverbotslakken opvreten. De eenden blijken in een periode van 2 uur tot wel 60% van de slakken in een afgezet gebied op te ruimen. De besmettingsdruk van leverbot kan op die manier flink dalen, zonder dat inzet van geneesmiddelen nodig is.

MOGELIJKE SOORTEN VOOR HOEVE DE WATERKANT

Voor Hoeve de waterkant is het interessant om te kijken welke rassen geschikt zijn voor dit (natte)gebied uitgaande van de huidige opzet en kennis die binnen het bedrijf aanwezig is. Deze soorten hebben als voordeel boven de Belgische blauwe die momenteel wordt gekweekt dat zij geschikt zijn voor vochtige graslanden, minder voedselrijk gras nodig hebben, niet afkalven met een keizersnee en minder gevoelig zijn voor ziektes.

We zien grofweg 3 type runderen die hiervoor in aanmerking komen; vleeskoe, melkkoe en de dubbeldoel koe die geschikt is voor een combinatie van vlees en melk. De vleeskoeien passen het beste bij de huidige opzet van het bedrijf maar voor de verbreding, aantrekkingskracht en winstmarges van de Hoeve zou het interessant zijn om de andere soorten ook te overwegen of via kleinschalige opstart met enkele dieren ervaring op te doen.

BLONDE D'AQUITAINE

Blonde d'Aquitaine is een relatief jong rundveeras dat afkomstig is uit de Franse streek Aquitanië dat wordt gekweekt om het vlees. Deze koeien zijn relatief klein van formaat waardoor ze veel gemakkelijker afkalven, het zijn goede moederdieren en kunnen goed rondkomen van een sober rantsoen. Vanwege deze eigenschappen worden ze ook vaak toegepast in natuurgebieden.

LIMOUSIN

Het Limousin is een koeienras, oorspronkelijk uit de Franse regio rond het centraal massief en werd eeuwen terug vooral gebruikt als trekdier. De Limousins kalven af zonder keizersnee doordat de kalveren bij geboorte klein zijn. Het is momenteel het meest gewilde ras voor sterrenvlees en de biologische vleesindustrie onder consumenten. De Limousins voelen zich goed thuis op zowel arme natuurgronden als grazige weiden. Deze natuurlijke eigenschappen maakt de Limousin tot een populair en lucratief productierund voor de vleesmarkten.

BLAARKOP

De Blaarkop is een oud runderras afkomstig uit de Nederlandse streken rondom Utrecht, Leiden en Groningen. Het is een dubbeldoelkoe met een goede melk- en vleesproductie. Blaarkoppen zijn gefokt met iets meer nadruk op vleesaanzet dan op melkproductie en zijn bekend door hun harde beenwerk, goede vruchtbaarheid en het makkelijk afkalven.

WATERBUFFEL

De waterbuffel is een groot rund dat oorspronkelijk uit Azië komt. Ze leven van gras en bladrijke watervegetatie. In het heetste deel van de dag zoeken ze modder op om af te koelen en zich te beschermen tegen insecten. Koeien en hun kalveren leven in kuddes van ongeveer dertig buffels. Jonge stieren blijven ongeveer tot hun derde jaar bij de kudde. Daarna vormen ze groepen van circa tien exemplaren met andere jonge stieren. De melk van de waterbuffel kan worden gedronken en heeft een hoog vetgehalte. De melkproductie van sommige rassen is zo hoog dat deze de productie van melkkoeien benadert. De gestremde melk is de traditionele grondstof voor de Italiaanse mozzarella di bufala. Het vlees kan gegeten worden en de huid wordt gebruikt voor leer.

MRIJ

Maas-Rijn-IJssel (MRIJ) is de benaming van een rundveeras dat uit de het gebied tussen tussen de Maas, Rijn en IJssel komt. Het is geschikt voor zowel vlees- als melkproductie. Dit ras is sinds 1970 sterk in aantal afgenomen door het toenemende accent op melkproductie. De afgelopen jaren is dit ras bezig met een beperkte terugkomst. Het ras heeft goede eigenschappen qua duurzaamheid, vruchtbaarheid, benen en levensduur. Ook bevat de melk een hoger eiwitgehalte dan van doorsnee melkkoeien.

	VLEES	VLEES + MELK
NAT	 <p><i>Limousins</i></p> <p><i>Blonde d'Aquitaine</i></p>	 <p><i>Waterbuffel</i></p>
VOCHTIG		 <p><i>Blaarkop</i></p>
DROOG	 <p><i>Belgische blauwe</i></p>	 <p><i>MRIJ</i></p>

Momenteel worden er op de hoeve Belgische blauwe koeien gehouden. De marges op dit vlees zijn laag en de koe vraagt om veel verzorging en begeleiding van de dierenarts zoals bijvoorbeeld voor het afkalven via een keizersnee. Daarnaast kunnen ze slecht tegen de vochtige omstandigheden. Een keuze voor een andere soort is interessant, mede doordat meer robuuste soorten bestand zijn tegen vochtige omstandigheden, minder begeleiding vragen en er hogere marges bij de verkoop van het

vlees tegenover staan. Vleessoorten zoals de Limousin en Blonde d'Aquitaine zijn hierbij interessante opties en erg populair. Ook kan een gedeeltelijke verschuiving naar dubbeldoel koeien (vlees + melk) het bedrijf minder kwetsbaar maken voor lage vleesprijzen en biedt dit kansen voor de productie van zuivel, al dan niet in samenwerking met lokale ondernemers.

VIERKANTSHOEVE

GESCHIEDENIS VAN VIERKANTSHOEVE DE WATERKANT

De Familie Mees heeft met Hoeve de Waterkant een authentieke vierkantshoeve in haar bezit. De vierkantshoeve is afgeleid van een hallenhuis en wordt ook wel kwadraathoeve of carréboerderij genoemd. Deze typische opzet is nog duidelijk herkenbaar in haar vorm. Deze boerderijen komen vooral voor in de provincie Limburg en met name in het zuiden van de provincie. De langwerpige L-vormige boerderij transformeerde door de schaalvergroting in de landbouw waarbij er meer behoefte aan werkruimte en opslagruimte ontstond naar een U-vormig volume en ten slotte tot een carré. In latere eeuwen werden veel grotere boerderijen in één keer gebouwd. De vierkantshoeve heeft meestal een grote inrijpoort in de voorgevel waardoor het nog wel eens in verband wordt gebracht met de Romeinse villa rustica.

Veel vierkantshoeven werden in de 18e eeuw gebouwd. Rond deze tijd waren namelijk veel roversbenden actief zoals de Bokkenrijders. De gesloten hoeve had naast het logistiek organiseren een beschermende functie voor de bezittingen van de bewoners. In een aantal gevallen ontbreekt soms de linker- of de rechtervleugel van de hoeve en wordt het binnenhof omsloten door een muur of een aangrenzend pand.

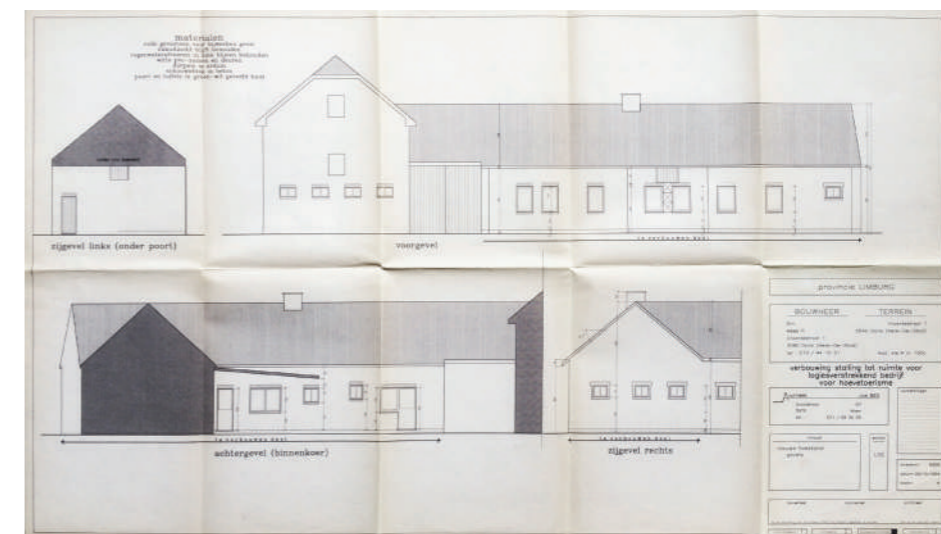
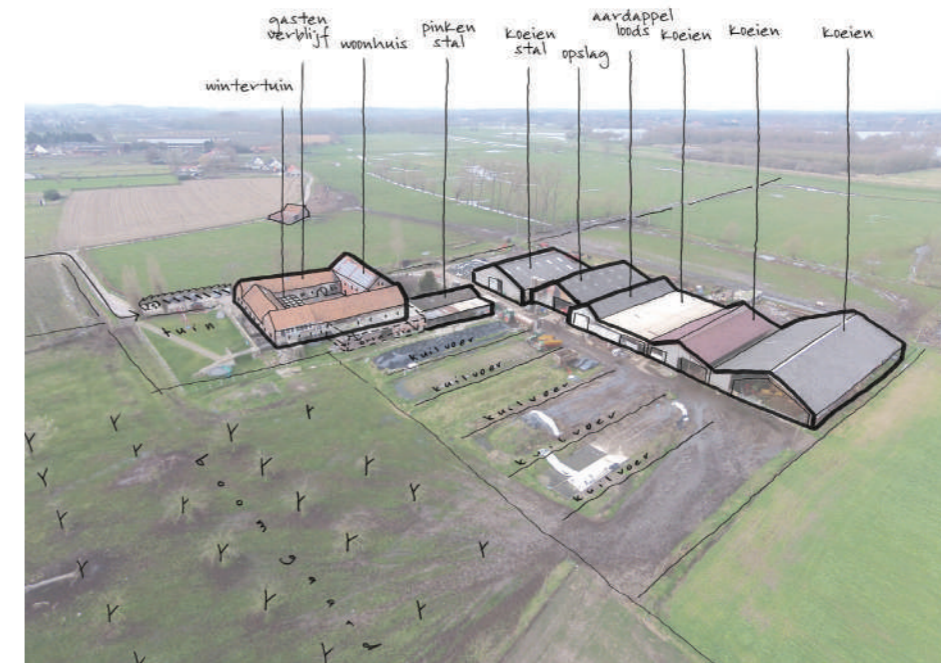
HUIDIGE PROBLEMATIEK VAN VIERKANTSHOEVE'S

Het is duidelijk dat tegenwoordig de maat van de benodigde ruimtes en veranderde regelgeving het agrarische gebruik van vierkantshoeves moeilijk maken. De problematiek rondom leegstand van hoeves in Zuid-Limburg is zeer actueel en algemeen en Hoeve de Waterkant is hiervan een voorbeeld. Door de onzekere situatie waarin de hoeves zich bevinden, worden noodzakelijke investeringen uitgesteld en schade niet hersteld. In Limburg staat een groot deel van de vierkantshoeves leeg. Tijdens de eerste workshop was volgens aanwezigen zelfs sprake van meer dan 50%.

In Herk-de-Stad zijn er meerdere panden die leegstaan en waar een oplossing voor nodig is. Sluiting of transformatie van hoeves heeft echter grote implicaties op het ruimtelijke beeld en beheer van het landschap, waardoor men eerder terughoudend is om transformaties toe te laten. Vaak treedt immers verpaarding en vertuining op, waarbij productief land wordt getransformeerd naar kleinschalige landschappen met een recreatieve of esthetische functie die conflicteren met het karakter van de landbouwgebieden en agrarische bedrijfsvoering in de weg (kunnen) staan. Bij een transformatieproject is een goed randvoorwaardenkader essentieel om de link met de landbouwfunctie te behouden en te vermijden dat deze op lange termijn toch verdwijnt.

INVESTERINGEN

Verderzetting van het bedrijf onder de traditionele vorm in deze omvang zonder schaalvergroting is weinig realistisch. Bijkomend is het beheer van de huidige gebouwen duur. Blijft dit haalbaar? Een grote ommezwaai van de Hoeve vereist grote financiële middelen. Het investeringspotentieel van de familie Mees is op dit moment niet groot. Een co-creatie is daarom essentieel wil men de vierkantshoeve en de deels leegstaande gebouwen een nieuw perspectief geven. Hierbij is de Hoeve geïnteresseerd in ondermeer functies van zorg, wonen en/of recreatie. Bij een scenario van co-housing zou een investeerder (of een groep investeerders die in een co-housing project willen stappen) een deel van de Hoeve kunnen kopen om daar woningen in te maken. Dit is echter binnen de huidige regelgeving niet evident gezien de hoeve in landbouwbestemming gelegen is. Ook is het voor de familie Mees momenteel een stap te ver om (een deel van) de hoeve te verkopen.

overzichtsfoto (boven) en tekening (onder) van Hoeve de Waterkant

De Familie Mees bezit met Hoeve de Waterkant een authentieke vierkantshoeve. Deze boerderijen komen vooral voor in de provincie Limburg voor. Het is duidelijk dat tegenwoordig de maat van de benodigde ruimtes en veranderde regelgeving het agrarische gebruik van vierkantshoeves moeilijk maken. De problematiek rondom leegstand van hoeves in Zuid-Limburg is zeer actueel en Hoeve de Waterkant is hiervan een voorbeeld.

CONCLUSIES

Een belangrijke conclusie bij de analyse van de opgave is dat dit landbouwbedrijf met zeer veel evoluties wordt geconfronteerd die het bedrijf niet zelf in de hand heeft. Hoeve De Waterkant noemt zichzelf een 'lasagnebedrijf', omwille van de opeenstapeling van problemen die ze ondervinden in de bedrijfsvoering. Voornamelijk de natuurdoelstellingen en het waterbeheer in en rond Schuelensbroek hebben een groot effect op de ontwikkelingsmodelijkheden van het bedrijf. De hoeve vangt, door de ligging in het buitenbekken, regelmatig water op en levert dus een maatschappelijke dienst. Doordat het buitenbekken echter niet officieel is afgebakend, staat hier geen compensatie tegenover wat de leefbaarheid van het bedrijf in het gedrang brengt. Om landbouw hier als hoofdactiviteit ook in de toekomst te behouden, is een oplossing nodig. Een verderzetting van de huidige bedrijfsactiviteiten is zeer moeilijk door de vele opgaven die spelen.

Bijgevoegde tabel omvat een overzicht van de verschillende thema's die hierboven besproken zijn, in relatie tot de opgave van dit project op verschillende schaalniveau's:

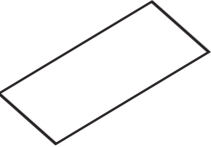
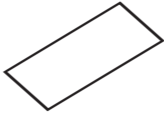
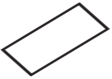
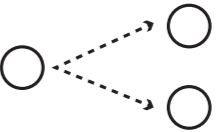

micro = de hoeve

meso = de ruime omgeving van de hoeve (schulensbroek, nabije dorpen, omliggende landbouwgronden)

macro = Vlaanderen, landbouwers die met gelijkaardige problemen geconfronteerd worden.

De tabel omvat eveneens een eerste (niet-limitatieve) aanzet van mogelijke maatregelen. Het gaat hierbij om een ruim gamma aan mogelijkheden voor het landbouwbedrijf die uit de brede opgave volgen. Sommige van de mogelijke maatregelen zijn reeds compatibel met het huidige beleid, andere nog niet. Sommige maatregelen passen ook beter binnen de wensen en capaciteiten van Hoeve de Waterkant voor de verderzetting van hun bedrijf, andere minder. Mogelijke oplossingsrichtingen voor het bedrijf worden in het volgende hoofdstuk verder beschreven.

Welke maatregelen en welke combinaties aangewezen, (financieel) haalbaar en mogelijk zijn, wordt verder onderzocht via een aantal praktijkvoorbeelden van getransformeerde landbouwbedrijven (zie Referentiestudies) en in de voorgestelde bedrijfsmodellen (zie 4 modellen).

THEMA	OPGAVEN & SCHAALNIVEAUS			MOGELIJKE MAATREGELEN
	 MACRO	 MESO	 MICRO	 MOGELIJKHEDEN
 WATER	gevolgen waterbeheer Demerbekken en relevantie maatregelen op waterbeheer	mogelijkheden herinrichting buitenbekken-waardoor wateroverlast vermindert	oplossen wateroverlast hoeve	technische maatregelen voor oplossen van de wateroverlast (korte termijn) - geïntegreerde herinrichting van de vallei waar landbouw, natuur en water samenwerken (lange termijn)
 KLIMAATVERANDERING & URBANISATIE	mogelijkheden voor blauwe diensten door landbouwers in Vlaanderen	mogelijkheden herinrichting buitenbekken-waardoor wateroverlast vermindert	wateropvang door hoeve	herinrichting van de vallei waar landbouw, natuur en water samenwerken - blauwe diensten integreren in het waterbeleid - hemelwaterheffing waarbij de opvang van water door landbouwers vergoed kan worden vanuit de urbane gebieden die wateroverlast veroorzaken
 NATUUR	behoud en versterking biodiversiteit - mogelijkheden groene diensten landbouwers	behoud en versterking biodiversiteit - mogelijkheden groene diensten landbouwers - aansluiten bij samenwerkingsverbanden landbouw - aansluiten Life project - toegankelijkheid natuurgebied vergroten	natuurbeheer landbouwers binnen bedrijfsvoering	natuurbeheer door Hoeve de Waterkant - recreatieve ontsluiting van het gebied in aansluiting op de hoeve - grondenruil
 PAS	praktijkvoorbeeld andere bedrijven	zoekzones verder van bedrijf zoeken	code oranje omvormen naar code groen	extensiveren van het bedrijf - aanpassingen en/of verplaatsen van stallen - in samenspraak met de natuursector de impact van de zoekzones minimaliseren
 LANDBOUW	strategiën voor landbouwers in waterrijke gebieden	meerwaarde voor natuur- en waterbeheer - kansen voor samenwerkingsverbanden	rendabele bedrijfsvoering Hoeve de Waterkant	nieuwe teelten, aangepast aan waterrijke situatie en met potentieel gesloten kringlopen - water- en natuurbeheer door landbouwer en mogelijkheden voor compensatie - verkoop van lokale producten
 TRANSFORMATIE VIERKANTSHOEVES	oplossingen voor problematiek bij transformatie hoeves	invloed op omgeving - vermijden van verdwijnen landbouw	nieuwe functies gebouwen	herinrichting van een deel van de bedrijfsgebouwen en het terrein voor nieuwe functies (vb. zorg, wonen, toerisme)

VISIE OP DE HOEVE & OMGEVING

VISIE OP HET BEEKDAL VOLGENS HET ONTWERPTEAM

Voor de verdere uitwerking van oplossingsrichtingen binnen pilootproject wordt vertrokken vanuit twee invalhoeken: (1) verweving als ambitie en (2) een robuust, netwerkend en helder beekdal.

VERWEVING ALS AMBITIE

De gebiedsanalyse toont aan dat het huidige watersysteem de grote hoeveelheden water bij piekafvoeren niet aankan. Hierdoor komt het Schulensbroek ieder jaar onder water te staan met schade voor landbouw en natuur tot gevolg. Dit probleem zal naar verwachting door de toename van de piekafvoeren in het watersysteem door klimaatsverandering en verstedelijking toenemen met mogelijke grotere schade, ook voor zowel woningen en bedrijven aan de rand van het gebied. Los van de wateropgave voor Hoeve de Waterkant zal hiermee de noodzaak om het watersysteem aan de nieuwe omstandigheden aan te passen ook toenemen. De maatregelen die nodig zijn voor de wateropgave, kunnen vanuit een integrale visie op het beekdal worden gecombineerd met andere opgaven die in het gebied spelen, zoals de opgave voor Hoeve de Waterkant, de natuuropgave en de mogelijkheden voor versterking van recreatieve potenties van het gebied.

Binnen het kader van het pilootproject bestaat de ambitie om de landbouwbedrijven als productieve beheerder van open ruimte te behouden. Een scenario van stopzetting van het bedrijf op de huidige locatie werd binnen dit project dan ook niet opgenomen. Met het oog op de opgaven die op het Schulensbroek afkomen is het ook duidelijk dat aanpassingen niet alleen vanuit het bedrijf moeten of kunnen komen. Via het watersysteem op lokale en regionale schaal worden de verschillende gebieden immers door elkaar beïnvloed. De ambitie van dit project is om deze afhankelijkheid te benutten en zo een verweving voor elkaar te krijgen die op termijn een meer evenwichtige situatie kan creëren voor de verschillende partijen.

ROBUUST, NETWERKEND EN HELDER BEEKDAL

Vanuit de landschappelijke kenmerken van het beekdal zoals de oorspronkelijke openheid, het watersysteem, het gebruik van natte gronden nu en in het verleden en de potenties voor natuur, landbouw en recreatie stellen wij een eenvoudig landschappelijk raamwerk voor dat ruimte geeft aan allerlei functies en dat gebruik maakt van de kwaliteiten van het gebied.

1. ROBUUST BEEKDAL

In het beekdal zijn in de loop van de tijd diverse technische ingrepen uitgevoerd zoals de aanleg van een waterbekken en verhoogde en gekanaliseerde beken. Ook zijn stroomgebieden vaak gedraineerd en hierdoor gevoelig voor overstroming bij veel neerslag. Hoewel het beekdal van nature nat is, komen er nu onnatuurlijke pieken in het systeem voor die zorgen voor overstromingen in de zomer en voor langdurig water op het land als gevolg van nauwe sifons.

De oplossing voor de waterproblematiek ligt deels op de regionale schaal. Hogerop zal water moeten worden vastgehouden, geïnfilteerd op de zandgronden en vertraagd moeten worden afgevoerd via de beekdalen zodat de pieken in het systeem verdwijnen. Ook is het van belang de kwelstroom met het schone kwelwater gescheiden te houden van het afstromende vervuilde water uit de hoger gelegen landbouwgebieden. Daarnaast zal er meer water in het verdroogde natuurgebied Schulensbroek moeten worden geleid. Dit

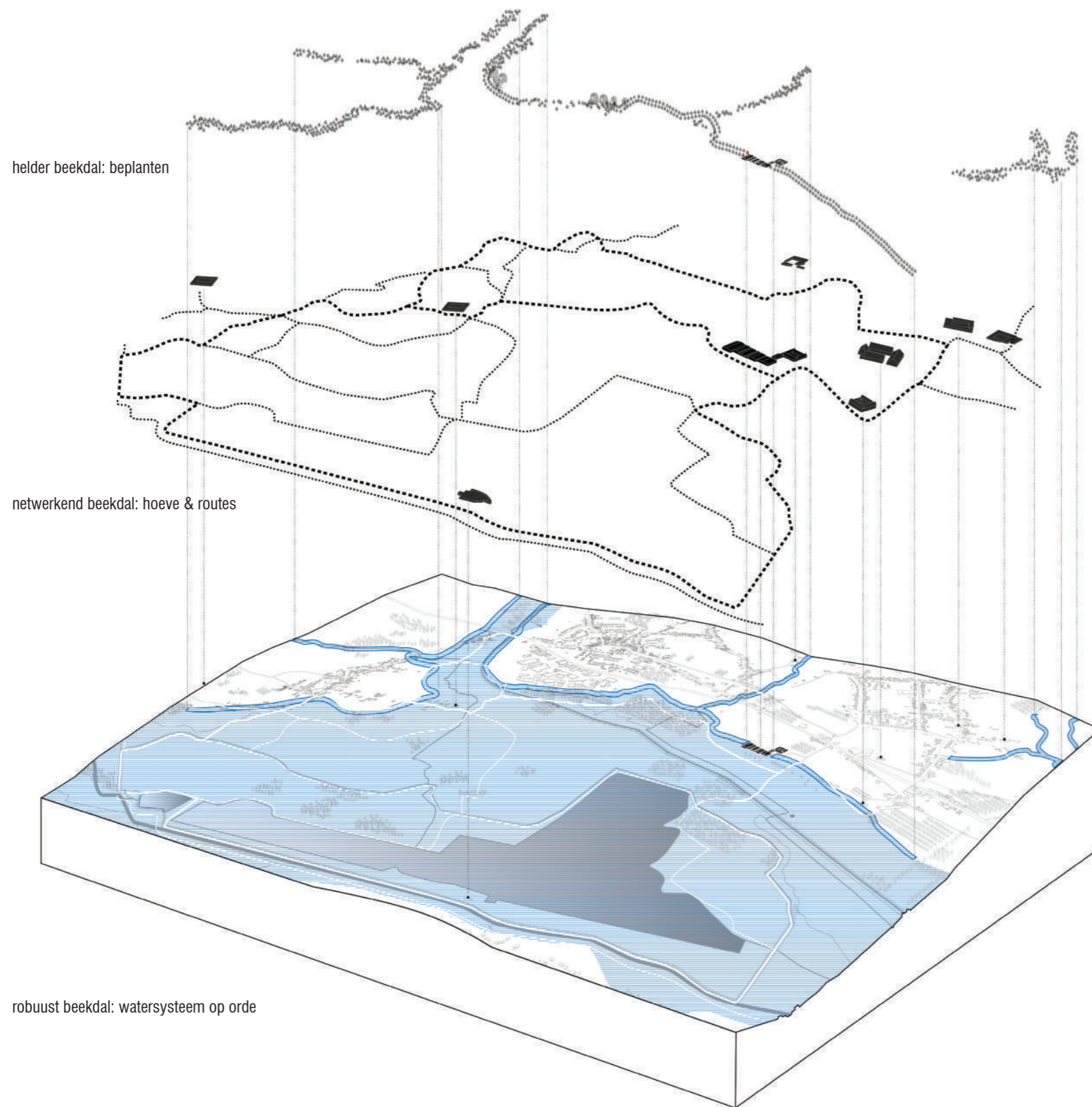
systeem zal in alle modellen als uitgangspunt genomen worden en waar mogelijk door de ingrepen versterkt.

Een breder en natter beekdal laat overstromingen toe, maar haalt de pieken uit het systeem doordat er meer water geborgen kan worden. Er ontstaat een gevarieerd landschap waarin de beek gekoppeld is aan moeraszones die water opvangen en reinigen. Het lagere deel van het gebied heeft standaard een wat hogere waterstand. Door slim gebruik te maken van hoogteverschillen in het gebied, kan de toegankelijkheid van het gebied worden gestuurd en hiermee de beleving en draagvlak versterkt.

2. NETWERKEND BEEKDAL

Het beekdal is voor een groot deel het domein van waterbeheerders (o.a. VMM), natuurorganisaties (o.a. Natuurpunt) en enkele landbouwers (waaronder Hoeve De Waterkant). Momenteel wordt tussen deze partijen weinig overlegd, hoewel er veel raakpunten en gemeenschappelijke bezorgdheden zijn. Het zou een meerwaarde zijn voor het beekdal indien zowel organisatorisch als fysiek meer netwerken tot stand kunnen komen. De visie op en het beheer van het gebied kunnen dan sterker op elkaar afgestemd worden in een vastgelegde overlegstructuur, kennis kan worden gebundeld en budgetten samengebracht om gemeenschappelijke doelen te realiseren. Een bijhorend gebiedsfonds en/of koppeling met een financiële middelen vanuit een overkoepelend project is dan nodig om dit netwerk effectief mogelijk te maken.

Een netwerkend beekdal interpreteren we ook letterlijk. Er worden in de bedrijfsmodellen voorstellen geformuleerd om nieuwe routes aan te leggen langs de rand van het beekdal die langs verschillende landbouwers en ondernemers leiden, mooie zichten bieden op het beekdal en op geschikte plekken doorsteken maken, het beekdal in. Karakteristieke vierkantshoeves zoals Hoeve de Waterkant krijgen zo een duidelijk adres aan het beekdal en worden gekoppeld aan een potentieel nieuw recreatief netwerk dat kansen biedt voor hoeveverkoop en de zichtbaarheid en revitalisatie van deze monumentale boerderijen vergroot.

helder beekdal: beplanten

netwerkend beekdal: hoeve & routes

robuust beekdal: watersysteem op orde

INGREEP

RENDEMENT

BEPLANTEN RAND BEEKDAL

NETWERK HOEVES & ROUTES

VERSTERKEN WERKING BEEKDAL

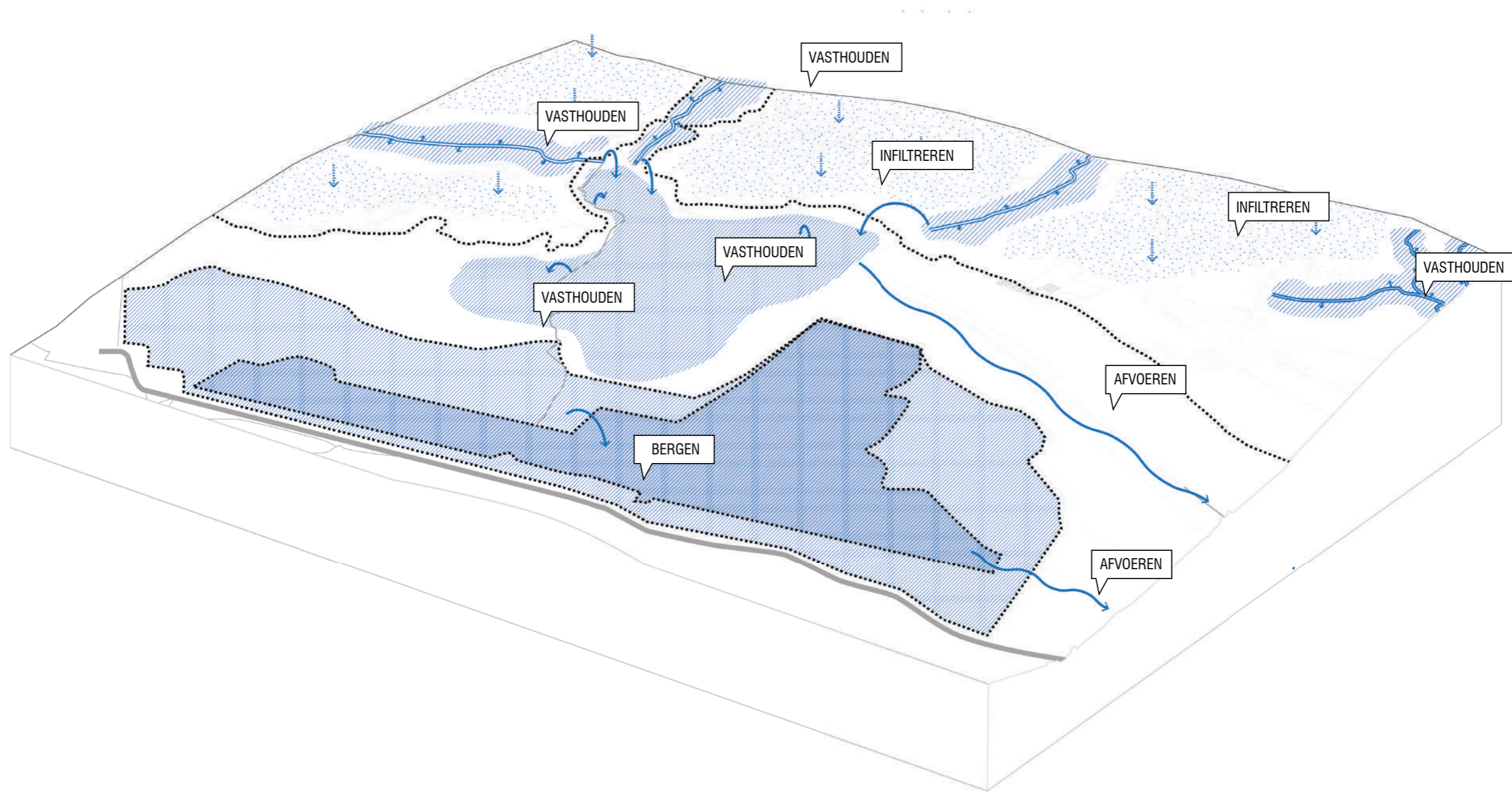
OVERSTROMINGEN NEMEN TOT 20% AF
ACCENTUEERT BEEKDAL RUIMTELIJK
RAAMWERK VOOR ROUTES

GEEFT HOEVES ADRES AAN BEEKDAL
ACTIVEERT VERKOOP HOEVES
SAMENHANG TUSSEN HOEVES

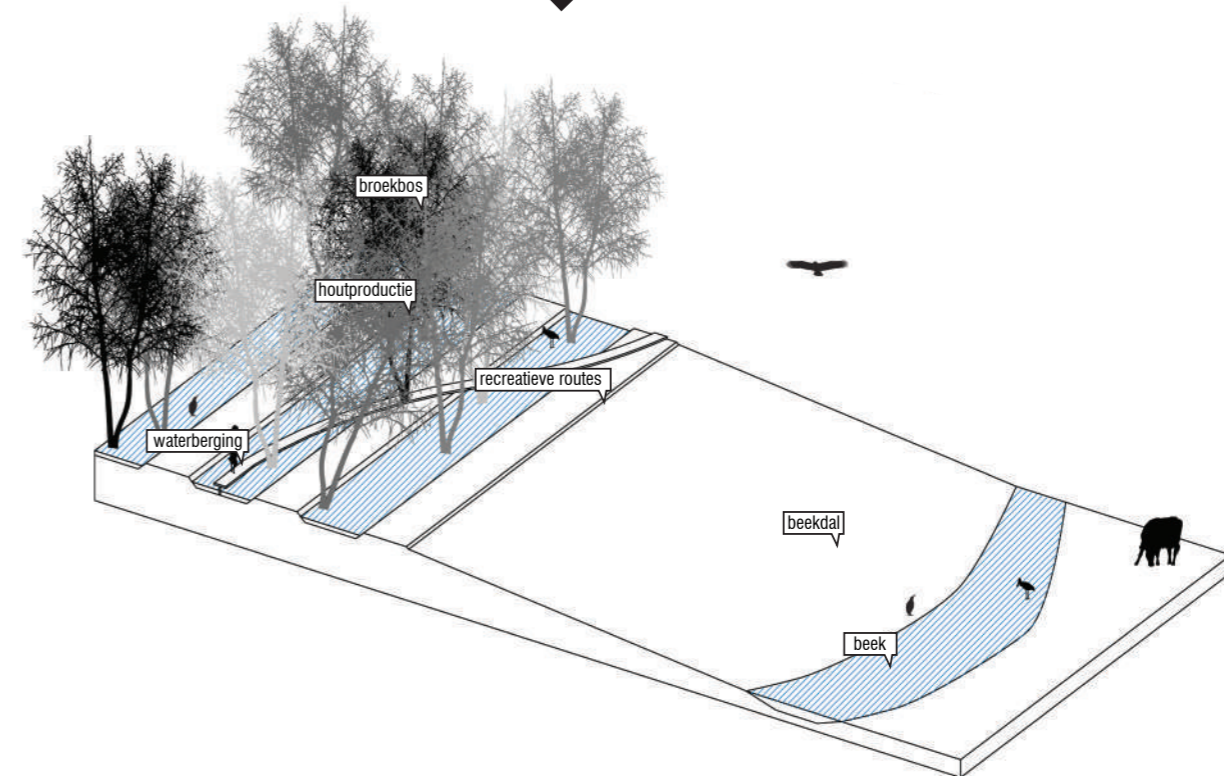
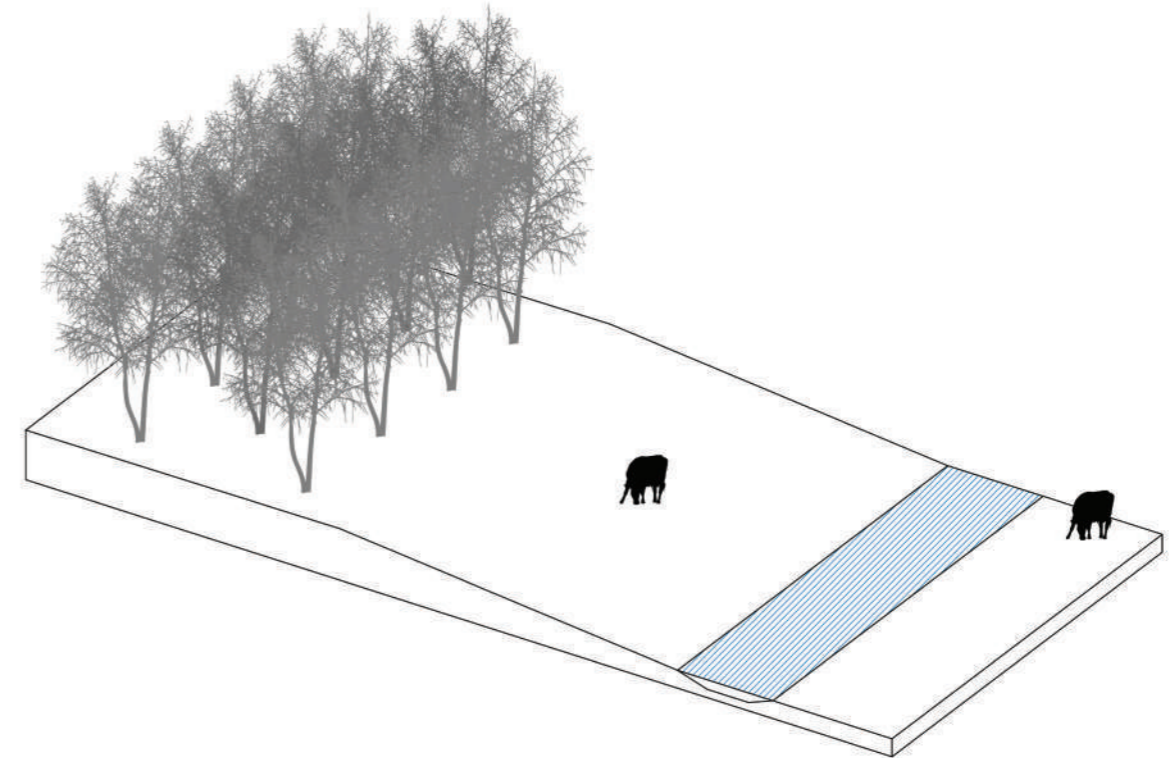
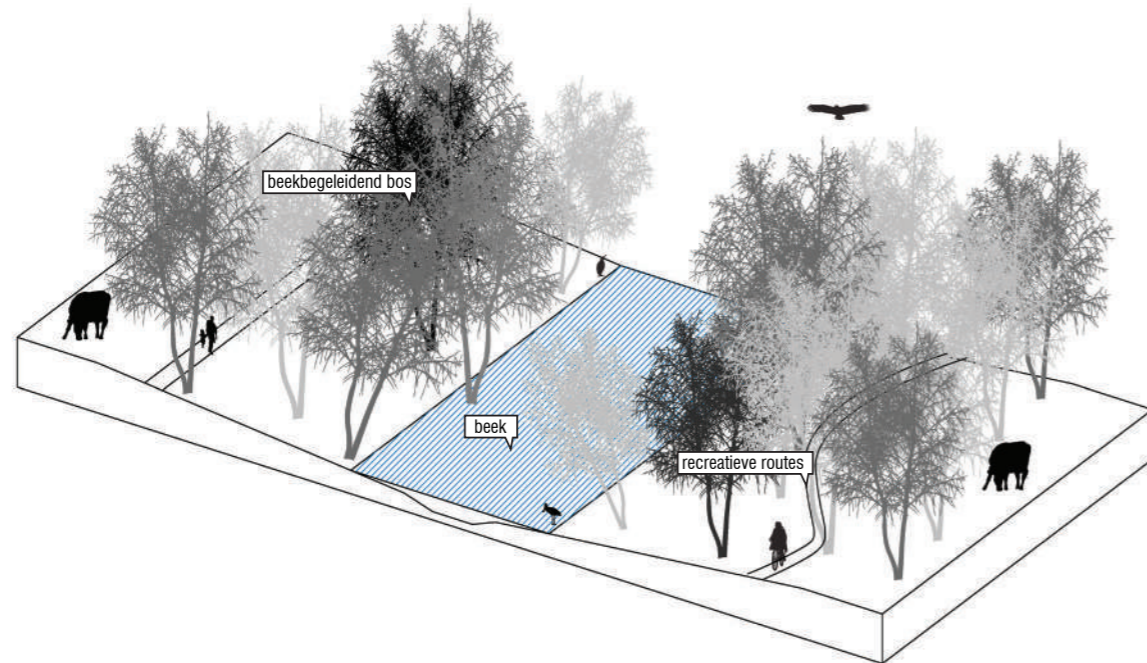
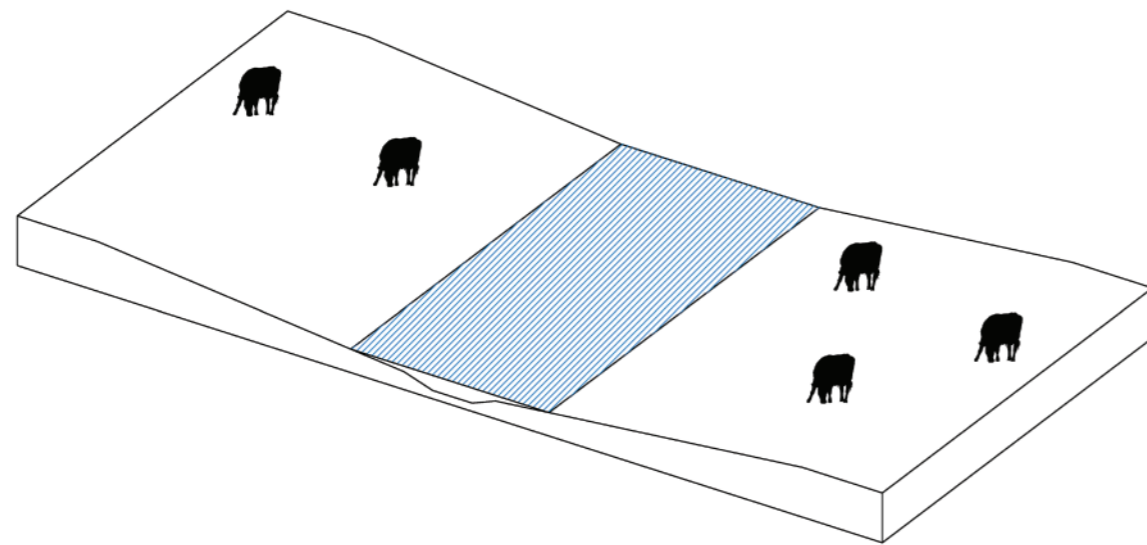
SCHULENSBROEK KAN VEEL WATER VERWERKEN
SCHULENSBROEK WORDT HERKENBAAR GEBIED
MET NATIONALE ALLURE

Alle modellen gaan uit van de landschappelijke context van een nat beekdal, een duidelijke rand en droge heuvelrug. Hierbij is het beekdal open, de randen zijn meer besloten met bebouwing en gaan over in de hoger gelegen landbouwgebieden (veeteelt en akkerbouw). Door de randen van het overstromingsgebied te benadrukken via bebouwing kan de beplanting een rol spelen in watermanagement door de waterfavoer met 20% te verminderen. Ook gaat beplanting de erosie van

vruchtbare landbouwgrond tegen en kan het groene netwerk een waardevol nieuw habitat vormen voor planten en dieren. Natte broekbossen met hoge natuurwaarde op de randen kunnen water opvangen en hout/biomassa produceren. De randen van het gebied worden beter verbonden met een netwerk van paden en zo krijgt het Schulensbroek een duidelijk begrenzing en (hernieuwde) uitstraling.

waterproblematiek te lijf met landschappelijke strategie gebaseerd op landschappelijke condities en ligging

aanplant beekbegeleidend bos - broekbos levert naast minder wateroverlast ook een sterke landschapsstructuur en natuur- en recreatieve waarde op

Recent onderzoek van de Universiteiten van Southampton en Birmingham uit 2015 heeft aangetoond dat aanplant van bomen langs oevers van rivieren en beken over een kwart van de totale lengte, de hoogte van het overstromingswater tot 20% kan verminderen. Naarmate de bomen groter en ouder worden, zal de hoeveelheid water die ze vasthouden nog toenemen. De beken en waterlopen groeien zo uit tot een robuust landschappelijk raamwerk met grote ecologische en recreatieve potentie.

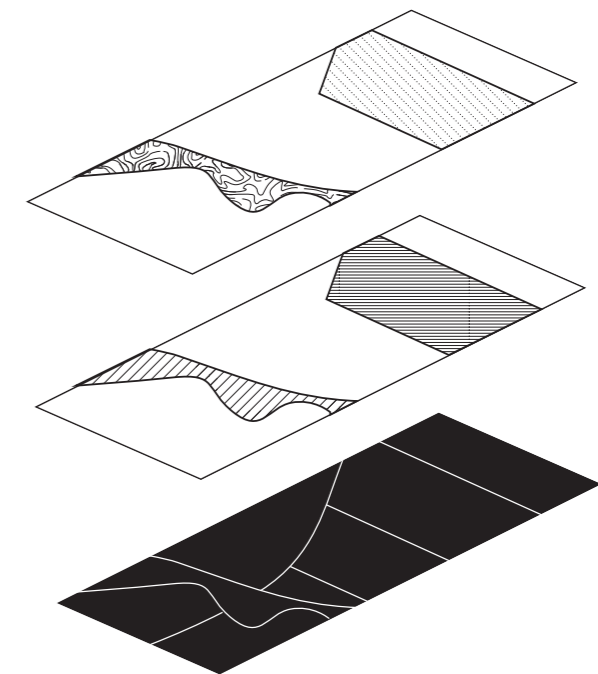
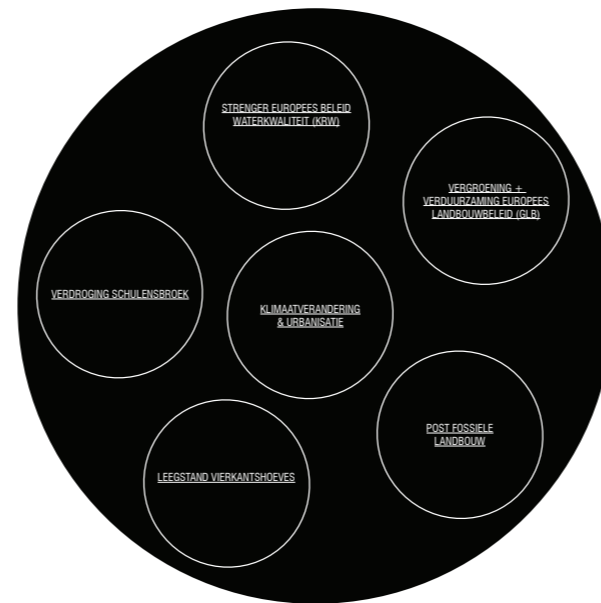
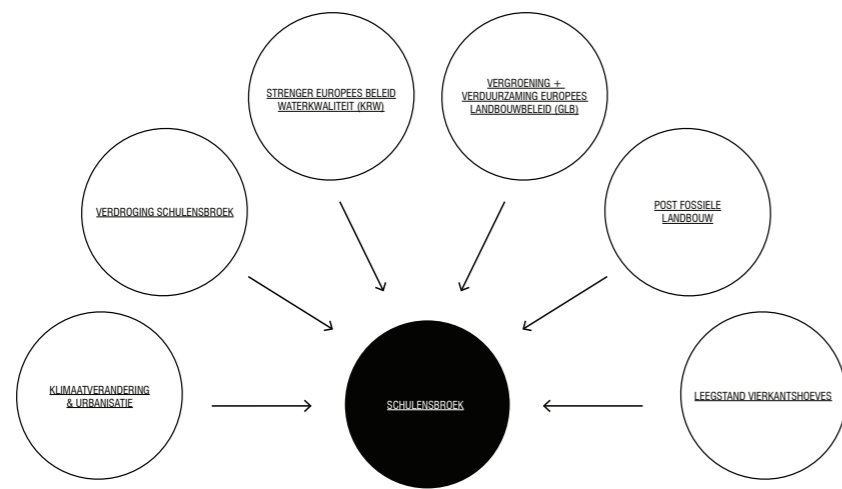
Bijkomend voordeel is dat beekbegeleidend bos erosie tegengaat langs randen van de plateaus. Aanplant van broekbossen op de plateauheellingen kan een grote bijdrage leveren aan opvang en vasthouden van afstromend water. Deze bossen met een rijke ecologie, sluiten aan bij cultuur van grienden in het gebied en kunnen gebruikt worden voor extensieve houtproductie voor meubels en biomassa. Hiermee ontstaat een nieuw productief en leesbaar landschap op de grens van de beekdalen.

3. HELDER BEEKDAL

Het beekdal was tot de jaren '30 een herkenbare landschappelijke ruimte door de beken, de afwezigheid van bebouwing en bos en het agrarisch gebruik als hooiland. Hierdoor had het gebied een open karakter en was het een leesbaar landschap met een sterk eigen karakter. Veel boerderijen stonden met hun gezicht naar het beekdal tot aan de natuurlijke overstromingsgrens. Door de aanplant van bos na 1930 en de aanleg van bebouwing zoals het industriepark van Halen is dit karakter deels verloren gegaan. De landschappelijke leesbaarheid van het dal is nu niet groot en een grote landschappelijke structuur ontbreekt. Dit kan leiden tot verdere versnippering.

In de bedrijfsmodellen worden daarom voorstellen geformuleerd om door de aanleg van nieuwe beplanting langs de randen aan de beekdalen, deze ruimtelijk sterker te accentueren (contrast open-dicht) en tegelijk op deze manier meer water vast te houden aan de randen van het beekdal. Ook de kleinere beekdalen kunnen zo een deel worden van dit aangeplante netwerk, de ecologische kwaliteit van het gebied versterken en een kader vormen voor recreatieve routes. De streekeigen bebouwings- en beplantingsgrens wordt zo ingezet als een herkenbaar element. Daarnaast zal de beplanting langs de beekdalen die uitkomen op het Schulensbroek bijdragen aan het vasthouden en vertraagd afvoeren van water waarbij de hoogte van de pieken kan afnemen met wel 20%. Hierbij wordt het contrast tussen het open beekdal zelf en de besloten rand vergroot waardoor de leesbaarheid en beleving van het beekdallandschap wordt vergroot.

Dit past bij de gedachte van de randzones rondom het beekdal en het bedrijven van activiteiten op grens van landbouwgebied en natuurgebied.

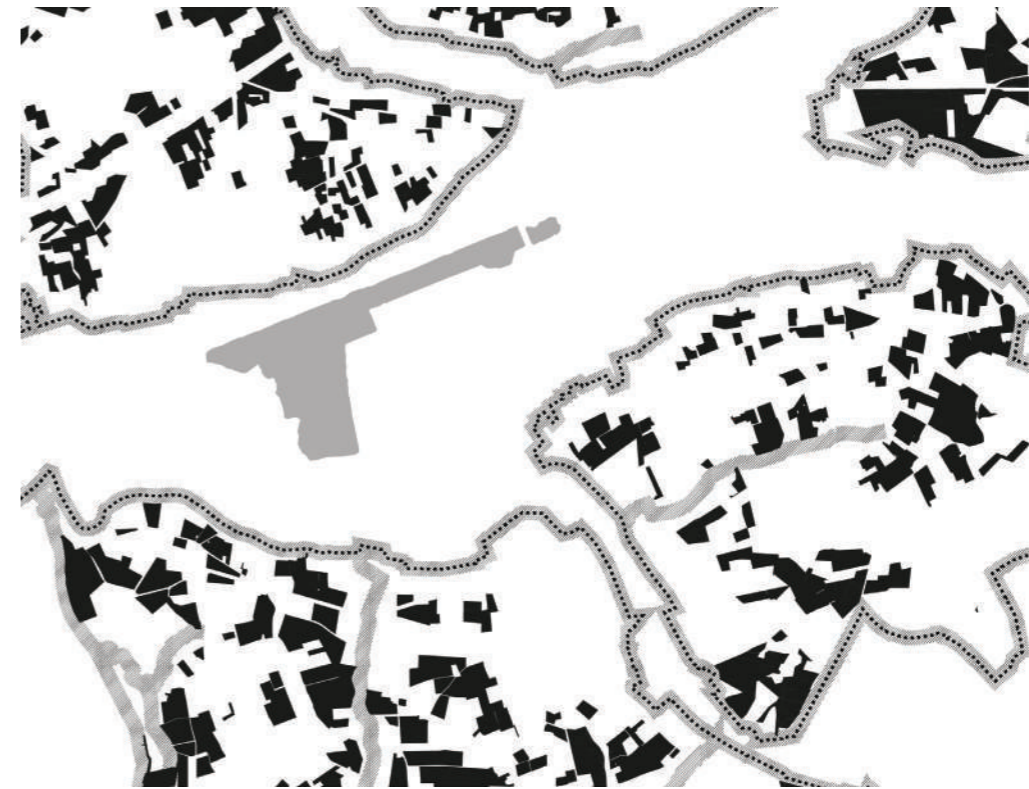

verweving van functies binnen een visie op Schulensbroek

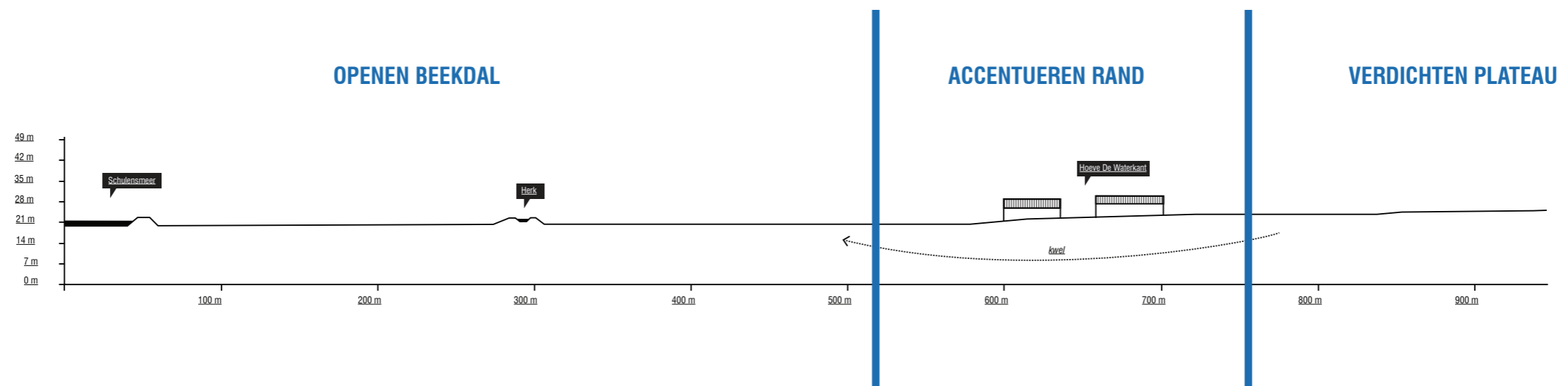
ambitie: een productief landschap met verweving van functies

huidige situatie: beekdal is ruimtelijke verdicht en landschappelijk niet leesbaar

nieuwe situatie: open beekdal met beplanting op plateau en langs beekdalen welke water vasthouden. Dit sluit ook aan op de wensen van de natuursector om het beekdal open te houden

ruimtelijke strategie beekdal

Het beekdal was vroeger een leesbaar cultuurlandschap door de kenmerkende openheid van een beekdal dat samenhang met het landschappelijk gebruik van het gebied als weidegronden. Door aanplant van bossen is dit verloren gegaan. Momenteel is de situatie anders dan 150 jaar geleden. Verstedelijking en infrastructuur hebben een grote dynamiek op gang gebracht langs de beekdalen waarbij we ontwikkelingen zien op de randen, zoals bijvoorbeeld de aanleg van het

bedrijventerrein naast de hoeve. Door het beekdal weer open te maken en de randen te verdichten met een beplanting als tegenwicht aan de stedelijke verdichting en de omliggende kernen te verbinden met landschappelijke routes wordt het landschap versterkt en ontstaat een aantrekkelijk woon en leefgebied. In het beekdal zelf worden landbouw en natuur verweven en blijft het beekdal open.

AMBACHTELIJKE
SLAGERIJ
AARDAPPELEN

A photograph of a brick wall with a white horizontal band containing the text 'REFERENTIESTUDIES'. The brickwork is a mix of red and dark brown bricks. The white band is a solid white rectangle. The text is in a bold, italicized, black sans-serif font. The background of the image shows a brick wall with a white horizontal band. The brickwork is a mix of red and dark brown bricks. The white band is a solid white rectangle. The text is in a bold, italicized, black sans-serif font.

REFERENTIESTUDIES

VERGELIJKING AGRARISCHE BEDRIJVEN

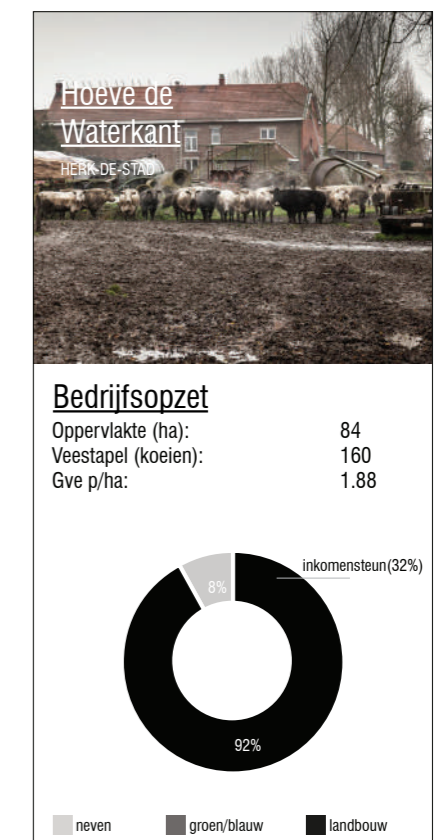
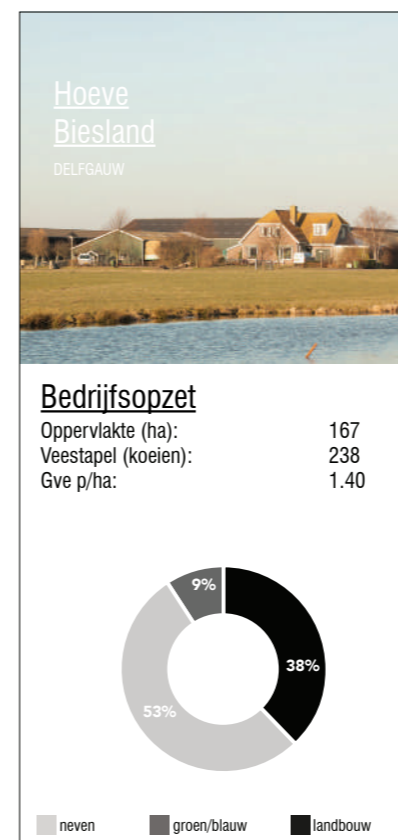
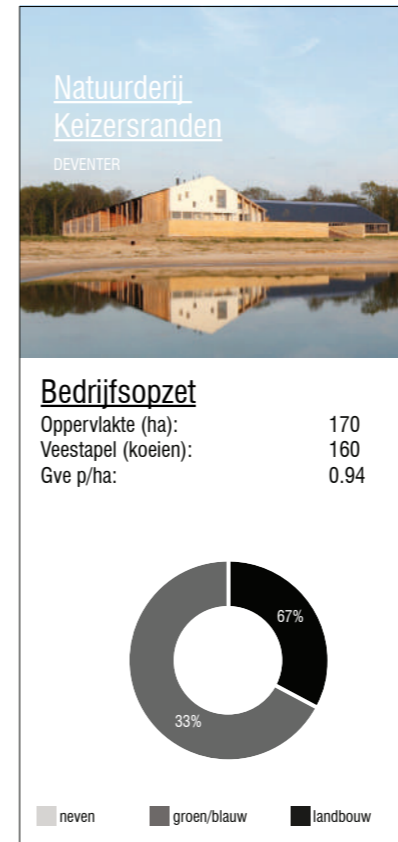
Een 20-tal boeren zijn geïnterviewd om een beter beeld te krijgen van verbreding in Vlaanderen en Nederland. Op basis van deze interviews is een vergelijking gemaakt tussen Hoeve de Waterkant en de verschillende bedrijven. Hierin is duidelijk te zien dat met een kleinere veestapel een gelijkwaardige omzet is te behalen in natte gebieden, ook met extensieve omstandigheden zoals bijvoorbeeld de Natuurderij laat zien. Deze landbouwer zorgt voor het stroomgebied (uiterwaarden) van de IJssel. De blauwe diensten die hiermee worden geleverd worden vergoed. Het gebied is groot genoeg om een rendabel melkveehouderij te draaien, met 1,4 GVE per ha is het een extensieve melkveehouderij. De melk van MRIJ koeien wordt voor een eerlijke prijs verkocht aan EKO-Holland.

Verkoop en verwerking van vlees aan huis (Hoeve Biesland) biedt goede perspectieven maar vraagt de nodige kennis en kunde en goede binding met de afzetmarkt. Deze hoeve ligt ingeklemd tussen Delft en Rotterdam en heeft dit oorspronkelijk nadeel (geen uitbreidingsruimte voor schaalvergroting) omgebogen naar een voordeel: een boerderij dichtbij de stedelijke consument.

Met behulp van het Wagenings programma "Boeren voor Natuur" is het bedrijf gestart met groenblauwe diensten. Inmiddels zijn de groen/blauwe diensten niet meer dan neveninkomsten. Het grootste aandeel wordt verdiend met de eigen slagerij en verkoop van vlees. Hiernaast is de boer blijven innoveren en uitbreiden. Inmiddels worden de runderen gevoerd door robots die het voer halen, verdelen en aanpassen naar aanleiding van analyses van de ontlasting. De vrij uitloopstal is een voorbeeld voor dierenwelzijn en vleesproductie. De boerderij is inmiddels een merk geworden met naast natuuronderhoud en vleesproductie, meerdere ondernemingen waaronder een landwinkel met eigen producten, zorgtaken en een slagerij. Zo is het bedrijf omgevormd van een conventioneel en noodlijdend bedrijf naar een verbrede onderneming met een miljoenenomzet.

De Stoerderij laat zien hoe je nadelen kunt ombuigen in het voordeel: de natte omstandigheden zijn omgezet in een merk met stoere waterbuffels. Deze jonge boer zet instrumenten zoals social media en crowdfunding in om zijn merk en producten groot te maken. Daarmee verkoopt hij direct aan de gebruikers, waardoor de tussenhandel uit de keten wordt gehaald en zo meer overblijft voor de boer.

In de naast gelegen matrix is een vergelijk gemaakt om het potentieel van Hoeve de Waterkant te tonen. Er is een verdieping gemaakt in de inkomsten, namelijk: landbouw, groen-blauwe diensten en neveninkomsten. Onder groen-blauwe diensten verstaan we onder andere subsidies natuurbeheer, maaien van bermen en waterberging.

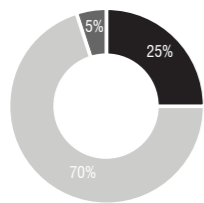

Eemlandhoeve

BUNSCHOTEN-SPAKENBERG

Bedrijfsopzet

Oppervlakte (ha):	25
Veestapel (koeien):	50
Gve p/ha:	2.00

neven groen/blauw landbouw

Het Bolhuis

MOLENSTEDE

Bedrijfsopzet

Oppervlakte (ha):	88
Veestapel (koeien + schapen):
Gve p/ha:	...

neven groen/blauw landbouw

Waterbuffel Farm

OLDEMARKT

Bedrijfsopzet

Oppervlakte (ha):	40
+3.500ha natuurgebied	
Veestapel (waterbuffels):	300
Gve p/ha:	7.5

neven groen/blauw landbouw

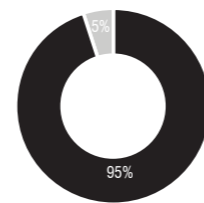

De Kijfelaar

NOORDERWIJK

Bedrijfsopzet

Oppervlakte (ha):	30
Veestapel (koeien):	35
Gve p/ha:	1.16

neven groen/blauw landbouw

Zonnehoeve

ZEEWOLDE

Bedrijfsopzet

Oppervlakte (ha):	50
+900ha natuurgebied	
Veestapel (koeien):	150
Gve p/ha:	...

neven groen/blauw landbouw

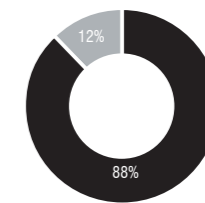

De Stoerderij

SON EN BREUGEL

Bedrijfsopzet

Oppervlakte (ha):	25
Veestapel (waterbuffels):	37
Gve p/ha:	1.48

neven groen/blauw landbouw

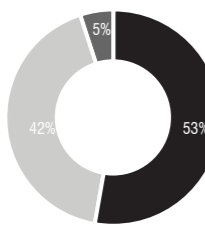

Stadsboerderij de Gennepper Hoeve

ENDHOVEN

Bedrijfsopzet

Oppervlakte (ha):	125
Veestapel (koeien):	38
Gve p/ha:	0.30

neven groen/blauw landbouw

Buffelboerderij Arns

ZEVENAAR

Bedrijfsopzet

Oppervlakte (ha):	...
Veestapel (waterbuffels):	260
Gve p/ha:	...

neven groen/blauw landbouw

Erve Oostermaet

LETTELE

Bedrijfsopzet

Oppervlakte (ha):	4
Veestapel:	...
Gve p/ha:	...

neven groen/blauw landbouw

Erver Driemarke

DEVENTER SALLAND

Bedrijfsopzet

Oppervlakte (ha):	4.5
Veestapel:	...
Gve p/ha:	...

neven groen/blauw wonen

Algemeen Intensie Boerderij 2013

BELGIE

Bedrijfsopzet

Oppervlakte (ha):	38
Veestapel (koeien):	87
Gve p/ha:	2.29

neven groen/blauw landbouw

Algemeen Extensieve Boerderij 2015

NEDERLAND

Bedrijfsopzet

Oppervlakte (ha):	120.7
Veestapel (koeien):	85
Gve p/ha:	1.42

neven groen/blauw landbouw

VOORBEELDEN NIEUWE TEELTEN

VERNIEUWING LANDBOUW

De laatste jaren wordt er gezocht naar nieuwe bedrijfs- en verdienmodellen voor landbouwbedrijven in gebieden waar conventionele landbouw slecht mogelijk is of waar wordt gezocht naar een koppeling van kringlopen. Het kan dan bijvoorbeeld gaan om gebieden waar problemen zijn met de bodemgesteldheid en waterproblematiek, bijvoorbeeld op plekken waar een hoger waterpeil gewenst is zoals in de veenweidegebieden.

De nieuwe bedrijven zoeken samenwerking met onderzoeksinstituten en worden ondersteund met subsidies die erop gericht zijn de innovaties te bevorderen om zo agrariërs die in dezelfde positie nieuwe mogelijkheden te bieden. Ook nemen waterbeherende organisaties zoals waterschappen en waterzuiveringsbedrijven een aandeel in deze projecten omdat water vaak een grote rol speelt. We willen hierbij 4 initiatieven tonen.

1. HET LANKHEET

Het Waterpark is een initiatief van landgoed Het Lankheet en de Stichting Waterpark, Provincie Overijssel, Wageningen Universiteit/Plant Research International, Waterschap Rijn en IJssel, Koninklijke Nederlandsche Heidemaatschappij en is mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie. Een 'sawasysteem' van rietvelden zuivert water uit de nabijgelegen Buurserbeek. Het water wordt vervolgens gebruikt om historische beekjes te voeden, verdroging van het landschap tegen te gaan en beekbegeleidende natuur te stimuleren. Het is een duurzaam helofytenveld van ca 5 hectare: 6 filters van ieder 3 bassins; in totaal 18 bassins. Hierin kan jaarlijks zo'n 1,5 miljoen kuub water gezuiverd worden. Het zuiverende riet wordt jaarlijks geoogst. Hiermee worden stikstof, fosfaat en zware metalen afgevoerd. Het maaisel wordt in een speciale rietoven verstoofd voor de productie van groene, CO2 neutrale energie. Vervuilende stoffen als zware metalen worden in een doekenfilter afgevangen. Gehakseld maaisel wordt door de boer ook gebruikt als stalstrooisel.

2. KRINGLOOPBOERDERIJ ECOFERM

De veehouderij produceert naast vlees, melk en eieren ook reststromen mest, urine, warmte, waterdamp, ammoniak, methaan en CO2. Deze stoffen worden niet – of niet optimaal – benut, wat in economisch en ecologisch opzicht een verlies betekent. Daarom is InnovatieNetwerk enkele jaren geleden gestart met de ontwikkeling van ECOFERM, de kringloopboerderij. Op deze boerderij worden de reststromen gebruikt voor de productie van algen, kroos, biogas, elektriciteit, warmte en schoon water. Kroos en algen zijn planten die snel groeien, continu te oogsten zijn en bovendien eiwitrijk. Door deze eigenschappen zijn ze bij uitstek geschikt voor de benutting van reststromen uit veehouderijsectoren met weinig grond (zoals de varkens- en kalverhouderij).

3. VISTEELT VEENWEIDEGEBIEDEN

De veenweidegebieden in Nederland hebben deels met dezelfde problematiek te maken als de veehouders in de beekdalen in Vlaanderen. Ze hebben vaak te maken met enkele percelen die door onderbemaling zo laag liggen dat ze bij een robuust peilbeheer te nat worden voor beweiding van melkvee of met een mindere kwaliteit gras vanwege periodieke wateropvang gedurende een langere periode. Bovendien kost onderhoud aan watergangen tijd en geld. Deze problematiek zal groter worden door klimaatverandering. Kan het watersysteem een bron van inkomsten worden? Zijn er teelten met weinig arbeidsbehoefte die

geschikt zijn op natte percelen? In deze proef wordt onderzocht of de teelt van lokale vissoorten in veensloten kansrijk is. Voorwaarde is dat deze zonder antibiotica of zwaar bijvoeren geteeld kan worden, zodat een goede waterkwaliteit geborgd blijft. Er wordt onderzocht of er draagvlak is bij de waterbeheerders voor deze ontwikkelingen en of er knelpunten zijn en zo ja, welke.

4. LISDODDETEELT

In Duitsland vindt Lisdoddeteelt plaats, als onderdeel van de zgn paludicultuur; dit is het gebruik van bodems met een hoge grondwaterstand. Paludicultuur kan ingezet worden als buffer in de tijd als een vorm van overgangsbeheer van voormalige landbouwgronden naar natuurontwikkeling. Deze vorm van overgangsbeheer biedt meer kansen voor een bredere acceptatie bij stakeholders omdat productie van gewassen en werkgelegenheid langer gewaarborgd blijven. Tegelijkertijd bevordert het verbouwen en oogsten van gewassen de versnelde afvoer van nutriënten (uittmijnen), waardoor de abiotische omstandigheden voor de ontwikkeling van hoogwaardige natte natuur sneller bereikt worden. Door de oogst van Lisdodde in het najaar kan 30-50 kg fosfor per hectare afgevoerd worden. Hierdoor kunnen in relatief korte tijd de kansen voor natuurontwikkeling verhoogd worden en kosten bespaard worden op het (machinaal) verwijderen van nutriënten.

Deze initiatieven laten zien dat er volop mogelijkheden zijn om landbouw een rol te geven passend bij het gebied en dat landbouwbedrijven een bijdrage kunnen leveren aan productieve landschappen. De getoonde voorbeelden zijn vaak onderdeel van onderzoeken waarbij bedrijven en overheden samenwerken aan relevante opgaven op het gebied van landbouw, water en milieuproblematiek.

1

2

3

4

1. Het Lankheet riet en kroos
2. Ecoferm stal kroos en veehouderij
3. proef visteelt in sloten veenweidegebieden
4. oogst lisdodde in Duitsland

SCENARIO'S

4 MODELLEN VOOR BEDRIJFSTRANSITIE

Welke bedrijfstypen zijn er mogelijk voor Hoeve de Waterkant? Hoe levensvatbaar is Hoeve de Waterkant als er geen overstromingen plaatsvinden? Hoe kan een bedrijf eruitzien dat het water niet weghoudt maar het juist omarmt?

In principe zijn er 3 grote oplossingsrichtingen mogelijk voor Hoeve de Waterkant om het landbouwbedrijf betere toekomstperspectieven te geven, gegeven de waterproblematiek.

1. BEHOUD VAN HET HUIDIGE BEDRIJFSMODEL, WAARBIJ DE WATERPROBLEMATIEK WORDT OPGELOST EN VOOR ZOVER DIT EERSTE NIET MOGELIJK IS EEN FINANCIËLE COMPENSATIE VOOR WATEROPVANG WORDT VOORZIEN

In dit scenario wordt de maatschappelijke dienstverlening van wateropvang door landbouwers duidelijk erkend. Dit scenario gaat enerzijds over mogelijkheden voor het oplossen van de waterproblematiek, waarbij de gronden van de landbouwer droger kunnen worden gehouden (bv. extra sifon, betere werking van de uitloop van het binnenbekken, aanpassingen in beheer van de grachten) en anderzijds op welke wijze een schadevergoeding mogelijk is voor de maatschappelijke dienstverlening van wateropvang die Hoeve de Waterkant in feite al vele jaren uitoefent. Dit laatste vraagt om een grondig inzicht in de maatschappelijke kost van wateroverlast en de verdeling van de lasten. Het vraagt ook om een inzicht in mogelijkheden van schadevergoeding binnen de huidige regelgeving en huidige instrumentarium enerzijds en de nood aan aanpassingen anderzijds.

2. HET BEDRIJF PAST ZICH AAN NAAR EEN ANDER BEDRIJFSMODEL DAT STERKER GEÏNTEGREERD IS MET EEN NATUURRIJKE EN WATERRIJKE OMGEVING DOOR ALTERNATIEVE OF NIEUWE ACTIVITEITEN OP TE STARTEN EN LANDSCHAPPELIJKE EN TECHNISCHE AANPASSINGEN VAN BEDRIJF EN OMGEVING

Het tweede scenario is een scenario met tal van mogelijkheden, waarbij zowel bedrijf als omgeving zich in meerdere of mindere mate aanpassen. Zo kunnen andere of nieuwe activiteiten nieuwe inkomensperspectieven bieden voor het bedrijf. Het kan hierbij gaan om bv. sterker inzetten op verbrede activiteiten (bv. toerisme, zorg, natuurbeheer, wateropvang). Tegelijkertijd kunnen aanpassingen aan watersysteem en omgeving het bedrijf nieuwe perspectieven bieden, van concrete beperkte maatregelen, een duidelijke afbakening van bufferbekkens, tot een vernieuwd en meer natuurlijk watersysteem. In dit scenario moet de vastgoedwaarde van de hoeve tov de huidige situatie geëvalueerd worden.

3. BEDRIJFSVERPLAATSING

Een derde scenario is een scenario waarin de landbouwactiviteit in het gebied wordt opgegeven. Het is het minst wenselijke scenario, gezien dit scenario betekent dat de landbouwfunctie, die hier van oudsher aanwezig is geen toekomstperspectief meer heeft in dit gebied. Het betekent dat de landbouwer zijn activiteiten stopzet en zich aanpast door te verhuizen.

Het pilootproject is dieper ingegaan op het tweede scenario, namelijk het onderzoeken van mogelijkheden voor een transitie van de bedrijfsvoering. Hierbij werd input gehaald uit enerzijds referentiestudies, en anderzijds uit de input vanuit de werkgroepen. Het volgend hoofdstuk gaat hier dieper op in. De overige twee scenario's zijn daarom niet minder relevant, maar vragen wel om een heel andere methodiek, uitgevoerd

door een ander expertenteam.

Een onderzoek naar financiële compensatiemogelijkheden, waar Hoeve de Waterkant ook sterk achter staat, is een interessante piste, maar vraagt om een juridisch-economische aanpak, eerder dan om ontwerpend onderzoek, en om een grondige analyse van het huidige instrumentarium en waar dit vandaag tekort schiet. In de derde workshop werd wel de mogelijkheid voor gebruikerscompensatie bij herbesteding vermeld, indien het buitenbekken ook een formeel statuut krijgt. De overstromingen en bijhorende (financiële) schade doet zich immers vaker voor. Een verdere uitwerking was in kader van dit pilootproject echter niet haalbaar. Wel wordt voor de verschillende uitgewerkte bedrijfsmodellen wateropvang als blauwe dienst door de landbouwer opgenomen, zonder dat weliswaar vandaag reeds een financiële compensatie voorhanden is. Het toont wel aan dat, wil men productieve landbouwlandschappen mogelijk maken in een waterrijke omgeving, blauwe diensten nodig zijn. De uitgewerkte voorbeelden van bedrijfstransitie kunnen dus ook een springplank zijn om de nood aan blauwe diensten verder aan te kaarten.

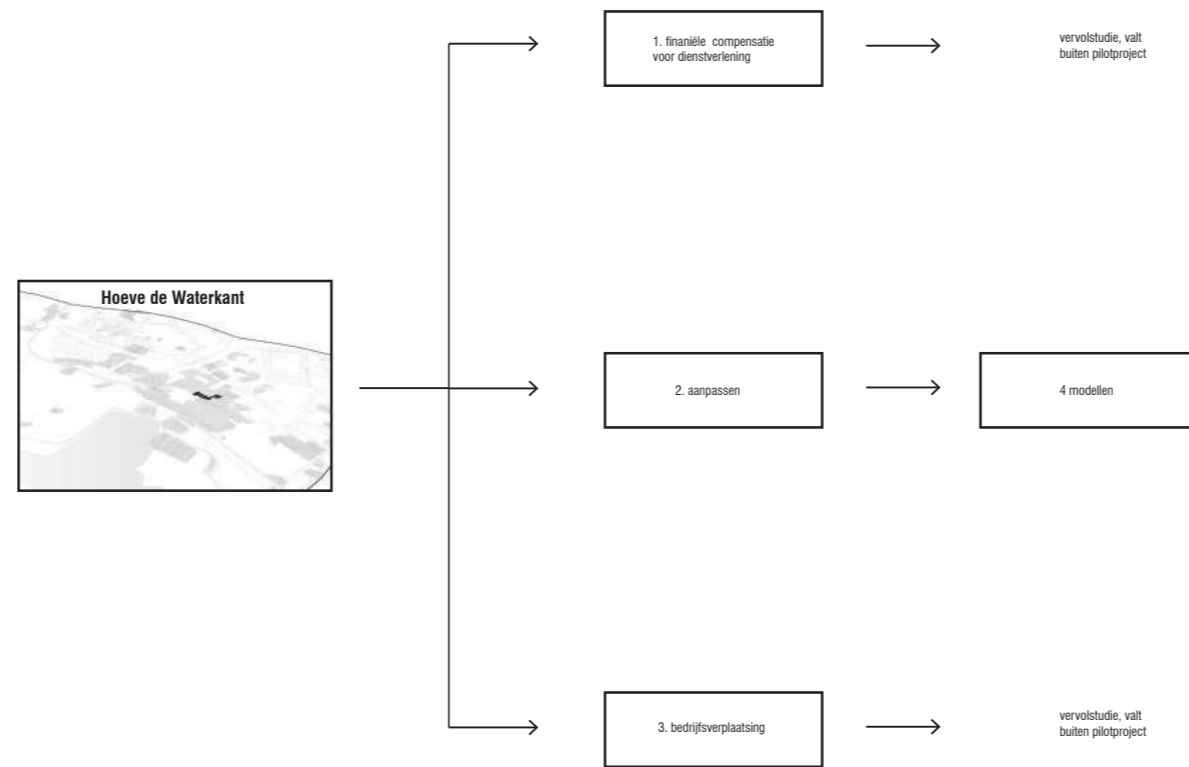
Een scenario van bedrijfsverplaatsing was van bij het begin van de opdracht geen te onderzoeken optie. Enerzijds omdat dit zou betekenen dat we dan aan het doel van deze opdracht zouden voorbijgaan en aanvaarden dat een productief landschap in een waterrijke en natuurrijke omgeving niet mogelijk is. Anderzijds omdat dit zeker geen oplossing is op lange termijn voor alle landbouwers die met gelijkaardige problemen geconfronteerd worden (het is al zeer moeilijk 1 bedrijf te verplaatsen, laat staan alle landbouwbedrijven in een gelijkaardige situatie).

VIER MODELLEN VOOR EEN BEDRIJFSTRANSITIE VANUIT HET ONTWERPTEAM

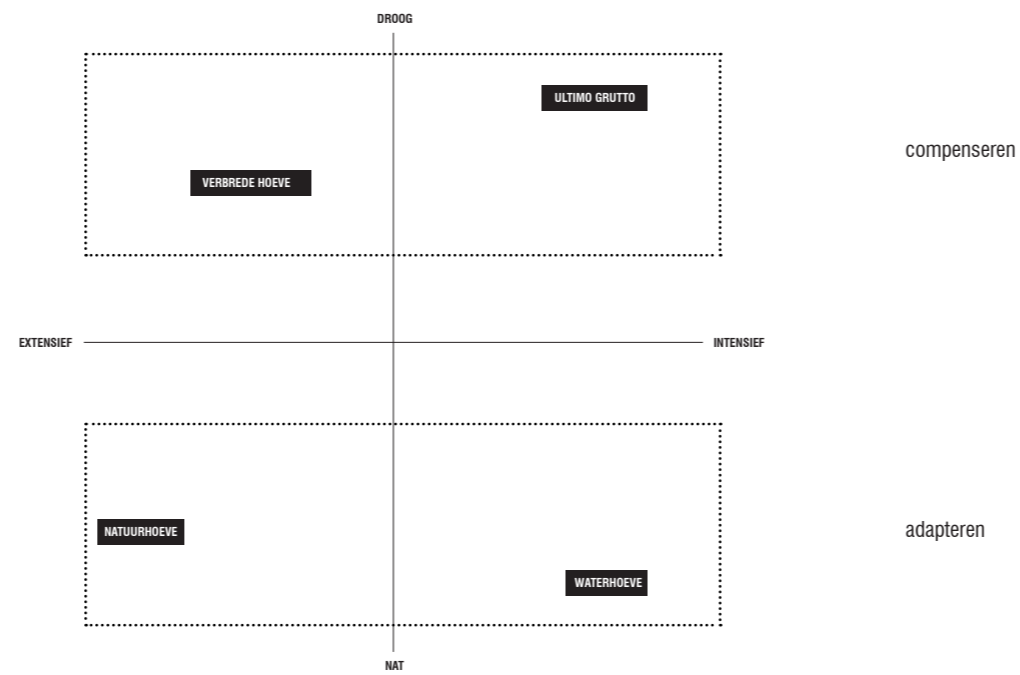
Met het oog op de potenties van het beekdal en de hoeve in combinatie met de bedrijfsmatige en landschappelijke randvoorwaarden zijn er 4 modellen verder uitgewerkt. De bedrijfsmodellen die worden voorgesteld zijn samengesteld op basis van de gebiedsanalyse, de input uit de workshops en een referentiestudie naar vergelijkbare bedrijven. De modellen vertrekken specifiek vanuit de wateropgave. Het watersysteem is op een bepaalde manier aan elk scenario gekoppeld en er worden in al de scenario's oplossingsvoorstellen gedaan voor een gezonde bedrijfsvoering in waterrijke condities.

Vanuit het pilootproject is het belangrijk dat de landbouwcomponent aanwezig blijft. De relatie tussen de hoeve en de omringende landbouwpercelen moet behouden en productief blijven. Hier horen ook de juiste instrumenten bij om dit te op de lange termijn te waarborgen.

Tijdens workshops is nagedacht over de mogelijke invullingen voor de hoeve. De conclusies uit de workshop zijn meegenomen en vertaald naar concrete scenario's met een rekenmodel zodat per model zowel de ruimtelijke als de financiële aspecten inzichtelijk zijn. De vergelijking tussen Hoeve de Waterkant en andere landbouwbedrijven laat zien waar het bedrijf nu staat, wat de algemene staat van de landbouwbedrijven is en waar de bedrijven hun inkomsten uit halen (bv. uit landbouwactiviteiten, groenblauwe diensten of nevenactiviteiten). Hieruit zijn aanknopingspunten voor scenario's voor Hoeve de Waterkant gehaald en is gezocht naar een goede balans tussen de omzet van het bedrijf versus de veestapel en andere activiteiten. Tijdens de workshops is ook aan de deelnemers gevraagd in welke scenario's zij het meeste perspectief

opties; in het kader het ontwerpend onderzoek hoe agrariers om kunnen gaan en inspelen op de waterrijke omstandigheden, is optie 2 in deze studie verder uitgewerkt

de 4 modellen: compenseren door finetunen van bedrijf binnen context (ultimo grutto en verbrede hoeve) of adapteren door volledig aanpassen aan nieuwe omstandigheden (natuurhoeve, waterhoeve)

zien. Op basis hiervan zijn de scenario's aangescherpt en zijn deze op basis van beschikbare cijfers doorgerekend op hun haalbaarheid.

Elk model bestaat uit een specifieke ingreep in het watersysteem die het bedrijf voordelen biedt of de nadelen compenseert. De modellen zijn onder te verdelen in 2 richtingen: compenseren en adapteren.

COMPENSEREN

De modellen "Ultimo Grutto" en "De Verbrede Hoeve" compenseren de grootste nadelen van de ligging aan het waterbekken voornamelijk door technische ingrepen in het watersysteem die het water tegenhouden of om de percelen heenleiden. Dit betekent dat in deze scenario's de landbouw zelf geen of slechts in beperkte mate een waterbufferende functie opneemt en de landbouwpercelen zoveel mogelijk droog worden gehouden. Deze modellen gaan dus nog grotendeels uit van een agrarische bedrijfsopzet zoals we ze nu kennen. Bijkomende aandacht gaat uit naar mogelijkheden voor verbreding en nevenactiviteiten en het eventueel switchen van runderras.

ADAPTEREN

De modellen "Natuurhoeve" en "Waterhoeve" grijpen de aanwezigheid van het water aan als een kans om de hoeve te transformeren en een meer actieve rol te spelen in het waterbeheer van het beekdal. Hierbij transformeert het bedrijf naar een nieuw bedrijfsmodel waar niet alleen voedsel wordt geproduceerd, maar ook waardevolle grondstoffen en landschapsbeheer een belangrijk onderdeel uitmaken van het bedrijf.

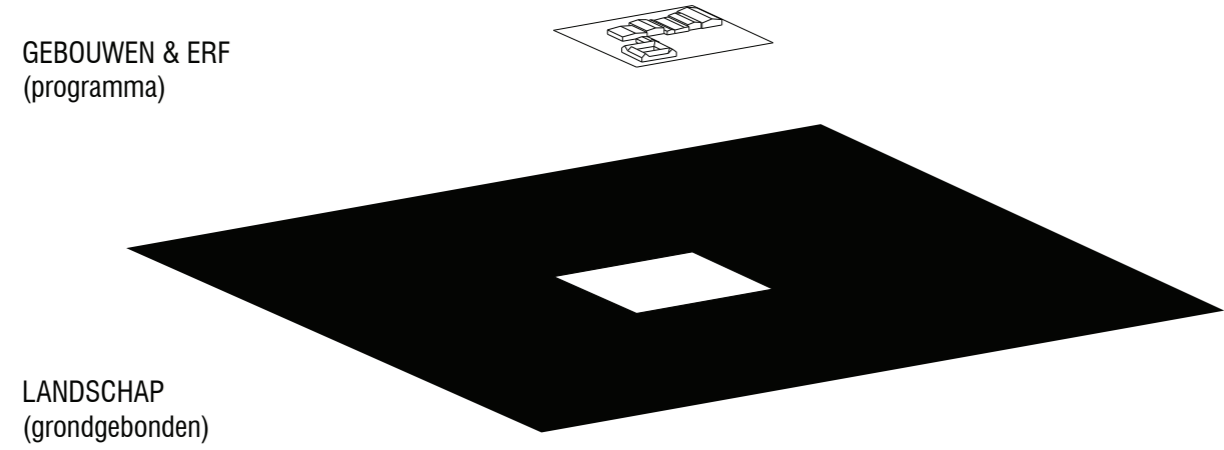
OP ZOEK NAAR EEN BEDRIJFSMODEL BINNEN DE CAPACITEITEN VAN HOEVE DE WATERKANT

Het pilootproject heeft vanuit ontwerpend onderzoek verschillende ontwikkelingsmogelijkheden voor Hoeve De Waterkant uitgewerkt, waarbij op korte en lange termijn een antwoord gezocht wordt voor de vele gebiedsopgaven die spelen. Hierbij is het complete speelveld geschetst waarbinnen de Hoeve zich kan positioneren op korte en langere termijn. Al de onderzochte modellen worden hieronder toegelicht, gezien de modellen samen een breed beeld geven van innovatieve oplossingsrichtingen en mogelijkheden voor landbouwbedrijfsvoering in een natuur- en waterrijke omgeving.

Hierdoor is het verschil tussen de modellen groot en kunnen zij ver afstaan van de huidige bedrijfsvoering van Hoeve De Waterkant. Niet al de voorgestelde modellen sluiten aan op de mogelijkheden en capaciteiten van Hoeve De Waterkant, zoals ze vandaag bestaat. Anderzijds bieden de modellen inzichten in de lange termijn potenties op deze plek voor landbouw in combinatie met water.

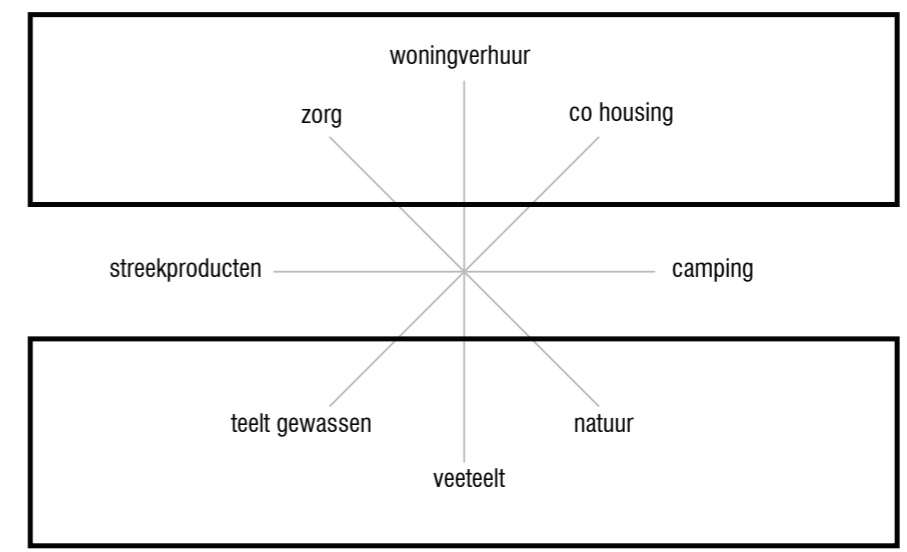
De modellen moeten steeds gelezen worden vanuit de methodiek van ontwerpend onderzoek, namelijk het aftoetsen van verschillende mogelijkheden, de haalbaarheid in grote lijnen onderzoeken en hieruit conclusies trekken. Een concluderende paragraaf maakt de reflectie naar enerzijds de wenselijkheid en anderzijds de haalbaarheid van de verschillende modellen. De modellen moeten gelezen worden als fictieve scenario's waarin er soms ook gezocht wordt naar oplossingsrichtingen die vandaag botsen met huidige beleidskaders. Sommige van de hier voorgestelde modellen (voornamelijk de modellen van "adapteren") vragen een volledige ommezwaai en een heroriëntering van de bedrijfsvoering en hierdoor veelal ook hoge investeringskosten (publiek en/of privaat). Wanneer de noodzakelijke aanpassingen van het regionale watersysteem met het

oog op klimaatsverandering en de veranderingen in de landbouw echter worden meegenomen, dan zijn op langere termijn de adaptieve modellen voorstelbaar en liften ze mee op de noodzakelijke investeringen en ingrepen in het robuust maken van het watersysteem. De opbrengsten van deze modellen zijn door de teelt van hoogwaardige producten daarbij ook naar verwachting significant hoger.

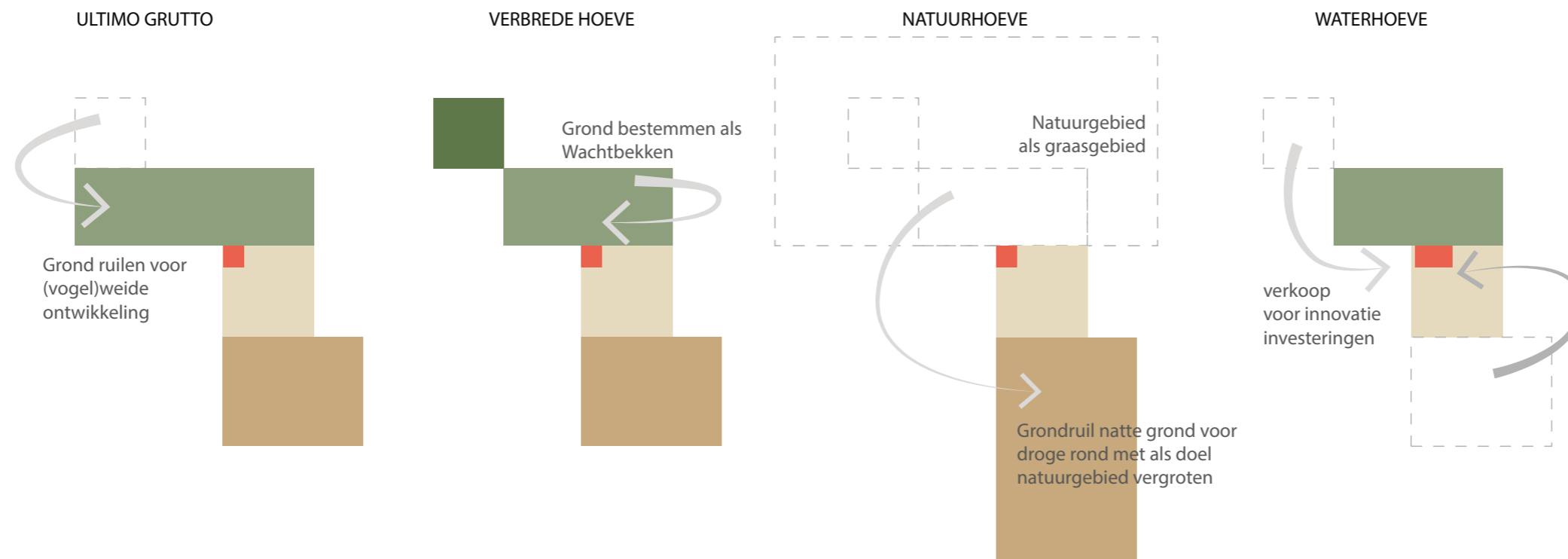
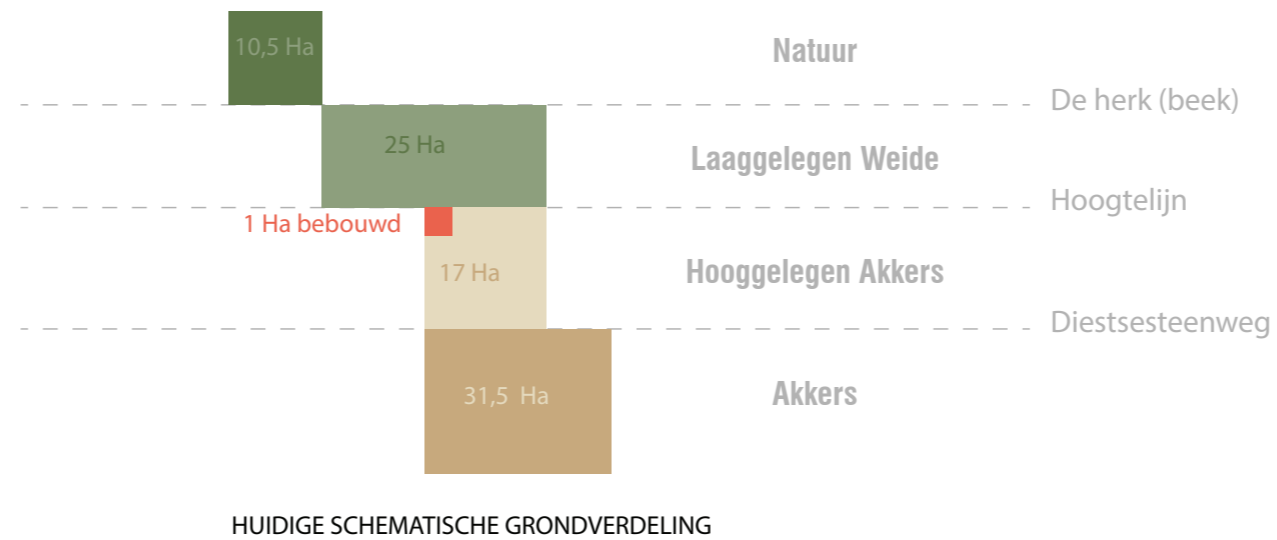

GEBOUWEN & ERF
(programma)

LANDSCHAP
(grondgebonden)

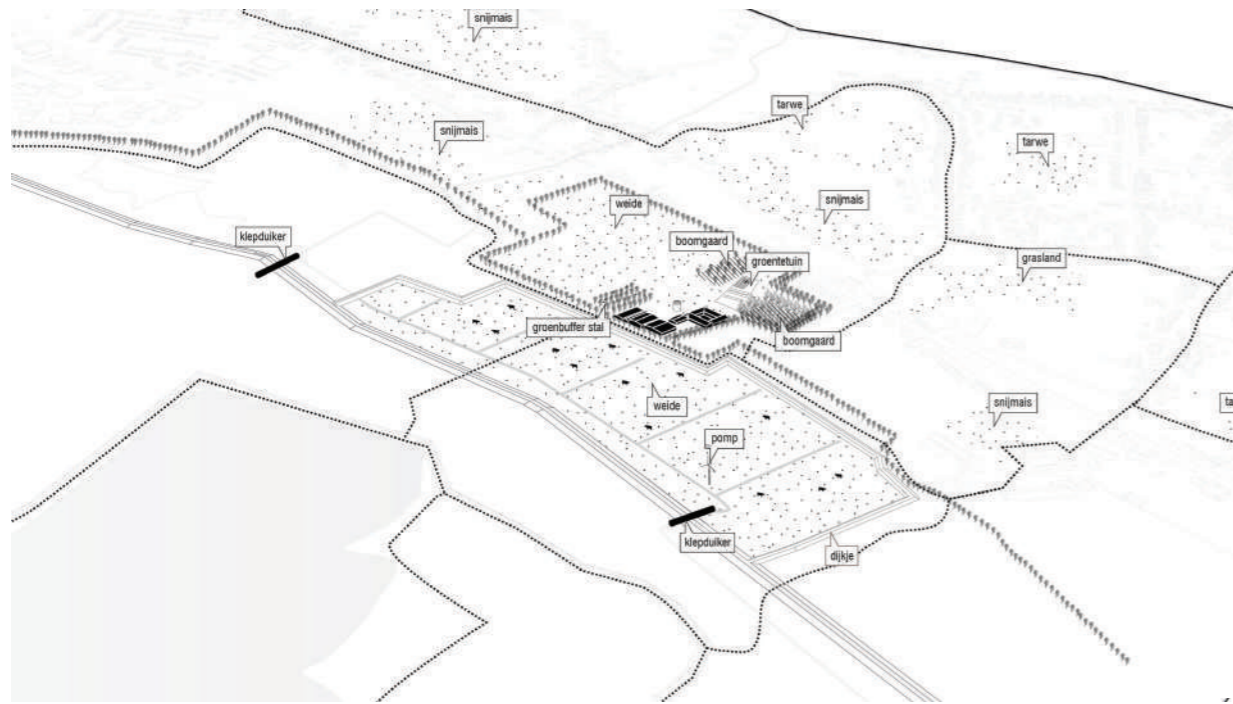

bebouwde en landschapscomponent van hoeve dient in evenwicht te worden gehouden zodat landbouw beheerder van open ruimte kan blijven

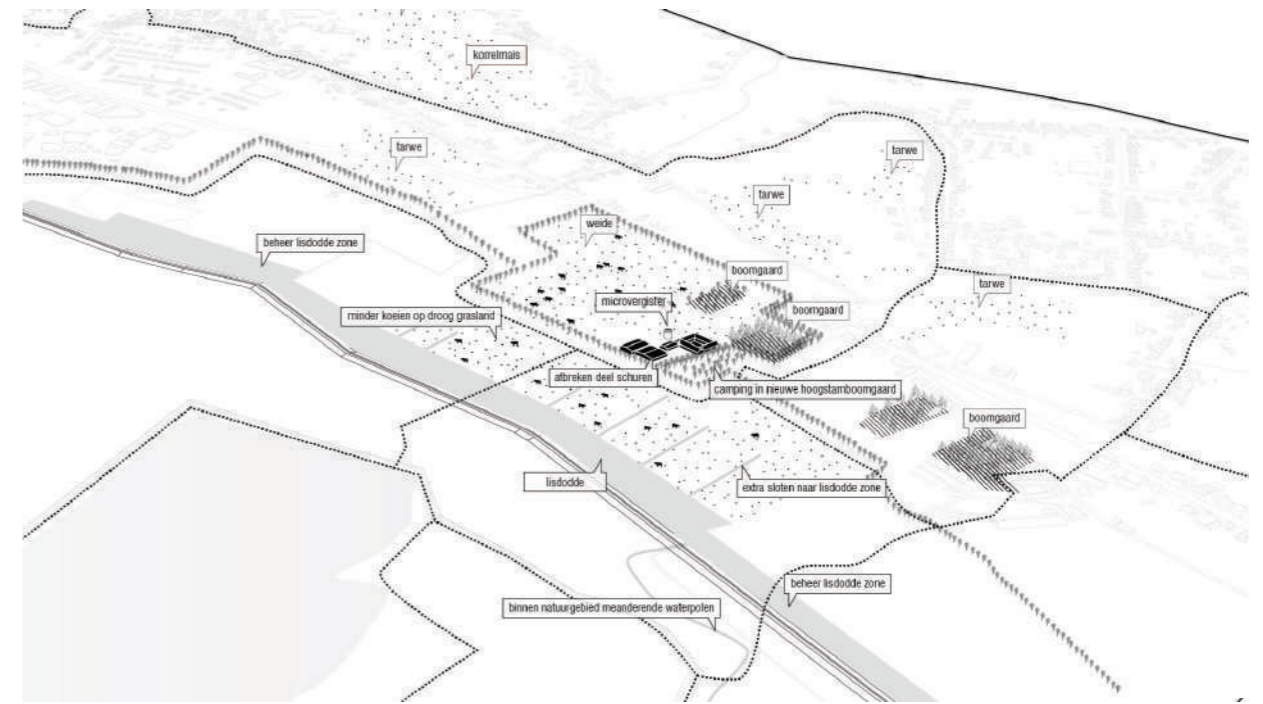

Een slimme grondruil en herbesteden van gronden is een goede basis voor de verschillende modellen. Zo kunnen natuurgronden worden geruild voor (vogel)weide gebied om zo het bruikbare weide areaal te vergroten en aanspraak te kunnen maken op subsidies. De grond bestemmen als wachtbekken levert de nodige impuls op om waterbuffering beter te faciliteren.

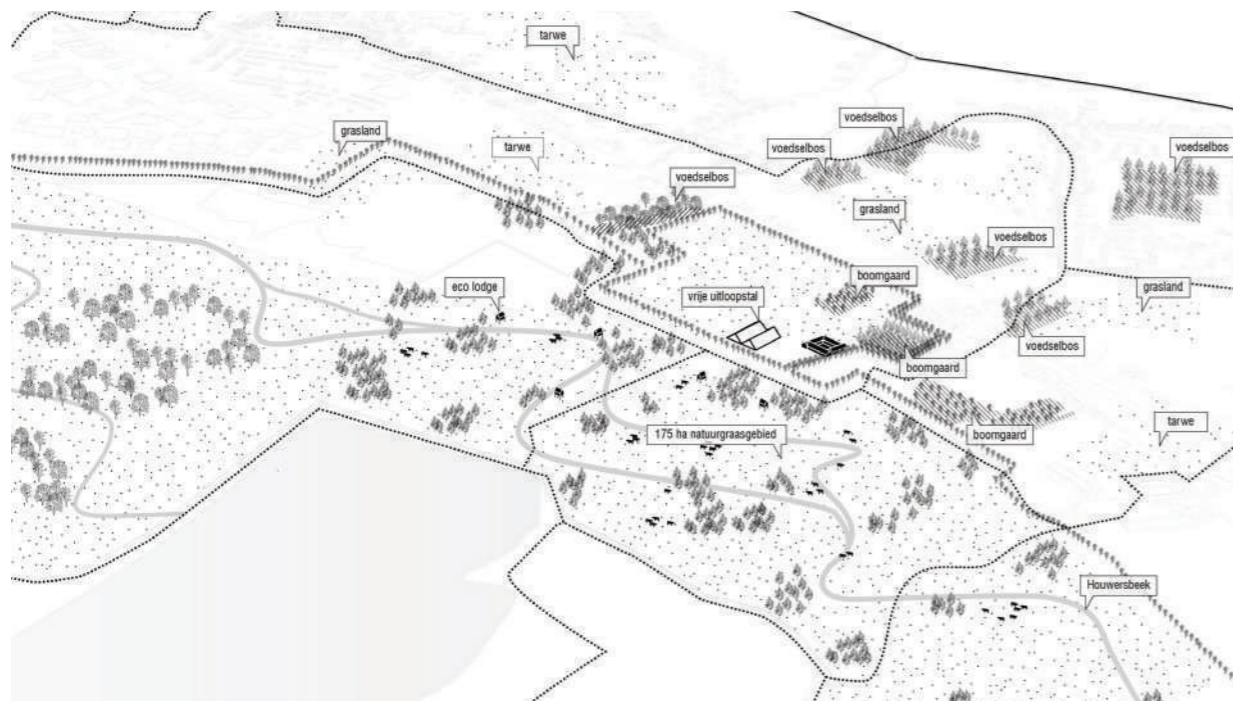
Door de gronden tot aan de watergrens (erf) te ruilen voor gronden op hoger gelegen gebied, komt er areaal vrij om voedsel te verbouwen voor vee. Dit levert een natuurgebied op van bijna 175 ha dat kan worden begraasd door vleesvee. Een meer experimenteel bedrijf zou juist de relatie landbouw en water kunnen onderzoeken maar dit vraagt investeringen. Door goede landbouw grond te verkopen, komt er budget vrij voor de benodigde ingrepen.

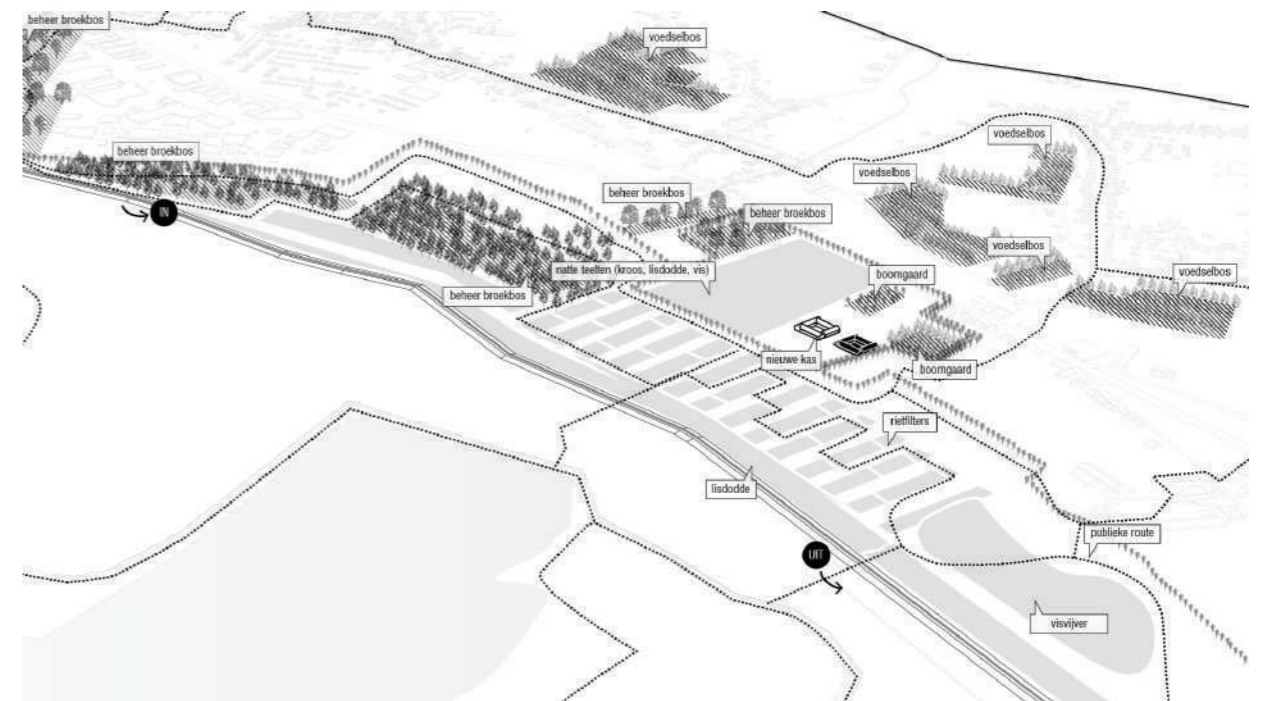
Ultimo Grutto hoeve (compenseren)

Verbrede hoeve (compenseren)

Natuurhoeve (adapteren)

Waterhoeve (adapteren)

ULTIMO GRUTTO HOEVE

Dit bedrijfsmodel gaat uit van een verbond tussen vleesveebedrijf Hoeve de Waterkant met zijn weidegebieden en de aandachtsoort de Grutto in het Natura 2000 gebied "Demervallei". Beiden maken gebruik van graslanden en zijn gebaat bij weidegang van de koeien. De open vlakke weides in het beekdal die ontstaan door beweiding met bloemrijk grasland zijn een ideaal leefgebied voor de weidevogels. De intensiteit van het gebruik van de weides door het vee wordt specifiek afgestemd op gebruik van de weide door de Grutto zoals het later maaien van gras en plaatselijk hogere grondwaterstanden.

Door in de bedrijfsvoering rekening te houden met de Grutto, kan aanspraak gemaakt worden op vergoedingen die de gemiste inkomsten compenseren. Hiervoor is een kuikenweide subsidie beschikbaar onder de voorwaarde dat tijdens het groeiseizoen met maximaal 2 GVE per ha begraaasd mag worden. Extra sloten zijn interessant voor afvoer van water en voor weidevogels. Rondom de stal wordt een windsingel aangebracht op de overheersende windrichting en de mest wordt in een microvergister verwerkt waardoor de stikstofuitstoot vanuit de stal op de percelen afneemt. (www.agriholland.nl/dossiers/ammoniak/home). Dit kan een positieve invloed op de PAS status hebben. Door de mest te vergisten en niet uit te hoeven rijden op de graslanden kan er ook aanspraak gemaakt worden op de fosfaatuitmijn subsidie. Het is aan te bevelen dat de neveninkomsten uit de zorg worden gemaximaliseerd.

ROL VAN WATER

Dit model gaat ervan uit dat op korte termijn geen grote ingrepen worden uitgevoerd in het regionale en lokale watersysteem van Schulensbroek. Het afstromende oppervlaktewater dat via de waterlopen het Schulensbroek inkomt wordt zoveel mogelijk buiten de percelen gehouden. Bij hoge waterstanden in de Houwersbeek en de sloten wordt het water zoveel mogelijk afgevoerd van de percelen door middel van sifons, een pomp of molen. Extra sloten maken een verbeterde afvoer mede mogelijk. Plaatselijke hogere grondwaterstanden zorgen voor betere omstandigheden voor de weidevogels. Het is zaak de wateroverlast te reguleren en snel af te voeren, zodat de weiden maximaal 3 dagen onderwater staan. Dit zal de schade aan de graslanden aanzienlijk beperken.

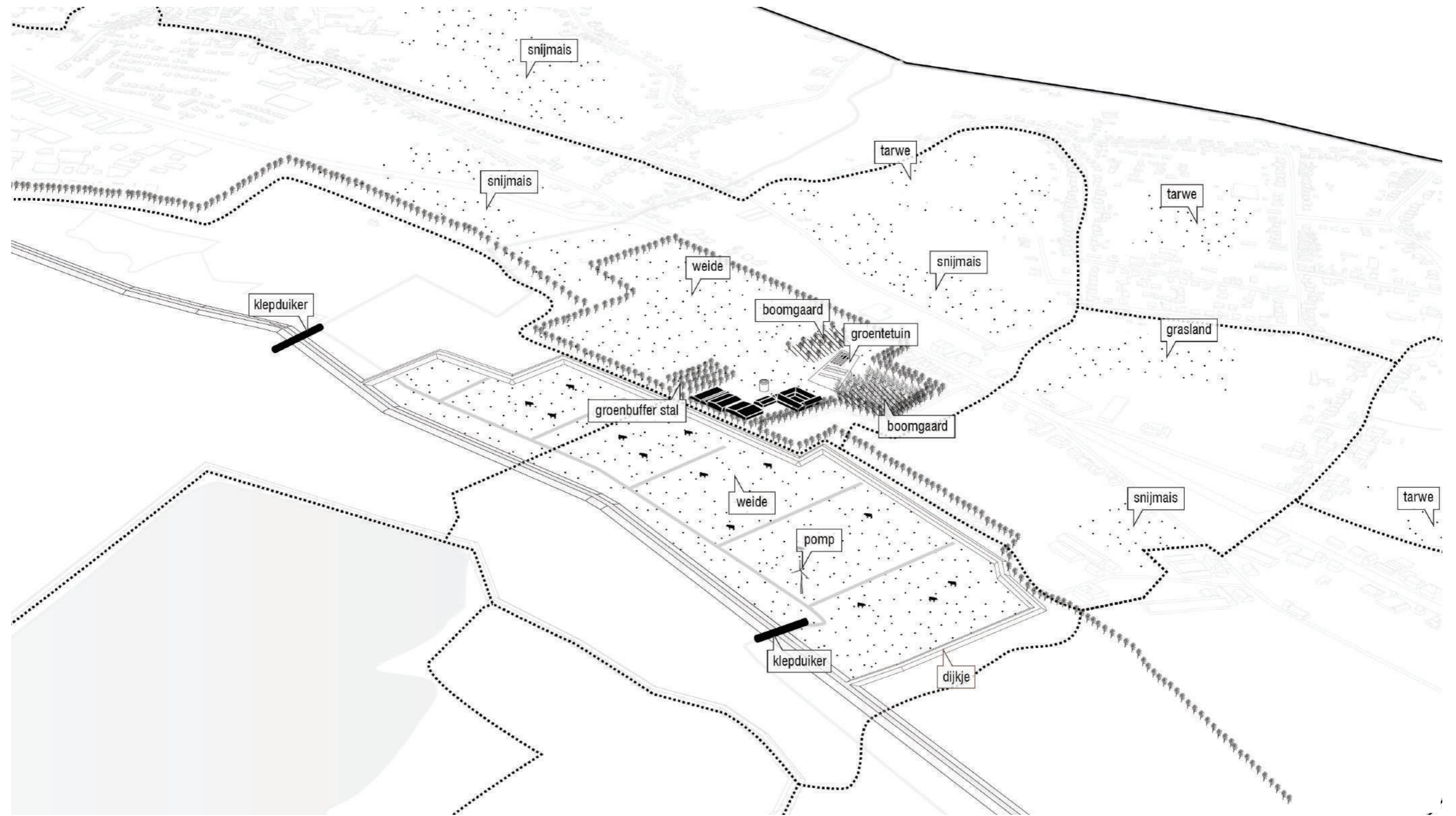
BENODIGDE INGREPEN

Bestaande gronden in eigendom van Hoeve de Waterkant ten noorden van de Herk kunnen worden uitgeruild met percelen naast de huiskavel die in eigendom zijn van de natuurorganisaties. Hierbij kunnen door plaatselijk grondverzet natuurwaarden worden vergroot of percelen droger worden gemaakt. Hierdoor ontstaat een groter aaneengesloten huiskavel met weidegrond die ook geschikt is voor de Grutto en ontstaat een grote aaneengesloten natuurgebied in het bufferbekken. Ook zal de PAS regeling hierdoor naar verwachting minder hinder opleveren voor het bedrijf doordat de percelen waarvoor dit wordt berekend verder van de stal afliggen.

Er wordt in dit model voorgesteld de recreatieve belevingswaarde te verhogen door een half verdiept wandelpad door de weide aan te leggen om zo min mogelijk verstoring voor de vogels te veroorzaken. Dit pad verbindt de hoeve met de wandeldijkjes rondom het Schulensmeer. Het pad kan gebruikt worden door wandelaars, bezoekers van Hoeve De Waterkant. De benodigde cultuurtechnische ingrepen voor dit model zijn kleinschalig en erop gericht de waterschade tegen te gaan. Hierbij worden dijkjes opgeworpen die het water weghouden van de weidegronden achter de Herk. Twee sifons met terugslagklep zorgen ervoor dat het water niet vanuit het buitenbekken naar binnen kan stromen, maar wel afgevoerd kan worden.

Dit model zet in op een bedrijfsmodel waarin door enkele ingrepen de impact van water op de hoeve wordt beperkt. De afwatering van de percelen wordt verbeterd door de aanleg van sifons met terugslagklep en een dijkje rond de percelen. Ook is het water sneller af te voeren via een extra pomp. Enkele nieuwe sloten zorgen voor een beter te regelen afwatering en extra natuur. Het beheer van de weiden wordt afgestemd op de eisen van het natura2000 gebied, met o.a. de Grutto als

doelsoort die baat heeft bij open weilanden met vochtige graslanden. Op PAS wordt ingespeeld door de installatie van een microvergister, herconfiguratie van de stallen en de aanleg van de windsingel.

DE OPSTALLEN

De veestapel kan beperkt groeien. Daarnaast kan de mest efficiënter verzameld worden voor het vergisten. De locatie van de stallen kan door de PAS regeling wellicht slimmer gekozen worden. Een nieuwe stal of transformatie van de bestaande stallen kan uitkomst bieden. In dit scenario wordt ook een sterkere focus op zorg voorgesteld. De dagbesteding wordt uitgebreid in samenwerking met een zorgpartner uit de regio waardoor een verblijf op de boerderij mogelijk wordt. Hiervoor zou de hoeve zijn hoeve toerisme appartementen (deels) kunnen vervangen door long stay zorgverblijven voor mensen die zorgbehoevend zijn, maar ook nog deels zelfstandig. Dit vraagt echter om bereidheid vanuit de vergunningverlenende overheid om een combinatie wonen-zorg-landbouw binnen de hoeve mogelijk te maken en een afweging in de keuze van de hoeve voor toerisme versus zorg. Binnen de huidige bestemming (landbouw) is dit voorlopig niet mogelijk. Een invulling als zorgverblijf bij een gastgezin ipv een zorgwoning biedt mogelijk meer perspectief. Indien men in dit traject wil verder stappen, dient dit verder uitgediept te worden in samenwerking met een zorgpartner.

PARTNERS

De partners in dit model zijn o.m. Bekkenbeheer, VMM, Aquafin, Provincie Limburg, ANB, vrienden van Schulensbroek, regionaal landschap, gemeente Herk-de-stad en een zorgpartner zoals Groene Zorg Limburg.

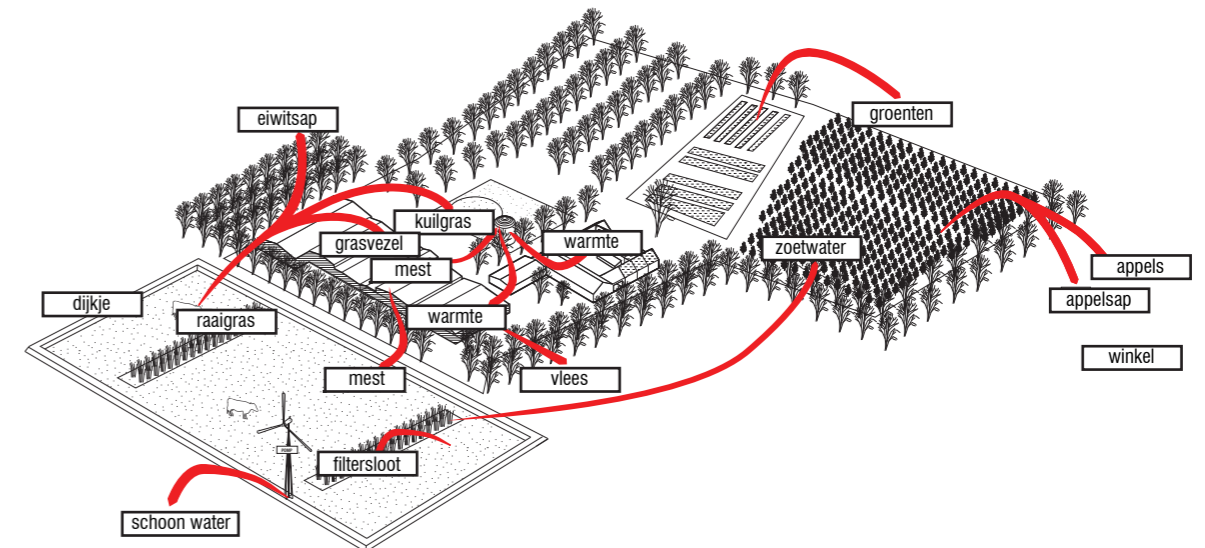
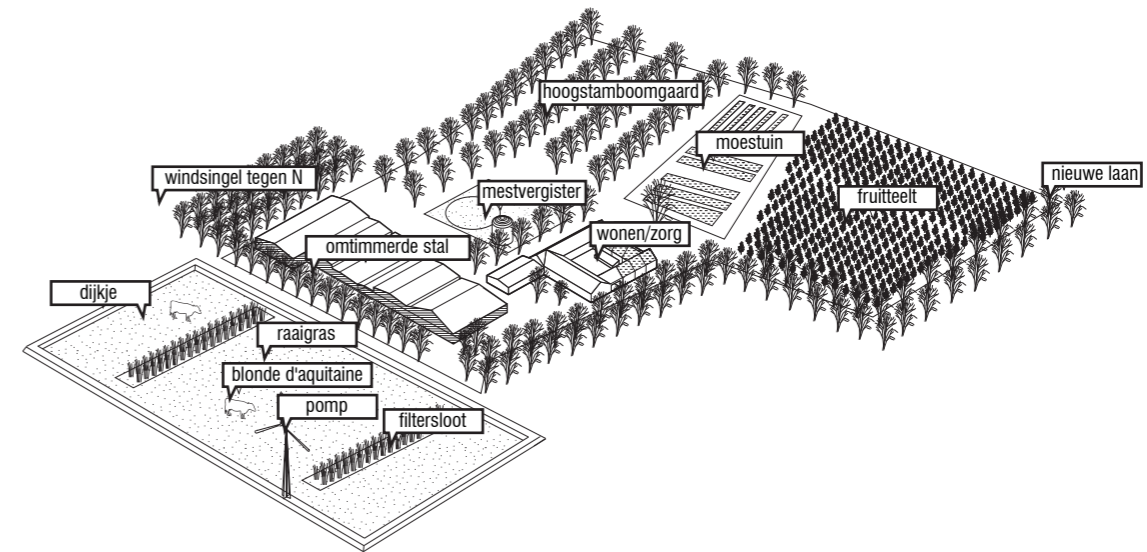
FINANCIERING & PLANNING

Dit model is mogelijk op de korte termijn en vraagt beperkte publieke en private investeringen. Een aantal voorstellen uit dit model, o.a. grondenruil, watertechnische ingrepen en mogelijkheden voor zorgwoningen, dienen bij concrete uitwerking nog verder onderzocht te worden en besproken met de betrokken partners.

Inschatting publieke investeringen: € 20.000,-
Inschatting private investeringen: € 145.000,-

INKOMENSPERSPECTIEF

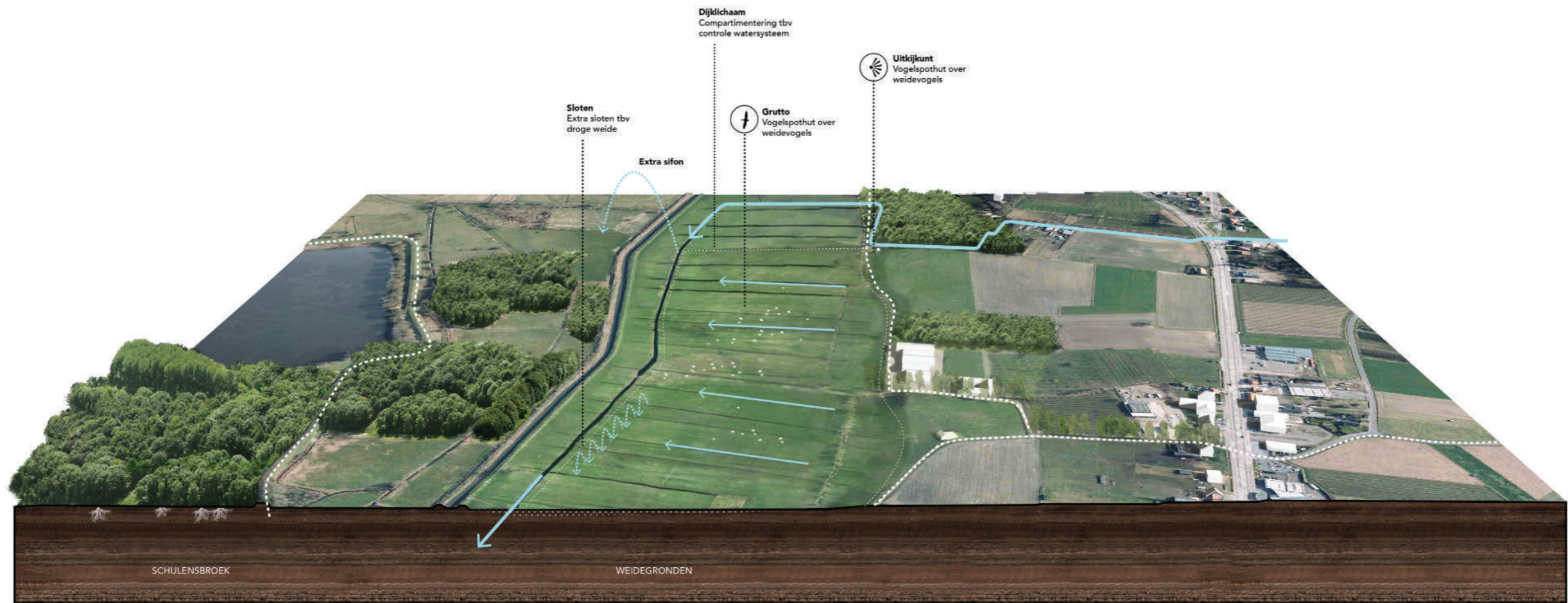
Vogelhabitat en veehouderij gaan hand in hand. Subsidies/ groen/blauwe diensten zorgen voor aanvullende inkomsten naast de reguliere veehouderij. Kuikenweide subsidie, uitmijnen van fosfaten, zorg functie uitbreiden en door de aanpak van de wateroverlast kan meer vee gehouden worden.

opzet en bedrijfsstromen op de Ultimo Grutto hoeve

		NATUUR/TEELT	POSITIE IN BEEKDAL	TEELT	PRODUCT	
			NATTE TEELTEN (BEEKDAL)			
				WEDE (BEEKDAL)		
					BROEKBOS (RAND)	
				VOEDSELBOS (HEUVEL)		

overzicht mogelijke teelten en bijbehorende diersoorten

impressie model in landschappelijke context

VERBREDE HOEVE

Dit bedrijfsmodel gaat uit van een verbreding van activiteiten op Hoeve de Waterkant waardoor het gebruik van de natte graslanden minder nodig is en inkomsten voor een groot deel worden aangevuld met andere activiteiten. Het karakter van de Hoeve transformeert hierdoor van een intensief vleesveebedrijf met 350 koeien naar een extensief en kleinschaliger agrarisch bedrijf met 150-tal koeien en landschappelijke kwaliteiten die aantrekkelijk zijn voor recreatief medegebruik.

Weidegronden ten zuiden van de Herk worden officieel bestemd als waterbergingsgebied. Bij het bergen van water op eigen perceel wordt een vergoeding betaald door de waterbeheerders. Deze vergoeding wordt nu in België nog niet toegepast, maar dringt zich in dit model wel op om tot een rendabel bedrijfsmodel te kunnen komen. Doordat de weiden natter zijn en minder intensief kunnen worden gebruikt, wordt in dit model Lisdodde als vervanger van gras gebruikt. Dit gewas is bezig aan een opmars als voedsel en strooisel in de veehouderij. Extensivering van het areaal in combinatie met een vermindering van het aantal koeien zorgt ervoor dat het vlees kan worden verkocht als biologisch vlees waardoor de marges op het vlees flink hoger zijn. Bovendien leidt dit ook tot een acceptabel dierenaantal in relatie tot PAS. De overschakeling van van de intensieve teelt van Belgische blauwe koeien naar de robuuste Limousin of Blond d' Aquitaine levert vleesvee op dat veel minder kritisch is op nat grasland en veel beter bestand tegen ziektes zoals Leverbot dan de Belgische blauwe. Daarnaast kunnen deze soorten zorgen voor extra bezoekers voor de Hoeve door hun uiterlijk en karakter. Er zijn al diverse voorbeelden van hoeves in waterrijke natuurgebieden gebieden waar deze rassen vlees leveren.

Een nieuwe hoogstamboomgaard op het hogere deel wordt een campingterrein en biedt een ideale blik over de open en extensieve weides in het beekdal met bloemrijk grasland, die hierdoor een ideaal leefgebied voor de weidevogels vormen. De landschapscamping wordt volledig geëxploiteerd door een externe partij zoals bijvoorbeeld Farmcamps waarbij tenten worden geleverd en neergezet. Ook de marketing wordt door hen verzorgd zodat de kennis en kunde van de eigenaren volledig kan worden ingezet voor het agrarische deel van het bedrijf. De camping is ruimtelijk gescheiden van de stallen en de Hoeve zodat dit logistiek en vanuit het oogpunt van veiligheid geen problemen oplevert. De neveninkomsten komen voort uit het schoonmaken van de tenten, deel van de verhuur en het aanbieden van natuureducatieve activiteiten aan de gasten zoals hooiwagen of pony ritjes, schapen scheren en koeien melken en verkoop van eigen en lokale producten. Door de aantakking op het recreatieve hoevenetwerk wordt de afzetmarkt vergroot.

ROL VAN WATER

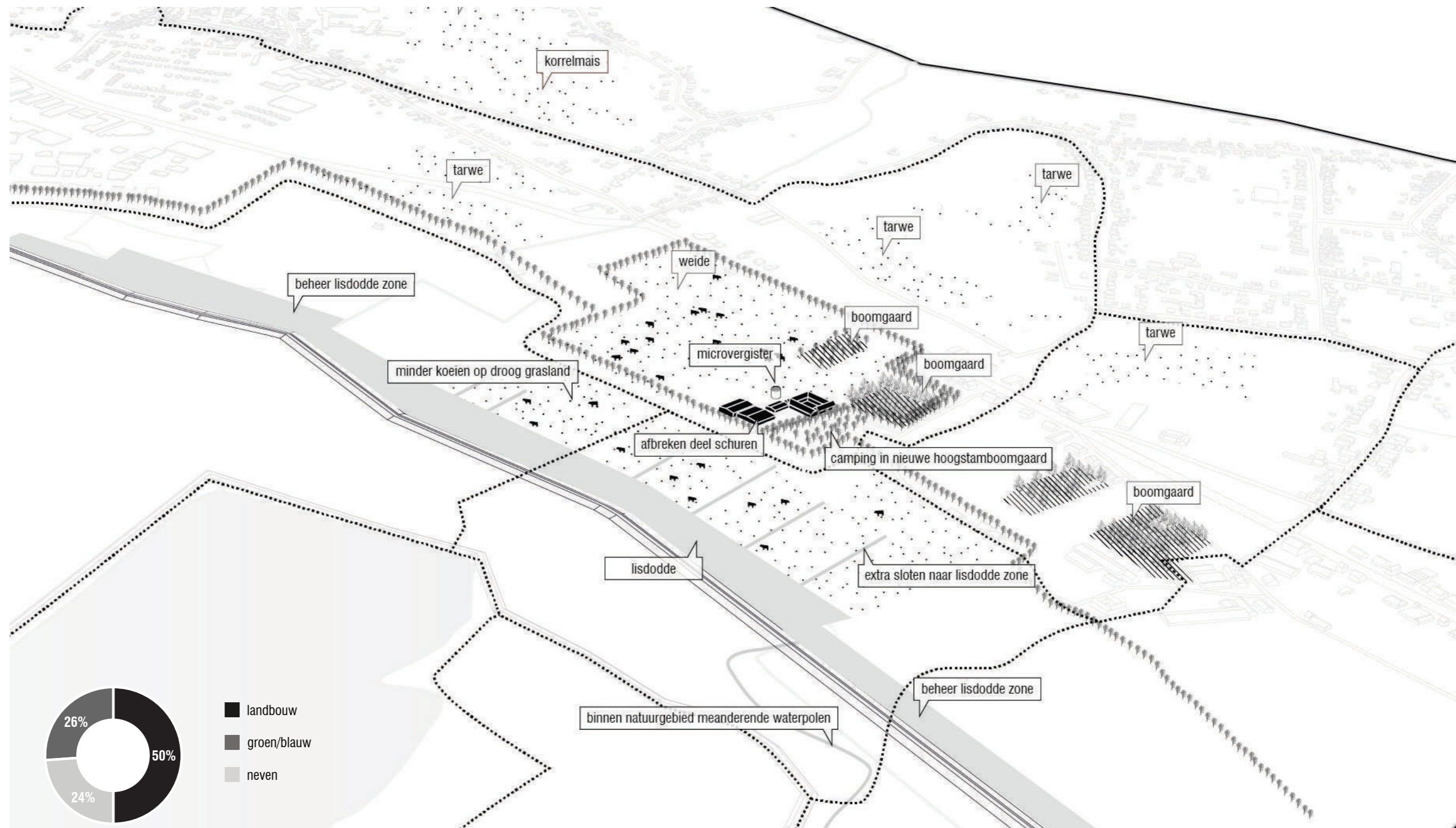
Dit model gaat ervan uit dat op korte termijn geen grote ingrepen worden uitgevoerd in het regionale en lokale watersysteem van Schulensbroek. Het afstromende oppervlaktewater dat via de waterlopen het Schulensbroek inkomt wordt (deels) geborgen op eigen terrein. Bij hoge waterstanden in de Houwersbeek en de sloten wordt het water zoveel mogelijk afgevoerd door extra brede sloten. Plaatselijke hogere grondwaterstanden zorgen voor betere omstandigheden voor de weidevogels. Het water in het gebied wordt gereinigd door helofyten zoals Lisdodde.

HOEVE DE WATERKANT

DE WERLDOUWTEL

Dit model zet in op een bedrijfsmodel waarin de rol van vleesvee minder groot wordt en verschillende aanvullende activiteiten voor inkomsten zorgen. De weidegronden parallel aan de Herk langs de Houwersbeek worden afgegraven, waarmee vervolgens de weilanden rondom de Hoeve licht worden opgehoogd. Zo ontstaat een duidelijker onderscheid tussen een natte en droge zone en wordt het overtollige water opgevangen in deze brede waterloop waar de Lisdodde groeit die kan

worden gebruikt als veevoer en strooisel levert voor in de stal. Daarnaast zorgt deze helofyt voor reiniging van het voedselrijke water voordat dit het natuurgebied inloopt. Naast de teelt van een robuust ras worden uit de verhuur van appartementen, landschapscamping, verkoop van vlees aan huis en het ontvangen van groepen inkomsten gegenereerd.

BENODIGDE INGREPEN

Weidegronden ten noorden van de Herk worden officieel bestemd als waterbergingsgebied. Ook wordt gewisseld naar een robuuster koeienras zoals Blond d' Aquitaine.

De benodigde cultuurtechnische ingrepen voor dit model zijn kleinschalig en erop gericht water op het terrein te bergen en te zoneren zodat het water niet integraal over het perceel is verspreid maar tegen de Herk aan wordt geborgen. Hierbij wordt het perceel aan een zijde afgegraven en een deel van het terrein opgehoogd. Twee sifons met terugslagklep zorgen ervoor dat het water niet vanuit het buitenbekken naar binnen kan stromen, maar wel afgevoerd kan worden.

DE OPSTALLEN

Om de hoeve attractiever te maken voor bezoekers wordt een gefaseerde omvorming voorgesteld. De hoeve wordt opgeknapt en zo origineel mogelijk hersteld. De schuren worden gezamenlijk bekleed met houten latten om een opgeruimd en kleinschalig beeld te creëren. Een grote vleugel wordt in gericht met sanitair voor de camping gasten. Daarnaast kan de derde zijde omgebouwd worden voor groepsaccommodatie. Het binnenhof krijgt een grote boom en dient als ontvangst en terras ruimte voor wellicht een Table d'Hote. De kopse kant wordt een landwinkel voor verkoop van lokale en eigen producten zoals vlees.

PARTNERS

De partners in dit model zijn o.m. Bekkenbeheer, VMM, Aquafin, Provincie Limburg (i.r.t. waterbeheer, landbouw, toerisme) ANB, vrienden van Schulensbroek, gemeente Herk-de-stad en Farmcamps.

FINANCIERING & PLANNING

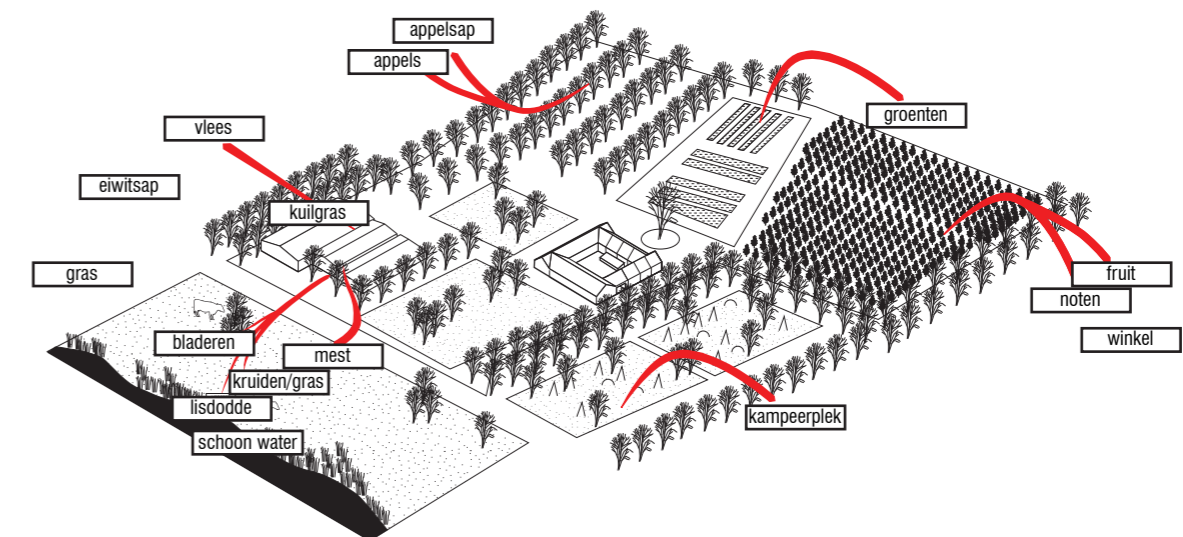
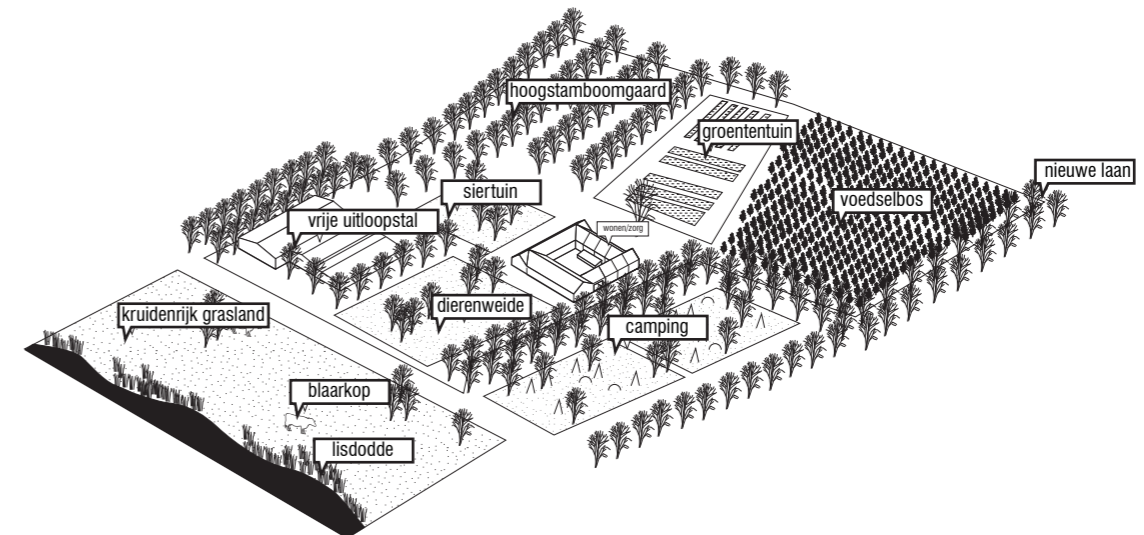
Dit model is mogelijk op de korte termijn en vraagt beperkte publieke en private investeringen

Inschatting publieke investeringen: € 150.000,-

Inschatting private investeringen: € 215.000,-

INKOMENSPERSPECTIEF

Bijna de helft van het inkomen zal komen uit neveninkomsten zoals verblijf, activiteiten en verkoop van producten aangevuld met groenblauwe diensten zoals verbetering van waterkwaliteit en waterberging subsidie. De voorstellen voor watertechnische ingrepen en waterbeheer door de landbouw dienen bij verderzetting duidelijk besproken te worden met de waterbeheerders. In dit bedrijfsmodel is er een duidelijke verschuiving in de focus van het bedrijf. Dit model biedt toekomstmogelijkheden voor de langere termijn aangezien het model minder afhankelijk van subsidies en in vergelijking met Ultimo Grutto beter ingepast is in de omgeving. Mogelijkheden voor educatieve activiteiten die een link leggen tussen jeugd en dieren, ligt bovendien in het interesseveld van de oudste dochter.

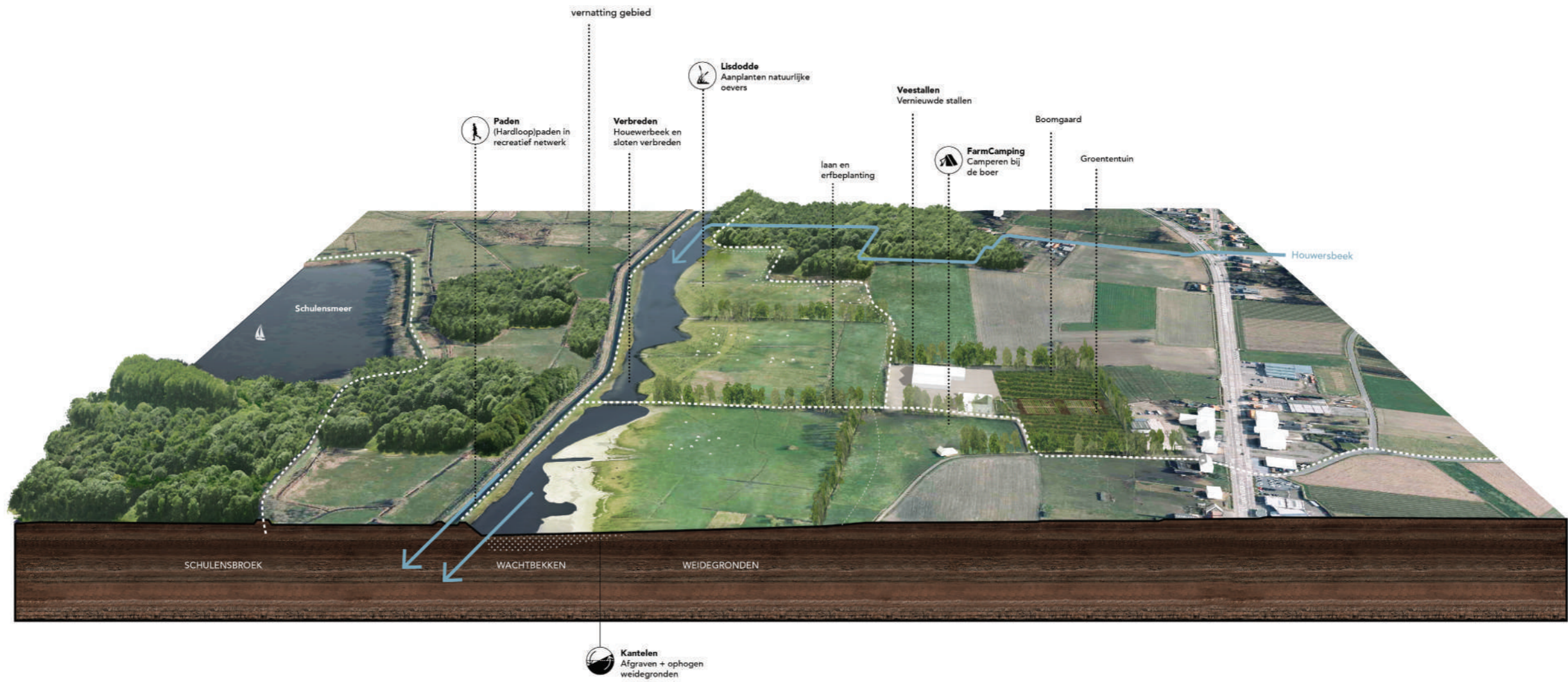

opzet en bedrijfsstromen op de Verbrede Hoeve

NATUUR/TEELT				POSITIE IN BEEKDAL	TEELT	PRODUCT						
				NANTE TEELEN (BEEKDAL)	LISDODDE	VEEVOER	STROOISEL STAL	ISOLATIEPLAAT	BIOMASSA	VERPAKKINGS MATERIAAL	FIJFSTEROL	BIO-GAS
					RIETGRAS	STROOISEL STAL	PELLETS	BIO-GAS				
GROTE MODDERKRUIPER	NOORDSE WOELMUIS	GROTE KAREKIE	BAARDMANNETJE	PURPERREIGER	BLAUWBORST	RIET	STROOISEL	DAKBEDEKING	PELLETS	BIO-GAS		
				WIDE (BEEKDAL)	RAAIGRAS	BLONDE D'AQUITAINE	KUILGRAS	GRASVEZELS	GRASSAP	BIO-LAMINAAT	BIO-GAS	
					SPRINKHAANZANGER	KWARTELKONING	WATERSNIP					
				BROEKBOOS (RAND)	ELS	MEUBILAIR	HAKHOUT					
WIELEWAAL	NACHTGAAL	APPELVINK	WATERRAL		HOUTSNIP	WILG	ZINKBOEK	SCHUTTING VLECHTHOUT				
KLEINE KAREKIE	BOOMKIKKER	ALPENWATER SALAMANDER	VINPOOTSALAMANDER	NOORDSE WOELMUIS								
				VOEDSELBOOS (HEUVEL)	TAMME KASTANJE	KASTANJES	KASTANJE HEKWERKEN					
					WALNOOT	WALNOTEN	MEUBILAIR					
					HAZELAAR	HAZELNOOT	HOUT					
					APPEL	APPELS	APPELSAP	BIO-GAS				
					STEENVUIL	GROTE BONTE SPECHT	APPELVINK	ZOMERTORTEL	GEKRAAGDE ROODSTAART	DAS	HAZELMUIS	EGEL

overzicht mogelijke teelten en bijbehorende diersoorten

impressie model in landschappelijke context

NATUURHOEVE

Dit bedrijfsmodel gaat uit van Hoeve de Waterkant als beheerder van natuurgebied Schulensbroek. Het karakter van de Hoeve transformeert hierdoor van een intensief vleesveebedrijf met 160 koeien naar een grootschalig maar extensief vleesveebedrijf met ruim 360 koeien. Het model sluit aan bij de opgave om het watersysteem in het beekdal komende jaren klimaatbestendig te maken waardoor tegelijk een groot aaneengesloten natuurgebied ontstaat.

Het Schulensbroek wordt een merk met verschillende onderdelen van recreatieverhuur tot biologische producten. In dit model levert de veehouder de speciale Schulensbroek biefstuk aan Brasserie t'Vloot die aan het Schulensmeer ligt. Het extensiveren van de omgeving zorgt voor een andere flora en fauna waarbij de Grutto als doelsoort van het gebied wordt vervangen door de Watersnip die veel beter past bij de nieuwe omstandigheden van het beekdal. Natte weidegronden worden geruimd voor droge gronden die hoger op liggen waar het benodigde aanvullende voedsel zoals mais biologisch verbouwd kan worden. Enkele percelen met tarwe en mais worden vervangen door voedselbossen (permacultuur) waarin fruit, groente en vlees worden geproduceerd. Als vervanging van eenjarige gewassen worden meerjarige gewassen geteeld die naast de opbrengsten ook erosie kunnen tegengaan en CO2 vastleggen in de bodem.

De nieuwe aaneengesloten natuurpercelen (ca 175 ha) worden beheerd door een kudde van koeien die geschikt zijn voor natte omstandigheden bijvoorbeeld Waterbuffels of Limousins (maximaal 1,4 GVE/ha ivm extensief veehouderij). Een nieuwe vrije uitloopstal aan de rand van het gebied zorgt, naast een prettige en milieuvriendelijke plek voor de koeien, voor een verbetering van de ruimtelijke kwaliteit. Door extensivering van het areaal in combinatie met meer koeien kan het biologisch vlees met hogere marges worden verkocht. Door de schaalgrootte kan het vlees ook op eigen terrein worden verwerkt en verkocht waardoor de afhankelijkheid van externe ketens minder groot wordt en marges op verkoop hoger worden. Extra mogelijk inkomstenbronnen zijn de verhuur van eco-lodges en kano's in het natuurgebied.

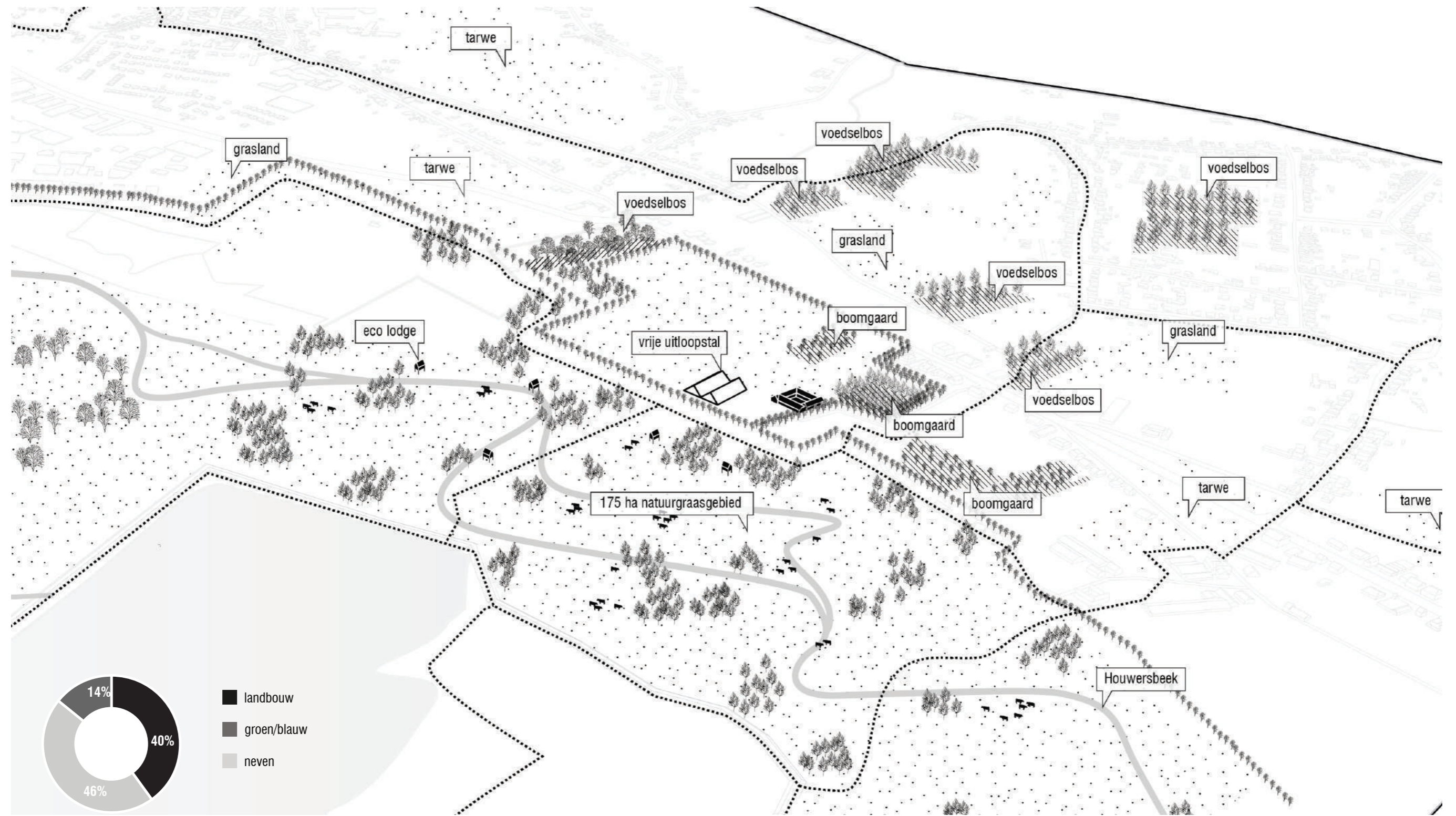
ROL VAN WATER

Dit model gaat ervan uit dat op langere termijn grote ingrepen worden uitgevoerd in het regionale en lokale watersysteem van Schulensbroek om zo om te kunnen gaan met de wateropgave als gevolg van verstedelijking en klimaatsverandering. Hierbij wordt de verhoogde Herk verwijderd en een breed beekdal gecreëerd met meanderende waterlopen, moerassen en hooilanden. Dit bedrijfsmodel sluit goed aan bij deze nieuwe condities.

BENODIGDE INGEPEN

Weidegronden van Hoeve de Waterkant worden in grote mate afgestoten en geruimd voor drogere hoger gelegen akkerbouw en voedselbosgronden. De weidegronden worden omgevormd tot natuur en waterbergingsgebied met landbouwkundige functie (extensieve begrazing). De benodigde cultuurtechnische ingrepen voor dit model zijn grootschalig en erop gericht een nieuw breed beekdal te creëren. Hierbij wordt de verhoogde Herk verwijderd. Nieuwe paden verbinden verschillende hoeves. Voor extensieve begrazing van dit gebied zal er moeten worden overgeschakeld naar de teelt van Limousins of Waterbuffels. Er zal tevens een partner aangetrokken moeten worden om de biologische slagerij te organiseren.

De natuurhoeve profiteert van haar ligging aan het natuurgebied Schulensbroek en gaat een rol spelen in het beheer van dit gebied. Het gebied mag om niet worden gebruikt en de Belgische blauwe koe wordt vervangen door de Waterbuffel. De bedrijfsvoering wordt meer duurzaam en gaat uit van ecologische principes waarbij productie van vlees en zuivel samengaan met productie van habitat en biomassa in de vorm van voedselbossen en natte broekbossen. De Herk gaat op lange termijn

vrijuit stromen waardoor de waterafvoer over het hele beekdal wordt verdeeld en verdroging in bepaalde delen van het gebied wordt voorkomen. Inkomsten worden hoofdzakelijk gegenereerd uit huisverkoop van vlees en zuivel en noten en eventueel met aanvullende activiteiten zoals een natuurcamping, verhuur van kano's en mountainbikes.

OPSTALLEN

De Natuurhoeve zal zijn huidige stallen moeten slopen om plaats te maken voor een grotere nieuwe vrij uitloop stal Deze stal zal moeten voldoen aan de strenge eisen die gelden voor een stal nabij natuurgebied. Mest naar een afgesloten opvangen en/of vergister. De vierkantshoeve zelf zal ruimte nodig hebben voor een ruime slagerij, slachterij (indien mogelijk ivm regelgeving) koeling en winkelruimte voor de verkoop.

PARTNERS

De partners in dit model zijn o.m. Bekkenbeheer, VMM, VLM, Aquafin, Provincie Limburg (i.r.t. waterbeheer, landbouw), ANB, vrienden van Schulensbroek, gemeente Herk-de-stad,. Bioforum Vlaanderen (Studie biologische vlees - http://www.bioforumvlaanderen.be/sites/default/files/Markstudievlees_2016.pdf)

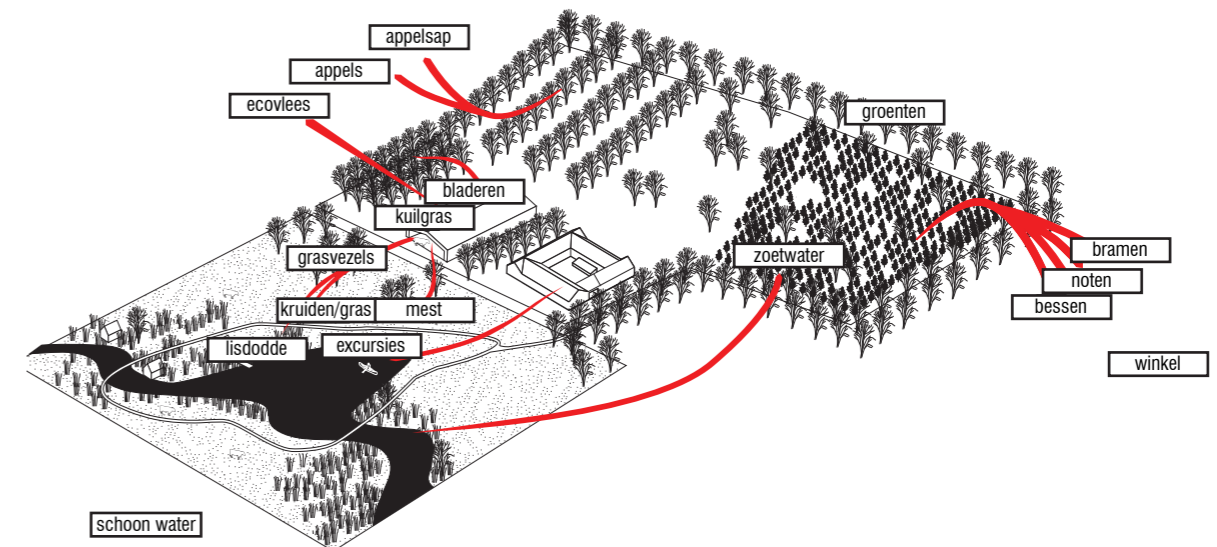
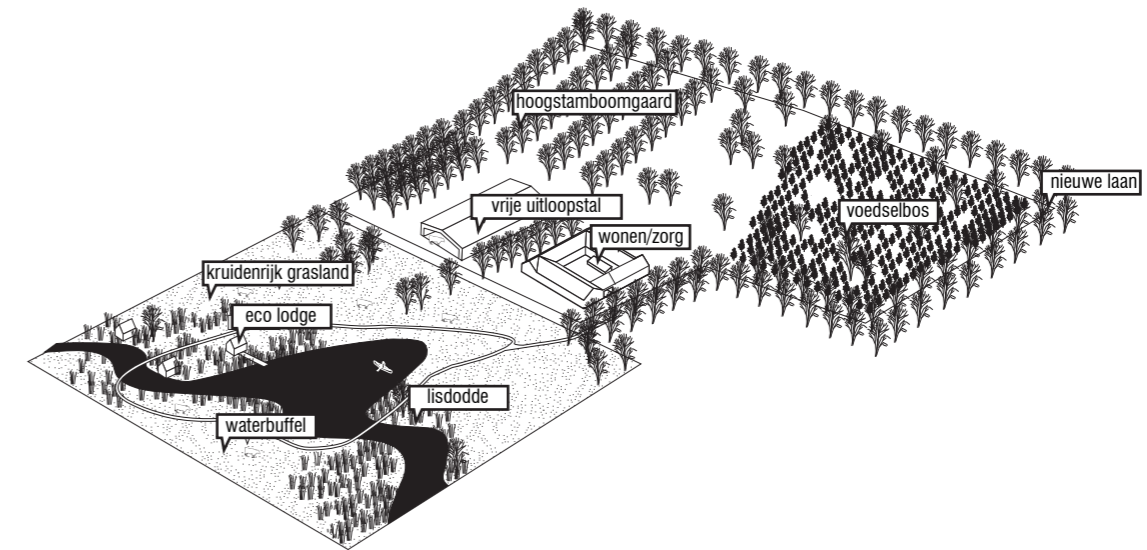
FINANCIERING & PLANNING

Dit model is mogelijk op de lange termijn en vraagt grote publieke investeringen voor het algemene watersysteem maar voor het model zelf blijft de investering beperkt.

Inschatting publieke investeringen: € 1.050.000,-
Inschatting private investeringen: € 2.105.000,-

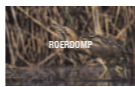
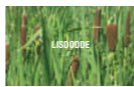

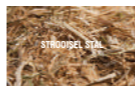

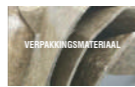

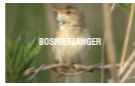

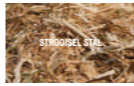

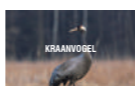

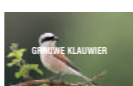
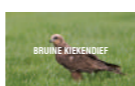
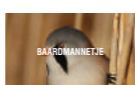

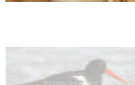
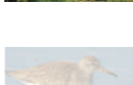

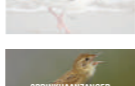
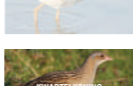
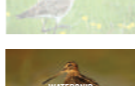

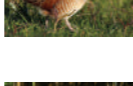
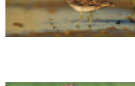
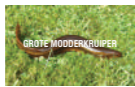

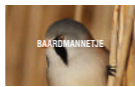
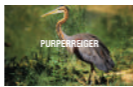

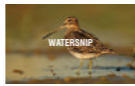
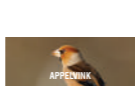

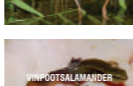
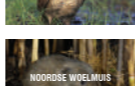
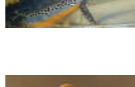
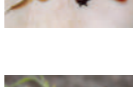
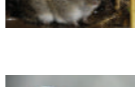
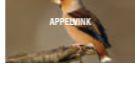

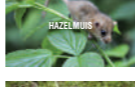

INKOMENSPERSPECTIEF

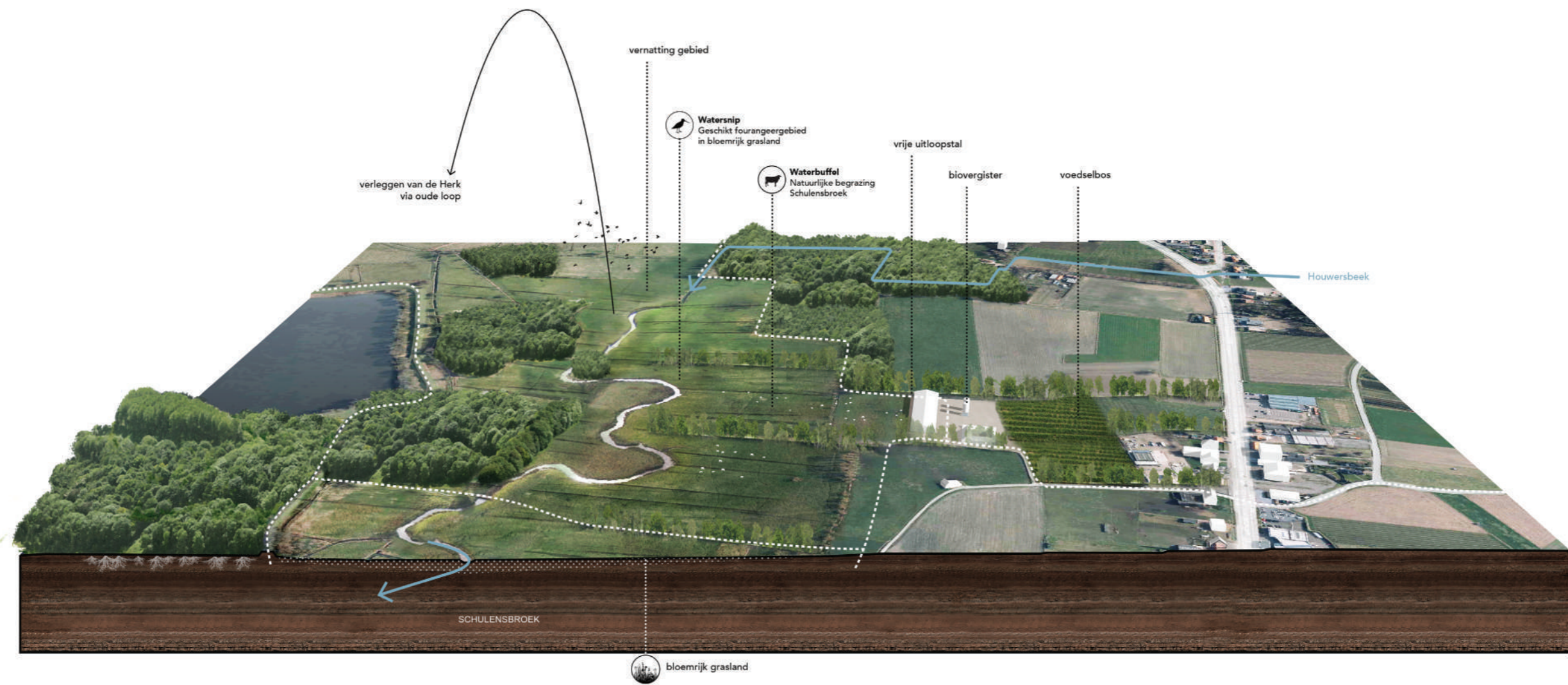
Grote veehouderij met een omschakeling naar biologische teelten. Indien een partner gevonden kan worden voor de verwerking van het vlees en verkoop is een zeer groot omzetpotentieel te verwachten, dat lijkt op het bedrijfsmodel van de Bieslandhoeve in Nederland. Ook kan worden gekozen om niet in te zetten op biologisch vlees maar op natuurvlees. Hierbij zullen de opbrengsten ongeveer liggen tussen de huidige prijs voor vlees en biologisch vlees. Zelfs zonder de vleesverwerking is deze omschakeling zeer kansrijk, al vergt het een lange termijn visie en een groot doorzettingsvermogen.

opzet en bedrijfsstromen op de Natuurhoeve

NATUUR/TEELT				POSITIE IN BEEKDAL	TEELT	PRODUCT							
				NANTE TEELTEN (BEEKDAL)									
													
													
													
													
													
													
													
													
													
													
													
													
													
													
													
													
													
													
													
													
													
													

impressie model in landschappelijke context

WATERHOEVE

Dit bedrijfsmodel gaat uit van een specialisering van activiteiten op Hoeve de Waterkant die inspelen op zowel de waterrijke omstandigheden en de opkomst van een Biobased Economy. De overgang van een fossiele economie naar een post fossiele economie speelt hierin een grote rol, waarbij niet alleen voedsel maar ook nieuwe natuurlijke grondstoffen door de landbouw geleverd gaan worden. Hierdoor kunnen op een beperkt areaal nieuwe teelten en kringlopen voor een aantrekkelijk bedrijfsmodel zorgen. Het karakter van de Hoeve transformeert hierdoor van een intensief vleesveebedrijf met 350 koeien naar een intensief agrarisch waterrijk bedrijf waar water wordt gereinigd met Riet en Lisdodde en waar algen, kroos, groente en vis worden geteeld in een nieuwe kringloop. In alle modellen behalve de waterhoeve is uitgegaan van de vraag van de familie Mees om als veehouderijbedrijf door te gaan. In het model waterhoeve is onderzocht op welke manier de bestaande streekcultuur van visvijvers die zijn aangelegd, op een nieuwe duurzame manier zouden kunnen worden doorontwikkeld.

De Hoeve bestaat uit een intensief en extensief deel. De teelt van hoogwaardige eiwitten in het intensieve deel door middel van algen of eendenkroos biedt kansen voor toepassing in bioplastics, medicijnen en cosmetica. De algen worden in gecontroleerde omstandigheden in een kas geteeld in een kringloop met vissen en groentes. In het extensieve deel wordt riet en lisdodde verbouwd en geoogst voor verwerking in vezelplaten voor isolatie en biomassa. Daarnaast wordt een recreatieve visvijver gerealiseerd die past bij het cultuurhistorische karakter van visvijvers in de streek.

ROL VAN WATER

De huidige natte weilanden worden omgevormd naar bekkens met riet en lisdodde waar het water met slechte waterkwaliteit uit de Herk en bovenstroomse landbouwgebieden wordt gereinigd. In tijden van grote wateroverlast kan extra water worden geborgen. Op het erf wordt een buitenbassin aangelegd dat volledig wordt gecontroleerd met het oog op de kapitaalintensieve teelten.

BENODIGDE INGEPEN

De weidegronden ten zuiden van de Herk worden omgevormd naar bassins omgeven door grondlichamen en een watercirculatiesysteem. Een aftappunt van de Herk en Houwersbeek zorgt voor een gecontroleerde inlaat van water en een uitlaat met pomp voor een afvoer. In de bekkens wordt riet en lisdodde aangeplant. De waterhoeve is pas een succes met een innovatieve stal/ onderzoekscentrum. Met behulp van innovatiesteun van de Vlaamse overheid kan 40% vergoed worden van de investeringen tot een max van 200.000,-. Met de verkoop ongeveer de helft van de eigen gronden kan geld vrij worden gemaakt om te investeren.

DE OPSTALLEN

De huidige vierkantshoeve voldoet niet aan de moderne bedrijfsvoering. De stallen zijn niet te hergebruiken. Dit model leunt sterk op een innovatieve stal en onderzoekscentrum. De huidige Vierkantshoeve wordt naast woning ook een plek waar uitleg aan groepen gegeven kan worden en verblijfappartementen voor onderzoekers worden gerealiseerd die meewerken op dit experimenteel landbouwbedrijf.

WATERHOEVE

LIVE FISH

PARTNERS

De partners in dit model zijn o.m. Bekkenbeheer, VMM, Aquafin, Departement Landbouw en visserij, Provincie Limburg (i.r.t. landbouw), ANB en onderzoeksinstituten.

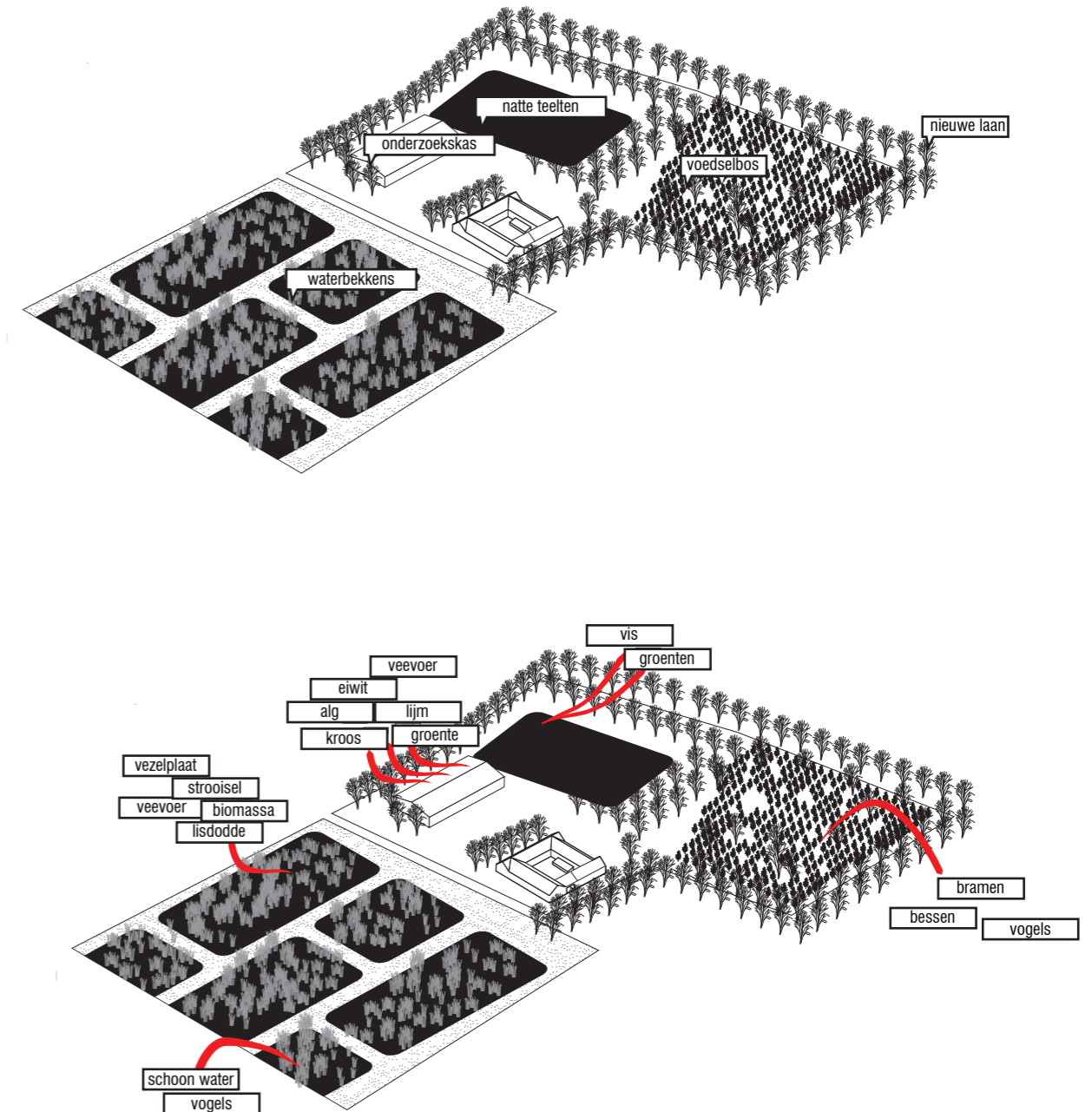
FINANCIERING & PLANNING

Dit model is mogelijk op lange termijn en vraagt beperkte publieke en aanzienlijke private investeringen.

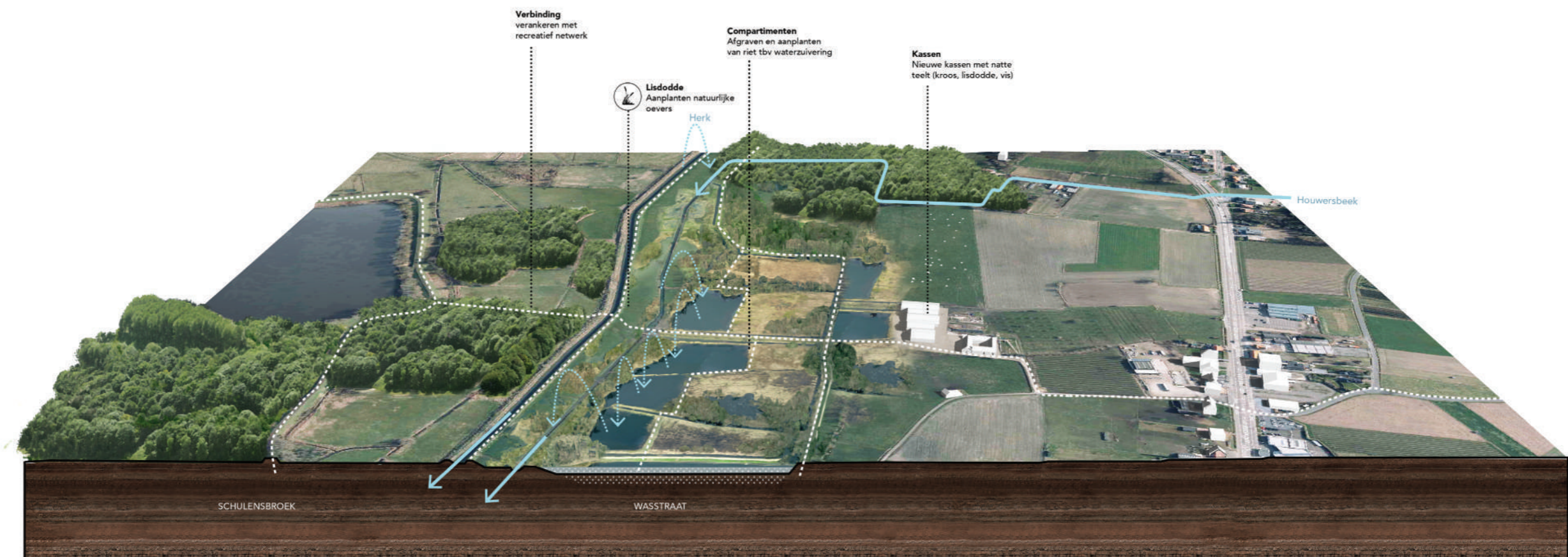
Inschatting publieke investeringen: € 150.000,-
Inschatting private investeringen: € 1.275.000,-

INKOMENSPERSPECTIEF

De hoge inkomsten uit de experimentele teelten zijn geen garantie voor de verre toekomst. De hoeve bedient een kleine specifieke markt. Mocht op termijn deze vorm van landbouw algemener worden dan zullen de prijzen dalen en neemt concurrentie toe. Het bedrijfsmodel zet daarom sterk in op kennisintensieve teelten en samenwerking met universiteiten zoals bijvoorbeeld Leuven (Be) en Wageningen (NL) waardoor steeds ingezet kan worden op nieuwe watergerelateerde producten en teelten.

opzet en bedrijfsstromen op de Waterhoeve

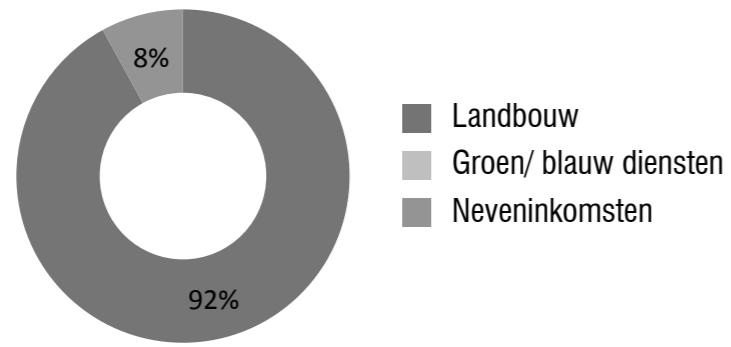

impressie model in landschappelijke context

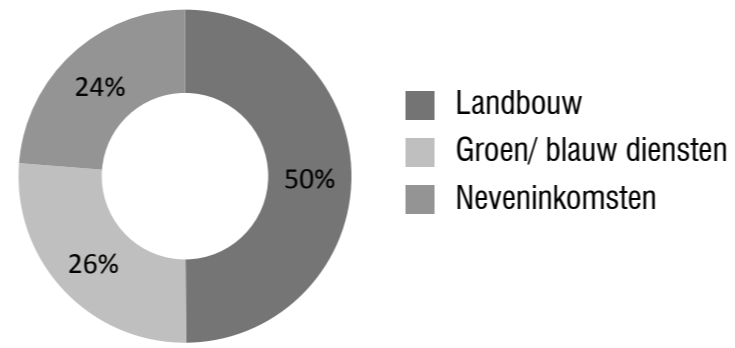
BEREKENING BEDRIJFSMODELLEN

Tijdens de begeleidingsfase werd een doorrekening van de diverse scenario's in grote lijnen doorgevoerd. Dit betreft echter geen gedetailleerde bedrijfseconomische analyse en een aantal van de gebruikte cijfers zijn wellicht voor discussie vatbaar. Een grondige bedrijfseconomische doorlichting van ieder scenario is bijgevolg wenselijk in een verdere uitwerking van dit project.

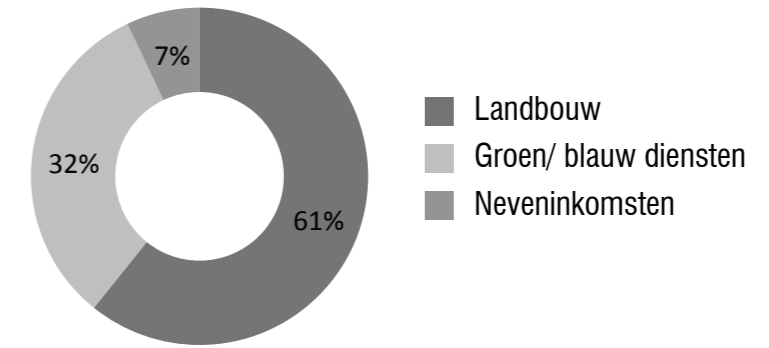
Bestaand

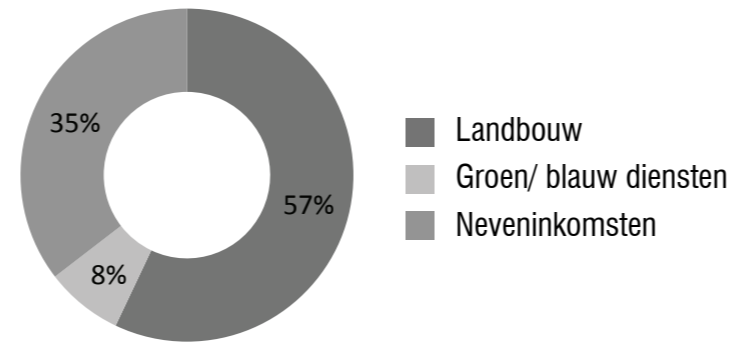
Verbrede Hoeve

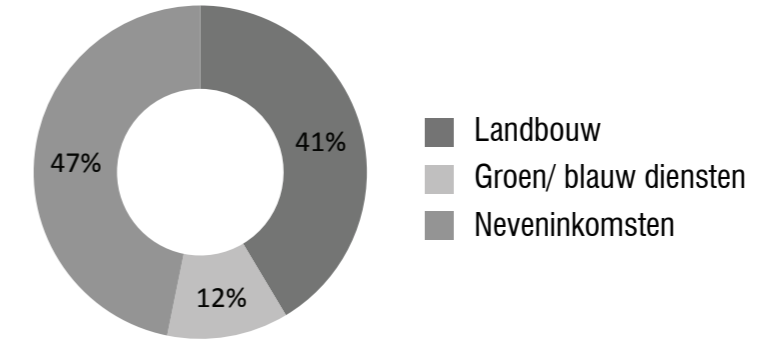
Ultimo Grutto

Waterhoeve

Natuurhoeve

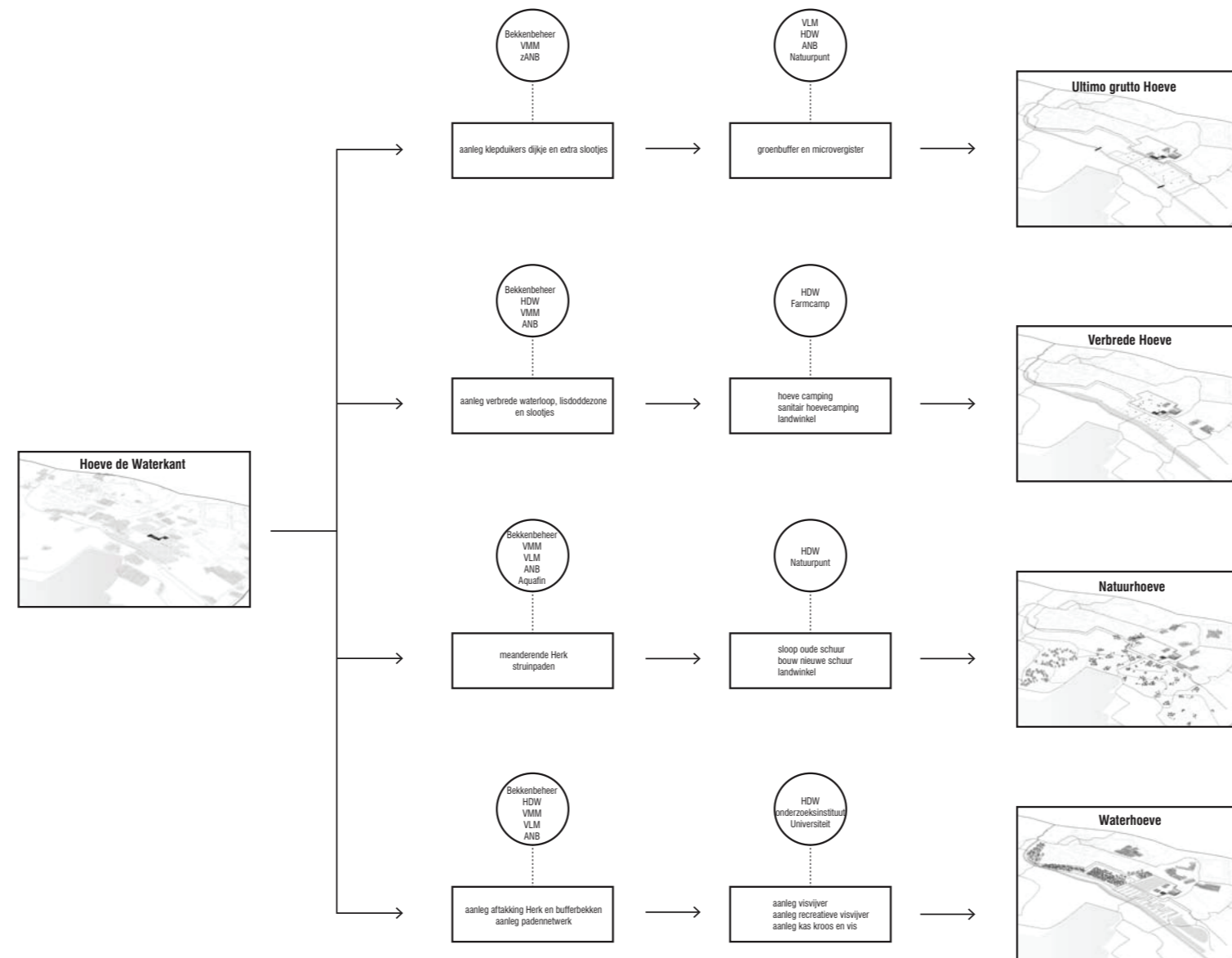

verhouding tussen landbouw, groen/blauwe diensten en neveninkomsten per model

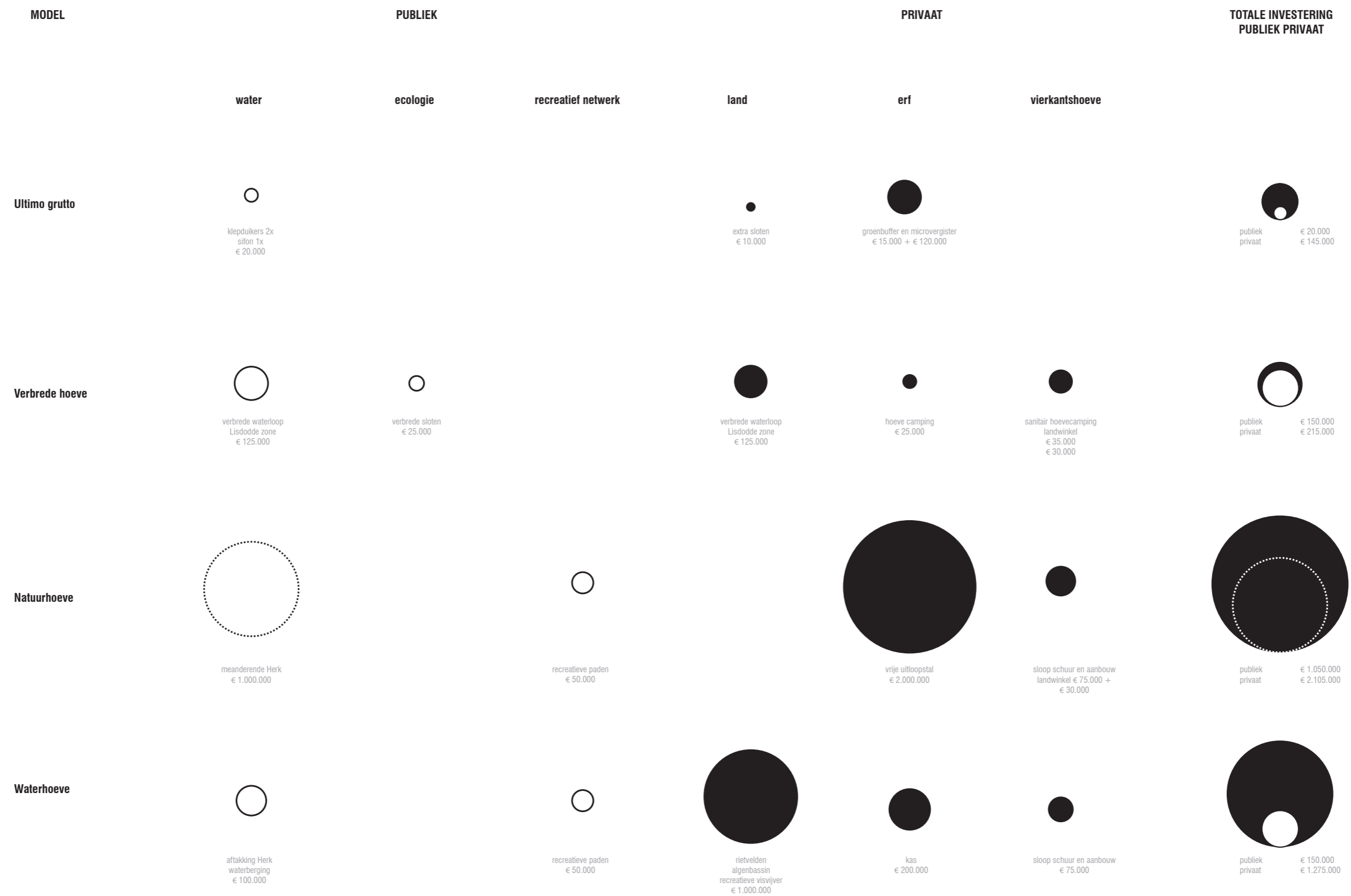
INVESTERINGEN EN TE NEMEN STAPPEN BEDRIJFSMODELLEN

De ruwe berekeningen laten zien dat de investeringen voor Natuurhoeve en Waterhoeve relatief het grootst zijn. Bij de Natuurhoeve is de publieke investering in het watersysteem een grote kostenpost. In dit model wordt a.h.w meegelift op een algemene maar ook op termijn noodzakelijke investering in het regionale watersysteem. Dit vraagt echter ook een beleidsmatige keuze.

Voor de Waterhoeve is een ingreep in het watersysteem echter noodzakelijk om zo een landschappelijke inpassing van de bassins te krijgen. Ook de teelt van vis en kroos onder gecontroleerde omstandigheden in een kas vraagt om extra investeringen. Het is met het oog op nieuwe ontwikkelingen een voorinvestering die bij succes mogelijks relatief vlot kan terugverdiend worden gezien de prijzen voor hoogwaardig eiwit en behoefte aan vis. Een grondige bedrijfseconomische doorrekening blijft echter aangewezen. De andere twee modellen vragen een eerder kleinschalige ingreep die in het algemeen een bijdrage kan leveren aan de waterveiligheid in het hele gebied en specifiek voor de hoeve.

stappenplan per model en benodigde partners

inzicht in globale kosten van de benodigde ingrepen per model

CONCLUSIES & STAPPENPLAN

CONCLUSIES

Het ontwerpend onderzoek heeft geleid tot een aantal toekomstscenario's die soms zeer innovatief uit de hoek komen (o.a. Natuurhoeve en Waterhoeve). Het gaat dan om bedrijfsmodellen waar momenteel in Vlaanderen nog geen voorbeelden van zijn. De bedrijfsvoering van Hoeve De Waterkant kan op korte tijd niet volledig transformeren, dus zomaar een scenario 'kiezen' is niet mogelijk. De richting waarin het gebied evolueert, bepaalt in sterke mate wat een realistische keuze is voor Hoeve De Waterkant. De slaagkans van een bedrijfsmodel hangt niet enkel samen met de economische haalbaarheid maar ook met de visie van de initiatiefnemer en de mogelijkheid om in de toekomst verder samen te werken aan een visie voor het gebied met partners in de streek.

Elk scenario vraagt om een stapsgewijze evolutie die mee bepaald wordt door de wensen en mogelijkheden van de Hoeve. Het betekent ook niet noodzakelijk dat kiezen voor het ene scenario een ander scenario op langere termijn uitsluit. Ultimo Grutto kan bijvoorbeeld op termijn evolueren naar Verbrede Hoeve maar ook de Verbrede Hoeve en de Natuurhoeve hebben heel wat raakpunten.

Door de vele onzekerheden die samenhangen met de bedrijfsmodellen (zie de samenvattende tabel), ziet Hoeve de Waterkant de verschillende scenario's vandaag echter nog niet als een oplossing voor hun bedrijf. Gegeven de mogelijkheden en capaciteiten van Hoeve De Waterkant vandaag, in relatie tot de 4 toekomstscenario's die zijn uitgewerkt onder de vorm van een bedrijfsmodel, lijkt vooralsnog een (deels aangepast) scenario Ultimo Grutto wel het meest haalbaar en wenselijk voor de Hoeve. Tegelijk kan het een pluspunt zijn voor de omgeving en natuurdoelstellingen van het gebied. Dit scenario betekent dat technische aanpassingen aan het waterbeheer nodig zijn en dat er een beperkte verschuiving is in focus naar groenblauwe diensten zoals waterreiniging- en berging. Door de huidige bedrijfsvoering verder te zetten maar de focus wel meer te verschuiven naar beheerovereenkomsten, kan het inkomen hoogstwaarschijnlijk verhoogd worden met een beperkte hoeveelheid inspanningen. De voorwaarden van de verschillende beheerovereenkomsten dienen dan uiteraard gerespecteerd te worden. Dit betekent ook dat de gevolgen zoals bijvoorbeeld in relatie tot opbrengsten en kwaliteit van het hooi, voldoende duidelijk moeten zijn om de totale gevolgen te kennen. Er is vandaag een terughoudendheid vanuit de hoeve omwille van het korte termijn perspectief van de meeste beheerovereenkomsten (5 jaar) en de angst voor opbrengstverliezen of slechtere kwaliteit van het hooi in natuurgebieden. Een verandering van koeienras zou vanuit dit oogpunt een logische stap zijn omdat Belgisch blauwe ras erg kritisch is op de kwaliteit hooi en natte omstandigheden. Runderrassen zoals bijvoorbeeld Limousin die robuuster zijn, afkalven zonder keizersnede en bestand tegen ziekten (leverbot) zijn dan beter geschikt en ook vanuit financieel oogpunt interessanter doordat deze minder begeleiding nodig hebben.

Er kan geconcludeerd worden dat het meest realistische scenario voor de hoeve (Ultimo Grutto) vanuit een lange termijn visie op waterbeheer van het beekdal, niet het meest optimale scenario is. In dit scenario wordt de doelstelling van waterberging door landbouw immers niet waargemaakt, of slechts in zeer beperkte mate. Op korte termijn biedt dit scenario wel een mogelijke uitkomst voor de hoeve door deze maatregelen die het landbouwkundig gebruik in het gebied ook op korte termijn leefbaar houden. PAS en andere randvoorwaarden maken echter dat het scenario van de optimalisatie van de huidige bedrijfsvoering en het nemen van maatregelen om het gebied minder nat te maken op termijn hoogstwaarschijnlijk toch een einde zullen kennen. Het inzetten op de lange termijnstappen die verderop voorgesteld worden is dan ook

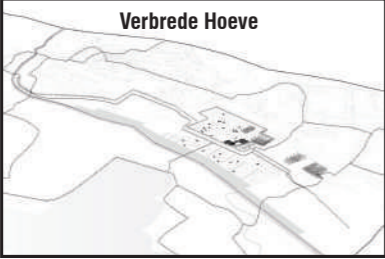
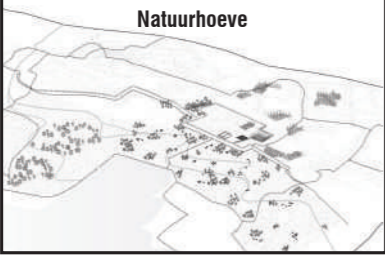

belangrijk wil men landbouw in dit gebied ook op lange termijn leefbaar houden.

Dit betekent dat een integrale visie op het waterbeheer van het buitenbekken op lange termijn nodig is, indien men naar een meer duurzaam én tegelijk voor de hoeve realistisch scenario wilt toewerken. Het scenario van de Verbrede Hoeve biedt aanknopingspunten voor een bedrijfsmodel dat nog in grote mate aansluit op de huidige bedrijfsvoering, maar waar ook waterberging door de landbouwer een belangrijke plaats in krijgt. Het bedrijf wordt in dit scenario extensiever (wat ook een positief resultaat zal opleveren voor PAS). Dit is binnen het scenario ook haalbaar indien een vergoeding wordt verondersteld voor de blauwe diensten, wat vandaag in Vlaanderen nog niet het geval is. (door ontbreken Vlaamse regeling zijn richtcijfers vanuit Nederland gebruikt). Dit maakt het moeilijker om voor een innovatiever scenario te kiezen. Er wordt in dit scenario ook ingezet op een ander soort rund, wat ook in kader van PAS positieve gevolgen zou kunnen hebben. Indien andere rassen andere consequenties hebben m.b.t. stikstofuitstoot (de Jersey-koe zou bijvoorbeeld mogelijk minder impact hebben), kan dit gevolgen hebben voor de grootte van de veestapel die het bedrijf kan houden.

De scenario's van 'adapteren' (Waterhoeve en Natuurhoeve) zijn innovatief, maar dit zien de bedrijfsleiders (nog)niet zitten, mede door de investeringen en afhankelijkheid van andere partijen in deze modellen. De voorgestelde maatregelen krijgen weinig ondersteuning, zowel vanuit beleidsruimte als budgetruimte. Bepaalde maatschappelijke diensten die hierin aan bod komen, gaan veel verder dan wat een landbouwer alleen wil of kan realiseren. Samenwerking is hier essentieel, waarbij ook taken uitbesteed zullen moeten gaan worden aan anderen. Dit betekent echter ook dat er een overkoepelende en gebiedsbreed verhaal gemaakt zal moeten worden, waar de landbouwer een schakel in is. Wil men met deze scenario's verder, dan moet dit verhaal eerst nog gemaakt worden samen met de partijen uit het gebied.

DE MOGELIJKHEDEN TOT SAMENWERKING IN DE OMGEVING MET EEN NETWERK VAN PARTNERS

Coalities zullen in alle scenario's nodig zijn om enerzijds de scenario's verder te concretiseren en anderzijds financiële ondersteuning te krijgen die nodig is om een scenario te gaan realiseren. Door in het pilootproject al een grote groep stakeholders te betrekken zijn hier wel al eerste stappen in gezet. Vervolgoverleg zal echter zeker nog nodig zijn om mogelijkheden in samenspraak met de hoeve en de betrokken partners verder uit te klaren.

MODEL	INTEGRATIE OMGEVING	INNOVATIEGEHALTE	WENSELIJKHEID & HAALBAARHEID VOOR EIGENAREN HOEVE	ONZEKERHEDEN
 <p>Ultimo grutto Hoeve</p>	+	+	++	<ul style="list-style-type: none"> - mogelijkheden voor grondenruil - mogelijkheden voor zorgwoningen - risico op kwaliteitsverlies hooi en/of opbrengstverlies - vergoeding voor de blauwe diensten is (nog) niet mogelijk - effectieve meerwaarde irt PAS
 <p>Verbrede Hoeve</p>	+++	++	+	<ul style="list-style-type: none"> - vergoeding voor de blauwe diensten is (nog) niet mogelijk - afzetmarkt biovlees is nog onduidelijk - capaciteiten/know-how van HDW misschien te beperkt - praktische haalbaarheid voor HDW (personeel)
 <p>Natuurhoeve</p>	+++	+++	0/-	<ul style="list-style-type: none"> - mogelijkheden voor grondenruil onduidelijk - grote investeringskosten - vergoeding voor de blauwe diensten is (nog) niet mogelijk - afzetmarkt biovlees nog onduidelijk - afhankelijkheid van subsidies - capaciteiten/know-how van HDW misschien te beperkt - praktische haalbaarheid voor HDW (personeel)
 <p>Waterhoeve</p>	+	+++	--	<ul style="list-style-type: none"> - grote investeringskosten - afzetmarkt van de verschillende (nieuwe) producten ongekend - interesse vanuit onderzoeksinstellingen in België voor dit soort model ongekend - vergoeding voor de blauwe diensten is (nog) niet mogelijk - opstart afhankelijk van subsidies - samenwerking met onderzoeksinstelling, rol HDW

CONCLUSIES

Gedurende het planproces zijn er diverse mogelijkheden verkend voor de toekomst van de Hoeve. Verschillende onderdelen van de scenario's botsen vandaag echter op huidig beleid en instrumentarium. Dit heeft veel te maken met de visie op landbouw. Hoewel een evolutie merkbaar is, lijkt deze visie zowel bij overheid als bij landbouworganisaties nog steeds gericht op monofunctionele grootschalige landbouw waarbij agrarische activiteiten scherp begrensd zijn met als hoofddoel het produceren van voedsel. De veranderingen in de landbouw wereldwijd laten zien dat dit om redenen zoals klimaatsverandering, voedselveiligheid, beleving, ecologie en de biobased economy verschuift naar een landbouw die integraal werkt en verbindingen zoekt met andere functies in het landschap.

KNELPUNTEN

Er wordt veel gesproken en geschreven over verbreding, nevenactiviteiten en groenblauwe diensten in de landbouw, en dit maakt ook in grote mate deel uit van de hier voorgestelde bedrijfsmodellen. Dit effectief in de praktijk brengen blijft vaak echter zeer moeilijk, wat ook blijkt uit de case van Hoeve De Waterkant:

BLAUWE DIENSTEN KRIJGEN IN DE PRAKTIJK TE WEINIG ONDERSTEUNING

Blauwe diensten zijn niet zomaar in de praktijk te brengen, zeker niet in een gebied dat niet officieel afgebakend is als overstromingsgebied. Hoewel de bijdrage die de landbouw kan leveren aan waterberging en waterbeheer één van de te volgen sporen is volgens Vlaams minister van Omgeving, Natuur en Landbouw (Boer & Tuinder, 13/10/2016), ontbreekt het vandaag aan de benodigde compensatie die wel nodig is om op lange termijn tot een duurzame invulling van waterbeheer (door landbouw) in het gebied te kunnen komen. Wil men de route van de blauwe diensten verder bewandelen, dan is een belangrijke te beantwoorden vraag of in dit gebied een maatschappelijke vraag is naar (geoptimaliseerde) waterberging (bv. onder de vorm van afgebakende wachtbekkens). In de huidige situatie worden wachtbekkens onteigend en ingericht door de overheid.

Een systeem voor waterbeheer op privégrond bestaat tot vandaag nog niet. Een mogelijkheid voor de hoeve in het bestaande systeem zou kunnen zijn dat de waterbeheerder de gronden opkoopt, dit vervolgens inricht voor wateropvang en in beheer geeft aan de landbouwer. Momenteel is die vraag er vanuit de waterbeheerders echter niet, gezien het gebied 'van nature' reeds fungeert als buitenbekken. In theorie zou je kunnen stellen dat het budget dat vandaag niet besteed moet worden aan het creëren van wachtbekkens doordat weilanden dit opvangen (bv. gronden van de hoeve in het buitenbekken), herbested zou moeten kunnen worden aan de landbouwer die het water opvangt. Maar nog beter zou zijn dat het buitenbekken een officiële rol krijgt als waterbergingsgebied en mee de toekomstige problemen van wateroverlast (niet enkel voor landbouw) kan oplossen.

AANBEVELING JAN DUIJNDAM (HOEVE DE BIESLAND)

Lange termijn afspraken (streven naar dertigjarige afspraken) zijn basisvoorwaarden voor multifunctioneel landschapsbeheer. Afspraken over waterberging bestaat uit drie onderdelen: 1. Geef het gebied officiële status als waterbergingsgebied door eenmalig dit recht af te kopen bij de landbouwer. 2. Stel de landbouwer schadeloos per individuele innudatie indien dit boven de afgesproken drie dagen komt afhankelijk van het seizoen. 3. Sta toe dat de landbouwer in noodgevallen bijvoorbeeld een pomp mag inzetten.

VERBREDING PAST NIET BINNEN BESTAANDE VISIE OP LANDBOUW

In het kader van de studie zijn diverse mogelijkheden onderzocht om de activiteiten op de hoeve te verbreden en hierdoor extra inkomsten te genereren zoals een woon-zorgfunctie of een camping. Hierbij blijkt de bestaande wetgeving een obstakel om dergelijke potentievolle activiteiten en combinaties mogelijk te maken omdat de hoeve in landbouwbestemming gelegen is.

Mogelijkheden voor groene diensten zijn er al in belangrijke mate o.a. via beheerovereenkomsten, maar de landbouwer ziet hier ook vooral nadelen in zoals korte termijnperspectief en het risico van minder opbrengst. Een bijkomend probleem en risico bij verbreding is ook dat de kans bestaat dat je als landbouwer zo ver verbreedt dat je wettelijk niet meer als landbouwer wordt aanzien, en dit ook economische en juridische implicaties heeft (bv. verkrijgen van bepaalde vergoedingen, vooral VLIF en bouwvergunningen).

Verbreding is een puzzelstuk om het geheel van het bedrijf economisch rendabel te houden, maar vraagt ook personeel en tijd en vraagt om samenwerking en coördinatie. Ook is men onbekend met de mogelijkheden en is de vraag of er een markt voor is. Een landbouwer zal geen aanbodzijde genereren als er geen afzetmarkt is. Hoewel er binnen het landbouwbeleid verschillende initiatieven zijn die verbreding in de landbouw op verschillende vlakken ondersteunen (o.a. groene zorg, thuisverkoop, agrarisch natuurbeheer, biolandbouw) blijft het voor veel landbouwers moeilijk om dit te integreren in de bedrijfsvoering.

GRONDRUIL IS ERG MOEILIJK

Grondruil zou veel problemen van de hoeve oplossen. Een deel van de lagere gronden in de natuurgebieden zou dan geruimd kunnen worden met gronden die hogerop liggen en droog zijn. Deze taak vraagt om een sterke coördinerende partij die over langere tijd een bestand opbouwt van gronden en vraag en aanbod bij elkaar brengt. Een goed functionerende grondbank en ruilverkaveling kan zowel voor de landbouw als de natuurorganisaties grote meerwaarde opleveren doordat beide functies gebaat zijn bij ontsnippering van gronden. Zonder dit perspectief blijven veel gebieden op slot zitten en is het bouwen aan een grotere structuur een moeizaam proces.

GRONDBELEID EN RECHTSZEKERHEID VOOR LANDBOUW NIET OP ORDE

Uit het pilootproject en de gebiedsanalyse die hiermee samenhangt, blijkt dat in bestaand grondbeleid de positie van landbouwers niet goed beschermd is en de vergoedingen bij een onteigening laag en de gevolgen van deze grondpolitiek erg nadelig zijn voor landbouwers en daarmee voor het onderhoud van productieve landschappen.

De landbouwer wordt niet tegen marktconforme prijzen uitgekocht maar onteigend en matig gecompenseerd (bijvoorbeeld in vergelijking met Nederland). Dit is vaak niet voldoende om nieuwe gronden te kopen waarmee het areaal wordt verkleind en indirect landbouw bij nieuwe ontwikkelingen het aflegt tegen nieuwe functies. In dit pilootproject komt dit ook goed naar voren bij de onteigening van het perceel vanwege de aanleg van het bedrijfsterrein Daelemveld. Dit is een belangrijk mechanisme dat landbouw belemmert. Ter vergelijking: indien in Nederland een stuk agrarisch land wordt omgevormd tot bedrijven terrein ontvangt de eigenaar marktconforme prijzen voor zijn grond. Hiervoor kan hij investeren in het bedrijf en nieuwe gronden aankopen. En wanneer een boer zijn eigen grond herstemd van agrarisch gebruik naar natuur ontvangt

hij eenmalig 80% van zijn grondwaarde, waarbij hij ook eigenaar blijft. Deze regelingen geven de boeren meer zekerheid in bedrijfsvoering en hierdoor zullen zij sneller geneigd zijn om ook te investeren waardoor de levensvatbaarheid van de bedrijven wordt vergroot. Enkel in het geval van dat het om gronden van een huiskavel gaat blijft een voor alle partijen correcte vergoeding moeilijker bereikbaar.

Voorbeelden hiervan in deze case zijn:

PAS leidt tot onzekerheid bij het landbouwbedrijf, gezien het momenteel onduidelijk is in welke mate de zoekzones effectief een impact hebben op hun vergunning. De toekomstige plannen m.b.t. de invulling van de zoekzones zijn momenteel niet gekend, wat het voor het bedrijf moeilijk maakt om vandaag keuzes te doen of investeringen te maken. Ook het ontbreken van een visie m.b.t. de landbouwwaarde en toekomstmogelijkheden voor bv. een rol te kunnen spelen in waterbeheer, maken het moeilijk om keuzes te maken.

RUP Daelemveld ondergaat een MER-screening, maar hier wordt de impact op landbouw zeer laag ingeschat, op basis van de landbouwtyperingskaart en een Landbouw Impact Studie die omwille van privacy-redenen over een groter gebied bekeken wordt dan het effectieve plangebied. Conclusie mbt de impact op landbouw is de volgende: "Rekening houdend met het feit dat de betrokken landbouwers op correcte wijze zullen vergoed worden voor hun verlies aan landbouwgrond, wordt het effect als gering beoordeeld." In realiteit gaat het hier echter om gronden die voor Hoeve De Waterkant interessant zijn, gezien de lage natuurwaarde en de relatief droge gronden. De vergoeding voor de gronden is hierbij ook laag en zeker niet marktconform volgens de opgave van Dhr Mees.

AANBEVELINGEN

PLEKSPECIFIEK (HOEVE EN OMGEVING)

- # 1 LOS PROBLEMATIEK GRENS BUFFERBEKKEN OP MET INGREEP OF VERGOEDING, BENUT DE PILOTSTATUS VAN PROJECT OM PRECEDENTWERKING TE VOORKOMEN
- # 2 BRENG HET HELE BEEKDAL OP ORDE VOOR TOEKOMSTIGE GROTE WATEROPGAVE, NIET ALLEEN HET SCHULENSMEER
- # 3 VERWEEF DE VERSCHILLENDE FUNCTIES IN PLAATS VAN ZONERING, WAARDOOR OOK BUDGETTEN KUNNEN WORDEN GECOMBINEERD
- # 4 ORGANISEER EEN VORM VAN SAMENWERKING TUSSEN VERSCHILLENDE PARTIJEN IN HET GEBIED WAARBIJ WATER DE BINDENDE FACTOR KAN VORMEN
- # 5 RICHT EEN GEBIEDSFONDS OP WAARIN PROGRAMMATISCH EN FINANCIIEEL AFSTEMMING PLAATSVINDT
- # 6 MAAK HET BEEKDAL HET ADRES EN ICOON VAN DEZE REGIO EN BENUT DE POTENTIES ZOALS KETENVERKOOP VAN "SCHULENSMEER PRODUCTEN"

ALGEMEEN (LANDBOUW & WATER)

- # 7 HERDEFINIEER LANDBOUW NAAR BEHEER VAN LANDSCHAP DAT VOEDSEL, GRONDSTOFFEN, ENERGIE, BIOMASSA, NATUUR EN RECREATIEF LANDSCHAP PRODUCEERT
- # 8 STEM HET LANDSCHAPS EN AGRARISCH BELEID DAAROP AF DOOR MOGELIJKHEDEN VOOR VERBREDING VAN TAKEN TE VERGROTEN
- # 9 MAAK EEN INTEGRALE VISIE OP WATERBEHEER WAARIN AGARIERS EEN ROL SPELEN EN BETREK HIERIN NIET ALLEEN DE WATERKWANTITEIT MAAR OOK DE WATERKWALITEIT
- # 10 MAAK WERK VAN GROEN-BLAUWE DIENSTEN IN LANDBOUW EN MAAK HIEROVER HELDERE, CONCRETE AFSPRAKEN VOOR EEN LANGE TERMIJN (30 JAAR IPV 3-5 JAAR) WAARDOOR BEDRIJVEN TIJD HEBBEN OM TE KUNNEN VORMEN NAAR ROL VAN WATERBEHERENDE LANDSCHAPSBEHEERDERS
- # 11 HANTEER MARKTCONFORME VERGOEDINGEN VOOR ONTEIGENDE AGRARISCHE GRONDEN, DIT BIEDT ERKENNING EN INVESTERINGSMOGELIJKHEDEN VOOR EEN LANDBOUWER
- # 12 ONDERZOEK DE MOGELIJKHEID VOOR EEN GRONDBANK, WAARDOOR BIJVOORBEELD NATTE GRONDEN KUNNEN WORDEN UITGERUILD TUSSEN NATUUR EN LANDBOUW

LEERPUNTEN PROCES

ONTWERPEN ONDERZOEK KOPPELEN AAN CONCRETE CASUS

Pilootgehalte en vraag om innovatie versus bedrijf dat nu een oplossing zoekt en beperkte investeringsmogelijkheden heeft. Dit gaat moeilijk samen, waardoor het meest innovatieve en ruimtelijk gewenste scenario, daarmee niet het meest haalbare scenario is.

De methodiek van ontwerpend onderzoek is niet gekend bij Hoeve De Waterkant, waardoor het verwachtingspatroon van de initiatiefnemer (waarschijnlijk) niet volledig ingelost werd. Het ontwerpteam zocht bijvoorbeeld naar innovatieve ideeën en ging hiervoor te rade bij een aantal voorbeeldprojecten (o.a. uit Nederland), die vaak zeer ver van het bed van Hoeve De Waterkant staan. Hierdoor kregen de initiatiefnemers op een bepaald moment het gevoel dat er enkel droomscenario's werden verkondigd. Er ontstond soms een conflictsituatie tussen enerzijds individuele belangen, capaciteit, mogelijkheden (ook financieel) en anderzijds het pilootgehalte van het project waarbij soms totaal nieuwe ideeën voor de bedrijfsvoering werden voorgesteld. Het is en blijft moeilijk om "out of the box" te denken en verder dan het huidige beleidskader. Beleidsmakers houden toch altijd vast aan de wetgeving die nu geldt. Mogelijk was het een meerwaarde geweest om ook gericht workshops te doen met andere doelgroepen (bv. onderzoekers).

BLAUWE DIENSTEN VERDER BRENGEN

Het feit dat dit een pilot is, en er nog geen compensaties bestaan voor blauwe diensten, maakt het heel moeilijk een scenario rond waterbeheer door landbouw op te stellen dat door de landbouwer als realistisch wordt gepercipieerd. Blauwe diensten en schadevergoeding is in feite het belangrijkste resultaat waar de initiatiefnemers op gehoopt hebben en die vanuit de verschillende scenario's in verschillende mate nodig zijn, maar dit past niet in huidige beleidscontext. Het pilootproject kan dit wel aankaarten maar niet veranderen. Zie ook bijlagen 4 en 5 p140-142 voor een overzicht van gebruikerscompensaties in België en Nederland.

ONDUIDELIJKHEID

Het ontbreekt aan een visie op lange termijn mbt wateropvang in het studiegebied wat het ook moeilijk maakt voor dit pilootproject om concrete voorstellen te doen. De oorspronkelijke doelstelling was altijd om te zoeken naar win-win en samenwerkingsmogelijkheden – te vertrekken vanuit verhaal van meerwaarde en niet van schade, maar dit blijft een continue uitdaging doorheen het project.

EXACTE INFORMATIE

Een gedetailleerde watermodellering zou een meerwaarde geweest zijn, maar niet voorzien in kader van ontwerpend onderzoek. Dit maakte het soms moeilijk om concrete voorstellen te doen in het kader van de waterproblematiek.

COMPLEXITEIT

De grote complexiteit van deze opdracht maakt het soms moeilijk om thema's grondig te onderzoeken en een focus te kunnen leggen (bv. de focus op water leggen, maar tegelijkertijd ook zoeken naar mogelijkheden voor natuurbeheer, invulling van de gebouwen, recreatie) Deze complexiteit heeft dan ook weer effect op de mate waarin voorgestelde bedrijfsmodellen realistisch zijn. Er moet altijd rekening gehouden worden met het feit dat dit ontwerpend onderzoek verkennend is en allerlei ideeën en voorstellen aanreikt om een oplossing voor de hoeve te vinden die ook een meerwaarde kan zijn voor de omgeving. Dit laatste betekent

dan weer dat de landbouwer zich ook voor een deel 'moet aanpassen'.

MEERWAARDE VOOR MEERDERE PARTIJEN

Tijd en energie vragen aan een grote groep stakeholders versus een project dat in eerste instantie over 1 landbouwbedrijf lijkt te gaan. Het project moet daarom zeker meer opleveren dan een enkel een oplossing voor de Hoeve. Een geïntegreerde oplossing is daarom niet de beste voor de Hoeve. Het is telkens zoeken naar een evenwicht.

STAPPENPLAN KORTE & LANGE TERMIJN

MOGELIJKE STAPPEN OP KORTE TERMIJN

Hieronder worden een aantal te nemen stappen op korte termijn voorgesteld die een waardevol vervolgproces van dit pilootproject kunnen zijn, met meerwaarde voor de hoeve en haar omgeving. Deze voorstellen van acties zijn reeds deels besproken tijdens de werkgroepen, waar ook een aantal engagementen genomen zijn. Een aantal van de voorgestelde stappen vragen bijkomende acties door initiatiefnemer en/of partners.

1. De wateroverlast voor het bedrijf en de oplossingsvoorstellen bespreken en aanpakken.

De korte termijn oplossing voor het overstort is reeds in gang gezet (stappenplan De Vroente) en zou in 2019 afgerond zijn. De overige geïdentificeerde problemen m.b.t. de waterproblematiek van de Hoeve zijn op de werkgroep erkend, maar vragen om een bijkomend onderzoek naar praktische haalbaarheid en effectief nut van de voorgestelde maatregelen, zoals een extra sifon met terugslagklep, pomp en extra grachten, naast ook het modelleren van de Houwersbeek en de Herk om de waterproblematiek kwantitatief te concretiseren. De VMM en provinciale dienst waterlopen engageren zich om dit verder te bekijken (contactpersoon: Michel Decat).

2. Werkgroep blauwe diensten

Gezien het in kader van dit pilootproject niet haalbaar was om financiële schadevergoedingen of mogelijkheden van compensatie voor blauwe diensten door landbouw binnen (en buiten) het huidige regelgevend kader verder te onderzoeken, maar dit wel een zeer belangrijk pijnpunt en ontbrekende schakel bleek binnen dit pilootproject, is het aangewezen dit verder te onderzoeken. Hoewel de opstart van een RUP en/of landinrichting hier mogelijk een antwoord kunnen bieden (zie verder), zijn dit vrij logge procedures van lange termijn. Vraag is of er geen meer flexibele instrumenten mogelijk zijn / inzetbaar zijn.

3. Beheercommissie water

Dit project toont duidelijk aan dat er nood is aan een overlegforum waarbij verschillende gebiedsactoren op regelmatige basis samengebracht worden. Vandaag wordt nog teveel naast elkaar in plaats van met elkaar gesproken. Veel organisaties zijn bezig in het gebied maar (enkel) vanuit hun eigen invalshoek. Een beheercommissie dient enerzijds te groeien van onderuit, met lokale actoren die deelnemen (dit kan verder bouwen op de werkgroep die reeds was samengesteld vanuit het pilootproject, aangevuld met deelnemers zoals bv. LRM, OSM), anderzijds is een financiële en inhoudelijke omkadering nodig voor deze beheercommissie, een overkoepelend project dat de beheercommissie mee financieel kan ondersteunen. Op korte termijn is dit niet realistisch. Wel kan het zinvol zijn om te starten met een kleinere beheercommissie water als eerste stap (met o.a. VMM, Provinciale dienst waterlopen, Aquafin), gezien 'water' in dit gebied een rode draad kan vormen tussen de verschillende sectoren. (contactpersoon: Michel Decat en Jan van Velk).

4. Beheerovereenkomsten natuur

Weidevogelbeheer is mogelijk, gronden van Hoeve De Waterkant liggen deels in de uitbreidingsperimeter, maar de deadline voor indiening van aanvragen in 2016 is gepasseerd. Er dienen hierover keuzes gemaakt te worden door Hoeve De Waterkant. Dit kan in ondersteuning door een bedrijfsplanner van VLM gebeuren (contactpersoon: Martijn Erkens). Naast een beheerovereenkomst weidevogels kan ook samengewerkt

worden voor het beheer van de natuurgebieden zoals nu ook met landbouwers binnen Schulensbroek reeds gebeurt (contactpersoon: Piet Rymen).

5. LIFE project Delta (2016-2021)

Gezien de recente opstart van het LIFE project, is er een opportuniteit om vanuit dit pilootproject aan te haken op het LIFE project Delta (2016-2021), en minstens om alle interessante input vanuit dit project te verzamelen in kader van een mogelijk vervolgtraject voor het pilootproject van Hoeve De Waterkant. Binnen het LIFE project is een eco-hydrologisch onderzoek aanbesteed dat ook het buitenbekken omvat. De Vroente valt binnen de perimeter van het onderzoek. De resultaten van deze studie (verwacht tegen eind 2017) zullen waardevol zijn om ook het toekomstperspectief van Hoeve De Waterkant en omgeving concreter uit te kunnen zetten. Omgekeerd kan een herinrichting of alternatief beheer van de gronden van Hoeve De Waterkant waardevol zijn i.r.t. het LIFE project en indien de Hoeve hiervoor open staat. Het LIFE project focust weliswaar op het binnenbekken, en op de thema's water en natuur, maar biedt mogelijk een startpunt voor een beheercommissie die ruimer kijkt (contactpersonen: Stefan Verswijfelt, Natuurpunt – Joke Rymen, Regionaal landschap, Katleen Van den Berg, ANB).

6. Koppeling maatregelen voor waterbeheer met RUP uitbreiding bedrijventerrein Daelemveld (nog niet concreet besproken, wel geopperd op de laatste werkgroep)

Mogelijk is er op korte termijn een link te leggen met het RUP voor de uitbreiding van bedrijventerrein Daelemveld. In het uitbreidingsplan, deels op de gronden van de hoeve, worden maatregelen genomen i.k.v. buffering en verminderen van impact van het bedrijventerrein op overstroming (o.a. 2 bufferbekkens, hergebruik van hemelwater, overstromingsvrij bouwen, ...), maar er is nog steeds een overstort richting de Houwersbeek mogelijk. Vraag is of het mogelijk is de lasten die door het bedrijventerrein veroorzaakt worden te internaliseren, vanuit niet-afwentelingsprincipe te beargumenteren dat er ook investeringen stroomafwaarts zullen genomen moeten worden? (contactpersoon via de gemeente Herk-de-stad, Lotte Poncelet).

7. AANTREKKINGSKRACHT VAN DE HOEVE VERHOGEN

De aantrekkingskracht van de Hoeve kan vergroot worden door initiatieven van de Hoeve zelf (website, herinrichting erf, etc...). De plannen voor een ontsluiting van de zuidzijde van Schulensbroek via een recreatief pad dienen verder opgevolgd te worden, gezien dit een belangrijke meerwaarde kan opleveren voor de hoeve vanuit recreatief oogpunt (contactpersoon: Piet Rymen, vrienden van Schulensbroek en gemeente Herk-de-Stad)

8. LEADER 2017

Een nieuw project opstarten vanuit de oproep LEADER 2017 van de Plaatselijke Groep Haspengouw is een opportuniteit indien men effectief een aantal innovatieve aspecten die in dit project werden voorgesteld verder wenst te onderzoeken (vooralnog is dit echter niet het geval). Het beschikbare budget kan besteed worden aan projecten die ingepast kunnen worden in de thema's van de lokale ontwikkelingsstrategie "bodem- en waterbeheer" en "landbouw- en natuureducatie" (in totaal is 608.305€ voorzien aan co-financiering van max 65%, deadline voor projectconcepten is 24 maart 2017). Mogelijk kan een verder onderzoek van de

voorgestelde maatregelen van waterbeheer in een LEADER project opgenomen worden binnen een scenario van waterberging door landbouw. Gezien echter voorlopig nog onduidelijk is of een LEADER-project hier een optie is als vervolgt raject en mogelijke partners en investeerders voor een concreet project binnen leader nog gezocht moeten worden, komt de LEADER oproep van 2017 waarschijnlijk te vroeg. Latere oproepen bieden dan wel nog steeds kansen voor een toekomstig project. (contactpersoon davy.froyen@limburg.be.)

MOGELIJKE STAPPEN OP LANGE TERMIJN

Er is nood aan de opbouw van een meer duurzame visie op landbouwgebruik, water- en natuurbeheer in het gebied op lange termijn. Het binnenbekken wordt betrokken in het LIFE project, maar de toekomst van het buitenbekken en de visie op het landgebruik is hier onduidelijk. Er wordt vanuit natuurdoelstellingen naar gekeken (o.a. de zoekzones) en er is een sterke overlap met Natura2000 gebieden, maar een aanzienlijke oppervlakte aan landbouwgrond in de vallei en overgangszone valt grotendeels buiten het Gewestelijk Ruimtelijk Uitvoeringsplan "Onderdelen Grote Eenheid Natuur Schulensbroek" in het noorden en Herbevestigd Agrarisch Gebied in het zuiden, waardoor een duidelijke visie zowel vanuit de natuur als landbouwsector ontbreekt. Er zijn zodanig veel beleidskaders van toepassing dat het de vraag is in welke mate de "(landschappelijk waardevol) agrarisch gebied" de lading voldoende dekt. Tegelijk is het wachtbekken Schulensmeer een belangrijke overstromingsbuffer van het Demerbekken en is er nood aan een visie op lange termijn, rekening houdend met de trends van klimaatverandering en urbanisatie. Tot slot is het gebied landschappelijk waardevol en recreatief interessant, maar mist het vandaag een goede connectie met de recreatieve trekpleister het Schulensbroek (noordzijde). Er passeren recreatieve netwerken in de buurt, waarin de hoeve een interessante schakel kan zijn. Dit betekent concreet dat het aangewezen zou zijn om een gebiedsgericht project op te starten, waarin verschillende open ruimte partijen betrokken zijn en waarbinnen een duurzaam bedrijfsmodel van Hoeve De Waterkant (en mogelijk andere landbouwers) een plaats in kan krijgen.

Mogelijkheden zijn:

1. Landinrichting

Landinrichting heeft een groot aantal instrumenten ter beschikking die zeker een meerwaarde zouden kunnen opleveren en een aantal vlakken mogelijk oplossingen kunnen bieden voor knelpunten die in kader van het pilootproject zijn vastgesteld (o.a. vergoeding ingevolge actieve inschakeling als overstromingsgebied, instrumenten voor grondenruil (bv. herverkaveling op kracht van wet (met planologische ruil), grondenbank), erfgoedinstellingen tot openbaar nut, dienstenvergoedingen, inrichtingswerken, vergoeding voor waardeverlies van grond, dienstenvergoeding. De instrumenten van het decreet Landinrichting, kunnen toegepast worden om een landinrichtingsproject uit te voeren maar ook voor elk plan, project of programma dat goedgekeurd is door de Vlaamse Regering, het provincie- of het gemeentebestuur via de opmaak van een inrichtingsnota. De verantwoordelijke instantie voor de realisatie van het project, plan of programma maakt de inrichtingsnota op in overleg met de Vlaamse Landmaatschappij. De initiatiefnemer van het project, plan of programma staat in voor de financiering van de uitvoering van de inrichtingsnota. Er zijn twee alternatieven om een landinrichtingsproject te starten:

-Spoor 1: Spoor 1 wordt enkel geïnitieerd op vraag van de minister van Leefmilieu. De vraag voor de opstart van een inrichtingsproject dient dus ook tot bij de minister te geraken. De effectieve opstart van een landinrichtingsproject – spoor 1, is sowieso voor de lange termijn. Nadeel is dat dit project op de wachtlijst komt en via de landinrichtingscommissie al dan niet prioriteit krijgt.

-Spoor 2: de opmaak van een Inrichtingsnota (door gemeente, provincie of gewest), die ook het gebruik van een aantal instrumenten mogelijk maakt. Dit initiatief kan makkelijker genomen worden dan in spoor 1, maar dan dient de financiering te komen van de vragende partner.

2. Stroomgebiedbeheerplan

In een nieuw stroomgebiedbeheerplan (na 2021) zou kunnen opgenomen worden hoe dit gebied zich in de toekomst kan ontwikkelen. Dit betekent dat de uitdagingen die vanuit dit pilootproject voortkomen als opgave worden meegenomen in een voortraject voor een nieuw plan. Opvallend is dat reeds in het huidige stroomgebiedbeheerplan blauwgroene diensten worden vermeld als stimulans om anders om te gaan met grondgebruik van natte beekdalen, maar vooralsnog werd hierrond voor dit gebied nog geen actie ondernomen. (Contactpersoon Koen Martens (VMM/AW))

3. Opmaak RUP

Dit is een actie die pas gezet kan worden indien er meer duidelijkheid is over de toekomstige visie op het gebied. Via een RUP kan de landbouwfunctie en rol van waterbeheer duidelijk vastgelegd worden, met hieraan gekoppelde mogelijkheden voor compensatie (bv. bij waterbeheer door de landbouwer).

In relatie tot een scenario waarin de mogelijkheden voor co-housing en/of zorgwoningen verder geconcretiseerd worden, is een RUP ook een aangewezen instrument. Groene zorg Limburg en co-housing Limburg zijn in dat geval (bijkomend) te betrekken partners. In principe is de ligging van de hoeve niet ideaal voor een woon(-zorg) project want buiten de kernen gelegen). Dit werd ook meermaals opgemerkt tijdens de werkgroepen. De meerwaarde is echter wel dat het zorgaspect dat men aan wonen op de hoeve wenst te koppelen een maatschappelijke meerwaarde kan betekenen (o.a. deels opvangen van mantelzorg, bieden van een groene zorgomgeving, ...), en dat dit tegelijkertijd de landbouwer kan helpen om aan landbouw te blijven doen (omwille van meer inkomsten / inkomstzekerheid).

4. Spin off LIFE

het LIFE traject biedt lange termijnperspectieven en kan leiden tot spin-offs. De resultaten van LIFE samen met PPPL (en eventueel LEADER) kunnen een interessant vervolgt raject opleveren en dit inhoudelijk voeden. In Schulensbroek en omgeving speelt een opgave voor natuur, water én landbouw. De opgave opentrekken naar de mogelijke rol van landbouw is nodig.

5. Blauwe diensten uitwerken en concretiseren

Algemeen is het bijkomend zinvol indien in de toekomst de concepten van hemelwaterheffing / verhardingstaks / blauwe diensten / ... verder worden uitgewerkt via beleidsondersteunend onderzoek. Dit zal op initiatief van het Vlaams gewest moeten gebeuren (bv. samenwerking VMM, Departement Landbouw, ANB).

Voor een lange termijn plan lijkt het erop dat veel zaken zullen samenvallen binnen een 5-tal jaar. De periode 2020-2021 kan een belangrijk sleutelmoment zijn om de lange termijn visie verder te concretiseren, de

opgave voor herinrichting met win-wins voor landbouw-natuur-water op te nemen:

-einde life project in 2021

-einde huidig stroomgebiedbeheerplan in 2021 / opstart nieuw stroomgebiedbeheerplan

-in 2018 zou het wetgevend kader omtrent PAS uitgewerkt zijn ovv de D-PAS (Definitieve PAS).

-Landinrichting spoor 1 staat sowieso in de wachtlijst, maar misschien is een termijn van 5 jaar wel realistisch

-einde LEADER-project indien dit zou uitgevoerd worden ten laatste eind 2019

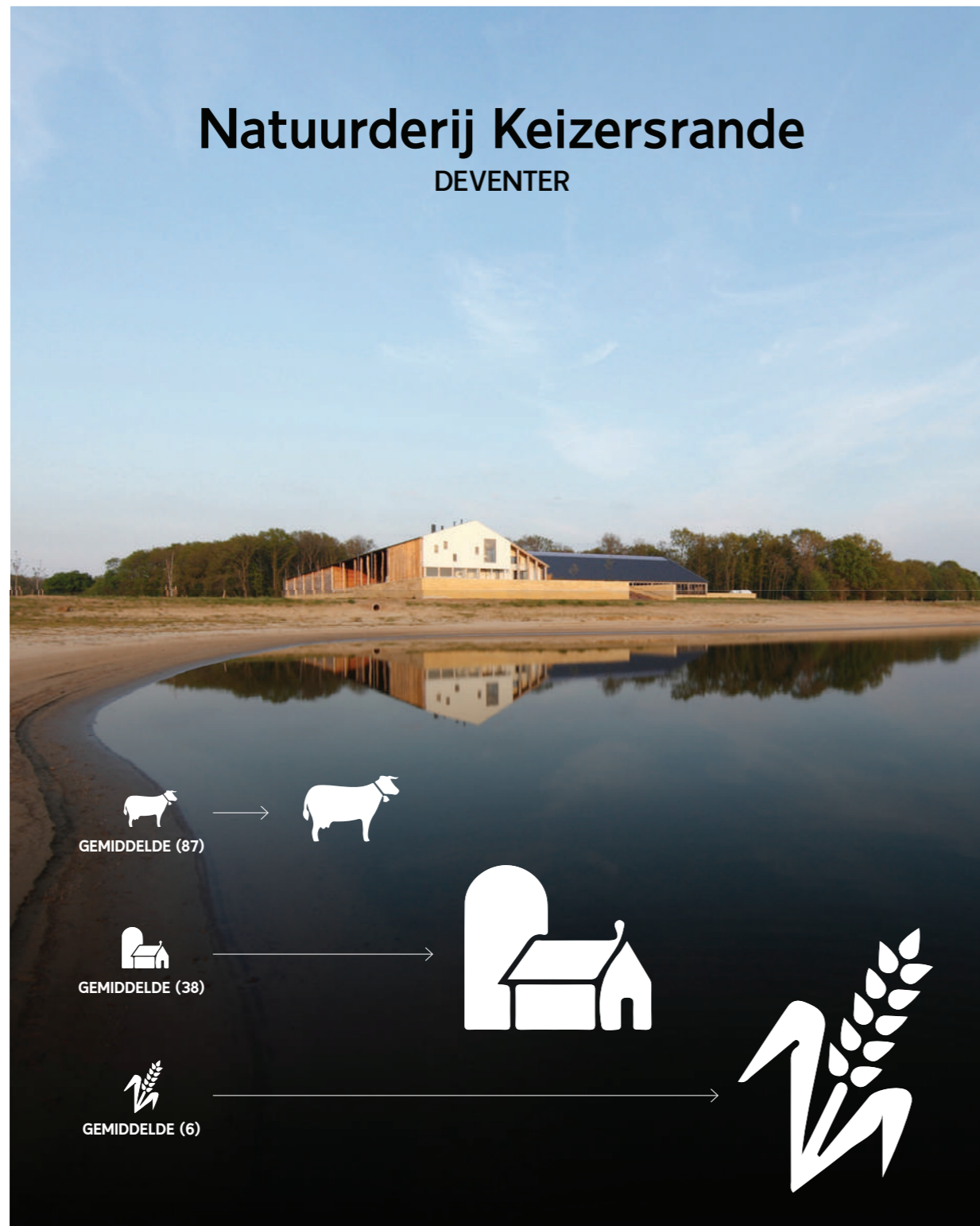
BIJLAGEN

1. GERAADPLEEGDE BRONNEN & BIBLIOGRAFIE

- Actualisatie berekeningen Boeren voor Natuur, Wageningen UR Livestock Research, 2013
Algemene Vereniging voor de Rietcultuur in Nederland. Buro Natuur plus Water, 2006
Aquatische Landbouw – haal meer uit, land én water. Veenweiden Innovatiecentrum, (s/d)
Azolla: Van plaagsoort tot groenproduct. Onderzoekcentrum B-WARE; Afdeling Aquatische Ecologie en Milieubiologie Radboud Universiteit, 2015
- Blauwe diensten door de Vlaamse land- en tuinbouw. Departement Landbouw en Visserij afdeling Monitoring en Studie, 2009
Blauwe diensten door de Vlaamse land- en tuinbouw, Sylvie Danckaert en Koen Carels, 2009
- Circular Fryslân: De Economie van de Toekomst – nieuwe banen voor een veerkrachtig en innovatief fryslân. Metabolic; Urgenda, 2015
Circular Economy - from wish to practice, RLI, 2015
- De boer als waterbeheerder – Mogelijkheden Kaderrichtlijn Water op bedrijfsniveau. Praktijkonderzoek Plant & Omgeving Wageningen, 2006
De ECOFERM Kringloopboerderij in de praktijk. Innovatie Agro & Natuur, 2016
De Economie van de Toekomst – Kringloopboerderij. Circulair Friesland (<http://www.circulairfriesland.fr/icoonprojecten/kringloopboerderij/8>)
Dikke fractie van gescheiden drijfmest goed alternatief voor ruige mest in weidevogelgrasland. Groene Ruimte – nieuws, 2016
- Ecologisch onderzoek naar de effecten van bufferstroken langs watergangen. Een literatuuronderzoek naar werking, rendement en kansrijkdom. STOWA, IBN-DLO en IWACO, (s/d)
Effluentpolishing met kroos - Deelrapport 3. Kroos als product. Livestock Research Wageningen UR, 2012
Effluentpolishing met kroos – Deelrapport 7 Koepelrapport gebaseerd op informatie uit alle deelrapporten. Tauw, 2012
Effecten van landschapselementen op de ammoniakdepositie in Natura 2000-gebieden. Alterra Wageningen UR, 2015
Eindontwerp Inrichtingsplan Dynamisch Beekdal, Waterschap Aa en Maas, 2006
Eiwitrijk eendenkroos als ideaal substituuut voor soja in veevoer. Engineeringnet.nl (<http://www.engineeringnet.nl/printvriendelijk>).
- Grasraffinage en gebruik van grasvezel in de rundveevoeding. Livestock Research Wageningen UR, 2015
Groene en blauwe diensten in Vlaanderen Praktijkervaringen, Departement Landbouw en Visserij, Sylvie Danckaert, Dirk Van Gijsegem, Leen Bas, 2011
- Haalbaarheidsstudie naar de ontwikkeling van eendenkroos als een nieuw zetmeelgewas. Stichting Sustainable Forum, 2010
Herstel broekbossen. Directie Agrokennis, Ministerie van Economische Zaken, 2013)
Het ABC van de Demervallei, een loop door de geschiedenis. Regionaal landschap Noord-Hageland, 2011
Het sluiten van de mineralenkringloop rondom de Nederlandse veevoerproductie - Alternatieven voor de huidige Zuid-Amerikaanse soja in Nederlands veevoer en advies over het sluiten van de mineralenkringloopUniversiteit Utrecht, 2013
Historische ecologie in Limburg Deelstudie DE Wijers – Thematisch rapport. Regionaal Landschap Lage Kempen, 2014
- In drie seizoenen ton extra inkomen. Redactie Boerenbusiness, 2012
- Kansen voor de aanleg van wilgenplantages in Nederland. Boosten, M; Oldenburger, J., 2011
Kroos zuivert effluent effectief. Otte, A; van Hoorn, M.,(s/d)
[asp?Id=10851&titel=Eiwitrijk%20eendenkroos%20als%20ideaal%20substituut%20voor%20soja%20in%20veevoer%20](http://www.waarnieuws.nl/2015/05/20/asp?Id=10851&titel=Eiwitrijk%20eendenkroos%20als%20ideaal%20substituut%20voor%20soja%20in%20veevoer%20)
- Laat het ons nou doen! Voorlopige ervaringen met nieuwe vormen van beheer in de Pilot Natuurbeheer Krimpenerwaard LemTec Process – innovatieve wastewater solutions. Lemna Technologies Inc, (s/d)
- Mogelijkheden om blijvend grasland in Natura 2000 gebieden te vernieuwen. Wageningen UR, 2016
- Naar nieuwe ketens voor het benutten van eendenkroos. InnovatieNetwerk, 2009
Na de overstromingen: natuurgebieden stikken onder vervuild slib. Natuurpunt, 2016
Natuurlijk Rietsnijden! – Toekomstvisie voor de rietcultuur in de Nederlandse laagveenmoerasgebieden opgesteld op initiatief van de Natuurlijke zuiveringsystemen. Tauw, (s/d)
Nutri-hof - een concept voor Geïntegreerde aquacultuur. InnovatieNetwerk; Regio Noord-Veluwe, 2012
Nederlandse Catalogus Groenblauwe diensten. DLG/IPO, 2015
Noord Deurningen – Kosten en baten mestvergisting. Tauw, (s/d)
- Onderzoek naar effecten van microvergisting op milieu, landschap en landbouwstructuur. JOZ b.v., (s/d)
Onderzoek ten bate van de tussenevaluatie. Alterra, 2016
Ontwikkeling van broekbossen – Symposium, Ecologie en de praktijk. B-WARE Research Centre Radboud Universiteit Nijmegen, 2014
Op weg naar een natuurinclusieve duurzame landbouw. Alterra, 2015
- Paludicultuur – kansen voor natuurontwikkeling en landschappelijke bufferzones op natte gronden. Onderzoekcentrum B-WARE, 2014
- Ruimte voor duurzame landbouw, RLI, 2013
- Stadsboeren in Nederland. Professionalisering van de stadsgerichte landbouw, Van Bergen Kolpa/Alterra, 2016
Stroomgebiedbeheerplan voor de Schelde 2016-2021, Bekkenspecifiek deel Demerbekken, 2016
Subsidies voor agromilieumaatregelen - Algemeen, Departement landbouw en visserij, 2016
- Teelthandleiding lisdodde - Een teelthandleiding voor lisdodde in Noordoost Friesland, Hogeschool VHL, 2014. Hogeschool VHL, 2014
The effects of riparian forest restoration on catchment flood scale risk and flood hydrology, University of Southampton en Birmingham, 2015
Urban Agriculture, It is a Business, Van der Schans et al, 2015
Urbanisatie en klimaatverandering: zowel meer droogte als meer overstromingen in Vlaanderen, Ku Leuven, 2015
- Vernatting voor veenbehoud - carbon credits & kansen voor paludicultuur en natte natuur in Noord-Holland. landschap Noord-Holland, 2014
Verslag Symposium Voedselproductie en voedselzekerheid. Ku Leuven, 2015
Vlaming pioniert met ultieme kweekvis. De Tijd, Donderdag 9 Oktober 2014
Voederbomen in de landbouw - Meer waarde per hectare door multifunctioneel landgebruik. Louis Bolk Instituut, 2014
Voorwaarden aan pacht in project `Natuurlijk Boeren aan de Kleine Beerze. Groene Ruimte – nieuws, 2016
- Waterkwaliteit en veehouderij. Rotgers, 2016
Waterlinzen – gezond & lekker. ABC-Kroos BV, (s/d)
Waterpark Het Lankheet. Biodiversiteit.nl (<http://www.biodiversiteit.nl/slag/voorbeelden/waterparkhetlankheet>), 2016
Welk karakter krijgt het veenweidegebied? Niemans, J (<http://wiemaaktnederland.nl/welkarakterkrijgthetveenweidegebied/>), 2015
www.natuurpunt.be/nieuws/na-de-overstromingen-natuurgebieden-stikken-onder-vervuild-slib, Natuurpunt, 2016
www.agriholland.nl/dossiers/ammoniak/home.html

2. REFERENTIEPROJECTEN

Annette Harberink
Extensieve Melkveehouderij

Op de Natuurderij Keizersrande produceren we melk, hebben we natuur, een prachtig landschap en garanderen we een goede doorstroming van de rivier.

veestapel

160 koeien MRIJ
0,94 gve / ha

x30

oppervlakte

170 ha oppervlak

x30

30 ha akkers

x5

140 ha natuurlijk grasland

x20

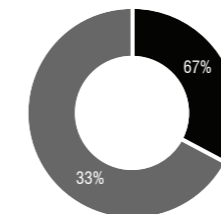
5 ha landschapselementen

x2

1,5 fte

x1

groene + blauwe
diensten
33%

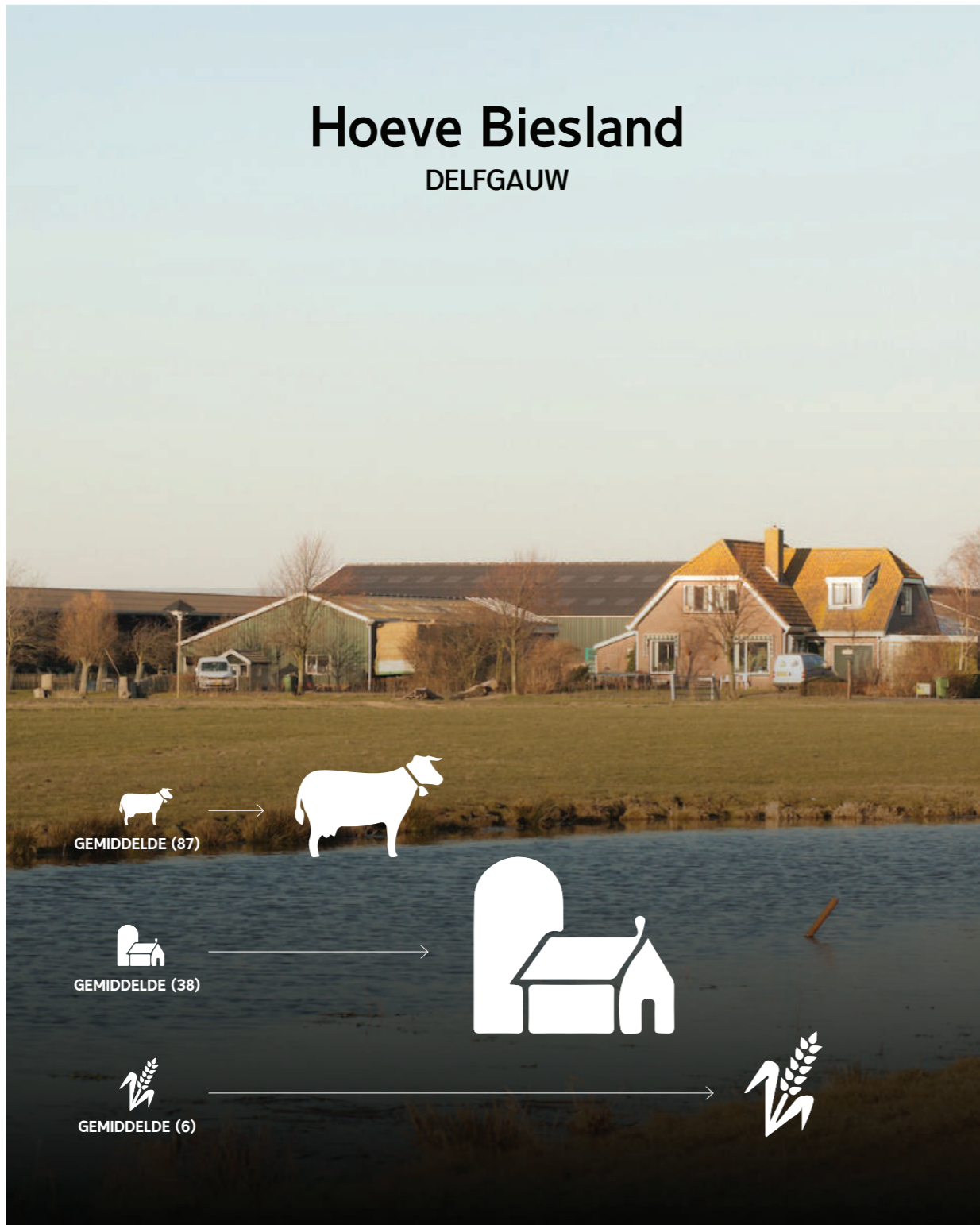
0,60ct / liter EKO Holland
Informatiepunt
Kaaswinkel
100% pacht

€ OMZET : € 350.000,-

€ INKOMSTENDERVING : € 500.- p / ha

Hoeve Biesland

DELFGAUW

Jan en Mieke Duijndam

Extensieve Melkveehouderij

Bio-dynamisch boeren betekent dat alle kringlopen gesloten zijn en dat er een gezonde samenhang is tussen mens, dier, natuur en kosmos.

veestapel

238 koeien
1,4 gve / ha x30

oppervlakte

167 ha oppervlakte x30

12 ha akkers x5

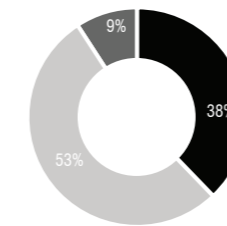
155 ha natuurlijk grasland x20

12 fte x1

groene + blauwe diensten

€ 122.000,-
9%

Neven
€ 700.000,-
53%

Boerderij
€ 500.000,-
38%

Melk, vlees, 35 schapen.
10% natuur vriendelijke oevers, extra waterberging probleem van HHS opgelost. Weidevogels en wandelpad geven conflict.
nevenactiviteiten (vleesverwerking, landwinkel, groentetuin)
38% pacht, 12% erfpacht, 26% natuurpacht, 24% eigendom

€ OMZET : € 1.322.000,-

€ INKOMSTENDERIVING : € 1.436,- p / ha

Hoeve de Waterkant

Herk-de-Stad

GEMIDDELDE (87)

GEMIDDELDE (38)

GEMIDDELDE (6)

Patrick en Anja Mees-Gielis

Intensieve Zoogkoeienbedrijf

Het is een gespecialiseerde boerderij voor het kweken van runderen van het Belgisch Wit-Blauwe ras.

veestapel

150 Belgisch Wit-Blauwe koeien
1,79 gve / ha

oppervlakte

84 ha oppervlak

38 ha akkers

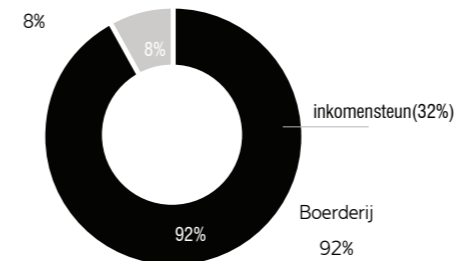
46 ha natuurlijk grasland

2 fte

nevenactiviteiten

Kinderfeestjes, kort en langverblijf (BnB), jeugdzorg dagbesteding, Verkoop van vlees, aardappelen, mais, graan. Nevenactiviteit; toerisme, diensten, schadevergoedingen, inventariswijzigingen, premies voor landbouw en zorgboerderij

De Stoerderij

SON EN BREUGEL

GEMIDDELDE (87)

GEMIDDELDE (38)

GEMIDDELDE (6)

Arjan Swinkels
Waterbuffelboerderij

Het klimaat in Nederland is erg geschikt voor het houden van waterbuffels, omdat een buffel niet goed tegen warmte kan.

veestapel

37 waterbuffels x30
1,48 gve / ha

oppervlakte

25 ha oppervlak x30

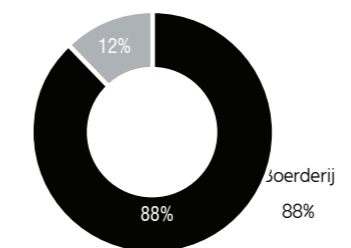
9 ha akkers x5

16 ha natuurlijk grasland x20
€ 100,- - € 200,- p / ha
staatsbosbeheer

1 fte x1

nevenactiviteiten

12%

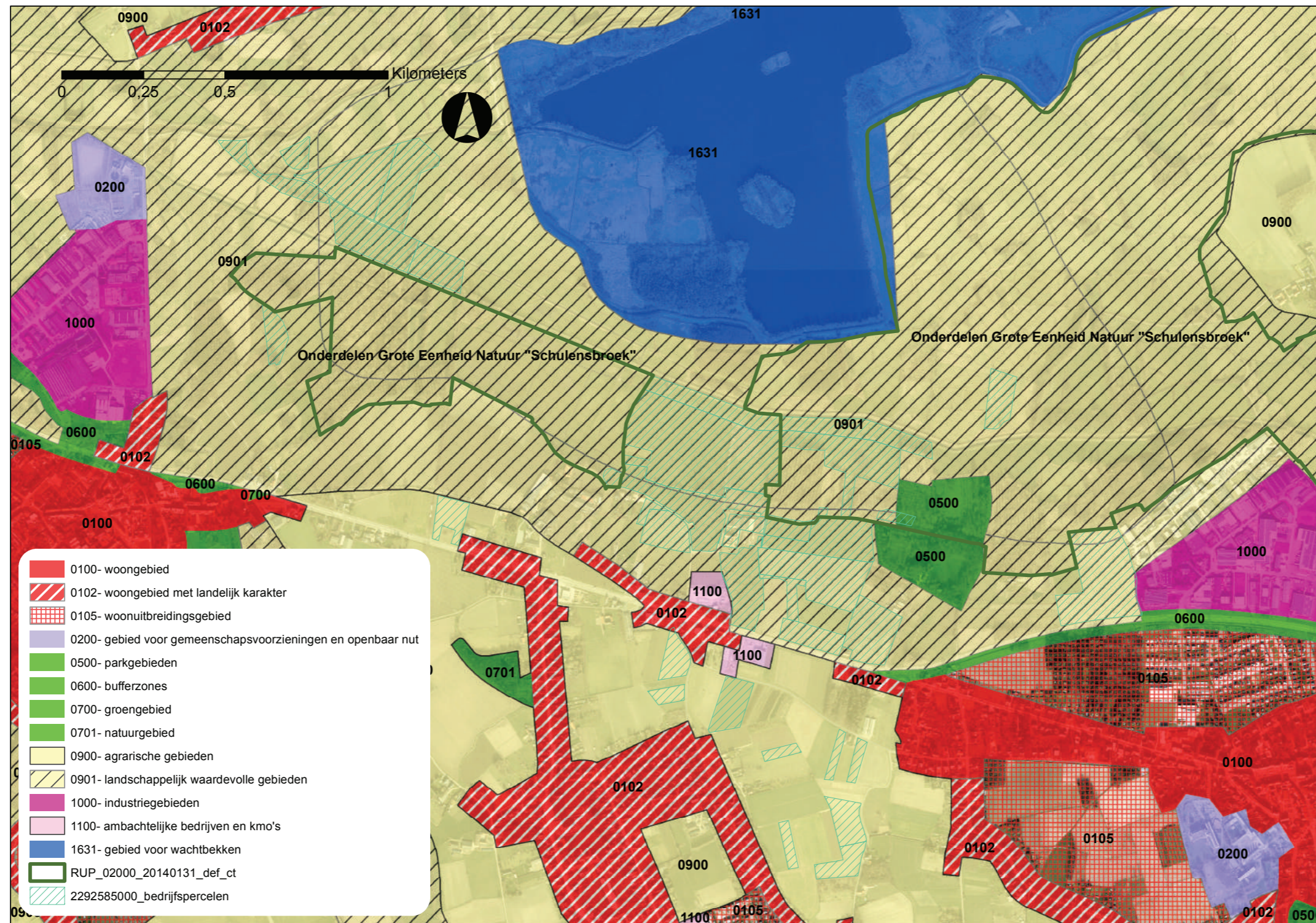

nevenactiviteiten: excursies,
adoptieprogramma van waterbuffels.
€ 25.000,- vlees
€ 10.000,- nevenactiviteiten
€ 45.000,- melk
€ 4.747,- subsidie GBL wat wordt
gedoneerd aan Thaise buffelstichting.

€ OMZET : € 80.000

€ INKOMSTENDERVING : €

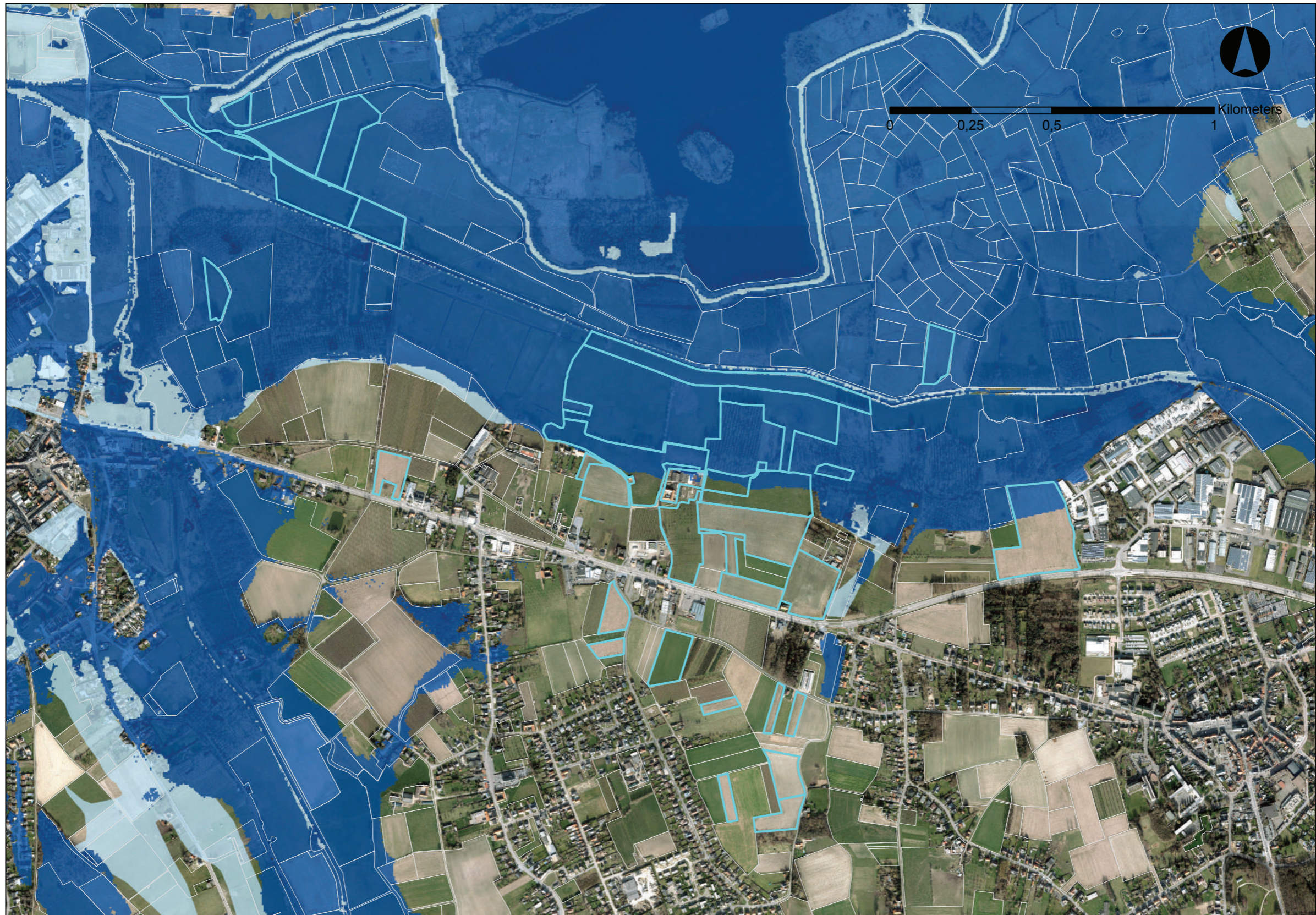
3. KAARTEN

Volgens het van toepassing zijnde gewestplan is het bedrijf gelegen in agrarisch gebied, landschappelijk waardevol agrarisch gebied en deels overdruk overstromingsgebied. Enkele bedrijfspcelen zijn gelegen in het gewestelijk RUP "onderdelen grote eenheid natuur: Schulensbroek", definitief vastgesteld op 4 februari 2005 (bron: Antea Group)

Overzicht kavels en watersysteem (bron: Antea Group)

Overstromingsgevoelig gebied (bron: Antea Group)

4. GEBRUIKERSCOMPENSATIE IN BELGIE

GEBRUIKERSCOMPENSATIE (UIT [HTTPS://CODEX.VLAANDEREN.BE](https://codex.vlaanderen.be); [WWW.VLM.BE](http://www.vlm.be); TELEFOONGESPREEK MET BERT DEJAEGHER EN LINDA DE BACKER (VLM))

Gebruikersschade is de economische schade die de gebruiker van een landbouwgrond ondervindt als gevolg van een gebruiksbeperking die kan optreden na:

- een bestemmingswijziging van landbouw in natuur, bos of overig groen;
- de opname in een plan van een overdruk (« ecologisch belang », « ecologische waarde », « overstromingsgebied », « reservaat » of « valleigebied », de Vlaamse Regering wordt gemachtigd gelijkaardige overdrukken te bepalen) die de economische aanwending van landbouwgrond beïnvloedt;
- het opleggen van een erfdienstbaarheid tot openbaar nut die de economische aanwending van landbouwgrond beïnvloedt.

Onder gebruiksbeperking wordt begrepen: beperkingen van het gebruik van een grond op basis van sectorale wetgeving en die verder gaan dan de vereisten om de basismilieukwaliteit te halen. Het bedrag wordt geval per geval berekend op basis van de gegevens die over een perceel en het bedrijf in kwestie zijn opgenomen in het geïntegreerd beheers- en controlesysteem (GBCS) van de Vlaamse administratie. De gebruikswaardedaling ten gevolge van de gebruiksbeperking werd bepaald in een ministerieel besluit.

De gebruikerscompensatie wordt niet automatisch toegekend. De gebruiker van de landbouwgrond dient een aanvraag in bij de Vlaamse Landmaatschappij. Er zijn ook enkele voorwaarden aan verbonden:

- de aanvraag wordt ingediend binnen een jaar na het optreden van de gebruiksbeperking;
- het perceel heeft een oppervlakte van ten minste 0,5 hectare of behoort tot een groep getroffen percelen van dezelfde gebruiker met een totale oppervlakte van ten minste 0,5 hectare;
- het perceel is geregistreerd in het geïntegreerd beheers- en controlesysteem van de landbouwadministratie;
- de gebruiker heeft een persoonlijk of zakelijk recht op de grond;
- de gebruiker is als landbouwer geïdentificeerd in het geïntegreerd beheers- en controlesysteem;
- de gebruiker is de effectieve gebruiker van de grond op het moment van de inwerkingtreding van het plan die de gebruiksbeperking oplegt.

De gebruikerscompensatie wordt bepaald op basis van de geschiktheid van het perceel voor de verbouwde teelt in vergelijking met een gemiddeld landbouwperceel van de streek. Bij de bepaling van de gebruikerscompensatie wordt rekening gehouden met alle relevante factoren, zoals de bodemgesteldheid, de drainageklasse, het overstromingsregime, de intensiteit van de teelt en het bedrijf, de geldende reglementaire gebruiksbeperkingen, zoals bemestingsnormen, en de al toegekende gebruikswaardedaling van het perceel. Voorts wordt bepaald in hoeverre de verbouwde teelt combineerbaar is met de maatregel. Voor de toepassing van dit lid wordt onder verbouwde teelt verstaan het gemiddelde van de teelten die door de gebruiker op het perceel zijn verbouwd gedurende de laatste vier jaar voor de instelling van de maatregel op het perceel. Als de gebruiker het perceel niet in gebruik had gedurende de laatste vier jaar voor de instelling van de maatregel op het perceel, wordt alleen rekening gehouden met de teelten die de gebruiker op het perceel in kwestie verbouwd heeft gedurende de periode waarin de gebruiker het perceel in gebruik had.

De gebruikerscompensatie werd maar toegekend voor ruimtelijke uitvoeringsplannen die vanaf 1 januari 2008 definitief werden vastgesteld. Voor de ruimtelijke uitvoeringsplannen die vóór 2008 werden vastgesteld is geen gebruikerscompensatie voorzien (dit geldt voor de bestemmingswijzigingen naar groen en de overdruk overstromingsgebied op de percelen van de hoeve). Een erfdienstbaarheid tot openbaar nut (bijvoorbeeld waterhuishouding, landschapszorg, natuurontwikkeling) kan gevestigd worden in kader van het nieuw decreet Landinrichting spoor 2. De voorwaarden om dit instrument in te zetten in kader van Landinrichting zijn:

- De inzet van de instrumenten voor de realisatie van een project, plan of programma moet bijdragen tot het beleid dat ofwel de Vlaamse Regering, ofwel een provincie of gemeente voert op vlak van behoud, de bescherming en de ontwikkeling van functies en kwaliteiten van de ruimte.
- Het project, plan of programma (en de inzet van de instrumenten) wordt goedgekeurd door Vlaamse Regering, provinciebestuur of gemeentebestuur.
- Het project, plan of programma (en de inzet van de instrumenten) wordt van financiering voorzien door Vlaamse Regering, provinciebestuur of gemeentebestuur

Wanneer aan deze voorwaarden voldaan is dient de initiatiefnemer (gemeente, provincie of Vlaamse Overheid) een inrichtingsnota op te maken in overleg met de Vlaamse Landmaatschappij. Deze bevat een beschrijving van de maatregelen, een afweging van in te zetten instrumenten, een afbakening van het gebied waar de instrumenten ingezet zouden worden, een motivering waarom het instrument vb. de erfdienstbaarheid zou ingezet worden en wat juist het openbaar nut is, een uitvoeringsprogramma en een financieringsprogramma. De Vlaamse Regering bepaalt in welke gevallen een inrichtingsnota in openbaar onderzoek moet gaan en op welke wijze om 'vastgesteld' te worden. Voor hoeve de waterkant zou dit betekenen dat een inrichtingsnota en financierder nodig zijn vooraleer een erfdienstbaarheid van openbaar nut zou kunnen ingesteld worden

VERGOEDINGSPLICHT

(www.integraalwaterbeleid.be; <https://codex.vlaanderen.be>)

Indien een onroerend goed wordt gebruikt dat binnen een afgebakend overstromingsgebied ligt, kan van de vergoedingsplichtige een vergoeding worden gevraagd in de mate dat, ten gevolge van het actief inschakelen ervan door de overheid in de waterbeheersing, inkomstenverlies kan worden aangetoond. De vergoedingsplichtige is de initiatiefnemer. In het uitvoeringsbesluit financiële instrumenten van het decreet betreffende het integraal waterbeleid staat:

- De gebruiker van een onroerend goed dat geheel of gedeeltelijk binnen een afgebakend overstromingsgebied gelegen is, kan binnen een periode van één jaar na de datum van actieve inschakeling, zoals bekendgemaakt werd overeenkomstig artikel 9, een vergoeding vragen aan de initiatiefnemer.

De vergoeding wordt toegekend als aan al de volgende voorwaarden is voldaan :

- 1° ten gevolge van de actieve inschakeling van het onroerend goed in de waterbeheersing lijdt de gebruiker een inkomstenverlies uit de activiteiten bedoeld in 2°;

2° het onroerend goed wordt gebruikt voor een landbouw- of bosbouwactiviteit die in hoofdzaak gericht is op het voortbrengen van producten, bestemd voor de verkoop.

De vergoedingsplicht geldt enkel voor gebruikers van landbouwgrond en bosbouwgrond in actief ingeschakelde overstromingsgebieden. Na de actieve inschakeling van het overstromingsgebied krijgt de gebruiker één jaar de tijd om een aanvraag tot vergoeding in te dienen bij de betrokken waterbeheerder. De vergoeding wordt berekend volgens een in het besluit vastgelegde berekeningswijze.

Verder staat er ook nog in het decreet:

Er is geen vergoeding verschuldigd als het inkomstenverlies het gevolg is van beperkingen, voorschriften en voorwaarden die door of krachtens een andere regelgeving zijn opgelegd.

Wanneer een gebruiker toepassing maakt van de vergoedingsplicht van de vergoedingsplichtige, kan hij geen aanspraak meer maken op een andere vergoedingsplicht van het Vlaamse Gewest of een andere vergoedingsregeling voor hetzelfde inkomstenverlies met betrekking tot hetzelfde onroerend goed. Aangezien de percelen van Hoeve de Waterkant niet in een afgebakend overstromingsgebied liggen, kan de hoeve geen beroep doen op de vergoedingsplicht. Wanneer men het gebied dat nu officieus als buitenbekken wordt beschouwd, wel zou afbakenen als overstromingsgebied is er wel sprake van vergoedingsplicht. De vraag is dan wel hoe hoog deze vergoeding zal zijn. De vergoeding voor de gebruiker van een landbouwperceel is gelijk aan het verschil tussen de financiële minwaarde van een landbouwperceel na de actieve inschakeling en de financiële minwaarde van een landbouwperceel voor de actieve inschakeling. De berekening van de financiële minwaarde is afhankelijk van de gebruikswaardedaling. Aangezien de percelen van de hoeve nu al overstromen en zich slecht herstellen zijn deze nu al in gebruikswaarde gedaald nog voor een mogelijke officiële actieve inschakeling van het overstromingsgebied en daarvoor is geen vergoeding voorzien.

Zowel de gebruikerscompensatie als de vergoedingsplicht gaan over een éénmalige vergoeding. De landbouwer ziet de compensatie als een vorm van erkenning van de schade die hij heeft ondervonden van de overstromingen, maar waarvoor hij nooit vergoed werd. De vraag die zich ook stelt is of deze ingewikkelde compensatiemechanismen oplossingen kunnen bieden voor landbouwbedrijven die (ongewenst) water opvangen in functie van het algemeen belang. Misschien worden deze bedrijven beter mee ingeschakeld in het gecontroleerde beheer van water en hiervoor dan ook op regelmatige basis vergoed.

Een regelmatige vergoeding voor het leveren van maatschappelijke diensten in functie van waterbeheer of waterberging bestaat niet in Vlaanderen. In Nederland is dit wel uitgewerkt als een systeem van blauwe diensten (zie ook volgende bijlage).

5. GEBRUIKERSCOMPENSATIE IN NEDERLAND

GROENBLAUWE DIENSTEN IN NEDERLAND

Groenblauwe diensten zijn activiteiten van particuliere grondeigenaren en grondgebruikers, gericht op realisatie van maatschappelijke wensen of doelen op het terrein van natuur, landschap, waterbeheer en recreatief medegebruik, door. Groene diensten richten zich op landschap, natuur en de toegankelijkheid van het landelijk gebied. Blauwe diensten leveren een bijdrage aan een gezond en robuust watersysteem en kunnen worden beschouwd als een instrument om ingrijpende wateropgaven mee te realiseren en zijn om meerdere redenen interessant. Ten eerste kunnen zij een middel zijn om beleidsdoelen op het gebied van waterbeheer te verwezenlijken. Ten tweede bieden zij de kans aan de landbouw om diensten te leveren die maatschappelijk waardevol zijn, wat kan bijdragen aan een beter imago van de landbouw. Ten derde bieden zij een mogelijkheid voor het meekoppelen van extra diensten, bijvoorbeeld in de vorm van biodiversiteit en landschap.

Blauwe diensten bestaan uit verdrogingsbestrijding, de bestrijding van wateroverlast en waterkwaliteitsverbetering. Voorbeelden zijn:

- >waterconservering, zoals aanleg en beheer van natuurvriendelijke oevers, peilverhoging in sloten, regelbare drainage, herinrichting en beheer van waterlopen en aanleg van bekkens;
- >waterberging, met open water en aanleg van waterbergingsgebieden, maar ook kleinschalig in de vorm van natuurvriendelijke oevers;
- verbeteren van de kwaliteit van water door vermindering van uit- en afspoeling van nutriënten en emissiereductie van gewasbeschermingsmiddelen, spuit- en bemestingsvrije zones langs oevers (bijv. kruidenrijke randen) of de aanleg van zuiveringsmoerassen;
- >versterken watergerelateerd landschap, bijvoorbeeld peilverhoging, peilbeheer, aanleg van natuurvriendelijke oevers en oeverbeheer.

Schaalniveau

Door de diensten voor landschap, natuur, milieu en water zo volledig mogelijk te integreren heeft elke partij een groter voordeel. In een gebiedsgerichte en geïntegreerde aanpak zullen de aanbieders van groene- en blauwe diensten ook meer het belang van groene- en blauwe diensten zien en is de kans op succes groter. Blauwe diensten gericht op waterkwaliteit hebben meer effect bij ruimtelijke samenhang en voldoende dekkingsgraad binnen een gebied.

Systematiek van vergoedingen

De groen blauwe diensten door grondgebruikers worden vergoed op basis van werkelijke kosten. Hiervoor is een catalogus opgesteld: de Catalogus Groenblauwe Diensten. Deze laat zien welke compensatie er maximaal mogelijk is voor de werkzaamheden en welke gebruiksbepalingen noodzakelijk zijn bij de realisatie van groenblauwe diensten. Hierdoor zijn overheden en grondgebruikers in staat om regionaal maatwerk te realiseren. De afgelopen jaren is lokaal of thematisch (water) een groot aantal verschillende, en soms complexe regelingen of diensten ontwikkeld. Initiatiefnemers hebben getracht deze regelingen te ontwikkelen binnen de kaders van de Europese vereisten ten aanzien van staatssteun. In de praktijk blijkt het echter dat deze regelgeving niet altijd juist wordt geïnterpreteerd. Daarnaast wordt ook in diverse regelingen een beroep gedaan op de mogelijkheid van Europese cofinanciering in het kader van het plattelandsontwikkelingsbeleid.

Randvoorwaarden

Blauwe diensten bieden boeren perspectieven voor verbreding van de inkomstenbasis en vragende partijen waaronder waterbeheerders kansen om sneller en kosteneffectiever de doelstellingen (wateropgave) op gebiedsniveau te realiseren. Om blauwe diensten in de praktijk succesvol te implementeren moet voldaan worden aan de volgende randvoorwaarden:

>Lange termijn overeenkomsten: Zowel vragers als de aanbieders van blauwe diensten zijn vaak gebaat bij een contract voor de lange termijn. Hiermee wordt zekerheid gecreëerd voor de bedrijfsvoering en kan het investeringsplan hierop worden aangepast. Dit geldt vooral bij ingrijpende diensten zoals peilverhoging die gepaard gaan met structurele inkomstenderving of structurele aanpassingen op het bedrijf.

>Duidelijke zakelijke afspraken: Bij de blauwe diensten spelen contracten en de gebruikte instrumenten een belangrijke rol. De meest kansrijke instrumenten voor blauwe diensten zijn: Gebruiksrecht, beheersovereenkomst, eenmalige vergoeding.

Europese regelgeving: Groene- en blauwe diensten (GBD) moeten altijd worden getoetst aan Europese regelgeving. Vooral wanneer de overheid de blauwe dienst afneemt kan de Europese Commissie de dienst als staatssteun ervaren.

>Betrek vragers en aanbieders volwaardig: Geef in de ontwikkelingsfase alle partijen voldoende medezeggenschap. Alle partijen willen vroegtijdig betrokken worden in opzet en ontwikkeling. Als de ontwikkeling van GBD juist in de beginfase de boer betreft, is de kans op succes groter. Het opbouwen van een vertrouwensrelatie is essentieel.

>Gebiedsgericht en geïntegreerde aanpak: Zorg dat groene- en blauwe diensten passen in een groter geheel. Door gebiedsgericht te werken worden de groene- en blauwe diensten duidelijker, meer zichtbaar en kosteneffectiever. Door demo's en pilotprojecten kunnen agrariërs overtuigd worden om de diensten te gaan realiseren.

>Goed georganiseerd: Om groene- en blauwe diensten in een gebied kosteneffectief in te zetten is het een voordeel dat agrariërs professioneel georganiseerd zijn in de vorm van agrarische natuurverenigingen en agrarische collectieven. Deze hebben inmiddels een nationale dekking

>Zorg voor een evenwicht in belangen: Streef niet alleen de eigen doelen na, maar zie waar het hoogst haalbare voor alle partijen ligt, zowel op de korte als de lange termijn.

Vooruitzichten

De diensten worden naar verwachting interessanter door de hervormingen in het Europese landbouwbeleid. De inkomstenondersteuning wordt losgekoppeld van de productie, hierdoor is de verwachting dat bedrijven meer gaan innoveren, zich beter op de markt richten, minder afhankelijk worden van inkomenssteun en dat er een productiewijze ontstaat waarbij het milieu en de natuur minder worden aangetast. Aan 30 % van de totale inkomenssteun die landbouwers kunnen krijgen, is de voorwaarde gekoppeld dat landbouwers milieuvriendelijke maatregelen nemen. Dit heet ook wel 'vergroening'. In het nieuwe landbouwbeleid moeten landbouwers rekening houden met andere belangen, zoals het behoud van het platteland, het (water)milieu en de leefomstandigheden van dieren.

Relevante bronnen

>http://deltaproof.stowa.nl/Publicaties/deltafact/Blauwe_diensten.aspx

>Boeren voor natuur. Hoe werkt het en wat levert het op? (Alterra, 2013)

><http://www.portaalnatuurenlanschap.nl/themas/catalogus-groenblauwe-diensten/overzicht/>

COLOFON

RAPPORTAGE

Uitgave in het kader van Pilotprojecten Productieve Landschappen
maart 2017
opmaak: LINT landscape architecture

ONTWERPTEAM

LINT landscape architecture

Alexander Herrebout
Gerwin de Vries
Rui Pedro Fernandes
Joanne de Bruin

Ziegler Branderhorst

Ivar Branderhorst
Freek van Riet

Alterra

Ralf Verdonschot
Jan Willem van der Schans

TEAM PILOOTPROJECTEN PRODUCTIEVE LANDSCHAPPEN

Stuurgroep PPPL

Stefan De Voldere (Vlaams Bouwmeester)
Peter Swinnen (Vlaams Bouwmeester)
Leo Van Broeck (Vlaams Bouwmeester)
Elke Vanempten (ILVO & Team Vlaams bouwmeester)
Elke Rogge (ILVO)
Joris Relaes (ILVO)
Suzy Van Gansbeke (Departement Landbouw en Visserij)
Christophe Vandevoot (Departement Omgeving)
Joachim Declerck (Architecture Workroom Brussels)

Antea Group

Kirsten Bomans
Marten Dugernier

Hoeve De Waterkant

Patrick Mees
Anja Mees

WORKSHOPS

Suzy Van Gansbeke	Departement Landbouw en Visserij
Elsje Stevens	Departement Landbouw en Visserij
Jan Cielen	Departement Landbouw en Visserij
Christophe Vandevoot	Departement Omgeving - Ruimte Vlaanderen
Stan Forier	VLM
Leen Franchois	Boerenbond
Lotte Poncelet	gemeente Herk-De-Stad
Michel Decat	VMM
Jan Van Velk	coördinator Demerbekken
Marleen Duflos	Ruimte Vlaanderen
Katleen Van den Bergh	ANB
Piet Rymen	Vrienden Schulensbroek
Joke Rymen	Vrienden Schulensbroek
Dirk Both	Watering het Schulensbroek
Luc Verhagen	cohousing Limburg
De Wyngaert	cohousing Limburg
Willem Rombaut	Groene Zorg
Ingrid Quintens	Provincie Limburg
Joris Van der Flaas	Provincie Limburg
Veerle Depuydt	Vlakwa

LINT

Ziegler | Branderhorst
stedenbouw en architectuur

TEAM
VLAAMS
BOUWMEESTER

DEPARTEMENT
LANDBOUW
& VISSERIJ

ILVO

De volledige inhoud van deze publicatie wordt beschermd door het auteursrecht. ILVO en Vlaams Bouwmeester verlenen echter aan alle gebruikers een gratis, wereldwijd toegangsrecht tot de publicatie en de toelating om de inhoud ervan te reproduceren, gebruiken, verspreiden en te tonen voor elke niet-commerciële doelstelling. Deze toelating is echter gekoppeld aan het correct vermelden van het auteurschap en de bijhorende eigendomsrechten. Deze publicatie werd door de auteurs met de grootste zorg en zorgvuldigheid voorbereid. Noch ILVO, noch Vlaams Bouwmeester, noch de auteurs, noch enige andere personen die betrokken werden bij de creatie, productie of totstandkoming van deze publicatie of de informatie die erin vevat zit, kan op enige wijze verantwoordelijk of aansprakelijk gesteld worden voor de juistheid, volledigheid of bruikbaarheid van enige informatie vevat in deze publicatie, noch kunnen ze aansprakelijk gesteld worden voor enige directe of indirecte schade die voortvloeit uit het gebruik van de informatie die beschikbaar gesteld wordt door deze publicatie.

